

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

मज्झिमनिकाये

उपरिपण्णासपाळि

१. देवदहवग्गो

१. देवदहसुत्तं

१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति देवदहं नाम सक्क्यानं निगमो । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकतहेतु । इति पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयतिं अनवस्सवो; आयतिं अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती”ति । एवंवादिनो, भिक्खवे, निगण्ठा ।

“एवंवादाहं, भिक्खवे, निगण्ठे उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘सच्चं किर तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकतहेतु । इति पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयतिं अनवस्सवो; आयतिं अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती”ति? ते च मे, भिक्खवे, निगण्ठा एवं पुट्ठा ‘आमा’ति पटिजानन्ति ।

“त्याहं एवं वदामि — ‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — अहुवम्हेव मयं पुब्बे, न नाहुवम्हा’ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ ।

“‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — अकरम्हेव मयं पुब्बे पापकम्मं, न नाकरम्हा’ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ ।

“‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — एवरूपं वा एवरूपं वा पापकम्मं अकरम्हा’ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ ।

“‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं, एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती”ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ ।

“‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं धम्मानं पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पद’न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ ।

२. “इति किर तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, न जानाथ — अहुवम्हेव मयं पुब्बे, न नाहुवम्हाति, न जानाथ — अकरम्हेव

मयं पुब्बे पापकम्मं, न नाकरम्हाति, न जानाथ — एवरूपं वा एवरूपं वा पापकम्मं अकरम्हाति, न जानाथ — एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं, एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सतीति, न जानाथ — दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं धम्मानं पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं; एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं न कल्लमस्स वेय्याकरणाय — यं किञ्चायं पुरिसपुगलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकतहेतु । इति पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयतिं अनवस्सवो; आयतिं अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती”ति ।

“सचे पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानेय्याथ — अहुवम्हेव मयं पुब्बे, न नाहुवम्हाति, जानेय्याथ — अकरम्हेव मयं पुब्बे पापकम्मं, न नाकरम्हाति, जानेय्याथ — एवरूपं वा एवरूपं वा पापकम्मं अकरम्हाति, जानेय्याथ — एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं, एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सतीति, जानेय्याथ — दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं धम्मानं पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं; एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं कल्लमस्स वेय्याकरणाय — यं किञ्चायं पुरिसपुगलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकतहेतु । इति पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयतिं अनवस्सवो; आयतिं अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती”ति ।

३. “सेय्यथापि, आवुसो निगण्ठा, पुरिसो सल्लेन विद्धो अस्स सविसेन गाळ्हूपलेपनेन [गाळ्हूपलेपनेन (क०)]; सो सल्लस्सपि वेधनहेतु [वेदनाहेतु (सी० पी० क०)] दुक्खा तिब्बा [तिप्पा (सी० स्या० कं० पी०)] कटुका वेदना वेदियेय्य । तस्स मित्तामच्चा जातिसालोहिता भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठपेय्युं । तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो सत्थेन वणमुखं परिकन्तेय्य; सो सत्थेनपि वणमुखस्स परिकन्तनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेय्य । तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो एसनिया सल्लं एसेय्य; सो एसनियापि सल्लस्स एसनाहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेय्य । तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो सल्लं अब्बुहेय्य [अब्बुहेय्य (सी०), अब्भूहेय्य (स्या० कं०)]; सो सल्लस्सपि अब्बुहनहेतु [अब्बुहनहेतु (सी०), अब्भूहनहेतु (स्या० कं०)] दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेय्य । तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो अगदङ्गारं वणमुखे ओदहेय्य; सो अगदङ्गारस्सपि वणमुखे ओदहनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेय्य । सो अपरेन समयेन रूळ्हेन वणेन सञ्छविना अरोगो अस्स सुखी सेरी सयंवसी येन कामङ्गमो । तस्स एवमस्स — अहं खो पुब्बे सल्लेन विद्धो अहोसिं सविसेन गाळ्हूपलेपनेन । सोहं सल्लस्सपि वेधनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियिं । तस्स मे मित्तामच्चा जातिसालोहिता भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठपेसुं । तस्स मे सो भिसक्को सल्लकत्तो सत्थेन वणमुखं परिकन्ति; सोहं सत्थेनपि वणमुखस्स परिकन्तनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियिं । तस्स मे सो भिसक्को सल्लकत्तो एसनिया सल्लं एसि; सो अहं एसनियापि सल्लस्स एसनाहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियिं । तस्स मे सो भिसक्को सल्लकत्तो सल्लं अब्बुहि [अब्बुहि (सी०), अब्भूहि (स्या० कं०)]; सोहं सल्लस्सपि अब्बुहनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियिं । तस्स मे सो भिसक्को सल्लकत्तो अगदङ्गारं वणमुखे ओदहि; सोहं अगदङ्गारस्सपि वणमुखे ओदहनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियिं । सोम्हि एतरहि रूळ्हेन वणेन सञ्छविना अरोगो सुखी सेरी सयंवसी येन कामङ्गमो”ति ।

“एवमेव खो, आवुसो निगण्ठा, सचे तुम्हे जानेय्याथ — अहुवम्हेव मयं पुब्बे, न नाहुवम्हाति, जानेय्याथ — अकरम्हेव मयं पुब्बे पापकम्मं, न नाकरम्हाति, जानेय्याथ — एवरूपं वा एवरूपं वा पापकम्मं अकरम्हाति, जानेय्याथ — एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं, एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं

भविस्सतीति, जानेय्याथ — दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं धम्मानं पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं; एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं कल्लमस्स वेय्याकरणाय — यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकतहेतु । इति पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयतिं अनवस्सवो; आयतिं अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सतीति ।

“यस्मा च खो तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, न जानाथ — अहुवम्हेव मयं पुब्बे, न नाहुवम्हाति, न जानाथ — अकरम्हेव मयं पुब्बे पापकम्मं, न नाकरम्हाति, न जानाथ — एवरूपं वा एवरूपं वा पापकम्मं अकरम्हाति, न जानाथ — एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं, एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सतीति, न जानाथ — दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं धम्मानं पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं; तस्मा आयस्मन्तानं निगण्ठानं न कल्लमस्स वेय्याकरणाय — यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकतहेतु । इति पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयतिं अनवस्सवो; आयतिं अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सतीति ।

४. “एवं वुत्ते, भिक्खवे, ते निगण्ठा मं एतदवोचुं — ‘निगण्ठो, आवुसो, नाटपुत्तो [नाथपुत्तो (सी०)] सब्बञ्जू सब्बदस्सावी, अपरिसेसं जाणदस्सनं पटिजानाति । चरतो च मे तिट्ठतो च सुत्तस्स च जागरस्स च सततं समितं जाणदस्सनं पच्चुपट्ठितं’न्ति । सो एवमाह — ‘अत्थि खो वो, आवुसो निगण्ठा, पुब्बेव पापकम्मं कतं, तं इमाय कटुकाय दुक्करकारिकाय निज्जीरेथ, यं पनेत्थ एतरहि कायेन संवुता वाचाय संवुता मनसा संवुता तं आयतिं पापकम्मस्स अकरणं । इति पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयतिं अनवस्सवो; आयतिं अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सतीति । तज्ज पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति च, तेन चम्हा अत्तमना’ति ।

५. “एवं वुत्ते अहं, भिक्खवे, ते निगण्ठे एतदवोचं — ‘पञ्च खो इमे, आवुसो निगण्ठा, धम्मा दिट्ठेव धम्मे द्विधाविपाका । कतमे पञ्च? सद्धा, रुचि, अनुस्सवो, आकारपरिवितक्को, दिट्ठिनिज्झानक्खन्ति — इमे खो, आवुसो निगण्ठा, पञ्च धम्मा दिट्ठेव धम्मे द्विधाविपाका । तत्रायस्मन्तानं निगण्ठानं का अतीतंसे सत्थरि सद्धा, का रुचि, को अनुस्सवो, को आकारपरिवितक्को, का दिट्ठिनिज्झानक्खन्तीति । एवंवादी [एवंवादीसु (क०)] खो अहं, भिक्खवे, निगण्ठेसु न कज्जि [किज्जि (सी० पी० क०)] सहधम्मिकं वादपटिहारं समनुपस्सामि ।

“पुन चपराहं [पुन च पनाहं (सी० पी० क०)], भिक्खवे, ते निगण्ठे एवं वदामि — ‘तं किं मज्जथ, आवुसो निगण्ठा । यस्मिं वो समये तिब्बो [तिप्पो (पी०)] उपक्कमो होति तिब्बं पधानं, तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ; यस्मिं पन वो समये न तिब्बो उपक्कमो होति न तिब्बं पधानं, न तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथा’ति? ‘यस्मिं नो, आवुसो गोतम, समये तिब्बो उपक्कमो होति तिब्बं पधानं, तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियाम; यस्मिं पन नो समये न तिब्बो उपक्कमो होति न तिब्बं पधानं, न तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियामा’ति ।

६. “इति किर, आवुसो निगण्ठा, यस्मिं वो समये तिब्बो उपक्कमो होति तिब्बं पधानं, तिब्बा तस्मिं समये

ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ; यस्मिं पन वो समये न तिब्बो उपक्कमो होति न तिब्बं पधानं, न तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ । एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं न कल्लमस्स वेय्याकरणाय — यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकतहेतु । इति पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयतिं अनवस्सवो; आयतिं अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सतीति । सचे, आवुसो निगण्ठा, यस्मिं वो समये तिब्बो उपक्कमो होति तिब्बं पधानं, न तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ; यस्मिं पन वो समये न तिब्बो उपक्कमो होति न तिब्बं पधानं, तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ [पधानं, तिद्देय्येव तस्मिं समये... वेदना (सी० स्या० कं० पी०)]; एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं कल्लमस्स वेय्याकरणाय — यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकतहेतु । इति पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयतिं अनवस्सवो; आयतिं अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सतीति ।

“यस्मा च खो, आवुसो निगण्ठा, यस्मिं वो समये तिब्बो उपक्कमो होति तिब्बं पधानं, तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ; यस्मिं पन वो समये न तिब्बो उपक्कमो होति न तिब्बं पधानं, न तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ; ते तुम्हे सामंयेव ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदयमाना अविज्जा अज्जाणा सम्मोहा विपच्चेथ — यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकतहेतु । इति पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयतिं अनवस्सवो; आयतिं अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सतीति । एवंवादीपि [एवंवादीसुपि (क०)] खो अहं, भिक्खवे, निगण्ठेसु न कञ्चि सहधम्मिकं वादपटिहारं समनुपस्सामि ।

७. “पुन चपराहं, भिक्खवे, ते निगण्ठे एवं वदामि — ‘तं किं मज्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं दिट्ठधम्मवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सम्परायवेदनीयं होतूति लब्भमेत’न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘यं पनिदं कम्मं सम्परायवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा दिट्ठधम्मवेदनीयं होतूति लब्भमेत’न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘तं किं मज्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं सुखवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा दुक्खवेदनीयं होतूति लब्भमेत’न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘यं पनिदं कम्मं दुक्खवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सुखवेदनीयं होतूति लब्भमेत’न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘तं किं मज्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं परिपक्कवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा अपरिपक्कवेदनीयं होतूति लब्भमेत’न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘यं पनिदं कम्मं अपरिपक्कवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा परिपक्कवेदनीयं होतूति लब्भमेत’न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘तं किं मज्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं बहुवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा अप्पवेदनीयं होतूति लब्भमेत’न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘यं पनिदं कम्मं अप्पवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा बहुवेदनीयं होतूति लब्भमेत’न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘तं किं मज्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं सवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा अवेदनीयं होतूति लब्भमेत’न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ । ‘यं पनिदं कम्मं अवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सवेदनीयं होतूति लब्भमेत’न्ति? ‘नो हिदं, आवुसो’ ।

८. “इति किर, आवुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं दिट्ठधम्मवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सम्परायवेदनीयं होतूति

अलब्भमेतं, यं पनिदं कम्मं सम्परायवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा दिट्ठधम्मवेदनीयं होतूति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं सुखवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा दुक्खवेदनीयं होतूति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं दुक्खवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सुखवेदनीयं होतूति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं परिपक्कवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा अपरिपक्कवेदनीयं होतूति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं अपरिपक्कवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा परिपक्कवेदनीयं होतूति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं बहुवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा अप्पवेदनीयं होतूति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं अप्पवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा बहुवेदनीयं होतूति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं सवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा अवेदनीयं होतूति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं अवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सवेदनीयं होतूति अलब्भमेतं; एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं अफलो उपक्कमो होति, अफलं पधानं” ।

“एवंवादी, भिक्खवे, निगण्ठा । एवंवादीनं, भिक्खवे, निगण्ठानं दस सहधम्मिका वादानुवादा गारय्हं ठानं आगच्छन्ति ।

९. “सचे, भिक्खवे, सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्भा, भिक्खवे, निगण्ठा पुब्बे दुक्कटकम्मकारिनो यं एतरहि एवरूपा दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियन्ति । सचे, भिक्खवे, सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्भा, भिक्खवे, निगण्ठा पापकेन इस्सरेन निम्मिता यं एतरहि एवरूपा दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियन्ति । सचे, भिक्खवे, सत्ता सङ्गतिभावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्भा, भिक्खवे, निगण्ठा पापसङ्गतिका यं एतरहि एवरूपा दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियन्ति । सचे, भिक्खवे, सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्भा, भिक्खवे, निगण्ठा पापाभिजातिका यं एतरहि एवरूपा दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियन्ति । सचे, भिक्खवे, सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्भा, भिक्खवे, निगण्ठा एवरूपा दिट्ठधम्मूपक्कमा यं एतरहि एवरूपा दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियन्ति ।

“सचे, भिक्खवे, सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा । सचे, भिक्खवे, सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा । सचे, भिक्खवे, सत्ता सङ्गतिभावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता सङ्गतिभावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा । सचे, भिक्खवे, सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा । सचे, भिक्खवे, सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा । एवंवादी, भिक्खवे, निगण्ठा । एवंवादीनं, भिक्खवे, निगण्ठानं इमे दस सहधम्मिका वादानुवादा गारय्हं ठानं आगच्छन्ति । एवं खो, भिक्खवे, अफलो उपक्कमो होति, अफलं पधानं ।

१०. “कथञ्च, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं? इध, भिक्खवे, भिक्खु न हेव अनद्धभूतं अत्तानं दुक्खेन अद्धभावेति, धम्मिकञ्च सुखं न परिच्चजति, तस्मिञ्च सुखे अनधिमुच्छितो होति । सो एवं पजानाति — ‘इमस्स खो मे दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो होति, इमस्स पन मे दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होती’ति । सो यस्स हि ख्वास्स [यस्स खो पनस्स (सी०), यस्स ख्वास्स (पी०)] दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो होति, सङ्खारं तत्थ पदहति । यस्स पनस्स दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो

विरागो होति, उपेखं तत्थ भावेति । तस्स तस्स दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो होति — एवम्पिस्स तं दुक्खं निज्जिण्णं होति । तस्स तस्स दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेखं भावयतो विरागो होति — एवम्पिस्स तं दुक्खं निज्जिण्णं होति ।

११. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो इत्थिया सारत्तो पटिबद्धचित्तो तिब्बच्छन्दो तिब्बापेक्खो । सो तं इत्थिं पस्सेय्य अज्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सज्जघन्तिं संहसन्तिं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु तस्स पुरिसस्स अमुं इत्थिं दिस्वा अज्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सज्जघन्तिं संहसन्तिं उपपज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा”ति? “एवं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “अमु हि, भन्ते, पुरिसो अमुस्सा इत्थिया सारत्तो पटिबद्धचित्तो तिब्बच्छन्दो तिब्बापेक्खो । तस्मा तं इत्थिं दिस्वा अज्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सज्जघन्तिं संहसन्तिं उपपज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा”ति । “अथ खो, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स एवमस्स — ‘अहं खो अमुस्सा इत्थिया सारत्तो पटिबद्धचित्तो तिब्बच्छन्दो तिब्बापेक्खो । तस्स मे अमुं इत्थिं दिस्वा अज्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सज्जघन्तिं संहसन्तिं उपपज्जन्तिं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा । यंनूनाहं यो मे अमुस्सा इत्थिया छन्दरागो तं पजहेय्य”न्ति । सो यो अमुस्सा इत्थिया छन्दरागो तं पजहेय्य । सो तं इत्थिं पस्सेय्य अपरेन समयेन अज्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सज्जघन्तिं संहसन्तिं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु तस्स पुरिसस्स अमुं इत्थिं दिस्वा अज्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सज्जघन्तिं संहसन्तिं उपपज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “अमु हि, भन्ते, पुरिसो अमुस्सा इत्थिया विरागो । तस्मा तं इत्थिं दिस्वा अज्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सज्जघन्तिं संहसन्तिं न उपपज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा”ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु न हेव अनद्धभूतं अत्तानं दुक्खेन अद्धभावेति, धम्मिकञ्च सुखं न परिच्चजति, तस्मिञ्च सुखे अनधिमुच्छितो होति । सो एवं पजानाति — ‘इमस्स खो मे दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो होति, इमस्स पन मे दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेखं भावयतो विरागो होती”ति । सो यस्स हि ख्वास्स दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो होति, सङ्खारं तत्थ पदहति; यस्स पनस्स दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेखं भावयतो विरागो होति, उपेखं तत्थ भावेति । तस्स तस्स दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो होति — एवम्पिस्स तं दुक्खं निज्जिण्णं होति । तस्स तस्स दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेखं भावयतो विरागो होति — एवम्पिस्स तं दुक्खं निज्जिण्णं होति । एवम्पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

१२. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु इति पटिसञ्चिक्खति — ‘यथासुखं खो मे विहरतो अकुसला धम्मा अभिवट्ठन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति; दुक्खाय पन मे अत्तानं पदहतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवट्ठन्ति । यंनूनाहं दुक्खाय अत्तानं पदहेय्य”न्ति । सो दुक्खाय अत्तानं पदहति । तस्स दुक्खाय अत्तानं पदहतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति कुसला धम्मा अभिवट्ठन्ति । सो न अपरेन समयेन दुक्खाय अत्तानं पदहति । तं किस्स हेतु? यस्स हि सो, भिक्खवे, भिक्खु अत्थाय दुक्खाय अत्तानं पदहेय्य स्वास्स अत्थो अभिनिप्फन्नो होति । तस्मा न अपरेन समयेन दुक्खाय अत्तानं पदहति । सेय्यथापि, भिक्खवे, उसुकारो तेजनं द्वीसु अलातेसु आतापेति परितापेति उजुं करोति कम्मनियं । यतो खो, भिक्खवे, उसुकारस्स तेजनं द्वीसु अलातेसु आतापितं होति परितापितं उजुं कतं [उजुं कतं होति (सी०)] कम्मनियं, न सो तं अपरेन समयेन उसुकारो तेजनं द्वीसु अलातेसु आतापेति परितापेति उजुं करोति कम्मनियं । तं किस्स हेतु? यस्स हि सो, भिक्खवे, अत्थाय उसुकारो तेजनं द्वीसु अलातेसु आतापेय्य परितापेय्य उजुं करेय्य कम्मनियं स्वास्स अत्थो

अभिनिष्कन्तो होति । तस्मा न अपरेन समयेन उसुकारो तेजनं द्वीसु अलातेसु आतापेति परितापेति उजुं करोति कम्मनियं । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इति पटिसञ्चिक्खति — ‘यथासुखं खो मे विहरतो अकुसला धम्मा अभिवद्दन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति; दुक्खाय पन मे अत्तानं पदहतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्दन्ति । यंनूनाहं दुक्खाय अत्तानं पदहेय्यन्ति । सो दुक्खाय अत्तानं पदहति । तस्स दुक्खाय अत्तानं पदहतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवद्दन्ति । सो न अपरेन समयेन दुक्खाय अत्तानं पदहति । तं किस्स हेतु? यस्स हि सो, भिक्खवे, भिक्खु अत्थाय दुक्खाय अत्तानं पदहेय्य स्वास्स अत्थो अभिनिष्कन्तो होति । तस्मा न अपरेन समयेन दुक्खाय अत्तानं पदहति । एवम्पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

१३. “पुन चपरं, भिक्खवे, इध तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यज्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति । तं धम्मं सुणाति गहपति वा गहपतिपुतो वा अज्जतरस्मिं वा कुले पच्चाजातो । सो तं धम्मं सुत्वा तथागते सद्धं पटिलभति । सो तेन सद्धापटिलाभेन समन्नागतो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘सम्बाधो घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पब्बज्जा । नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खल्लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यंनूनाहं केसमस्सु ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यन्ति । सो अपरेन समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय, अप्पं वा जातिपरिवट्टं पहाय महन्तं वा जातिपरिवट्टं पहाय केसमस्सु ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजति ।

१४. “सो एवं पब्बजितो समानो भिक्खूनं सिक्खासाजीवसमापन्नो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति । अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति दिन्नादायी दिन्नपाटिकङ्खी, अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना विहरति । अब्रह्मचरियं पहाय ब्रह्मचारी होति आराचारी विरतो मेथुना गामधम्मा । मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो पच्चयिको अविसंवादको लोकस्स । पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति; इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय — इति भिन्नानं वा सन्धाता सहितानं वा अनुप्पदाता समगगारामो समग्गरतो समगगनन्दी समग्गकरणिं वाचं भासिता होति । फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति; या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपिं वाचं भासिता होति । सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति कालवादी भूतवादी अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी, निधानवतिं वाचं भासिता कालेन सापदेसं परियन्तवतिं अत्थसंहितं । सो बीजगामभूतगामसमारम्भा पटिविरतो होति । एकभक्तिको होति रत्तूपरतो विरतो विकालभोजना । नच्चगीतवादितविसूकदस्सना पटिविरतो होति । मालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनट्टाना पटिविरतो होति । उच्चासयनमहासयना पटिविरतो होति । जातरूपरजतपटिग्गहणा पटिविरतो होति । आमकधञ्जपटिग्गहणा पटिविरतो होति । आमकमंसपटिग्गहणा पटिविरतो होति । इत्थिकुमारिकपटिग्गहणा पटिविरतो होति । दासिदासपटिग्गहणा पटिविरतो होति । अजेळकपटिग्गहणा पटिविरतो होति । कुक्कुटसूकरपटिग्गहणा पटिविरतो होति । हत्थिगवस्सवळवपटिग्गहणा पटिविरतो होति । खेत्तवत्थुपटिग्गहणा पटिविरतो होति । दूतेय्यपहिणगमनानुयोगा पटिविरतो होति । कयविक्कया पटिविरतो होति । तुलाकूटकंसकूटमानकूटा पटिविरतो होति । उक्कोटनवञ्चननिकतिसाचियोगा [सावियोगा (स्या० कं० क०) एत्थ साचिसद्दो कुटिलपरियायो] पटिविरतो होति । छेदनवधबन्धनविपरामोसआलोपसहसाकारा पटिविरतो होति [पस्स म० नि० १.२९३ चूळहत्थिपदोपमे] ।

“सो सन्तुडो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति । सेय्यथापि नाम पक्खी सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारोव डेति, एवमेव भिक्खु सन्तुडो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातेन; सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति । सो इमिना अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो अज्झत्तं अनवज्जसुखं पटिसंवेदेति ।

१५. “सो चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सो तेन सहं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा...पे०... कायेन फोडुब्बं फुसित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । सो इमिना अरियेन इन्द्रियसंवरेण समन्नागतो अज्झत्तं अब्यासेकसुखं पटिसंवेदेति ।

“सो अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिज्जिते [सम्मिज्जिते (सी० स्या० कं० पी०)] पसारिते सम्पजानकारी होति, सङ्घटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति ।

१६. “सो इमिना च अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो, (इमाय च अरियाय सन्तुडिया समन्नागतो,) [पस्स म० नि० १.२९६ चूळहत्थिपदोपमे] इमिना च अरियेन इन्द्रियसंवरेण समन्नागतो, इमिना च अरियेन सतिसम्पजञ्जेन समन्नागतो विवित्तं सेनासनं भजति अरज्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुज्जं । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा, उजुं कायं पणिधाय, परिमुखं सति उपट्टपेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहरति, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति । ब्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहरति सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, ब्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेति । थिनमिद्धं पहाय विगतथिनमिद्धो विहरति आलोकसज्जी सतो सम्पजानो, थिनमिद्धा चित्तं परिसोधेति । उद्धच्चकुक्कुच्चा पहाय अनुद्धतो विहरति अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति । विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहरति अकथंकथी कुसलेसु धम्मेषु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति ।

“सो इमे पज्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्किलेसे पज्जाय दुब्बलीकरणे विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेषु सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवम्पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवम्पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखज्ज कायेन पटिसंवेदेति । यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवम्पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवम्पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

१७. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं [सेय्यथीदं (सी० स्या० कं० पी०)] — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिस्सोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पञ्चपि जातियो दसपि जातियो वीसम्पि जातियो तिसम्पि जातियो चत्तालीसम्पि जातियो पञ्चासम्पि जातियो जातिसतम्पि जातिसहस्सम्पि जातिसतसहस्सम्पि अनेकेपि संवट्टकप्पे अनेकेपि विवट्टकप्पे अनेकेपि संवट्टविवट्टकप्पे — ‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । एवम्पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

१८. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूपपातजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति — ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना’ति । इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति । एवम्पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

१९. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खयजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति; ‘इमे आसवा’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चति, भवासवापि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । एवम्पि खो, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं । एवंवादी, भिक्खवे, तथागता । एवंवादीनं, भिक्खवे, तथागतानं [तथागतो, एवंवादिं भिक्खवे तथागतं (सी० स्या० कं० पी०)] दस सहधम्मिका पासंसट्ठाना आगच्छन्ति ।

२०. “सचे, भिक्खवे, सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्धा, भिक्खवे, तथागतो पुब्बे सुकतकम्मकारी यं एतरहि एवरूपा अनासवा सुखा वेदना वेदेति । सचे, भिक्खवे, सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्धा, भिक्खवे, तथागतो भद्दकेन इस्सरेन निम्मितो यं एतरहि एवरूपा अनासवा सुखा वेदना वेदेति । सचे, भिक्खवे, सत्ता

सङ्गतिभावहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति; अद्भा, भिक्खवे, तथागतो कल्याणसङ्गतिको यं एतरहि एवरूपा अनासवा सुखा वेदना वेदेति । सचे, भिक्खवे, सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति; अद्भा, भिक्खवे, तथागतो कल्याणाभिजातिको यं एतरहि एवरूपा अनासवा सुखा वेदना वेदेति । सचे, भिक्खवे, सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति; अद्भा, भिक्खवे, तथागतो कल्याणदिट्ठधम्मूपक्कमो यं एतरहि एवरूपा अनासवा सुखा वेदना वेदेति ।

“सचे, भिक्खवे, सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो । सचे, भिक्खवे, सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो । सचे, भिक्खवे, सत्ता सङ्गतिभावहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता सङ्गतिभावहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो । सचे, भिक्खवे, सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो । सचे, भिक्खवे, सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुःखं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो । एवंवादी, भिक्खवे, तथागता । एवंवादीनं, भिक्खवे, तथागतानं इमे दस सहधम्मिका पासंसद्धाना आगच्छन्ती”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दन्ति ।

देवदहसुत्तं निद्वितं पठमं ।

२. पञ्चत्तयसुत्तं [पञ्चायतनसुत्त (क०)]

२१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा अपरन्तकपिका अपरन्तानुदिट्ठिनो अपरन्तं आरब्ध अनेकविहितानि अधिवुत्तिपदानि [अधिमुत्तिपदानि (स्या० कं० क०)] अभिवदन्ति । ‘सज्जी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’ति — इत्थेके अभिवदन्ति; ‘असज्जी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’ति — इत्थेके अभिवदन्ति; ‘नेवसज्जीनासज्जी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’ति — इत्थेके अभिवदन्ति; सतो वा पन सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं पज्जपेन्ति [पज्जापेन्ति (सी० स्या० कं० पी०)], दिट्ठधम्मनिब्बानं वा पनेके अभिवदन्ति । इति सन्तं वा अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं [परं मरणा । इति इमानि (क०)] परं मरणा, सतो वा पन सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं पज्जपेन्ति, दिट्ठधम्मनिब्बानं वा पनेके अभिवदन्ति । इति इमानि पज्ज [परं मरणा । इति इमानि (क०)] हुत्वा तीणि होन्ति, तीणि हुत्वा पज्ज होन्ति — अयमुद्देशो पञ्चत्तयस्स ।

२२. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिञ्च अरूपिञ्च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, नेवरूपिं नारूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, एकत्तसज्जिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, नानत्तसज्जिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, परित्तसज्जिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, अप्पमाणसज्जिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, एतं [एवं (क०)] वा पनेकेसं [पनेतेसं (स्या० कं०)] उपातिवत्ततं विज्जाणकसिणमेके

अभिवदन्ति अप्यमाणं आनेज्जं । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति [पजानाति (सी० स्या० कं० पी०) अट्ठकथा ओलोकेतब्बा] । ये खो ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिञ्च अरूपिञ्च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, नेवरूपिं नारूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, एकत्तसज्जिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, नानत्तसज्जिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, परित्तसज्जिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, अप्यमाणसज्जिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा [मरणाति (क०)], या वा पनेतासं सज्जानं परिसुद्धा परमा अग्गा अनुत्तरिया अक्खायति — यदि रूपसज्जानं यदि अरूपसज्जानं यदि एकत्तसज्जानं यदि नानत्तसज्जानं । ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनमेके अभिवदन्ति अप्यमाणं आनेज्जं । ‘तयिदं सङ्घतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्घारानं निरोधो अत्थेत’न्ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

२३. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा असज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिञ्च अरूपिञ्च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, नेवरूपिं नारूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा । तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति । तं किस्स हेतु? सज्जा रोगो सज्जा गण्डो सज्जा सल्लं, एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं — ‘असज्ज’न्ति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति ये खो ते भोन्तो समणब्राह्मणा असज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिञ्च अरूपिञ्च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, नेवरूपिं नारूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा । यो हि कोचि, भिक्खवे, समणो वा ब्राह्मणो वा एवं वदेय्य — ‘अहमज्जत्र रूपा, अज्जत्र वेदनाय, अज्जत्र सज्जाय, अज्जत्र सङ्खारेहि, विज्जाणस्स [अज्जत्र विज्जाणा (स्या० कं०), अज्जत्र विज्जाणेन (क०)] आगतिं वा गतिं वा चुतिं वा उपपत्तिं वा वुद्धिं वा विरूळिह वा वेपुल्लं वा पज्जपेस्सामी’ति — नेतं ठानं विज्जति । ‘तयिदं सङ्घतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्घारानं निरोधो अत्थेत’न्ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

२४. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा नेवसज्जीनासज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसज्जीनासज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसज्जीनासज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिञ्च अरूपिञ्च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसज्जीनासज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, नेवरूपिं नारूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसज्जीनासज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा । तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति, येपि ते भोन्तो समणब्राह्मणा असज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति । तं किस्स हेतु? सज्जा रोगो सज्जा गण्डो सज्जा सल्लं, असज्जा सम्मोहो, एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं — ‘नेवसज्जानासज्ज’न्ति । [नेवसज्जानासज्जाति (स्या० कं० पी० क०) एतन्तिपदं मनसिकातब्बं] तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । ये खो ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसज्जीनासज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसज्जीनासज्जिं अत्तानं पज्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसज्जीनासज्जिं अत्तानं

पञ्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिञ्च अरूपिञ्च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसज्जीनासज्जिं अत्तानं पञ्जपेन्ति अरोगं परं मरणा, नेवरूपिं नारूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसज्जीनासज्जिं अत्तानं पञ्जपेन्ति अरोगं परं मरणा । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा [समणब्राह्मणा (सी० पी०)] दिट्ठसुतमुतविज्जातब्बसङ्खारमत्तेन एतस्स आयतनस्स उपसम्पदं पञ्जपेन्ति, ब्यसनज्हेतं, भिक्खवे, अक्खायति [आयतनमक्खायति (क०)] एतस्स आयतनस्स उपसम्पदाय । न हेतं, भिक्खवे, आयतनं सङ्खारसमापत्तिपत्तब्बमक्खायति; सङ्खारावसेससमापत्तिपत्तब्बमेतं, भिक्खवे, आयतनमक्खायति । ‘तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेत’न्ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

२५. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं पञ्जपेन्ति, तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सज्जिं अत्तानं पञ्जपेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति, येपि ते भोन्तो समणब्राह्मणा असज्जिं अत्तानं पञ्जपेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति, येपि ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसज्जीनासज्जिं अत्तानं पञ्जपेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति । तं किस्स हेतु? सब्बेपिमे भोन्तो समणब्राह्मणा उद्धं सरं [उद्धंसरा (सी० पी०), उद्धं परामसन्ति (स्या० कं०)] आसत्तिंयेव अभिवदन्ति — ‘इति पेच्च भविस्साम, इति पेच्च भविस्सामा’ति । सेय्यथापि नाम वाणिजस्स वाणिज्जाय गच्छतो एवं होति — ‘इतो मे इदं भविस्सति, इमिना इदं लच्छामी’ति, एवमेविमे भोन्तो समणब्राह्मणा वाणिजूपमा मज्जे पटिभन्ति — ‘इति पेच्च भविस्साम, इति पेच्च भविस्सामा’ति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । ये खो ते भोन्तो समणब्राह्मणा सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं पञ्जपेन्ति ते सक्कायभया सक्कायपरिजेगुच्छा सक्कायज्जेव अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति । सेय्यथापि नाम सा गद्दुलबद्धो दळ्हे थम्भे वा खिले [खिले (सी० स्या० कं० पी०)] वा उपनिबद्धो, तमेव थम्भं वा खिलं वा अनुपरिधावति अनुपरिवत्तति; एवमेविमे भोन्तो समणब्राह्मणा सक्कायभया सक्कायपरिजेगुच्छा सक्कायज्जेव अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति । ‘तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेत’न्ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

२६. “ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा अपरन्तकप्पिका अपरन्तानुदिट्ठिनो अपरन्तं आरब्भ अनेकविहितानि अधिवृत्तिपदानि अभिवदन्ति, सब्बे ते इमानेव पञ्चायतनानि अभिवदन्ति एतेसं वा अज्जतरं ।

२७. “सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा पुब्बन्तकप्पिका पुब्बन्तानुदिट्ठिनो पुब्बन्तं आरब्भ अनेकविहितानि अधिवृत्तिपदानि अभिवदन्ति । ‘सस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘असस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘सस्सतो च असस्सतो च अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘नेवसस्सतो नासस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘अन्तवा अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘अनन्तवा अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘अन्तवा च अनन्तवा च अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘नेवन्तवा नानन्तवा अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘एकत्तसज्जी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘नानत्तसज्जी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘परित्तसज्जी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘अप्पमाणसज्जी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘एकन्तसुखी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘एकन्तदुक्खी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके अभिवदन्ति, ‘सुखदुक्खी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति — इत्थेके

अभिवदन्ति, ‘अदुक्खमसुखी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्जन्ति — इत्थेके अभिवदन्ति ।

२८. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘सस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्जन्ति, तेसं वत अज्जत्रेव सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया पच्चत्तंयेव जाणं भविस्सति परिसुद्धं परियोदातन्ति — नेतं ठानं विज्जति । पच्चत्तं खो पन, भिक्खवे, जाणे असति परिसुद्धे परियोदाते यदपि [यदिपि (क०)] ते भोन्तो समणब्राह्मणा तत्थ जाणभागमत्तमेव परियोदपेन्ति तदपि तेसं भवतं समणब्राह्मणानं उपादानमक्खायति । ‘तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेत’न्ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

२९. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘असस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्जन्ति... पे०... [यथा सस्सतवारे, तथा वित्थारेतब्बं] सस्सतो च असस्सतो च अत्ता च लोको च... नेवसस्सतो नासस्सतो अत्ता च लोको च... अन्तवा अत्ता च लोको च... अनन्तवा अत्ता च लोको च... अन्तवा च अनन्तवा च अत्ता च लोको च... नेवन्तवा नानन्तवा अत्ता च लोको च... एकत्तसज्जी अत्ता च लोको च... नानत्तसज्जी अत्ता च लोको च... परित्तसज्जी अत्ता च लोको च... अप्पमाणसज्जी अत्ता च लोको च... एकन्तसुखी अत्ता च लोको च... एकन्तदुक्खी अत्ता च लोको च... सुखदुक्खी अत्ता च लोको च... अदुक्खमसुखी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्जन्ति, तेसं वत अज्जत्रेव सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया पच्चत्तंयेव जाणं भविस्सति परिसुद्धं परियोदातन्ति — नेतं ठानं विज्जति । पच्चत्तं खो पन, भिक्खवे, जाणे असति परिसुद्धे परियोदाते यदपि ते भोन्तो समणब्राह्मणा तत्थ जाणभागमत्तमेव परियोदपेन्ति तदपि तेसं भवतं समणब्राह्मणानं उपादानमक्खायति । ‘तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेत’न्ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

३०. “इध, भिक्खवे, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनज्ज पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनज्ज पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकं पीतिं उपसम्पज्ज विहरति — ‘एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं पविवेकं पीतिं उपसम्पज्ज विहरामी’ति । तस्स सा पविवेका पीति निरुज्झति । पविवेकाय पीतिया निरोधा उप्पज्जति दोमनस्सं, दोमनस्सस्स निरोधा उप्पज्जति पविवेका पीति । सेय्यथापि, भिक्खवे, यं छाया जहति तं आतपो फरति, यं आतपो जहति तं छाया फरति; एवमेव खो, भिक्खवे, पविवेकाय पीतिया निरोधा उप्पज्जति दोमनस्सं, दोमनस्सस्स निरोधा उप्पज्जति पविवेका पीति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । अयं खो भवं समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनज्ज पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनज्ज पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकं पीतिं उपसम्पज्ज विहरति — ‘एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं पविवेकं पीतिं उपसम्पज्ज विहरामी’ति । तस्स सा पविवेका पीति निरुज्झति । पविवेकाय पीतिया निरोधा उप्पज्जति दोमनस्सं, दोमनस्सस्स निरोधा उप्पज्जति पविवेका पीति । ‘तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेत’न्ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

३१. “इध पन, भिक्खवे, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनज्ज पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनज्ज पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा निरामिसं सुखं उपसम्पज्ज विहरति — ‘एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं निरामिसं सुखं उपसम्पज्ज विहरामी’ति । तस्स तं निरामिसं सुखं निरुज्झति । निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उप्पज्जति पविवेका पीति, पविवेकाय पीतिया निरोधा उप्पज्जति निरामिसं सुखं । सेय्यथापि, भिक्खवे, यं

छाया जहति तं आतपो फरति, यं आतपो जहति तं छाया फरति; एवमेव खो, भिक्खवे, निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उपपज्जति पविवेका पीति, पविवेकाय पीतिया निरोधा उपपज्जति निरामिसं सुखं । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । अयं खो भवं समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनञ्च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनञ्च पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसं सुखं उपसम्पज्ज विहरति — ‘एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं निरामिसं सुखं उपसम्पज्ज विहरामी’ति । तस्स तं निरामिसं सुखं निरुज्झति । निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उपपज्जति पविवेका पीति, पविवेकाय पीतिया निरोधा उपपज्जति निरामिसं सुखं । ‘तयिदं सङ्कतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेत’न्ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

३२. “इध पन, भिक्खवे, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनञ्च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनञ्च पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसस्स सुखस्स समतिक्कमा, अदुक्खमसुखं वेदनं उपसम्पज्ज विहरति — ‘एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं अदुक्खमसुखं वेदनं उपसम्पज्ज विहरामी’ति । तस्स सा अदुक्खमसुखा वेदना निरुज्झति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय निरोधा उपपज्जति निरामिसं सुखं, निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उपपज्जति अदुक्खमसुखा वेदना । सेय्यथापि, भिक्खवे, यं छाया जहति तं आतपो फरति, यं आतपो जहति तं छाया फरति; एवमेव खो, भिक्खवे, अदुक्खमसुखाय वेदनाय निरोधा उपपज्जति निरामिसं सुखं, निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उपपज्जति अदुक्खमसुखा वेदना । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । अयं खो भवं समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनञ्च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनञ्च पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसस्स सुखस्स समतिक्कमा, अदुक्खमसुखं वेदनं उपसम्पज्ज विहरति — ‘एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं अदुक्खमसुखं वेदनं उपसम्पज्ज विहरामी’ति । तस्स सा अदुक्खमसुखा वेदना निरुज्झति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय निरोधा उपपज्जति निरामिसं सुखं, निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उपपज्जति अदुक्खमसुखा वेदना । ‘तयिदं सङ्कतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेत’न्ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

३३. “इध पन, भिक्खवे, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनञ्च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनञ्च पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसस्स सुखस्स समतिक्कमा, अदुक्खमसुखाय वेदनाय समतिक्कमा — ‘सन्तोहमस्मि, निब्बुतोहमस्मि, अनुपादानोहमस्मी’ति समनुपस्सति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । अयं खो भवं समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनञ्च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनञ्च पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसस्स सुखस्स समतिक्कमा, अदुक्खमसुखाय वेदनाय समतिक्कमा — ‘सन्तोहमस्मि, निब्बुतोहमस्मि, अनुपादानोहमस्मी’ति समनुपस्सति; अद्भा अयमायस्मा निब्बानसप्पायंयेव पटिपदं अभिवदति । अथ च पनायं भवं समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठिं वा उपादियमानो उपादियति, अपरन्तानुदिट्ठिं वा उपादियमानो उपादियति, कामसंयोजनं वा उपादियमानो उपादियति, पविवेकं वा पीतिं उपादियमानो उपादियति, निरामिसं वा सुखं उपादियमानो उपादियति, अदुक्खमसुखं वा वेदनं उपादियमानो उपादियति । यच्च खो अयमायस्मा — ‘सन्तोहमस्मि, निब्बुतोहमस्मि, अनुपादानोहमस्मी’ति समनुपस्सति तदपि इमस्स भोतो समणस्स ब्राह्मणस्स उपादानमक्खायति । ‘तयिदं सङ्कतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेत’न्ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

“इदं खो पन, भिक्खवे, तथागतेन अनुत्तरं सन्तिवरपदं अभिसम्बुद्धं यदिदं — छन्नं फस्सायतनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं विदित्वा [अनुपादाविमोक्खो । तयिदं भिक्खवे तथागतेन

अनुत्तरं सन्तिवरपदं अभिसम्बुद्धं, यदिदं छन्नं फस्सायतनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं विदित्वा अनुपादाविमोक्खोति (सी० स्या० कं० पी०) अनुपादाविमोक्खो”ति [अनुपादाविमोक्खो। तयिदं भिक्खवे तथागतेन अनुत्तरं सन्तिवरपदं अभिसम्बुद्धं, यदिदं छन्नं फस्सायतनं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं विदित्वा अनुपादाविमोक्खोति (सी० स्या० कं० पी०)] ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

पञ्चत्तयसुत्तं निट्ठितं दुतियं ।

३. किन्तिसुत्तं

३४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा पिसिनारायं [कुसिनारायं (सी०)] विहरति बलिहरणे वनसण्डे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “किन्ति वो, भिक्खवे, मयि होति — ‘चीवरहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, पिण्डपातहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, सेनासनहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, इतिभवाभवहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेती’”ति? “न खो नो, भन्ते, भगवति एवं होति — ‘चीवरहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, पिण्डपातहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, सेनासनहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, इतिभवाभवहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेती’”ति ।

“न च किर वो, भिक्खवे, मयि एवं होति — ‘चीवरहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति...पे०... इतिभवाभवहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेती’ति; अथ किन्ति चरहि वो [अथ किन्ति वो (सी० पी०), अथ किञ्चरहि वो (क०)], भिक्खवे, मयि होती”ति? “एवं खो नो, भन्ते, भगवति होति — ‘अनुकम्पको भगवा हितेसी; अनुकम्पं उपादाय धम्मं देसेती’”ति । “एवञ्च [एवं (सी० पी०)] किर वो, भिक्खवे, मयि होति — ‘अनुकम्पको भगवा हितेसी; अनुकम्पं उपादाय धम्मं देसेती’”ति ।

३५. “तस्मातिह, भिक्खवे, ये वो [ये ते (क०)] मया धम्मा अभिज्जा देसिता, सेय्यथिदं — चत्तारो सतिपट्ठाना चत्तारो सम्मप्पधाना चत्तारो इद्धिपादा पच्चिन्द्रियानि पच्च बलानि सत्त बोझङ्गा अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, तत्थ सब्बहेव समग्गेहि सम्मोदमानेहि अविवदमानेहि सिक्खितब्बं । तेसञ्च वो, भिक्खवे, समग्गानं सम्मोदमानानं अविवदमानानं सिक्खितं सियंसु [सियुं (सी० स्या० कं०) सद्वनीति ओलोकेतब्बा] द्वे भिक्खू अभिधम्मे नानावादा । तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स — ‘इमेसं खो आयस्मन्तानं अत्थतो चेव नानं ब्यञ्जनतो च नानं’न्ति, तत्थ यं भिक्खुं सुवचतरं [सुब्बचतरं (क०)] मज्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो — ‘आयस्मन्तानं खो अत्थतो चेव नानं, ब्यञ्जनतो च नानं । तदमिनापेतं [तदिमिनापेतं (स्या० कं०)] आयस्मन्तो जानाथ — यथा अत्थतो चेव नानं, ब्यञ्जनतो च नानं । मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था’ति । अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खूनां यं भिक्खुं सुवचतरं मज्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो — ‘आयस्मन्तानं खो अत्थतो चेव नानं, ब्यञ्जनतो च नानं । तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ — यथा अत्थतो चेव नानं, ब्यञ्जनतो च नानं । मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था’ति । इति दुग्गहितं दुग्गहिततो धारेतब्बं, सुग्गहितं सुग्गहिततो धारेतब्बं । दुग्गहितं दुग्गहिततो धारेत्वा सुग्गहितं सुग्गहिततो धारेत्वा [इति दुग्गहितं दुग्गहिततो धारेतब्बं, दुग्गहितं दुग्गहिततो धारेत्वा (सी० स्या० कं० पी०) अनन्तरवारत्तये पन इदं पाठनानत्तं नत्थि] यो धम्मो यो विनयो सो भासितब्बो ।

३६. “तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स — ‘इमेसं खो आयस्मन्तानं अत्थतो हि खो नानं, ब्यञ्जनतो समेती’ति, तत्थ यं भिक्खुं सुवचतरं मज्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो — ‘आयस्मन्तानं खो अत्थतो हि नानं, ब्यञ्जनतो समेति । तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ — यथा अत्थतो हि खो नानं, ब्यञ्जनतो समेति । मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था’ति । अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खून् यं भिक्खुं सुवचतरं मज्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो — ‘आयस्मन्तानं खो अत्थतो हि खो नानं, ब्यञ्जनतो समेति । तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ — यथा अत्थतो हि खो नानं, ब्यञ्जनतो समेति । मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था’ति । इति दुग्गहितं दुग्गहिततो धारेतब्बं, सुग्गहितं सुग्गहिततो धारेतब्बं । दुग्गहितं दुग्गहिततो धारेत्वा सुग्गहितं सुग्गहिततो धारेत्वा यो धम्मो यो विनयो सो भासितब्बो ।

३७. “तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स — ‘इमेसं खो आयस्मन्तानं अत्थतो हि खो समेति, ब्यञ्जनतो नानं’ति, तत्थ यं भिक्खुं सुवचतरं मज्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो — ‘आयस्मन्तानं खो अत्थतो हि समेति, ब्यञ्जनतो नानं । तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ — यथा अत्थतो हि खो समेति, ब्यञ्जनतो नानं । अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं — ब्यञ्जनं । मायस्मन्तो अप्पमत्तके विवादं आपज्जित्था’ति । अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खून् यं भिक्खुं सुवचतरं मज्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो — ‘आयस्मन्तानं खो अत्थतो हि समेति, ब्यञ्जनतो नानं । तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ — यथा अत्थतो हि खो समेति, ब्यञ्जनतो नानं । अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं — ब्यञ्जनं । मायस्मन्तो अप्पमत्तके [अप्पमत्तकेहि (सी० पी०)] विवादं आपज्जित्था’ति । इति सुग्गहितं सुग्गहिततो धारेतब्बं, दुग्गहितं दुग्गहिततो धारेतब्बं । सुग्गहितं सुग्गहिततो धारेत्वा दुग्गहितं दुग्गहिततो धारेत्वा यो धम्मो यो विनयो सो भासितब्बो ।

३८. “तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स — ‘इमेसं खो आयस्मन्तानं अत्थतो चेव समेति ब्यञ्जनतो च समेती’ति, तत्थ यं भिक्खुं सुवचतरं मज्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो — ‘आयस्मन्तानं खो अत्थतो चेव समेति, ब्यञ्जनतो च समेति । तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ — यथा अत्थतो चेव समेति ब्यञ्जनतो च समेति । मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था’ति । अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खून् यं भिक्खुं सुवचतरं मज्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो — ‘आयस्मन्तानं खो अत्थतो चेव समेति ब्यञ्जनतो च समेति । तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ — यथा अत्थतो चेव समेति ब्यञ्जनतो च समेति । मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था’ति । इति सुग्गहितं सुग्गहिततो धारेतब्बं । सुग्गहितं सुग्गहिततो धारेत्वा यो धम्मो यो विनयो सो भासितब्बो ।

३९. “तेसञ्च वो, भिक्खवे, समग्गानं सम्मोदमानानं अविवदमानानं सिक्खतं सिया अञ्जतरस्स भिक्खुनो आपत्ति सिया वीतिक्कमो, तत्र, भिक्खवे, न चोदनाय तरितब्बं [चोदितब्बं (स्या० कं० क०) तुरितब्बं (?)] । पुग्गलो उपपरिक्खितब्बो — ‘इति मय्हञ्च अविहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स अनुपघातो, परो हि पुग्गलो अक्कोधनो अनुपनाही अदळ्हदिट्ठी सुप्पटिनिस्सग्गी, सक्कोमि चाहं एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतु’न्ति । सचे, भिक्खवे, एवमस्स, कल्लं वचनाय ।

“सचे पन, भिक्खवे, एवमस्स — ‘मय्हं खो अविहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो, परो हि पुग्गलो कोधनो उपनाही अदळ्हदिट्ठी सुप्पटिनिस्सग्गी, सक्कोमि चाहं एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं । अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं — परस्स [यदिदं मय्हञ्च विहेसा भविस्सति परस्स च (क०)] पुग्गलस्स उपघातो । अथ खो एतदेव बहुतरं — स्वाहं सक्कोमि एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतु’न्ति । सचे, भिक्खवे, एवमस्स, कल्लं वचनाय ।

“सचे पन, भिक्खवे, एवमस्स — ‘मय्हं खो विहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स अनुपघातो । परो हि पुग्गलो अक्कोधनो अनुपनाही दळ्हदिट्ठी दुप्पटिनिस्सग्गी, सक्कोमि चाहं एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं । अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं — मय्हं विहेसा [मय्हञ्च विहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो (क०)] । अथ खो एतदेव बहुतरं — स्वाहं सक्कोमि एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं’न्ति । सचे, भिक्खवे, एवमस्स, कल्लं वचनाय ।

“सचे पन, भिक्खवे, एवमस्स — ‘मय्हञ्च खो विहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो । परो हि पुग्गलो कोधनो उपनाही दळ्हदिट्ठी दुप्पटिनिस्सग्गी, सक्कोमि चाहं एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं । अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं — मय्हञ्च विहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो । अथ खो एतदेव बहुतरं — स्वाहं सक्कोमि एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं’न्ति । सचे, भिक्खवे, एवमस्स, कल्लं वचनाय ।

“सचे पन, भिक्खवे, एवमस्स — ‘मय्हञ्च खो विहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो । परो हि पुग्गलो कोधनो उपनाही दळ्हदिट्ठी दुप्पटिनिस्सग्गी, न चाहं सक्कोमि एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं’न्ति । एवरूपे, भिक्खवे, पुग्गले उपेक्खा नातिमज्जितब्बा ।

४०. “तेसञ्च वो, भिक्खवे, समग्गानं सम्मोदमानानं अविदमानानं सिक्खतं अज्जमज्जस्स वचीसंहारो [वचीसङ्गारो (सी० पी०)] उपज्जेय्य दिट्ठिपळासो [दिट्ठिपलासो (सी० क०)] चेतसो आघातो अप्पच्चयो अनभिरद्धि । तत्थ एकतोपक्खिकानं भिक्खूनं यं भिक्खुं सुवचतरं मज्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो — ‘यं नो, आवुसो, अम्हाकं समग्गानं सम्मोदमानानं अविदमानानं सिक्खतं अज्जमज्जस्स वचीसंहारो उपन्तो दिट्ठिपळासो चेतसो आघातो अप्पच्चयो अनभिरद्धि, तं जानमानो समणो गरहेय्या’ति [समानो (सी० क०)] । सम्मा ब्याकरमानो, भिक्खवे, भिक्खु एवं ब्याकरेय्य — ‘यं नो, आवुसो, अम्हाकं समग्गानं सम्मोदमानानं अविदमानानं सिक्खतं अज्जमज्जस्स वचीसंहारो उपन्तो दिट्ठिपळासो चेतसो आघातो अप्पच्चयो अनभिरद्धि, तं जानमानो समणो गरहेय्याति । एतं पनावुसो, धम्मं अप्पहाय निब्बानं सच्छिकरेय्या’ति । सम्मा ब्याकरमानो, भिक्खवे, भिक्खु एवं ब्याकरेय्य — ‘एतं, आवुसो, धम्मं अप्पहाय न निब्बानं सच्छिकरेय्या’ति ।

“अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खूनं यं भिक्खुं सुवचतरं मज्जेय्याथ, सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो — ‘यं नो, आवुसो, अम्हाकं समग्गानं सम्मोदमानानं अविदमानानं सिक्खतं अज्जमज्जस्स वचीसंहारो उपन्तो दिट्ठिपळासो चेतसो आघातो अप्पच्चयो अनभिरद्धि, तं जानमानो समणो गरहेय्या’ति । सम्मा ब्याकरमानो, भिक्खवे, भिक्खु एवं ब्याकरेय्य — ‘यं नो, आवुसो, अम्हाकं समग्गानं सम्मोदमानानं अविदमानानं सिक्खतं अज्जमज्जस्स वचीसंहारो उपन्तो दिट्ठिपळासो चेतसो आघातो अप्पच्चयो अनभिरद्धि तं जानमानो समणो गरहेय्याति । एतं पनावुसो, धम्मं अप्पहाय निब्बानं सच्छिकरेय्या’ति । सम्मा ब्याकरमानो, भिक्खवे, भिक्खु एवं ब्याकरेय्य — ‘एतं खो, आवुसो, धम्मं अप्पहाय न निब्बानं सच्छिकरेय्या’”ति ।

“तं चे, भिक्खवे, भिक्खुं परे एवं पुच्छेय्युं — ‘आयस्मता नो एते भिक्खू अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापिता’ति? सम्मा ब्याकरमानो, भिक्खवे, भिक्खु एवं ब्याकरेय्य — ‘इथाहं, आवुसो, येन भगवा तेनुपसङ्कमिं, तस्स मे भगवा धम्मं देसेसि, ताहं धम्मं सुत्वा तेसं भिक्खूनं अभसिं । तं ते भिक्खू धम्मं सुत्वा अकुसला वुट्ठहिंसु, कुसले पतिट्ठहिंसू’ति । एवं ब्याकरमानो खो, भिक्खवे, भिक्खु न चेव अत्तानं उक्कंसेति, न परं वम्भेति, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोति, न च कोचि

सहधम्मिको वादानुवादो गारह्मं ठानं आगच्छती”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

किन्तिसुत्तं निद्धितं ततियं ।

४. सामगामसुत्तं

४१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति सामगामे । तेन खो पन समयेन निगण्ठो नाटपुत्तो [नाथपुत्तो (सी० पी०)] पावायं अधुनाकालङ्कतो [कालकतो (सी० स्या० कं० पी०)] होति । तस्स कालङ्किरियाय भिन्ना निगण्ठा द्वेधिकजाता [द्वेळ्हकजाता (स्या० कं० क०)] भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति — “न त्वं इमं धम्मविनयं आजानासि, अहं इमं धम्मविनयं आजानामि । किं त्वं इमं धम्मविनयं आजानिस्ससि! मिच्छापटिपन्नो त्वमसि, अहमस्मि सम्मापटिपन्नो । सहितं मे, असहितं ते । पुरेवचनीयं पच्छा अवच, पच्छावचनीयं पुरे अवच । अधिचिण्णं [अविचिण्णं (सी० पी०)] ते विपरावत्तं । आरोपितो ते वादो । निग्गहितोसि, चर वादप्पमोक्खाय; निब्बेडेहि वा सचे पहोसी”ति । वधोयेव खो [वधोयेवेको (स्या० कं० क०)] मज्जे निगण्ठेसु नाटपुत्तियेसु वत्तति । येपि निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स सावका गिही ओदातवसना तेपि निगण्ठेसु नाटपुत्तियेसु निब्बिन्नरूपा [निब्बिन्दरूपा (स्या० कं० क०)] विरत्तरूपा पटिवानरूपा यथा तं दुरक्खाते धम्मविनये दुप्पवेदिते अनिय्यानिके अनुपसमसंवत्तनिके असम्मासम्बुद्धप्पवेदिते भिन्नथूपे अप्पटिसरणे ।

४२. अथ खो चुन्दो समणुद्देसो पावायं वस्संवुट्ठो [वस्संवुत्थो (सी० स्या० कं० पी०)] येन सामगामो येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चुन्दो समणुद्देसो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “निगण्ठो, भन्ते, नाटपुत्तो पावायं अधुनाकालङ्कतो । तस्स कालङ्किरियाय भिन्ना निगण्ठा द्वेधिकजाता...पे०... भिन्नथूपे अप्पटिसरणे”ति । एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो चुन्दं समणुद्देसं एतदवोच — “अत्थि खो इदं, आवुसो चुन्द, कथापाभत्तं भगवन्तं दस्सनाय । आयाम, आवुसो चुन्द, येन भगवा तेनुपसङ्कमिस्साम; उपसङ्कमित्वा एतमत्थं भगवतो आरोचेस्सामा”ति । “एवं, भन्ते”ति खो चुन्दो समणुद्देसो आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसि ।

अथ खो आयस्मा च आनन्दो चुन्दो च समणुद्देसो येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “अयं, भन्ते, चुन्दो समणुद्देसो एवमाह — ‘निगण्ठो, भन्ते, नाटपुत्तो पावायं अधुनाकालङ्कतो । तस्स कालङ्किरियाय भिन्ना निगण्ठा द्वेधिकजाता...पे०... भिन्नथूपे अप्पटिसरणे’ति । तस्स मय्हं, भन्ते, एवं होति — ‘माहेव भगवतो अच्चयेन सङ्गे विवादो उप्पज्जि; स्वास्स [सो (सी० पी०)], स्वायं (क०)] विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सान”न्ति ।

४३. “तं किं मज्जसि, आनन्द, ये वो मया धम्मा अभिज्जा देसिता, सेय्यथिदं — चत्तारो सतिपट्ठाना चत्तारो सम्मप्पधाना चत्तारो इद्धिपादा पज्चिन्द्रियाणि पज्च बलानि सत्त बोज्झङ्गा अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, पस्ससि नो त्वं, आनन्द, इमेसु धम्मेसु द्वेपि भिक्खू नानावादे”ति? “ये मे, भन्ते, धम्मा भगवता अभिज्जा देसिता, सेय्यथिदं — चत्तारो सतिपट्ठाना चत्तारो सम्मप्पधाना चत्तारो इद्धिपादा पज्चिन्द्रियाणि पज्च बलानि सत्त बोज्झङ्गा अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, नाहं पस्सामि

इमेसु धम्मसेसु द्वेपि भिक्खू नानावादे । ये च खो [सन्ति च खो (स्या० कं०), सन्ति च (क०)], भन्ते, पुग्गला भगवन्तं पतिस्सयमानरूपा विहरन्ति तेपि भगवतो अच्चयेन सङ्गे विवादं जनेय्युं अज्झाजीवे वा अधिपातिमोक्खे वा । स्वास्स [सोस्स (सी० पी०), स्वायं (क०)] विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं'न्ति । अप्पमत्तको सो, आनन्द, विवादो यदिदं — अज्झाजीवे वा अधिपातिमोक्खे वा । मग्गे वा हि, आनन्द, पटिपदाय वा सङ्गे विवादो उप्पज्जमानो उप्पज्जेय्य; स्वास्स विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं ।

४४. “छयिमानि, आनन्द, विवादमूलानि । कतमानि छ? इधानन्द, भिक्खु कोधनो होति उपनाही । यो सो, आनन्द, भिक्खु कोधनो होति उपनाही सो सत्थरिपि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, धम्मेपि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सङ्गेपि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सिक्खायपि न परिपूरकारी होति । यो सो, आनन्द, भिक्खु सत्थरि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, धम्मे... सङ्गे अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सिक्खाय न परिपूरकारी होति, सो सङ्गे विवादं जनेति; यो होति विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय, बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं । एवरूपज्जे तुम्हे, आनन्द, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा समनुपस्सेय्याथ, तत्र तुम्हे, आनन्द, तस्सेव पापकस्स विवादमूलस्स पहानाय वायमेय्याथ । एवरूपज्जे तुम्हे, आनन्द, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा न समनुपस्सेय्याथ । तत्र तुम्हे, आनन्द, तस्सेव पापकस्स विवादमूलस्स आर्यातिं अनवस्सवाय पटिपज्जेय्याथ । एवमेतस्स पापकस्स विवादमूलस्स पहानं होति, एवमेतस्स पापकस्स विवादमूलस्स आर्यातिं अनवस्सवो होति ।

४५. “पुन चपरं, आनन्द, भिक्खु मक्खी होति पळासी...पे०... इस्सुकी होति मच्छरी...पे०... सठो होति मायावी...पे०... पापिच्छो होति मिच्छादिट्ठि [मिच्छादिट्ठि (स्या० कं० पी० क०)] ...पे०... सन्दिट्ठिपरामासी होति आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी । यो सो, आनन्द, भिक्खु सन्दिट्ठिपरामासी होति आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी सो सत्थरिपि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, धम्मेपि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सङ्गेपि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सिक्खायपि न परिपूरकारी होति । यो सो, आनन्द, भिक्खु सत्थरि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, धम्मे... सङ्गे... सिक्खाय न परिपूरकारी होति सो सङ्गे विवादं जनेति; यो होति विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय, बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं । एवरूपज्जे तुम्हे, आनन्द, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा समनुपस्सेय्याथ । तत्र तुम्हे, आनन्द, तस्सेव पापकस्स विवादमूलस्स पहानाय वायमेय्याथ । एवरूपज्जे तुम्हे, आनन्द, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा न समनुपस्सेय्याथ, तत्र तुम्हे, आनन्द, तस्सेव पापकस्स विवादमूलस्स आर्यातिं अनवस्सवाय पटिपज्जेय्याथ । एवमेतस्स पापकस्स विवादमूलस्स पहानं होति, एवमेतस्स पापकस्स विवादमूलस्स आर्यातिं अनवस्सवो होति । इमानि खो, आनन्द, छ विवादमूलानि ।

४६. “चत्तारिमानि, आनन्द, अधिकरणानि । कतमानि चत्तारि? विवादाधिकरणं, अनुवादाधिकरणं, आपत्ताधिकरणं, किच्चाधिकरणं — इमानि खो, आनन्द, चत्तारि अधिकरणानि । सत्त खो पनिमे, आनन्द, अधिकरणसमथा — उप्पन्नुप्पन्नानं अधिकरणानं समथाय वूपसमाय सम्मुखाविनयो दातब्बो, सतिविनयो दातब्बो, अमूळहविनयो दातब्बो, पटिज्जाय कारेतब्बं, येभ्युयसिका, तस्सपापियसिका, तिणवत्थारको ।

४७. “कथञ्चानन्द, सम्मुखाविनयो होति? इधानन्द, भिक्खू विवदन्ति धम्मोति वा अधम्मोति वा विनयोति वा अविनयोति वा । तेहानन्द, भिक्खूहि सब्बेहेव समग्गेहि सन्निपतितब्बं । सन्निपतित्वा धम्मनेत्ति समनुमज्जितब्बा ।

धम्मनेत्तिं समनुमज्जित्वा यथा तत्थ समेति तथा तं अधिकरणं वूपसमेतब्बं । एवं खो, आनन्द, सम्मुखाविनयो होति; एवञ्च पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं — सम्मुखाविनयेन ।

४८. “कथञ्चानन्द, येभुय्यसिका होति? ते चे, आनन्द, भिक्खू न सक्कोन्ति तं अधिकरणं तस्मिं आवासे वूपसमेतुं । तेहानन्द, भिक्खूहि यस्मिं आवासे बहुतरा भिक्खू सो आवासो गन्तब्बो । तत्थ सब्बेहेव समग्गेहि सन्निपतितब्बं । सन्निपतित्वा धम्मनेत्तिं समनुमज्जितब्बा । धम्मनेत्तिं समनुमज्जित्वा यथा तत्थ समेति तथा तं अधिकरणं वूपसमेतब्बं । एवं खो, आनन्द, येभुय्यसिका होति, एवञ्च पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं — येभुय्यसिकाय ।

४९. “कथञ्चानन्द, सतिविनयो होति? इधानन्द, भिक्खू भिक्खुं एवरूपाय गरुकाय आपत्तिया चोदेन्ति पाराजिकेन वा पाराजिकसामन्तेन वा — ‘सरतायस्मा एवरूपिं [एवरूपं (सी० स्या० कं० पी०)] एवरूपाय-इति वुच्चमानवचनेन समेति । विनयेनपि संसन्देतब्बं] गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ति? सो एवमाह — ‘न खो अहं, आवुसो, सरामि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ति । तस्स खो [तस्स खो एवं (सब्बत्थ)], आनन्द, भिक्खुनो सतिविनयो दातब्बो । एवं खो, आनन्द, सतिविनयो होति, एवञ्च पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं — सतिविनयेन ।

५०. “कथञ्चानन्द, अमूळहविनयो होति? इधानन्द, भिक्खू भिक्खुं एवरूपाय गरुकाय आपत्तिया चोदेन्ति पाराजिकेन वा पाराजिकसामन्तेन वा — ‘सरतायस्मा एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ति? (सो एवमाह — ‘न खो अहं, आवुसो, सरामि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ति । तमेनं सो निब्बेठेन्तं अतिवेठेति — ‘इङ्गायस्मा साधुकमेव जानाहि यदि सरसि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ति ।) [() एत्थन्तरे पाठो चूळव० २३७ नत्थि तस्सपापियसिकावारेएवेतेन भवितब्बं] सो एवमाह — ‘अहं खो, आवुसो, उम्मादं पापुणिं चेतसो विपरियासं । तेन मे उम्मत्तकेन बहुं अस्सामणकं अज्झाचिण्णं भासितपरिक्कन्तं [भासितपरिक्कन्तं (सी० स्या० कं० पी०)] । नाहं तं सरामि । मूळहेन मे एतं कत’न्ति । तस्स खो [तस्स खो एवं (स्या० कं० क०)], आनन्द, भिक्खुनो अमूळहविनयो दातब्बो । एवं खो, आनन्द, अमूळहविनयो होति, एवञ्च पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं — अमूळहविनयेन ।

५१. “कथञ्चानन्द, पटिज्जातकरणं होति? इधानन्द, भिक्खु चोदितो वा अचोदितो वा आपत्तिं सरति, विवरति उत्तानीकरोति [उत्तानिं करोति (क०)] । तेन, आनन्द, भिक्खुना वुड्डतरं भिक्खुं [वुड्डतरो भिक्खु (सी० स्या० कं० पी०)] उपसङ्गमित्वा एकंसं चीवरं कत्वा पादे वन्दित्वा उक्कुटिकं निसीदित्वा अज्जलिं पग्गहेत्वा एवमस्स वचनीयो — ‘अहं, भन्ते, इत्थन्नामं आपत्तिं आपन्नो, तं पटिदेसेमी’ति । सो एवमाह — ‘पस्ससी’ति? ‘आम पस्सामी’ति । ‘आयत्तिं संवरेय्यासी’ति । (‘संवरिस्सामी’ति ।) [() विनये नत्थि] एवं खो, आनन्द, पटिज्जातकरणं होति, एवञ्च पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं — पटिज्जातकरणेन ।

५२. “कथञ्चानन्द, तस्सपापियसिका होति? इधानन्द, भिक्खू भिक्खुं एवरूपाय गरुकाय आपत्तिया चोदेति पाराजिकेन वा पाराजिकसामन्तेन वा — ‘सरतायस्मा एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ति? सो एवमाह — ‘न खो अहं, आवुसो, सरामि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ति । तमेनं सो निब्बेठेन्तं अतिवेठेति — ‘इङ्गायस्मा साधुकमेव जानाहि यदि सरसि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ति । सो एवमाह — ‘न खो अहं, आवुसो, सरामि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता

पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा; सरामि च खो अहं, आवुसो, एवरूपिं अप्पमत्तिकं आपत्तिं आपज्जितांति। तमेनं सो निब्बेठेनं अतिवेठेति — ‘इङ्गायस्मा साधुकमेव जानाहि यदि सरसि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ति? सो एवमाह — ‘इमज्झि नामाहं, आवुसो, अप्पमत्तिकं आपत्तिं आपज्जित्वा अपुट्ठो पटिजानिस्सामि। किं पनाहं एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जित्वा पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा पुट्ठो नपटिजानिस्सामी’ति? सो एवमाह — ‘इमज्झि नाम त्वं, आवुसो, अप्पमत्तिकं आपत्तिं आपज्जित्वा अपुट्ठो नपटिजानिस्ससि, किं पन त्वं एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जित्वा पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा पुट्ठो [अपुट्ठो (स्या० कं० क०)] पटिजानिस्ससि? इङ्गायस्मा साधुकमेव जानाहि यदि सरसि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ति। सो एवमाह — ‘सरामि खो अहं, आवुसो, एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा। दवा मे एतं वुत्तं, रवा मे एतं वुत्तं — नाहं तं सरामि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ति। एवं खो, आनन्द, तस्सपापियसिका होति, एवञ्च पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं — तस्सपापियसिकाय।

५३. “कथञ्चानन्द, तिणवत्थारको होति? इधानन्द, भिक्खून् भण्डनजातानं कलहजातानं विवादापन्नानं विहरतं बहुं अस्सामणकं अज्झाचिण्णं होति भासितपरिक्कन्तं। तेहानन्द, भिक्खूहि सब्बेहेव समग्गेहि सन्निपतितब्बं। सन्निपतित्वा एकतोपक्खिकानं भिक्खून् व्यत्तेन [व्यत्ततरेन (सी० पी० क०)] भिक्खुना उट्ठायासना एकंसं चीवरं कत्वा अज्जलिं पणामेत्वा सङ्घो जापेतब्बो —

‘सुणातु मे, भन्ते, सङ्घो। इदं अम्हाकं भण्डनजातानं कलहजातानं विवादापन्नानं विहरतं बहुं अस्सामणकं अज्झाचिण्णं भासितपरिक्कन्तं। यदि सङ्घस्स पत्तकल्लं, अहं या चेव इमेसं आयस्मन्तानं आपत्ति या च अत्तनो आपत्ति, इमेसञ्चेव आयस्मन्तानं अत्थाय अत्तनो च अत्थाय, सङ्घमज्झे तिणवत्थारकेन देसेय्यं, ठपेत्वा थुल्लवज्जं ठपेत्वा गिहिपटिसंयुत्तं’”न्ति।

“अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खून् व्यत्तेन भिक्खुना उट्ठायासना एकंसं चीवरं कत्वा अज्जलिं पणामेत्वा सङ्घो जापेतब्बो —

‘सुणातु मे, भन्ते, सङ्घो। इदं अम्हाकं भण्डनजातानं कलहजातानं विवादापन्नानं विहरतं बहुं अस्सामणकं अज्झाचिण्णं भासितपरिक्कन्तं। यदि सङ्घस्स पत्तकल्लं, अहं या चेव इमेसं आयस्मन्तानं आपत्ति या च अत्तनो आपत्ति, इमेसञ्चेव आयस्मन्तानं अत्थाय अत्तनो च अत्थाय, सङ्घमज्झे तिणवत्थारकेन देसेय्यं, ठपेत्वा थुल्लवज्जं ठपेत्वा गिहिपटिसंयुत्तं’”न्ति।

“एवं खो, आनन्द, तिणवत्थारको होति, एवञ्च पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं — तिणवत्थारकेन।

५४. “छयिमे, आनन्द, धम्मा सारणीया पियकरणा गरुकरणा सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तन्ति। कतमे छ? इधानन्द, भिक्खुनो मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च। अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति।

“पुन चपरं, आनन्द, भिक्खुनो मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपड्डितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आनन्द, भिक्खुनो मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपड्डितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आनन्द, भिक्खु — ये ते लाभा धम्मिका धम्मलद्धा अन्तमसो पत्तपरियापन्नमत्तम्पि तथारूपेहि लाभेहि — अपटिविभक्तभोगी होति, सीलवन्तेहि सब्रह्मचारीहि साधारणभोगी । अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आनन्द, भिक्खु — यानि तानि सीलानि अखण्डानि अच्छिद्धानि असबलानि अकम्मासानि भुजिस्सानि विञ्जुप्पसत्थानि अपरामट्टानि समाधिसंवत्तनिकानि तथारूपेसु सीलेसु — सीलसामञ्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आनन्द, भिक्खु — यायं दिट्ठि अरिया निव्यानिका निव्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खया तथारूपाय दिट्ठिया — दिट्ठिसामञ्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति । इमे खो, आनन्द, छ सारणीया धम्मा पियकरणा गरुकरणा सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तन्ति ।

“इमे चे तुम्हे, आनन्द, छ सारणीये धम्मे समादाय वत्तेय्याथ, पस्सथ नो तुम्हे, आनन्द, तं वचनपथं अणुं वा थूलं वा यं तुम्हे नाधिवासेय्याथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, इमे छ सारणीये धम्मे समादाय वत्तथ । तं वो भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

सामगामसुत्तं निड्डितं चतुत्थं ।

५. सुनक्खत्तसुत्तं

५५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन सम्बहुलेहि भिक्खूहि भगवतो सन्तिके अज्जा ब्याकता होति — “‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानामा”ति । अस्सोसि खो सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो — “सम्बहुलेहि किर भिक्खूहि भगवतो सन्तिके अज्जा ब्याकता होति — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानामा”ति । अथ खो सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “सुत्तं मेत्तं, भन्ते — ‘सम्बहुलेहि किर भिक्खूहि भगवतो सन्तिके अज्जा ब्याकता — खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानामा”ति । “ये ते, भन्ते, भिक्खू भगवतो सन्तिके अज्जं ब्याकंसु — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानामा”ति, कच्चि ते, भन्ते, भिक्खू सम्मदेव अज्जं ब्याकंसु उदाहु सन्तेत्येकच्चे भिक्खू अधिमानेन अज्जं ब्याकंसूति?

५६. “ये ते, सुनक्खत्त, भिक्खू मम सन्तिके अज्जं ब्याकंसु — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्तायां’ति पजानामा”ति । “सन्तेत्येकच्चे भिक्खू सम्मदेव अज्जं ब्याकंसु, सन्ति पनिधेकच्चे भिक्खू अधिमानेनपि [अधिमानेन (?)] अज्जं ब्याकंसु । तत्र, सुनक्खत्त, ये ते भिक्खू सम्मदेव अज्जं ब्याकंसु तेसं तं तथेव होति; ये पन ते भिक्खू अधिमानेन अज्जं ब्याकंसु तत्र, सुनक्खत्त, तथागतस्स एवं होति — ‘धम्मं नेसं देसेस्स’न्ति [देसेय्यन्ति (पी० क०)] । एवञ्चेत्थ, सुनक्खत्त, तथागतस्स होति — ‘धम्मं नेसं देसेस्स’न्ति । अथ च पनिधेकच्चे मोघपुरिसा पज्झं अभिसङ्खरित्वा अभिसङ्खरित्वा तथागतं उपसङ्कमित्वा पुच्छन्ति । तत्र, सुनक्खत्त, यम्पि तथागतस्स एवं होति — ‘धम्मं नेसं देसेस्स’न्ति तस्सपि होति अज्जथत्त’न्ति । “एतस्स भगवा कालो, एतस्स सुगत कालो, यं भगवा धम्मं देसेय्य । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति । “तेन हि, सुनक्खत्त सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

५७. “पज्ज खो इमे, सुनक्खत्त, कामगुणा । कतमे पज्ज? चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया, सोतविज्जेय्या सद्दा...पे०... घानविज्जेय्या गन्धा... जिक्काविज्जेय्या रसा... कायविज्जेय्या फोड्डब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया — इमे खो, सुनक्खत्त, पज्ज कामगुणा ।

५८. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चो पुरिसपुग्गलो लोकामिसाधिमुत्तो अस्स । लोकामिसाधिमुत्तस्स खो, सुनक्खत्त, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मज्ज अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तज्ज पुरिसं भजति, तेन च वित्तिं आपज्जति; आनेज्जपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अज्जा चित्तं उपट्ठापेति [उपट्ठपेति (सी० स्या० कं० पी०)], न च तं पुरिसं भजति, न च तेन वित्तिं आपज्जति । सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुरिसो सकम्हा गामा वा निगमा वा चिरविप्पवुत्थो अस्स । सो अज्जतरं पुरिसं पस्सेय्य तम्हा गामा वा निगमा वा अचिरपक्कन्तं । सो तं पुरिसं तस्स गामस्स वा निगमस्स वा खेमतज्ज सुभिकखतज्ज अप्पाबाधतज्ज पुच्छेय्य; तस्स सो पुरिसो तस्स गामस्स वा निगमस्स वा खेमतज्ज सुभिकखतज्ज अप्पाबाधतज्ज संसेय्य । तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, अपि नु सो पुरिसो तस्स पुरिसस्स सुस्सूसेय्य, सोतं ओदहेय्य, अज्जा चित्तं उपट्ठापेय्य, तज्ज पुरिसं भजेय्य, तेन च वित्तिं आपज्जेय्या”ति? “एवं, भन्ते” । “एवमेव खो, सुनक्खत्त, ठानमेतं विज्जति यं इधेकच्चो पुरिसपुग्गलो लोकामिसाधिमुत्तो अस्स । लोकामिसाधिमुत्तस्स खो, सुनक्खत्त, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मज्ज अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तज्ज पुरिसं भजति, तेन च वित्तिं आपज्जति; आनेज्जपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अज्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं भजति, न च तेन वित्तिं आपज्जति । सो एवमस्स वेदितब्बो — ‘आनेज्जसंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो [आनेज्जसंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो-इति पाठो सी० स्या० कं० पी० पोत्थकेसु नत्थि, अट्ठकथासु पन तब्बण्णना दिस्सतियेव] लोकामिसाधिमुत्तो पुरिसपुग्गलो”ति ।

५९. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चो पुरिसपुग्गलो आनेज्जाधिमुत्तो अस्स । आनेज्जाधिमुत्तस्स खो, सुनक्खत्त, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मज्ज अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तज्ज पुरिसं भजति, तेन च वित्तिं आपज्जति; लोकामिसपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अज्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं भजति, न च तेन वित्तिं आपज्जति । सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पण्डुपलासो बन्धना पवुत्तो अभब्बो हरितत्ताय; एवमेव खो, सुनक्खत्त, आनेज्जाधिमुत्तस्स पुरिसपुग्गलस्स ये लोकामिससंयोजने से पवुत्ते । सो एवमस्स वेदितब्बो — ‘लोकामिससंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो आनेज्जाधिमुत्तो पुरिसपुग्गलो”ति ।

६०. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चो पुरिसपुग्गलो आकिञ्चज्जायतनाधिमुत्तो अस्स । आकिञ्चज्जायतनाधिमुत्तस्स खो, सुनक्खत्त, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मञ्च अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तञ्च पुरिसं भजति, तेन च वित्तिं आपज्जति; आनेज्जपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अज्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं भजति, न च तेन वित्तिं आपज्जति । सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुथुसिला द्वेधाभिन्ना अप्पटिसन्धिका होति; एवमेव खो, सुनक्खत्त, आकिञ्चज्जायतनाधिमुत्तस्स पुरिसपुग्गलस्स ये आनेज्जसंयोजने से भिन्ने । सो एवमस्स वेदितब्बो — ‘आनेज्जसंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो आकिञ्चज्जायतनाधिमुत्तो पुरिसपुग्गलो’”ति ।

६१. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चो पुरिसपुग्गलो नेवसज्जानासज्जायतनाधिमुत्तो अस्स । नेवसज्जानासज्जायतनाधिमुत्तस्स खो, सुनक्खत्त, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मञ्च अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तञ्च पुरिसं भजति, तेन च वित्तिं आपज्जति; आकिञ्चज्जायतनपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अज्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं भजति, न च तेन वित्तिं आपज्जति । सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुरिसो मनुज्जभोजनं भुत्तावी छट्ठेय्य [छट्ठेय्य (?)] । तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, अपि नु तस्स पुरिसस्स तस्मिं भत्ते [वन्ते (क० सी०), भुत्ते (क० सी० क०)] पुन भोत्तुकम्यता अस्सा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु” ? “अदुज्झि, भन्ते, भत्तं [वन्तं (सी०)] पटिकूलसम्मत्त”न्ति । “एवमेव खो, सुनक्खत्त, नेवसज्जानासज्जायतनाधिमुत्तस्स पुरिसपुग्गलस्स ये आकिञ्चज्जायतनसंयोजने से वन्ते । सो एवमस्स वेदितब्बो — ‘आकिञ्चज्जायतनसंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो नेवसज्जानासज्जायतनाधिमुत्तो पुरिसपुग्गलो’”ति ।

६२. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चो पुरिसपुग्गलो सम्मा निब्बानाधिमुत्तो अस्स । सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्स खो, सुनक्खत्त, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मञ्च अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तञ्च पुरिसं भजति, तेन च वित्तिं आपज्जति; नेवसज्जानासज्जायतनपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अज्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं भजति, न च तेन वित्तिं आपज्जति । सेय्यथापि, सुनक्खत्त, तालो मत्थकच्छिन्नो अभब्बो पुन विरुळ्हया; एवमेव खो, सुनक्खत्त, सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्स पुरिसपुग्गलस्स ये नेवसज्जानासज्जायतनसंयोजने से उच्छिन्नमूले तालावत्थुकते अनभावकते [अनभावकते (सी० पी०), अनभावङ्गते (स्या० कं०)] आयतिं अनुप्पादधम्मे । सो एवमस्स वेदितब्बो — ‘नेवसज्जानासज्जायतनसंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो सम्मा निब्बानाधिमुत्तो पुरिसपुग्गलो’”ति ।

६३. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवमस्स — ‘तण्हा खो सल्लं समणेन वुत्तं, अविज्जाविसदोसो, छन्दरागब्बापादेन रुप्पति । तं मे तण्हासल्लं पहीनं, अपनीतो अविज्जाविसदोसो, सम्मा निब्बानाधिमुत्तोहमस्मी”ति । एवंमानि [एवंमानी (सी० पी० क०), एवमादि (स्या० कं०)] अस्स अतथं समानं [अत्थं समानं (स्या० कं० पी०), अत्थसमानं (सी०)] । सो यानि सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्स असप्पायानि तानि अनुयुज्जेय्य; असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं अनुयुज्जेय्य, असप्पायं सोतेन सद्दं अनुयुज्जेय्य, असप्पायं घानेन गन्धं अनुयुज्जेय्य, असप्पायं जिह्वाय रसं अनुयुज्जेय्य, असप्पायं कायेन फोड्ढं अनुयुज्जेय्य, असप्पायं मनसा धम्मं अनुयुज्जेय्य । तस्स असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं अनुयुत्तस्स, असप्पायं सोतेन सद्दं अनुयुत्तस्स, असप्पायं घानेन गन्धं अनुयुत्तस्स, असप्पायं जिह्वाय रसं अनुयुत्तस्स, असप्पायं कायेन फोड्ढं अनुयुत्तस्स, असप्पायं मनसा धम्मं अनुयुत्तस्स रागो चित्तं अनुद्वंसेय्य । सो रागानुद्वंसितेन चित्तेन मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं ।

“सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुरिसो सल्लेन विद्धो अस्स सविसेन गाळ्हूपलेपनेन । तस्स मित्तामच्चा जातिसालोहिता भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठापेय्युं । तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो सत्थेन वणमुखं परिकन्तेय्य । सत्थेन वणमुखं परिकन्तित्वा एसनिया सल्लं एसेय्य । एसनिया सल्लं एसित्वा सल्लं अब्बुहेय्य, अपनेय्य विसदोसं सउपादिसेसं । सउपादिसेसोति [अनुपादिसेसोति (सब्बत्थ) अयं हि तथागतस्स विसयो] जानमानो सो एवं वदेय्य — ‘अम्भो पुरिस, उब्भतं खो ते सल्लं, अपनीतो विसदोसो सउपादिसेसो [अनुपादिसेसो (सब्बत्थ) अयम्पि तथागतस्स विसयो] । अनलज्च ते अन्तरायाय । सप्पायानि चेव भोजनानि भुज्जेय्यासि, मा ते असप्पायानि भोजनानि भुज्जतो वणो अस्सावी अस्स । कालेन कालज्च वणं धोवेय्यासि, कालेन कालं वणमुखं आलिम्पेय्यासि, मा ते न कालेन कालं वणं धोवतो न कालेन कालं वणमुखं आलिम्पतो पुब्बलोहितं वणमुखं परियोनन्धि । मा च वातातपे चारित्तं अनुयुज्जि, मा ते वातातपे चारित्तं अनुयुत्तस्स रजोसूकं वणमुखं अनुद्धंसेसि । वणानुरक्खी च, अम्भो पुरिस, विहरेय्यासि वणसारोपी’ति [वणस्सारोपीति (क०) वण + सं + रोपी = वणसारोपी-इति पदविभागो] । तस्स एवमस्स — ‘उब्भतं खो मे सल्लं, अपनीतो विसदोसो अनुपादिसेसो । अनलज्च मे अन्तरायाया’ति । सो असप्पायानि चेव भोजनानि भुज्जेय्य । तस्स असप्पायानि भोजनानि भुज्जतो वणो अस्सावी अस्स । न च कालेन कालं वणं धोवेय्य, न च कालेन कालं वणमुखं आलिम्पेय्य । तस्स न कालेन कालं वणं धोवतो, न कालेन कालं वणमुखं आलिम्पतो पुब्बलोहितं वणमुखं परियोनन्धेय्य । वातातपे च चारित्तं अनुयुज्जेय्य । तस्स वातातपे चारित्तं अनुयुत्तस्स रजोसूकं वणमुखं अनुद्धंसेय्य । न च वणानुरक्खी विहरेय्य न वणसारोपी । तस्स इमिस्सा च असप्पायकिरियाय, असुचि विसदोसो अपनीतो सउपादिसेसो तदुभयेन वणो पुथुत्तं गच्छेय्य । सो पुथुत्तं गतेन वणेन मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं ।

“एवमेव खो, सुनक्खत्त, ठानमेतं विज्जति यं इधेक्कच्चस्स भिक्खुनो एवमस्स — ‘तण्हा खो सल्लं समणेन वुत्तं, अविज्जाविसदोसो छन्दरागब्बापादेन रुप्पति । तं मे तण्हासल्लं पहीनं, अपनीतो अविज्जाविसदोसो, सम्मा निब्बानाधिमुत्तोहमस्मी’ति । एवंमानि अस्स अतथं समानं । सो यानि सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्स असप्पायानि तानि अनुयुज्जेय्य, असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं अनुयुज्जेय्य, असप्पायं सोतेन सद्दं अनुयुज्जेय्य, असप्पायं घानेन गन्धं अनुयुज्जेय्य, असप्पायं जिह्वाय रसं अनुयुज्जेय्य, असप्पायं कायेन फोट्ठब्बं अनुयुज्जेय्य, असप्पायं मनसा धम्मं अनुयुज्जेय्य । तस्स असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं अनुयुत्तस्स, असप्पायं सोतेन सद्दं अनुयुत्तस्स, असप्पायं घानेन गन्धं अनुयुत्तस्स, असप्पायं जिह्वाय रसं अनुयुत्तस्स, असप्पायं कायेन फोट्ठब्बं अनुयुत्तस्स, असप्पायं मनसा धम्मं अनुयुत्तस्स रागो चित्तं अनुद्धंसेय्य । सो रागानुद्धंसितेन चित्तेन मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं । मरणज्हेतं, सुनक्खत्त, अरियस्स विनये यो सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तति; मरणमत्तज्हेतं, सुनक्खत्त, दुक्खं यं अज्जतरं संकिलिट्ठं आपत्तिं आपज्जति ।

६४. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेक्कच्चस्स भिक्खुनो एवमस्स — ‘तण्हा खो सल्लं समणेन वुत्तं, अविज्जाविसदोसो छन्दरागब्बापादेन रुप्पति । तं मे तण्हासल्लं पहीनं, अपनीतो अविज्जाविसदोसो, सम्मा निब्बानाधिमुत्तोहमस्मी’ति । सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्सेव सतो सो यानि सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्स असप्पायानि तानि नानुयुज्जेय्य, असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं सोतेन सद्दं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं घानेन गन्धं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं जिह्वाय रसं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं कायेन फोट्ठब्बं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं मनसा धम्मं नानुयुज्जेय्य । तस्स असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं नानुयुत्तस्स, असप्पायं सोतेन सद्दं नानुयुत्तस्स, असप्पायं घानेन गन्धं नानुयुत्तस्स, असप्पायं जिह्वाय रसं नानुयुत्तस्स, असप्पायं कायेन फोट्ठब्बं नानुयुत्तस्स, असप्पायं मनसा धम्मं नानुयुत्तस्स रागो चित्तं नानुद्धंसेय्य । सो न रागानुद्धंसितेन चित्तेन नेव मरणं वा निगच्छेय्य न मरणमत्तं वा दुक्खं ।

“सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुरिसो सल्लेन विद्धो अस्स सविसेन गाळ्हूपलेपनेन । तस्स मित्तामच्चा जातिसालोहिता भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठापेय्युं । तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो सत्थेन वणमुखं परिकन्तेय्य । सत्थेन वणमुखं परिकन्तित्वा एसनिया सल्लं एसेय्य । एसनिया सल्लं एसित्वा सल्लं अब्बुहेय्य, अपनेय्य विसदोसं अनुपादिसेसं । अनुपादिसेसोति जानमानो सो एवं वदेय्य — ‘अम्भो पुरिस, उब्भतं खो ते सल्लं, अपनीतो विसदोसो अनुपादिसेसो । अनलज्च ते अन्तरायाय । सप्पायानि चेव भोजनानि भुज्जेय्यासि, मा ते असप्पायानि भोजनानि भुज्जतो वणो अस्सावी अस्स । कालेन कालज्च वणं धोवेय्यासि, कालेन कालं वणमुखं आलिम्पेय्यासि । मा ते न कालेन कालं वणं धोवतो न कालेन कालं वणमुखं आलिम्पतो पुब्बलोहितं वणमुखं परियोनन्धि । मा च वातातपे चारित्तं अनुयुज्जि, मा ते वातातपे चारित्तं अनुयुत्तस्स रजोसूकं वणमुखं अनुद्धंसेसि । वणानुरक्खी च, अम्भो पुरिस, विहरेय्यासि वणसारोपी’ति । तस्स एवमस्स — ‘उब्भतं खो मे सल्लं, अपनीतो विसदोसो अनुपादिसेसो । अनलज्च मे अन्तरायाया’ति । सो सप्पायानि चेव भोजनानि भुज्जेय्य । तस्स सप्पायानि भोजनानि भुज्जतो वणो न अस्सावी अस्स । कालेन कालज्च वणं धोवेय्य, कालेन कालं वणमुखं आलिम्पेय्य । तस्स कालेन कालं वणं धोवतो कालेन कालं वणमुखं आलिम्पतो न पुब्बलोहितं वणमुखं परियोनन्धेय्य । न च वातातपे चारित्तं अनुयुज्जेय्य । तस्स वातातपे चारित्तं अननुयुत्तस्स रजोसूकं वणमुखं नानुद्धंसेय्य । वणानुरक्खी च विहरेय्य वणसारोपी । तस्स इमिस्सा च सप्पायकिरियाय असु च [असुचि (सब्बत्थ) सोचाति तब्बण्णना मनसिकातब्बा] विसदोसो अपनीतो अनुपादिसेसो तदुभयेन वणो विरुहेय्य । सो रुळ्हेन वणेन सञ्छविना नेव मरणं वा निगच्छेय्य न मरणमत्तं वा दुक्खं ।

“एवमेव खो, सुनक्खत्त, ठानमेतं विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवमस्स — ‘तण्हा खो सल्लं समणेन वुत्तं, अविज्जाविसदोसो छन्दरागव्यापादेन रुप्पति । तं मे तण्हासल्लं पहीनं, अपनीतो अविज्जाविसदोसो, सम्मा निब्बानाधिमुत्तोहमस्मी’ति । सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्सेव सतो सो यानि सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्स असप्पायानि तानि नानुयुज्जेय्य, असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं सोतेन सद्दं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं घानेन गन्धं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं जिह्वाय रसं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं कायेन फोट्ठब्बं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं मनसा धम्मं नानुयुज्जेय्य । तस्स असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं नानुयुत्तस्स, असप्पायं सोतेन सद्दं नानुयुत्तस्स, असप्पायं घानेन गन्धं नानुयुत्तस्स, असप्पायं जिह्वाय रसं नानुयुत्तस्स, असप्पायं कायेन फोट्ठब्बं नानुयुत्तस्स, असप्पायं मनसा धम्मं नानुयुत्तस्स, रागो चित्तं नानुद्धंसेय्य । सो न रागानुद्धंसितेन चित्तेन नेव मरणं वा निगच्छेय्य न मरणमत्तं वा दुक्खं ।

६५. “उपमा खो मे अयं, सुनक्खत्त, कता अत्थस्स विज्जापनाय । अयंयेवेत्थ अत्थो — वणोति खो, सुनक्खत्त, छन्नेतं अज्झत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं; विसदोसोति खो, सुनक्खत्त, अविज्जायेतं अधिवचनं; सल्लन्ति खो, सुनक्खत्त, तण्हायेतं अधिवचनं; एसनीति खो, सुनक्खत्त, सतियायेतं अधिवचनं; सत्थन्ति खो, सुनक्खत्त, अरियायेतं पज्जाय अधिवचनं; भिसक्को सल्लकत्तोति खो, सुनक्खत्त, तथागतस्सेतं अधिवचनं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

“सो वत, सुनक्खत्त, भिक्खु छसु फस्सायतनेसु संवुत्तकारी ‘उपधि दुक्खस्स मूल’न्ति — इति विदित्वा निरुपधि उपधिसङ्खये विमुत्तो उपधिसिं वा कायं उपसंहरिस्सति चित्तं वा उप्पादेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । सेय्यथापि, सुनक्खत्त, आपानीयकंसो वण्णसम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो; सो च खो विसेन संसट्ठो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खपटिकूलो । तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, अपि नु सो पुरिसो अमुं आपानीयकंसं पिवेय्य यं जज्जा — ‘इमाहं पिवित्वा मरणं वा निगच्छामि मरणमत्तं वा दुक्ख’”न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवमेव खो, सुनक्खत्त, सो वत भिक्खु छसु फस्सायतनेसु संवुत्तकारी ‘उपधि दुक्खस्स मूल’न्ति — इति विदित्वा निरुपधि उपधिसङ्खये

विमुक्तो उपधिस्मिं वा कायं उपसंहरिस्सति चित्तं वा उप्पादेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । सेय्यथापि, सुनक्खत्त, आसीविसो [आसिविसो (क०)] घोरविसो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खपटिकूलो । तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, अपि नु सो पुरिसो अमुस्स आसीविसस्स घोरविसस्स हत्थं वा अङ्गुठं वा दज्जा [युज्जेय्य (क०)] यं जज्जा — ‘इमिनाहं दट्ठो मरणं वा निगच्छामि मरणमत्तं वा दुक्ख’”न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवमेव खो, सुनक्खत्त, सो वत भिक्खु छसु फस्सायतनेसु संवुतकारी ‘उपधि दुक्खस्स मूल’न्ति — इति विदित्वा निरुपधि उपधिसङ्खये विमुक्तो उपधिस्मिं वा कायं उपसंहरिस्सति चित्तं वा उप्पादेस्सतीति — नेतं ठानं विज्जती”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

सुनक्खत्तसुत्तं निद्धितं पञ्चमं ।

६. आनेज्जसप्पायसुत्तं

६६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा कुरुसु विहरति कम्मासधम्मं नाम कुरुनं निगमो । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “अनिच्चा, भिक्खवे, कामा तुच्छा मुसा मोसधम्मा । मायाकतमे तं, भिक्खवे, बाललापनं । ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठधम्मिका कामसज्जा, या च सम्परायिका कामसज्जा — उभयमेतं मारधेय्यं, मारस्सेस [मारस्सेव (क०)] विसयो, मारस्सेस निवापो, मारस्सेस गोचरो । एत्थेते पापका अकुसला मानसा अभिज्झापि ब्यापादापि सारम्भापि संवत्तन्ति । तेव अरियसावकस्स इधमनुसिक्खतो अन्तरायाय सम्भवन्ति । तत्र, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठधम्मिका कामसज्जा, या च सम्परायिका कामसज्जा — उभयमेतं मारधेय्यं, मारस्सेस विसयो, मारस्सेस निवापो, मारस्सेस गोचरो । एत्थेते पापका अकुसला मानसा अभिज्झापि ब्यापादापि सारम्भापि संवत्तन्ति, तेव अरियसावकस्स इधमनुसिक्खतो अन्तरायाय सम्भवन्ति । यंनूनाहं विपुलेन महग्गतेन चेतसा विहरेय्यं अभिभुय्य लोकं अधिट्ठाय मनसा । विपुलेन हि मे महग्गतेन चेतसा विहरतो अभिभुय्य लोकं अधिट्ठाय मनसा ये पापका अकुसला मानसा अभिज्झापि ब्यापादापि सारम्भापि ते न भविस्सन्ति । तेसं पहाना अपरित्तञ्च मे चित्तं भविस्सति अप्पमाणं सुभावित’न्ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा आनेज्जं समापज्जति पज्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विज्जाणं अस्स आनेज्जूपगं । अयं, भिक्खवे, पठमा आनेज्जसप्पाया पटिपदा अक्खायति” ।

६७. “पुन चपरं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठधम्मिका कामसज्जा, या च सम्परायिका कामसज्जा; यं किञ्चि रूपं (सब्बं रूपं) [() नत्थि सी० पी० पोत्थकेसु] चत्तारि च महाभूतानि, चतुन्नञ्च महाभूतानं उपादारूप’न्ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा आनेज्जं समापज्जति पज्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विज्जाणं अस्स आनेज्जूपगं । अयं, भिक्खवे, दुतिया आनेज्जसप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठधम्मिका कामसज्जा, या च सम्परायिका कामसज्जा; ये च दिट्ठधम्मिका रूपा, ये च सम्परायिका रूपा; या च दिट्ठधम्मिका रूपसज्जा, या च सम्परायिका रूपसज्जा — उभयमेतं अनिच्चं । यदनिच्चं तं नालं अभिनन्दितुं, नालं

अभिवदितुं, नालं अज्झोसितुं'न्ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा आनेज्जं समापज्जति पज्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विज्जाणं अस्स आनेज्जूपगं । अयं, भिक्खवे, ततिया आनेज्जसप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

६८. “पुन चपरं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठधम्मिका कामसज्जा, या च सम्परायिका कामसज्जा; ये च दिट्ठधम्मिका रूपा, ये च सम्परायिका रूपा; या च दिट्ठधम्मिका रूपसज्जा, या च सम्परायिका रूपसज्जा; या च आनेज्जसज्जा — सब्बा सज्जा । यत्थेता अपरिसेसा निरुज्झन्ति एतं सन्तं एतं पणीतं — यदिदं आकिञ्चज्जायतनं’न्ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा आकिञ्चज्जायतनं समापज्जति पज्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विज्जाणं अस्स आकिञ्चज्जायतनूपगं । अयं, भिक्खवे, पठमा आकिञ्चज्जायतनसप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

६९. “पुन चपरं, भिक्खवे, अरियसावको अरज्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुज्जागारगतो वा इति पटिसञ्चिक्खति — ‘सुज्जमिदं अत्तेन वा अत्तनियेन वा’ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा आकिञ्चज्जायतनं समापज्जति पज्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विज्जाणं अस्स आकिञ्चज्जायतनूपगं । अयं, भिक्खवे, दुतिया आकिञ्चज्जायतनसप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

७०. “पुन चपरं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘नाहं क्वचिनि [क्वचिनि (स्या० कं० सी० अट्ठ०)] कस्सचि किञ्चनतस्मिं [किञ्चनतस्मिं (?)], न च मम क्वचिनि किस्मिञ्चि किञ्चनं नत्थी’ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा आकिञ्चज्जायतनं समापज्जति पज्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विज्जाणं अस्स आकिञ्चज्जायतनूपगं । अयं, भिक्खवे, ततिया आकिञ्चज्जायतनसप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठधम्मिका कामसज्जा, या च सम्परायिका कामसज्जा; ये च दिट्ठधम्मिका रूपा, ये च सम्परायिका रूपा; या च दिट्ठधम्मिका रूपसज्जा, या च सम्परायिका रूपसज्जा; या च आनेज्जसज्जा, या च आकिञ्चज्जायतनसज्जा — सब्बा सज्जा । यत्थेता अपरिसेसा निरुज्झन्ति एतं सन्तं एतं पणीतं — यदिदं नेवसज्जानासज्जायतनं’न्ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा नेवसज्जानासज्जायतनं समापज्जति पज्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विज्जाणं अस्स नेवसज्जानासज्जायतनूपगं । अयं, भिक्खवे, नेवसज्जानासज्जायतनसप्पाया पटिपदा अक्खायती’ति ।

७१. एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “इध, भन्ते, भिक्खु एवं पटिपन्नो होति — ‘नो चस्स, नो च मे सिया; न भविस्सति, न मे भविस्सति; यदत्थि यं, भूतं — तं पजहामी’ति । एवं उपेक्खं पटिलभति । परिनिब्बायेय्य नु खो सो, भन्ते, भिक्खु न वा परिनिब्बायेय्या’ति? “अपेत्थेकच्चो, आनन्द, भिक्खु परिनिब्बायेय्य, अपेत्थेकच्चो भिक्खु न परिनिब्बायेय्या’ति । “को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो येनपेत्थेकच्चो भिक्खु परिनिब्बायेय्य, अपेत्थेकच्चो भिक्खु न परिनिब्बायेय्या’ति? “इधानन्द, भिक्खु एवं पटिपन्नो होति — ‘नो चस्स, नो च मे सिया; न भविस्सति, न मे भविस्सति;

यदत्थि, यं भूतं — तं पजहामीति । एवं उपेक्खं पटिलभति । सो तं उपेक्खं अभिनन्दति, अभिवदति, अज्झोसाय तिष्ठति । तस्स तं उपेक्खं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिष्ठतो तन्निस्सितं होति विज्जाणं तदुपादानं । सउपादानो, आनन्द, भिक्खु न परिनिब्बायतीति । “कहं पन सो, भन्ते, भिक्खु उपादियमानो उपादियतीति” ? “नेवसज्जानासज्जायतनं, आनन्दा”ति । “उपादानसेट्ठं किर सो, भन्ते, भिक्खु उपादियमानो उपादियतीति” ? “उपादानसेट्ठज्झि सो, आनन्द, भिक्खु उपादियमानो उपादियति । उपादानसेट्ठहेतुं, आनन्द, यदिदं — नेवसज्जानासज्जायतनं” ।

७२. “इधानन्द, भिक्खु एवं पटिपन्नो होति — ‘नो चस्स, नो च मे सिया; न भविस्सति, न मे भविस्सति; यदत्थि, यं भूतं — तं पजहामीति । एवं उपेक्खं पटिलभति । सो तं उपेक्खं नाभिनन्दति, नाभिवदति, न अज्झोसाय तिष्ठति । तस्स तं उपेक्खं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिष्ठतो न तन्निस्सितं होति विज्जाणं न तदुपादानं । अनुपादानो, आनन्द, भिक्खु परिनिब्बायतीति” ।

७३. “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते! निस्साय निस्साय किर नो, भन्ते, भगवता ओघस्स नित्थरणा अक्खाता । कतमो पन, भन्ते, अरियो विमोक्खो”ति? “इधानन्द, भिक्खु अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठधम्मिका कामसज्जा, या च सम्परायिका कामसज्जा; ये च दिट्ठधम्मिका रूपा, ये च सम्परायिका रूपा; या च दिट्ठधम्मिका रूपसज्जा, या च सम्परायिका रूपसज्जा; या च आनेज्जसज्जा, या च आकिञ्चज्जायतनसज्जा, या च नेवसज्जानासज्जायतनसज्जा — एस सक्कायो यावता सक्कायो । एतं अमतं यदिदं अनुपादा चित्तस्स विमोक्खो । इति, खो, आनन्द, देसिता मया आनेज्जसप्पाया पटिपदा, देसिता आकिञ्चज्जायतनसप्पाया पटिपदा, देसिता नेवसज्जानासज्जायतनसप्पाया पटिपदा, देसिता निस्साय निस्साय ओघस्स नित्थरणा, देसितो अरियो विमोक्खो । यं खो, आनन्द, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि, आनन्द, रुक्खमूलानि, एतानि सुज्जागारानि । ज्ञायथानन्द, मा पमादत्थ, मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

आनेज्जसप्पायसुत्तं निट्ठितं छट्ठं ।

७. गणकमोग्गल्लानसुत्तं

७४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे । अथ खो गणकमोग्गल्लानो [गणकमोग्गल्लानो (क०)] ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो गणकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच —

“सेय्यथापि, भो गोतम, इमस्स मिगारमातुपासादस्स दिस्सति अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं — याव पच्छिमसोपानकळेवराः इमेसम्पि हि, भो गोतम, ब्राह्मणानं दिस्सति अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं — अज्झेनेः इमेसम्पि हि, भो गोतम, इस्सासानं दिस्सति अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं — इस्सत्थे [इस्सत्ते (क०)] । अम्हाकम्पि हि, भो गोतम, गणकानं गणनाजीवानं दिस्सति

अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं — सङ्खाने । मयज्झि, भो गोतम, अन्तेवासिं लभित्वा पठमं एवं गणापेम — ‘एकं एककं, द्वे दुका, तीणि तिका, चत्तारि चतुक्का, पञ्च पञ्चका, छ छक्का, सत्त सत्तका, अट्ठ अट्ठका, नव नवका, दस दसका’ति; सतम्मि मयं, भो गोतम, गणापेम, भिय्योपि गणापेम । सक्का नु खो, भो गोतम, इमस्मिम्पि धम्मविनये एवमेव अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा पञ्जपेतु’न्ति?

७५. “सक्का, ब्राह्मण, इमस्मिम्पि धम्मविनये अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा पञ्जपेतुं । सेय्यथापि, ब्राह्मण, दक्खो अस्सदम्मको भदं अस्साजानीयं लभित्वा पठमेनेव मुखाधाने कारणं कारेति, अथ उत्तरिं कारणं कारेति; एवमेव खो, ब्राह्मण, तथागतो पुरिसदम्मं लभित्वा पठमं एवं विनेति — ‘एहि त्वं, भिक्खु, सीलवा होहि, पातिमोक्खसंवरसंवृतो विहराहि आचारगोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खस्सु सिक्खापदेसू’ति ।

“यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवृतो विहरति आचारगोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु, तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति — ‘एहि त्वं, भिक्खु, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होहि, चक्खुना रूपं दिस्वा मा निमित्तग्गाही होहि मानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जाहि; रक्खाहि चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जाहि । सोतेन सदं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा...पे०... कायेन फोडुब्बं फुसित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय मा निमित्तग्गाही होहि मानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जाहि; रक्खाहि मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जाही’ति ।

“यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति, तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति — ‘एहि त्वं, भिक्खु, भोजने मत्तञ्जू होहि । पटिसङ्खा योनिसो आहारं आहारेय्यासि — नेव दवाय न मदाय न मण्डनाय न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय विहिंसूपरतिया ब्रह्मचरियानुगहाय — इति पुराणञ्च वेदनं पटिहङ्गामि, नवञ्च वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति अनवज्जता च फासुविहारो चा’ति ।

“यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु भोजने मत्तञ्जू होति, तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति — ‘एहि त्वं, भिक्खु, जागरियं अनुयुत्तो विहराहि, दिवसं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेहि, रत्तिया पठमं यामं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेहि, रत्तिया मज्झिमं यामं दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेय्यासि पादे पादं अच्चाधाय सतो सम्पजानो उट्ठानसज्जं मनसिकरित्वा, रत्तिया पच्छिमं यामं पच्चुट्ठाय चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेही’ति ।

“यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु जागरियं अनुयुत्तो होति, तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति — ‘एहि त्वं, भिक्खु, सतिसम्पजज्जेन समन्नागतो होहि, अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी, समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी’ति ।

“यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु सतिसम्पजज्जेन समन्नागतो होति, तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति — ‘एहि त्वं, भिक्खु,

विवित्तं सेनासनं भजाहि अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं'न्ति । सो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा, उजुं कायं पणिधाय, परिमुखं सति उपट्टपेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहरति, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति; ब्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहरति सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, ब्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेति; थिनमिद्धं [थीनमिद्धं (सी० स्या० कं० पी०)] पहाय विगतथिनमिद्धो विहरति आलोकसञ्जी सतो सम्पजानो, थिनमिद्धा चित्तं परिसोधेति; उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति; विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहरति अकथंकथी कुसलेसु धम्मेषु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति ।

७६. “सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्किलेसे पञ्जाय दुब्बलीकरणे विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेषु सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं...पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सुखस्स च पहाना... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

“ये खो ते, ब्राह्मण, भिक्खू सेक्खा [सेखा (सब्बत्थ)] अपत्तमानसा अनुत्तरं योगक्खेमं पत्थयमाना विहरन्ति तेसु मे अयं एवरूपी अनुसासनी होति । ये पन ते भिक्खू अरहन्तो खीणासवा वुसितवन्तो कतकरणीया ओहितभारा अनुप्पत्तसदत्था परिकखीणभवसंयोजना सम्मदज्जा विमुत्ता तेसं इमे धम्मा दिट्ठधम्मसुखविहाराय चेव संवत्तन्ति, सतिसम्पज्जजाय चा”ति ।

एवं वुत्ते, गणकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “किं नु खो भोतो गोतमस्स सावका भोता गोतमेन एवं ओवदीयमाना एवं अनुसासीयमाना सब्बे अच्चन्तं निट्ठं निब्बानं आराधेन्ति उदाहु एकच्चे नाराधेन्ती”ति? “अप्पेकच्चे खो, ब्राह्मण, मम सावका मया एवं ओवदीयमाना एवं अनुसासीयमाना अच्चन्तं निट्ठं निब्बानं आराधेन्ति, एकच्चे नाराधेन्ती”ति ।

“को नु खो, भो गोतम, हेतु को पच्चयो यं तिट्ठतेव निब्बानं, तिट्ठति निब्बानगामी मग्गो, तिट्ठति भवं गोतमो समादपेता; अथ च पन भोतो गोतमस्स सावका भोता गोतमेन एवं ओवदीयमाना एवं अनुसासीयमाना अप्पेकच्चे अच्चन्तं निट्ठं निब्बानं आराधेन्ति, एकच्चे नाराधेन्ती”ति?

७७. “तेन हि, ब्राह्मण, तंयेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासि । तं किं मज्जसि, ब्राह्मण, कुसलो त्वं राजगहगामिस्स मग्गस्सा”ति? “एवं, भो, कुसलो अहं राजगहगामिस्स मग्गस्सा”ति । “तं किं मज्जसि, ब्राह्मण, इध पुरिसो आगच्छेय्य राजगहं गन्तुकामो । सो तं उपसङ्कमित्वा एवं वदेय्य — ‘इच्छामहं, भन्ते, राजगहं गन्तुं; तस्स मे राजगहस्स मग्गं उपदिसा’ति । तमेनं त्वं एवं वदेय्यासि — ‘एहम्भो [एवं भो (सी० पी०)] पुरिस, अयं मग्गो राजगहं गच्छति । तेन मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि अमुकं नाम गामं, तेन मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि अमुकं नाम निगमं; तेन मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि राजगहस्स आरामरामणेत्यकं वनरामणेत्यकं भूमिरामणेत्यकं पोक्खरणीरामणेत्यकं’न्ति । सो तथा एवं ओवदीयमानो एवं अनुसासीयमानो उम्मग्गं गहेत्वा पच्छामुखो गच्छेय्य । अथ दुतियो पुरिसो आगच्छेय्य राजगहं गन्तुकामो । सो तं उपसङ्कमित्वा एवं वदेय्य — ‘इच्छामहं, भन्ते, राजगहं गन्तुं; तस्स मे राजगहस्स मग्गं उपदिसा’ति । तमेनं त्वं एवं वदेय्यासि — ‘एहम्भो पुरिस, अयं मग्गो राजगहं गच्छति । तेन

मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि अमुकं नाम गामं; तेन मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि अमुकं नाम निगमं; तेन मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि राजगहस्स आरामरामण्यकं वनरामण्यकं भूमिरामण्यकं पोक्खरणीरामण्यकं”न्ति । सो तथा एवं ओवदीयमानो एवं अनुसासीयमानो सोत्थिना राजगहं गच्छेय्य । को नु खो, ब्राह्मण, हेतु को पच्चयो यं तिट्ठतेव राजगहं, तिट्ठति राजगहगामी मग्गो, तिट्ठसि त्वं समादपेता; अथ च पन तथा एवं ओवदीयमानो एवं अनुसासीयमानो एको पुरिसो उम्मग्गं गहेत्वा पच्छामुखो गच्छेय्य, एको सोत्थिना राजगहं गच्छेय्या”ति? “एत्थ क्याहं, भो गोतम, करोमि? मग्गक्खायीहं, भो गोतमा”ति ।

“एवमेव खो, ब्राह्मण, तिट्ठतेव निब्बानं, तिट्ठति निब्बानगामी मग्गो, तिट्ठामहं समादपेता; अथ च पन मम सावका मया एवं ओवदीयमाना एवं अनुसासीयमाना अप्पेक्कच्चे अच्चन्तं निट्ठं निब्बानं आराधेन्ति, एकच्चे नाराधेन्ति । एत्थ क्याहं, ब्राह्मण, करोमि? मग्गक्खायीहं, ब्राह्मण, तथागतो”ति ।

७८. एवं वृत्ते, गणकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “येमे, भो गोतम, पुग्गला अस्सद्धा जीविकत्था न सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता सठा मायाविनो केतबिनो [केटुभिन्तो (सी० स्या० कं० पी०)] उद्धता उन्नळा चपला मुखरा विकिण्णवाचा इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारा भोजने अमत्तज्जुनो जागरियं अननुयुत्ता सामज्जे अनपेक्खवन्तो सिक्खाय न तिब्बगारवा बाहुलिका [बाहुल्लिका (स्या० कं०)] साथलिका ओक्कमने पुब्बङ्गमा पविवेके निक्खित्तधुरा कुसीता हीनवीरिया मुट्ठस्सतिनो असम्पजाना असमाहिता विब्भन्तचित्ता दुप्पज्जा एळमूगा, न तेहि भवं गोतमो सद्धिं संवसति” ।

“ये पन ते कुलपुत्ता सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता असठा अमायाविनो अकेतबिनो अनुद्धता अनुन्नळा अचपला अमुखरा अविकिण्णवाचा इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा भोजने मत्तज्जुनो जागरियं अनुयुत्ता सामज्जे अपेक्खवन्तो सिक्खाय तिब्बगारवा नबाहुलिका नसाथलिका ओक्कमने निक्खित्तधुरा पविवेके पुब्बङ्गमा आरद्धवीरिया पहितत्ता उपट्ठितस्सतिनो सम्पजाना समाहिता एकग्गचित्ता पज्जवन्तो अनेळमूगा, तेहि भवं गोतमो सद्धिं संवसति ।

“सेय्यथापि, भो गोतम, ये केचि मूलगन्धा, कालानुसारि तेसं अग्गमक्खायति; ये केचि सारगन्धा, लोहितचन्दनं तेसं अग्गमक्खायति; ये केचि पुप्फगन्धा, वस्सिकं तेसं अग्गमक्खायति; एवमेव भोतो गोतमस्स ओवादो परमज्जधम्मोसु ।

“अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ति; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसङ्घञ्च । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति ।

गणकमोग्गल्लानसुत्तं निट्ठितं सत्तमं ।

८. गोपकमोग्गल्लानसुत्तं

७९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं आयस्मा आनन्दो राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे अचिरपरिनिब्बुते भगवति । तेन खो पन समयेन राजा मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो राजगहं पटिसङ्घारपेति रज्जो पज्जोतस्स आसङ्कमानो । अथ खो आयस्मा आनन्दो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पाविसि । अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि — “अतिप्पगो खो ताव राजगहे पिण्डाय चरितुं । यन्नूनाहं येन गोपकमोग्गल्लानस्स ब्राह्मणस्स

कम्मन्तो, येन गोपकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमेय्य'न्ति ।

अथ खो आयस्मा आनन्दो येन गोपकमोग्गल्लानस्स ब्राह्मणस्स कम्मन्तो, येन गोपकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमि । अदसा खो गोपकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो आयस्मन्तं आनन्दं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “एतु खो भवं आनन्दो । स्वागतं भोतो आनन्दस्स । चिरस्सं खो भवं आनन्दो इमं परियायमकासि यदिदं इधागमनाय । निसीदतु भवं आनन्दो, इदमासनं पज्जत्त'न्ति । निसीदि खो आयस्मा आनन्दो पज्जत्ते आसने । गोपकमोग्गल्लानोपि खो ब्राह्मणो अज्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो गोपकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्षुपि तेहि धम्महि सब्बेनसब्बं सब्बथासब्बं समन्नागतो येहि धम्महि समन्नागतो सो भवं गोतमो अहोसि अरहं सम्मासम्बुद्धो'ति? “नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षुपि तेहि धम्महि सब्बेनसब्बं सब्बथासब्बं समन्नागतो येहि धम्महि समन्नागतो सो भगवा अहोसि अरहं सम्मासम्बुद्धो । सो हि, ब्राह्मण, भगवा अनुप्पन्नस्स मग्गस्स उप्पादेता, असज्जातस्स मग्गस्स सज्जनेता, अनक्खातस्स मग्गस्स अक्खाता, मग्गज्जू, मग्गविदू, मग्गकोविदो; मग्गानुगा च पन एतरहि सावका विहरन्ति पच्छा समन्नागता'ति । अयञ्च हिदं आयस्मतो आनन्दस्स गोपकमोग्गल्लानेन ब्राह्मणेन सद्धिं अन्तराकथा विप्पकता अहोसि ।

अथ खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो राजगहे कम्मन्ते अनुसज्जायमानो येन गोपकमोग्गल्लानस्स ब्राह्मणस्स कम्मन्तो, येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “कायनुत्थ, भो आनन्द, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना, का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता'ति? “इध मं, ब्राह्मण, गोपकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो एवमाह — ‘अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्षुपि तेहि धम्महि सब्बेनसब्बं सब्बथासब्बं समन्नागतो येहि धम्महि समन्नागतो सो भवं गोतमो अहोसि अरहं सम्मासम्बुद्धो'ति । एवं वुत्ते अहं, ब्राह्मण, गोपकमोग्गल्लानं ब्राह्मणं एतदवोचं — ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षुपि तेहि धम्महि सब्बेनसब्बं सब्बथासब्बं समन्नागतो येहि धम्महि समन्नागतो सो भगवा अहोसि अरहं सम्मासम्बुद्धो । सो हि, ब्राह्मण, भगवा अनुप्पन्नस्स मग्गस्स उप्पादेता, असज्जातस्स मग्गस्स सज्जनेता, अनक्खातस्स मग्गस्स अक्खाता, मग्गज्जू, मग्गविदू, मग्गकोविदो; मग्गानुगा च पन एतरहि सावका विहरन्ति पच्छा समन्नागता'ति । अयं खो नो, ब्राह्मण, गोपकमोग्गल्लानेन ब्राह्मणेन सद्धिं अन्तराकथा विप्पकता । अथ त्वं अनुप्पत्तो'ति ।

८०. “अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्षुपि तेन भोता गोतमेन ठपितो — ‘अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती'ति, यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा'ति [पटिधावेय्याथाति (सी० स्या० कं० पी०)]? “नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षुपि तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन ठपितो — ‘अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती'ति, यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा'ति । “अत्थि पन, भो आनन्द, एकभिक्षुपि सङ्गेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थैरेहि भिक्खूहि ठपितो — ‘अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती'ति, यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा'ति? “नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षुपि सङ्गेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थैरेहि भिक्खूहि ठपितो — ‘अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती'ति, यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा'ति । “एवं अप्पटिसरणे च पन, भो आनन्द, को हेतु सामगिया'ति? “न खो मयं, ब्राह्मण, अप्पटिसरणा; सप्पटिसरणा मयं, ब्राह्मण; धम्मप्पटिसरणा'ति ।

“अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्षुपि तेन भोता गोतमेन ठपितो — अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सतीति,

यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा'ति — इति पुट्टो समानो 'नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षुपि तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन ठपितो — अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सतीति, यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा'ति वदेसि; 'अत्थि पन, भो आनन्द, एकभिक्षुपि सङ्गेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्षूहि ठपितो — अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सतीति, यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा'ति — इति पुट्टो समानो 'नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षुपि सङ्गेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्षूहि ठपितो — अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सतीति, यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा'ति — वदेसि; 'एवं अप्पटिसरणे च पन, भो आनन्द, को हेतु सामगिया'ति इति पुट्टो समानो 'न खो मयं, ब्राह्मण, अप्पटिसरणा; सप्पटिसरणा मयं, ब्राह्मण; धम्मप्पटिसरणा'ति वदेसि । इमस्स पन, भो आनन्द, भासितस्स कथं अत्थो दट्ठब्बो'ति?

८१. “अत्थि खो, ब्राह्मण, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन भिक्षूनां सिक्खापदं पज्जत्तं, पातिमोक्खं उद्दिट्ठं । ते मयं तदहुपोसथे यावतिका एकं गामखेत्तं उपनिस्साय विहराम ते सब्बे एकज्झं सन्निपताम; सन्निपतित्वा यस्स तं पवत्तति तं अज्जेसाम । तस्मिं चे भज्जमाने होति भिक्षुस्स आपत्ति होति वीतिक्कमो तं मयं यथाधम्मं यथानुसिट्ठं कारेमाति ।

“न किर नो भवन्तो कारेन्ति; धम्मो नो कारेति” । “अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्षुपि यं तुम्हे एतरहि सक्करोथ गरुं करोथ [गरुक्करोथ (सी० स्या० कं० पी०)] मानेथ पूजेथ; सक्कत्वा गरुं कत्वा [गरुक्त्वा (सी० स्या० कं० पी०)] उपनिस्साय विहरथा'ति? “नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षुपि यं मयं एतरहि सक्करोम गरुं करोम मानेम पूजेम; सक्कत्वा गरुं कत्वा उपनिस्साय विहरामा'ति ।

“अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्षुपि तेन भोता गोतमेन ठपितो — अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सतीति यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा'ति — इति पुट्टो समानो 'नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षुपि तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन ठपितो — अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सतीति यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा'ति वदेसि; 'अत्थि पन, भो आनन्द, एकभिक्षुपि सङ्गेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्षूहि ठपितो — अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सतीति यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा'ति — इति पुट्टो समानो 'नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षुपि सङ्गेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्षूहि ठपितो — अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सतीति यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा'ति वदेसि; 'अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्षुपि यं तुम्हे एतरहि सक्करोथ गरुं करोथ मानेथ पूजेथ; सक्कत्वा गरुं कत्वा उपनिस्साय विहरथा'ति — इति पुट्टो समानो 'नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षुपि यं मयं एतरहि सक्करोम गरुं करोम मानेम पूजेम; सक्कत्वा गरुं कत्वा उपनिस्साय विहरामा'ति वदेसि । इमस्स पन, भो आनन्द, भासितस्स कथं अत्थो दट्ठब्बो'ति?

८२. “अत्थि खो, ब्राह्मण, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन दस पसादनीया धम्मा अक्खाता । यस्मिं नो इमे धम्मा संविज्जन्ति तं मयं एतरहि सक्करोम गरुं करोम मानेम पूजेम; सक्कत्वा गरुं कत्वा उपनिस्साय विहराम । कतमे दस?

“इध, ब्राह्मण, भिक्षु सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवुतो विहरति आचारगोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु ।

“बहुस्सुतो होति सुतधरो सुतसन्निचयो । ये ते धम्मा आदिकल्याणा, मज्जेकल्याणा, परियोसानकल्याणा, सात्थं,

सव्यञ्जनं [सात्था सव्यञ्जना (सी० स्या० कं०)], केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं अभिवदन्ति तथारूपास्स धम्मा बहुस्सुता होन्ति धाता [धता (सी० स्या० कं० पी०)] वचसा परिचिता मनसानुपेक्खिता दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा ।

“सन्तुट्ठो होति () [(इतरीतरेहि) दी० नि० ३.३४५] चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारेहि ।

“चतुन्नं ज्ञानानं आभिचेतसिकानं दिट्ठधम्मसुखविहारानं निकामलाभी होति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी ।

“अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोति — एकोपि हुत्वा बहुधा होति, बहुधापि हुत्वा एको होति; आविभावं तिरोभावं; तिरोकुट्टं [तिरोकुट्टं (सी० स्या० कं० पी०)] तिरोपाकारं तिरोपब्बतं असज्जमानो गच्छति, सेय्यथापि आकासे; पथवियापि उम्मुज्जनिमुज्जं करोति, सेय्यथापि उदके; उदकेपि अभिज्जमाने गच्छति, सेय्यथापि पथवियं; आकासेपि पल्लङ्केन कमति, सेय्यथापि पक्खी सकुणो; इमेपि चन्दिमसूरिये एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे पाणिना परिमसति [परामसति (कं०)] परिमज्जति, याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेति ।

“दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणाति — दिब्बे च मानुसे च, ये दूरे सन्तिके च ।

“परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानाति । सरागं वा चित्तं ‘सरागं चित्तं’न्ति पजानाति, वीतरागं वा चित्तं ‘वीतरागं चित्तं’न्ति पजानाति, सदोसं वा चित्तं ‘सदोसं चित्तं’न्ति पजानाति, वीतदोसं वा चित्तं ‘वीतदोसं चित्तं’न्ति पजानाति, समोहं वा चित्तं ‘समोहं चित्तं’न्ति पजानाति, वीतमोहं वा चित्तं ‘वीतमोहं चित्तं’न्ति पजानाति, संखित्तं वा चित्तं ‘संखित्तं चित्तं’न्ति पजानाति, विक्खित्तं वा चित्तं ‘विक्खित्तं चित्तं’न्ति पजानाति, महग्गतं वा चित्तं ‘महग्गतं चित्तं’न्ति पजानाति, अमहग्गतं वा चित्तं ‘अमहग्गतं चित्तं’न्ति पजानाति, सउत्तरं वा चित्तं ‘सउत्तरं चित्तं’न्ति पजानाति, अनुत्तरं वा चित्तं ‘अनुत्तरं चित्तं’न्ति पजानाति, समाहितं वा चित्तं ‘समाहितं चित्तं’न्ति पजानाति, असमाहितं वा चित्तं ‘असमाहितं चित्तं’न्ति पजानाति, विमुत्तं वा चित्तं ‘विमुत्तं चित्तं’न्ति पजानाति, अविमुत्तं वा चित्तं ‘अविमुत्तं चित्तं’न्ति पजानाति ।

“अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिस्सोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पञ्चपि जातियो दसपि जातियो वीसम्पि जातियो तिसम्पि जातियो चत्तारीसम्पि जातियो पञ्चासम्पि जातियो जातिसतम्पि जातिसहस्सम्पि जातिसतसहस्सम्पि अनेकेपि संवट्टकप्पे अनेकेपि विवट्टकप्पे अनेकेपि संवट्टविवट्टकप्पे — ‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति ।

“दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ।

“आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति ।

“इमे खो, ब्राह्मण, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन दस पसादनीया धम्मा अक्खाता । यस्मिं नो इमे धम्मा संविज्जन्ति तं मयं एतरहि सक्करोम गरुं करोम मानेम पूजेम; सक्कत्वा गरुं कत्वा उपनिस्साय विहरामा”ति ।

८३. एवं वृत्ते वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो उपनन्दं सेनापतिं आमन्तेसि — “तं किं मज्जति भवं सेनापतिं [मज्जसि एवं सेनापति (स्या० कं० पी०), मज्जसि सेनापति (सी०), मज्जसि भवं सेनापति (क०)] यदिमे भोन्तो सक्कातब्बं सक्करोन्ति, गरुं कातब्बं गरुं करोन्ति, मानेतब्बं मानेन्ति, पूजेतब्बं पूजेन्ति”? “तग्धिमे [तग्ध मे (क०)] भोन्तो सक्कातब्बं सक्करोन्ति, गरुं कातब्बं गरुं करोन्ति, मानेतब्बं मानेन्ति, पूजेतब्बं पूजेन्ति । इमञ्च हि ते भोन्तो न सक्करेय्युं न गरुं करेय्युं न मानेय्युं न पूजेय्युं; अथ किञ्चरहि ते भोन्तो सक्करेय्युं गरुं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं, सक्कत्वा गरुं कत्वा मानेत्वा पूजेत्वा उपनिस्साय विहरेय्युं”न्ति? अथ खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “कहं पन भवं आनन्दो एतरहि विहरती”ति? “वेळुवने खोहं, ब्राह्मण, एतरहि विहरामी”ति । “कच्चि पन, भो आनन्द, वेळुवनं रमणीयञ्चेव अप्पसद्वञ्च अप्पनिग्घोसञ्च विजनवातं मनुस्सराहस्सेय्यकं [मनुस्सराहस्सेय्यकं (सी० स्या० कं० पी०)] पटिसल्लानसारुप्पं”न्ति? “तग्ध, ब्राह्मण, वेळुवनं रमणीयञ्चेव अप्पसद्वञ्च अप्पनिग्घोसञ्च विजनवातं मनुस्सराहस्सेय्यकं पटिसल्लानसारुप्पं, यथा तं तुम्हादिसेहि रक्खकेहि गोपकेही”ति । “तग्ध, भो आनन्द, वेळुवनं रमणीयञ्चेव अप्पसद्वञ्च अप्पनिग्घोसञ्च विजनवातं मनुस्सराहस्सेय्यकं पटिसल्लानसारुप्पं, यथा तं भवन्तोहि ज्ञायीहि ज्ञानसीलीहि । ज्ञायिनो चेव भवन्तो ज्ञानसीलिनो च” ।

“एकमिदाहं, भो आनन्द, समयं सो भवं गोतमो वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । अथ ख्वाहं, भो आनन्द, येन महावनं कूटागारसाला येन सो भवं गोतमो तेनुपसङ्कमिं । तत्र च पन सो [तत्र च सो (सी० पी०)] भवं गोतमो अनेकपरियायेन ज्ञानकथं कथेसि । ज्ञायी चेव सो भवं गोतमो अहोसि ज्ञानसीली च । सब्बञ्च पन सो भवं गोतमो ज्ञानं वण्णेसी”ति ।

८४. “न च खो, ब्राह्मण, सो भगवा सब्बं ज्ञानं वण्णेसि, नपि सो भगवा सब्बं ज्ञानं न वण्णेसीति । कथं रूपञ्च, ब्राह्मण, सो भगवा ज्ञानं न वण्णेसि? इध, ब्राह्मण, एकच्चो कामरागपरियुद्धितेन चेतसा विहरति कामरागपरेतेन, उप्पन्नस्स च कामरागस्स निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो कामरागंयेव अन्तरं करित्वा ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । ब्यापादपरियुद्धितेन चेतसा विहरति ब्यापादपरेतेन, उप्पन्नस्स च ब्यापादस्स निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो ब्यापादंयेव अन्तरं करित्वा ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । धिनमिद्धपरियुद्धितेन चेतसा विहरति धिनमिद्धपरेतेन, उप्पन्नस्स च धिनमिद्धस्स निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो धिनमिद्धंयेव अन्तरं करित्वा ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । उद्धच्चकुक्कुच्चपरियुद्धितेन चेतसा विहरति उद्धच्चकुक्कुच्चपरेतेन, उप्पन्नस्स च उद्धच्चकुक्कुच्चस्स निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो उद्धच्चकुक्कुच्चंयेव अन्तरं करित्वा ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । विचिकिच्छापरियुद्धितेन चेतसा विहरति विचिकिच्छापरेतेन, उप्पन्नाय च विचिकिच्छाय निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो विचिकिच्छंयेव अन्तरं करित्वा ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । एवरूपं खो, ब्राह्मण, सो भगवा ज्ञानं न वण्णेसि ।

“कथं रूपञ्च, ब्राह्मण, सो भगवा ज्ञानं वण्णेसि? इध, ब्राह्मण, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं...पे०... ततियं ज्ञानं... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवरूपं खो, ब्राह्मण, सो भगवा ज्ञानं वण्णेसी”ति ।

“गारय्हं किर, भो आनन्द, सो भवं गोतमो ज्ञानं गरहि, पासंसं पसंसि । हन्द, च दानि मयं, भो आनन्द, गच्छाम;

बहुकिच्चा मयं बहुकरणीया”ति । “यस्सदानि त्वं, ब्राह्मण, कालं मज्जसी”ति । अथ खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो आयस्मत्तो आनन्दस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

अथ खो गोपकमोगल्लानो ब्राह्मणो अचिरपक्वन्ते वस्सकारे ब्राह्मणे मगधमहामत्ते आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “यं नो मयं भवन्तं आनन्दं अपुच्छिम्हा तं नो भवं आनन्दो न ब्याकासी”ति । “ननु ते, ब्राह्मण, अवोचुम्हा — ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षुपि तेहि धम्महि सब्बेनसब्बं सब्बथासब्बं समन्नागतो येहि धम्महि समन्नागतो सो भगवा अहोसि अरहं सम्मासम्बुद्धो । सो हि, ब्राह्मण, भगवा अनुप्पन्नस्स मग्गस्स उप्पादेता, असज्जातस्स मग्गस्स सज्जनेता, अनक्खातस्स मग्गस्स अक्खाता, मग्गज्जू, मग्गविदू, मग्गकोविदो । मग्गानुगा च पन एतरहि सावका विहरन्ति पच्छा समन्नागता”ति ।

गोपकमोगल्लानसुत्तं निद्धितं अट्ठमं ।

९. महापुण्णमसुत्तं

८५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे । तेन खो पन समयेन भगवा तदहुपोसथे पन्नरसे पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्षुसङ्घपरिवुतो अब्भोकासे निसिन्नो होति । अथ खो अज्जतरो भिक्षु उट्ठायासना एकंसं चीवरं कत्वा येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच —

“पुच्छेय्याहं, भन्ते, भगवन्तं किञ्चिदेव देसं, सचे मे भगवा ओकासं करोति पज्जस्स वेय्याकरणाया”ति । “तेन हि त्वं, भिक्षु, सके आसने निसीदित्वा पुच्छ यदाकङ्खसी”ति ।

८६. अथ खो सो भिक्षु सके आसने निसीदित्वा भगवन्तं एतदवोच — “इमे नु खो, भन्ते, पञ्चुपादानक्खन्धा, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सज्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो”ति? “इमे खो, भिक्षु, पञ्चुपादानक्खन्धा, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सज्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो”ति ।

“साधु, भन्ते”ति खो सो भिक्षु भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तं उत्तरिं पज्जं पुच्छि — “इमे पन, भन्ते, पञ्चुपादानक्खन्धा किंमूलका”ति? “इमे खो, भिक्षु, पञ्चुपादानक्खन्धा छन्दमूलका”ति । “तंयेव नु खो, भन्ते, उपादानं ते पञ्चुपादानक्खन्धा, उदाहु अज्जत्र पञ्चहुपादानक्खन्धेहि उपादान”न्ति? “न खो, भिक्षु, तंयेव उपादानं ते पञ्चुपादानक्खन्धा, नापि अज्जत्र पञ्चहुपादानक्खन्धेहि उपादानं । यो खो, भिक्षु, पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दरागो तं तत्थ उपादान”न्ति ।

“सिया पन, भन्ते, पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दरागवेमत्तता”ति? “सिया भिक्षू”ति भगवा अवोच “इध, भिक्षु, एकच्चस्स एवं होति — ‘एवंरूपो सियं अनागतमद्धानं, एवंवेदनो सियं अनागतमद्धानं, एवंसज्जो सियं अनागतमद्धानं, एवंसङ्खारो सियं अनागतमद्धानं, एवंविज्जाणो सियं अनागतमद्धान’न्ति । एवं खो, भिक्षु, सिया पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दरागवेमत्तता”ति ।

“कित्तावता पन, भन्ते, खन्धानं खन्धाधिवचनं होती”ति? “यं किञ्चि, भिक्षु, रूपं — अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्जत्तं वा बहिद्धा वा, ओळारिकं वा सुखुमं वा, हीनं वा पणीतं वा, यं दूरे सन्तिके वा — अयं रूपक्खन्धो । या काचि

वेदना — अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्तं वा बहिद्वा वा, ओळारिका वा सुखुमा वा, हीना वा पणीता वा, या दूरे सन्तिके वा — अयं वेदनाक्खन्धो । या काचि सज्जा — अतीतानागतपच्चुप्पन्ना...पे०... या दूरे सन्तिके वा — अयं सज्जाक्खन्धो । ये केचि सङ्खारा — अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्तं वा बहिद्वा वा, ओळारिका वा सुखुमा वा, हीना वा पणीता वा, ये दूरे सन्तिके वा — अयं सङ्खारक्खन्धो । यं किञ्चि विज्जाणं — अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा, ओळारिकं वा सुखुमं वा, हीनं वा पणीतं वा, यं दूरे सन्तिके वा — अयं विज्जाणक्खन्धो । एत्तावता खो, भिक्खु, खन्धानं खन्धाधिवचनं होती”ति ।

“को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो रूपक्खन्धस्स पज्जापनाय? को हेतु को पच्चयो वेदनाक्खन्धस्स पज्जापनाय? को हेतु को पच्चयो सज्जाक्खन्धस्स पज्जापनाय? को हेतु को पच्चयो सङ्खारक्खन्धस्स पज्जापनाय? को हेतु को पच्चयो विज्जाणक्खन्धस्स पज्जापनाया”ति?

“चत्तारो खो, भिक्खु, महाभूता हेतु, चत्तारो महाभूता पच्चयो रूपक्खन्धस्स पज्जापनाय । फस्सो हेतु, फस्सो पच्चयो वेदनाक्खन्धस्स पज्जापनाय । फस्सो हेतु, फस्सो पच्चयो सज्जाक्खन्धस्स पज्जापनाय । फस्सो हेतु, फस्सो पच्चयो सङ्खारक्खन्धस्स पज्जापनाय । नामरूपं खो, भिक्खु, हेतु, नामरूपं पच्चयो विज्जाणक्खन्धस्स पज्जापनाया”ति ।

८७. “कथं पन, भन्ते, सक्कायदिट्ठि होती”ति? “इध, भिक्खु, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति रूपवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा रूपं रूपस्मिं वा अत्तानं; वेदनं अत्ततो समनुपस्सति वेदनावन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा वेदनं वेदनाय वा अत्तानं; सज्जं अत्ततो समनुपस्सति सज्जावन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा सज्जं सज्जाय वा अत्तानं; सङ्खारे अत्ततो समनुपस्सति सङ्खारवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा सङ्खारे सङ्खारेसु वा अत्तानं; विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति विज्जाणवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा विज्जाणं विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । एवं खो, भिक्खु, सक्कायदिट्ठि होती”ति ।

“कथं पन, भन्ते, सक्कायदिट्ठि न होती”ति? “इध, भिक्खु, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति न रूपवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा रूपं न रूपस्मिं वा अत्तानं; न वेदनं अत्ततो समनुपस्सति न वेदनावन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा वेदनं न वेदनाय वा अत्तानं; न सज्जं अत्ततो समनुपस्सति न सज्जावन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा सज्जं न सज्जाय वा अत्तानं; न सङ्खारे अत्ततो समनुपस्सति न सङ्खारवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा सङ्खारे न सङ्खारेसु वा अत्तानं; न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा विज्जाणं न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । एवं खो, भिक्खु, सक्कायदिट्ठि न होती”ति ।

८८. “को नु खो, भन्ते, रूपे अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को सज्जाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को सङ्खारेसु अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को विज्जाणे अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं”न्ति? “यं खो, भिक्खु, रूपं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं रूपे अस्सादो । यं रूपं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अयं रूपे आदीनवो । यो रूपे छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं रूपे निस्सरणं । यं खो [यज्च (स्या० कं०)], भिक्खु, वेदनं पटिच्च... सज्जं पटिच्च... सङ्खारे पटिच्च... विज्जाणं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं विज्जाणे अस्सादो । यं विज्जाणं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अयं विज्जाणे

आदीनवो । यो विज्जाणे छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं विज्जाणे निस्सरणं”न्ति ।

८९. “कथं पन, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहंकारममंकारमानानुसया न होन्ती”ति? “यं किञ्चि, भिक्खु, रूपं — अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा — सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । या काचि वेदना... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं — अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा — सब्बं विज्जाणं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहंकारममंकारमानानुसया न होन्ती”ति ।

९०. अथ खो अज्जतरस्स भिक्खुनो एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — “इति किर, भो, रूपं अनत्ता, वेदना अनत्ता, सज्जा अनत्ता, सङ्खारा अनत्ता, विज्जाणं अनत्ता; अनत्तकतानि कम्मनि कमत्तानं [कथमत्तानं (सं० नि० ३.८२)] फुसिस्सन्ती”ति? अथ खो भगवा तस्स भिक्खुनो चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय भिक्खू आमन्तेसि — “ठानं खो पनेतं, भिक्खवे, विज्जति यं इधेक्कचो मोघपुरिसो अविद्वा अविज्जागतो तण्हाधिपतेय्येन चेतसा सत्थु सासनं अतिधावितब्बं मज्जेय्य — ‘इति किर, भो, रूपं अनत्ता, वेदना अनत्ता, सज्जा अनत्ता, सङ्खारा अनत्ता, विज्जाणं अनत्ता; अनत्तकतानि कम्मनि कमत्तानं फुसिस्सन्ती”ति । पटिविनीता [पटिच्च विनीता (सी० पी०), पटिपुच्छामि विनीता (स्या० कं०)] खो मे तुम्हे, भिक्खवे, तत्र तत्र धम्मेसु” ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिह, भिक्खवे, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा सब्बं रूपं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । या काचि वेदना... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा सब्बं विज्जाणं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति, सज्जायपि निब्बिन्दति, सङ्खारेसुपि निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति; निब्बिन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति । इमस्मिञ्च पन वेय्याकरणस्मिं भज्जमाने सट्ठिमत्तानं भिक्खून् अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिंसूति ।

महापुण्णमसुत्तं निद्धितं नवमं ।

१०. चूलपुण्णमसुत्तं

११. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे । तेन खो पन समयेन भगवा तदहुपोसथे पन्नरसे पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्खुसङ्घपरिवुतो अब्भोकासे निसिन्नो होति । अथ खो भगवा तुण्हीभूतं तुण्हीभूतं भिक्खुसङ्घं अनुविलोकेत्वा भिक्खू आमन्तेसि — “जानेय्य नु खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसं — ‘असप्पुरिसो अयं भव’”न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “साधु, भिक्खवे; अट्ठानमेतं, भिक्खवे, अनवकासो यं असप्पुरिसो असप्पुरिसं जानेय्य — ‘असप्पुरिसो अयं भव’”न्ति । जानेय्य पन, भिक्खवे, असप्पुरिसो सप्पुरिसं — ‘सप्पुरिसो अयं भव’”न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “साधु, भिक्खवे; एतप्पि खो, भिक्खवे, अट्ठानं अनवकासो यं असप्पुरिसो सप्पुरिसं जानेय्य — ‘सप्पुरिसो अयं भव’”न्ति । असप्पुरिसो, भिक्खवे, अस्सद्धम्मसमन्नागतो होति, असप्पुरिसभत्ति [असप्पुरिसभत्ती (सब्बत्थ)] होति, असप्पुरिसचिन्ती होति, असप्पुरिसमन्ती होति, असप्पुरिसवाचो होति, असप्पुरिसकम्मन्तो होति, असप्पुरिसदिट्ठि [असप्पुरिसदिट्ठी (सब्बत्थ)] होति; असप्पुरिसदानं देति” ।

“कथञ्च, भिक्खवे, असप्पुरिसो अस्सद्धम्मसमन्नागतो होति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो अस्सद्धो होति, अहिरिको होति, अनोत्तप्पी होति, अप्पस्सुतो होति, कुसीतो होति, मुट्ठस्सति होति, दुप्पज्जो होति । एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो अस्सद्धम्मसमन्नागतो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसभत्ति होति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसस्स ये ते समणब्राह्मणा अस्सद्धा अहिरिका अनोत्तप्पिनो अप्पस्सुता कुसीता मुट्ठस्सतिनो दुप्पज्जा त्यास्स मित्ता होन्ति ते सहाया । एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसभत्ति होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसचिन्ती होति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो अत्तब्याबाधायपि चेतेति, परब्याबाधायपि चेतेति, उभयब्याबाधायपि चेतेति । एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसचिन्ती होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसमन्ती होति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो अत्तब्याबाधायपि मन्तेति, परब्याबाधायपि मन्तेति, उभयब्याबाधायपि मन्तेति । एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसमन्ती होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसवाचो होति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो मुसावादी होति, पिसुणवाचो होति, फरुसवाचो होति, सम्फप्पलापी होति । एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसवाचो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसकम्मन्तो होति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो पाणातिपाती होति, अदिन्नादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति । एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसकम्मन्तो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसदिट्ठि होति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो एवंदिट्ठि [एवंदिट्ठी (सी० पी०), एवंदिट्ठिको (स्या० कं०)] होति — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं [सुकटदुक्कटानं (सी० पी०)] कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता [सम्मग्गता (कं०)] सम्मापटिपन्ना, ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति । एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसदिट्ठि होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसदानं देति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो असक्कच्चं दानं देति, असहत्था

दानं देति, अचितीकत्वा दानं देति, अपविट्ठं दानं देति अनागमनदिट्ठिको दानं देति । एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसदानं देति ।

“सो, भिक्खवे, असप्पुरिसो एवं अस्सद्धम्मसमन्नागतो, एवं असप्पुरिसभत्ति, एवं असप्पुरिसचिन्ती, एवं असप्पुरिसमन्ती, एवं असप्पुरिसवाचो, एवं असप्पुरिसकम्मन्तो, एवं असप्पुरिसदिट्ठि; एवं असप्पुरिसदानं दत्त्वा कायस्स भेदा परं मरणा या असप्पुरिसानं गति तत्थ उपपज्जति । का च, भिक्खवे, असप्पुरिसानं गति? निरयो वा तिरच्छानयोनि वा ।

१२. “जानेय्य नु खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसं — ‘सप्पुरिसो अयं भव’”न्ति? “एवं, भन्ते” । “साधु, भिक्खवे; ठानमेतं, भिक्खवे, विज्जति यं सप्पुरिसो सप्पुरिसं जानेय्य — ‘सप्पुरिसो अयं भव’न्ति । जानेय्य पन, भिक्खवे, सप्पुरिसो असप्पुरिसं — ‘असप्पुरिसो अयं भव’”न्ति? “एवं, भन्ते” । “साधु, भिक्खवे; एतम्मि खो, भिक्खवे, ठानं विज्जति यं सप्पुरिसो असप्पुरिसं जानेय्य — ‘असप्पुरिसो अयं भव’न्ति । सप्पुरिसो, भिक्खवे, सद्धम्मसमन्नागतो होति, सप्पुरिसभत्ति होति, सप्पुरिसचिन्ती होति, सप्पुरिसमन्ती होति, सप्पुरिसवाचो होति, सप्पुरिसकम्मन्तो होति, सप्पुरिसदिट्ठि होति; सप्पुरिसदानं देति” ।

“कथञ्च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सद्धम्मसमन्नागतो होति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो सद्धो होति, हिरिमा होति, ओत्तप्पी होति, बहुस्सुतो होति, आरद्धवीरियो होति, उपट्ठितस्सति होति, पज्जवा होति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सद्धम्मसमन्नागतो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसभत्ति होति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसस्स ये ते समणब्राह्मणा सद्धा हिरिमन्तो ओत्तप्पिनो बहुस्सुता आरद्धवीरिया उपट्ठितस्सतिनो पज्जवन्तो त्यास्स मित्ता होन्ति, ते सहाया । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसभत्ति होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसचिन्ती होति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो नेवत्तब्बाबाधाय चेतेति, न परब्बाबाधाय चेतेति, न उभयब्बाबाधाय चेतेति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसचिन्ती होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसमन्ती होति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो नेवत्तब्बाबाधाय मन्तेति, न परब्बाबाधाय मन्तेति, न उभयब्बाबाधाय मन्तेति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसमन्ती होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसवाचो होति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसवाचो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसकम्मन्तो होति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसकम्मन्तो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसदिट्ठि होति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो एवंदिट्ठि होति — ‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो लोको, अत्थि माता, अत्थि

पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मगता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा पवेदेन्ती'ति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसदिट्ठि होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसदानं देति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो सक्कच्चं दानं देति, सहत्था दानं देति, चित्तीकत्वा दानं देति, अनपविट्ठं दानं देति, आगमनदिट्ठिको दानं देति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसदानं देति ।

“सो, भिक्खवे, सप्पुरिसो एवं सद्धम्मसमन्नागतो, एवं सप्पुरिसभत्ति, एवं सप्पुरिसचिन्ती, एवं सप्पुरिसमन्ती, एवं सप्पुरिसवाचो, एवं सप्पुरिसकम्मन्तो, एवं सप्पुरिसदिट्ठि; एवं सप्पुरिसदानं दत्त्वा कायस्स भेदा परं मरणा या सप्पुरिसानं गतिं तत्थ उपपज्जति । का च, भिक्खवे, सप्पुरिसानं गति? देवमहत्तता वा मनुस्समहत्तता वा'ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

चूळपुण्णमसुत्तं निट्ठितं दसमं ।

देवदहवग्गो निट्ठितो पठमो ।

तस्सुद्धानं —

देवदहं पञ्चत्तयं, किन्ति-साम-सुनक्खत्तं ।

सप्पाय-गण-गोपक-महापुण्णचूळपुण्णञ्चाति ॥

२. अनुपदवग्गो

१. अनुपदसुत्तं

१३. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो'ति । “भदन्ते'ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“पण्डितो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; महापञ्जो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; पुथुपञ्जो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; हासपञ्जो [हासुपञ्जो (सी० पी०)], भिक्खवे, सारिपुत्तो; जवनपञ्जो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; तिक्खपञ्जो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; निब्बेधिकपञ्जो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; सारिपुत्तो, भिक्खवे, अट्ठमासं अनुपदधम्मविपस्सनं विपस्सति । तत्रिदं, भिक्खवे, सारिपुत्तस्स अनुपदधम्मविपस्सनाय होति ।

१४. “इध, भिक्खवे, सारिपुत्तो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । ये च पठमे ज्ञाने [पठमज्ज्ञाने (क० सी० पी० क०)] धम्मा वितक्को च विचारो च पीति च सुखञ्च चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो वीरियं सति उपेक्खा मनसिकारो — त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति । त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । सो एवं पजानाति — ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती'ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो

अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो [अप्पटिबन्धो (क०)] विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो ‘अत्थि उत्तरि निस्सरणं’न्ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स [अत्थित्वेवस्स (सी० पी०)] होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सारिपुत्तो वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । ये च दुतिये ज्ञाने धम्मा — अज्झत्तं सम्पसादो च पीति च सुखञ्च चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सज्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो वीरियं सति उपेक्खा मनसिकारो — त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति । त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । सो एवं पजानाति — ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो ‘अत्थि उत्तरि निस्सरणं’न्ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सारिपुत्तो पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति । यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । ये च ततिये ज्ञाने धम्मा — सुखञ्च सति च सम्पजज्जञ्च चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सज्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो वीरियं सति उपेक्खा मनसिकारो — त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति, त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । सो एवं पजानाति — ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो ‘अत्थि उत्तरि निस्सरणं’न्ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । ये च चतुत्थे ज्ञाने धम्मा — उपेक्खा अदुक्खमसुखा वेदना पस्सद्भत्ता चेतसो अनाभोगो सतिपारिसुद्धिं चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सज्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो वीरियं सति उपेक्खा मनसिकारो — त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति । त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । सो एवं पजानाति — ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायाए अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो ‘अत्थि उत्तरि निस्सरणं’न्ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । ये च आकासानज्जायतने धम्मा — आकासानज्जायतनसज्जा च चित्तेकगता च फस्सो वेदना सज्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो वीरियं सति उपेक्खा मनसिकारो — त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति । त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । सो एवं पजानाति — ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो ‘अत्थि उत्तरि निस्सरणं’न्ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाणं’न्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । ये च विज्जाणज्जायतने धम्मा — विज्जाणज्जायतनसज्जा च चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सज्जा

चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो वीरियं सति उपेक्खा मनसिकारो — त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति । त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । सो एवं पजानाति — ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो ‘अत्थि उत्तरि निस्सरणं’न्ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किज्जी’ति आकिज्जज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । ये च आकिज्जज्जायतने धम्मा — आकिज्जज्जायतनसज्जा च चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सज्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो वीरियं सति उपेक्खा मनसिकारो — त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति । त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । सो एवं पजानाति — ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो ‘अत्थि उत्तरि निस्सरणं’न्ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

९५. “पुन चपरं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो आकिज्जज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सो ताय समापत्तिया सतो वुट्ठहति । सो ताय समापत्तिया सतो वुट्ठहित्वा ये धम्मा [ये ते धम्मा (सी०)] अतीता निरुद्धा विपरिणता ते धम्मे समनुपस्सति — ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो ‘अत्थि उत्तरि निस्सरणं’न्ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

९६. “पुन चपरं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो नेवसज्जानासज्जायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति । पज्जाय चस्स दिस्वा आसवा परिक्खीणा होन्ति । सो ताय समापत्तिया सतो वुट्ठहति । सो ताय समापत्तिया सतो वुट्ठहित्वा ये धम्मा अतीता निरुद्धा विपरिणता ते धम्मे समनुपस्सति — ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो ‘नत्थि उत्तरि निस्सरणं’न्ति पजानाति । तब्बहुलीकारा नत्थित्वेवस्स होति ।

९७. “यं खो तं, भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियस्मिं सीलस्मिं, वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियस्मिं समाधिस्मिं, वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियाय पज्जाय, वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियाय विमुत्तिया’ति, सारिपुत्तमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियस्मिं सीलस्मिं, वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियस्मिं समाधिस्मिं, वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियाय पज्जाय, वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियाय विमुत्तिया’ति । यं खो तं, भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘भगवतो पुत्तो ओरसो मुखतो जातो धम्मजो धम्मनिम्मितो धम्मदायादो नो आमिसदायादो’ति, सारिपुत्तमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘भगवतो पुत्तो ओरसो मुखतो जातो धम्मजो धम्मनिम्मितो धम्मदायादो नो आमिसदायादो’ति । सारिपुत्तो, भिक्खवे, तथागतेन अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं सम्मदेव अनुप्पवत्तेती’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

अनुपदसुत्तं निद्धितं पठमं ।

२. छब्बिसोधनसुत्तं

१८. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“इध, भिक्खवे, भिक्खु अज्जं ब्याकरोति — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्तायाति पजानामी’ति । तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो भासितं नेव अभिनन्दितब्बं नप्पटिक्कोसितब्बं । अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा पज्जो पुच्छितब्बो — ‘चत्तारोमे, आवुसो, वोहारा तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता । कतमे चत्तारो? दिट्ठे दिट्ठवादिता, सुते सुतवादिता, मुते मुतवादिता, विज्जाते विज्जातवादिता — इमे खो, आवुसो, चत्तारो वोहारा तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता । कथं जानतो पनायस्मतो, कथं पस्सतो इमेसु चतूसु वोहारेसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं’ति? खीणासवस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो वुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितभारस्स अनुप्पत्तसदत्थस्स परिक्खीणभवसंयोजनस्स सम्मदज्जाविमुत्तस्स अयमनुधम्मो होति वेय्याकरणाय — ‘दिट्ठे खो अहं, आवुसो, अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरामि । सुते खो अहं, आवुसो...पे... मुते खो अहं, आवुसो... विज्जाते खो अहं, आवुसो, अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरामि । एवं खो मे, आवुसो, जानतो एवं पस्सतो इमेसु चतूसु वोहारेसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं’ति । तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो ‘साधू’ति भासितं अभिनन्दितब्बं अनुमोदितब्बं । ‘साधू’ति भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उत्तरिं पज्जो पुच्छितब्बो ।

१९. “पज्जिमे, आवुसो, उपादानक्खन्धा तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता । कतमे पज्ज? सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सज्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो — इमे खो, आवुसो, पज्जुपादानक्खन्धा तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता । कथं जानतो पनायस्मतो, कथं पस्सतो इमेसु पज्जसु उपादानक्खन्धेसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं’ति? खीणासवस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो वुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितभारस्स अनुप्पत्तसदत्थस्स परिक्खीणभवसंयोजनस्स सम्मदज्जाविमुत्तस्स अयमनुधम्मो होति वेय्याकरणाय — ‘रूपं खो अहं, आवुसो, अबलं विरागुनं [विरागं (सी० पी०), विरागुतं (टीका)] अनस्सासिकन्ति विदित्वा ये रूपे उपायूपादाना [उपयूपादाना (क०)] चेतसो अधिट्ठानाभिनिवेसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा विमुत्तं मे चित्तन्ति पजानामि । वेदनं खो अहं, आवुसो...पे... सज्जं खो अहं, आवुसो... सङ्खारे खो अहं, आवुसो... विज्जाणं खो अहं, आवुसो, अबलं विरागुनं अनस्सासिकन्ति विदित्वा ये विज्जाणे उपायूपादाना चेतसो अधिट्ठानाभिनिवेसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा विमुत्तं मे चित्तन्ति पजानामि । एवं खो मे, आवुसो, जानतो एवं पस्सतो इमेसु पज्जसु उपादानक्खन्धेसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं’ति । तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो ‘साधू’ति भासितं अभिनन्दितब्बं, अनुमोदितब्बं । ‘साधू’ति भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उत्तरिं पज्जो पुच्छितब्बो ।

१००. “छयिमा, आवुसो, धातुयो तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता । कतमा छ? पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विज्जाणधातु — इमा खो, आवुसो, छ धातुयो तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता । कथं जानतो पनायस्मतो, कथं पस्सतो इमासु छसु धातूसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं’ति? खीणासवस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो वुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितभारस्स अनुप्पत्तसदत्थस्स परिक्खीणभवसंयोजनस्स सम्मदज्जाविमुत्तस्स अयमनुधम्मो होति वेय्याकरणाय — ‘पथवीधातुं खो अहं, आवुसो, न अत्ततो उपगच्छिं, न च पथवीधातुनिस्सितं अत्तानं । ये च पथवीधातुनिस्सिता उपायूपादाना चेतसो

अधिद्वानाभिनिवेसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा विमुत्तं मे चित्तन्ति पजानामि । आपोधातुं खो अहं, आवुसो...पे०... तेजोधातुं खो अहं, आवुसो... वायोधातुं खो अहं, आवुसो... आकासधातुं खो अहं, आवुसो... विज्जाणधातुं खो अहं, आवुसो, न अत्ततो उपगच्छिं, न च विज्जाणधातुनिस्सितं अत्तानं । ये च विज्जाणधातुनिस्सिता उपायूपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा विमुत्तं मे चित्तन्ति पजानामि । एवं खो मे, आवुसो, जानतो, एवं पस्सतो इमासु छसु धातूसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तंन्ति । तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो ‘साधू’ति भासितं अभिनन्दितब्बं, अनुमोदितब्बं । ‘साधू’ति भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उत्तरिं पज्जो पुच्छितब्बो ।

१०१. “‘छ खो पनिमानि, आवुसो, अज्झत्तिकबाहिरानि [अज्झत्तिकानि बाहिरानि (स्या० कं० पी०)] आयतनानि तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खातानि । कतमानि छ? चक्खु चेव रूपा च, सोतञ्च सद्दा च, घानञ्च गन्धा च, जिह्वा च रसा च, कायो च फोडुब्बा च, मनो च धम्मा च — इमानि खो, आवुसो, छ अज्झत्तिकबाहिरानि आयतनानि तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खातानि । कथं जानतो पनायस्मतो, कथं पस्सतो इमेसु छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आयतनेसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तंन्ति? खीणासवस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो वुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितभारस्स अनुप्पत्तसदत्थस्स परिकखीणभवसंयोजनस्स सम्मदज्जाविमुत्तस्स अयमनुधम्मो होति वेय्याकरणाय — ‘चक्खुस्मिं, आवुसो, रूपे चक्खुविज्जाणे चक्खुविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु यो छन्दो यो रागो या नन्दी [नन्दि (सी० स्या० कं० पी०)] या तण्हा ये च उपायूपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा विमुत्तं मे चित्तन्ति पजानामि । सोतस्मिं, आवुसो, सद्दे सोतविज्जाणे...पे०... घानस्मिं, आवुसो, गन्धे घानविज्जाणे... जिह्वाय, आवुसो, रसे जिह्वाविज्जाणे... कायस्मिं, आवुसो, फोडुब्बे कायविज्जाणे... मनस्मिं, आवुसो, धम्मे मनोविज्जाणे मनोविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये च उपायूपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा विमुत्तं मे चित्तन्ति पजानामि । एवं खो मे, आवुसो, जानतो एवं पस्सतो इमेसु छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आयतनेसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तंन्ति । तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो ‘साधू’ति भासितं अभिनन्दितब्बं अनुमोदितब्बं । ‘साधू’ति भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उत्तरिं पज्जो पुच्छितब्बो ।

१०२. “‘कथं जानतो पनायस्मतो, कथं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहंकारममंकारमानुसया समूहता’ति [सुसमूहताति (सी० स्या० कं० पी०)]? खीणासवस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो वुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितभारस्स अनुप्पत्तसदत्थस्स परिकखीणभवसंयोजनस्स सम्मदज्जाविमुत्तस्स अयमनुधम्मो होति वेय्याकरणाय — ‘पुब्बे खो अहं, आवुसो, अगारियभूतो समानो अविद्दसु अहोसिं । तस्स मे तथागतो वा तथागतसावको वा धम्मं देसेसि । ताहं धम्मं सुत्वा तथागते सद्धं पटिलभिं । सो तेन सद्धापटिलाभेन समन्नागतो इति पटिसञ्चिक्खिं — सम्बाधो घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पब्बज्जा । नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खलितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्य’”न्ति ।

“‘सो खो अहं, आवुसो, अपरेन समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय, अप्पं वा जातिपरिवट्टं पहाय महन्तं वा जातिपरिवट्टं पहाय केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिं । सो एवं पब्बजितो समानो भिक्खून् सिकखासाजीवसमापन्नो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो

अहोसिं निहितदण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहासिं । अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो अहोसिं दिन्नादायी दिन्नपाटिकङ्घी, अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना विहासिं । अब्रह्मचरियं पहाय ब्रह्मचारी अहोसिं आराचारी विरतो मेथुना गामधम्मा । मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो अहोसिं सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो पच्चयिको अविसंवादको लोकस्स । पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो अहोसिं, इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय; इति भिन्नानं वा सन्धाता सहितानं वा अनुप्पदाता समग्गारामो समग्गरतो समग्गनन्दी समग्गकरणं वाचं भासिता अहोसिं । फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो अहोसिं; या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपिं वाचं भासिता अहोसिं । सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो अहोसिं; कालवादी भूतवादी अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी निधानवतिं वाचं भासिता अहोसिं कालेन सापदेसं परियन्तवतिं अत्थसंहितं ।

“सो बीजगामभूतगामसमारम्भा पटिविरतो अहोसिं, एकभत्तिको अहोसिं रत्तूपरतो विरतो विकालभोजना । नच्चगीतवादितविसूकदस्सना पटिविरतो अहोसिं । मालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनङ्गाना पटिविरतो अहोसिं । उच्चासयनमहासयना पटिविरतो अहोसिं । जातरूपरजतपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, आमकधञ्जपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, आमकमंसपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं; इत्थिकुमारिकपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, दासिदासपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, अजेळकपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, कुक्कुटसूकरपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, हत्थिगवस्सवळवपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, खेत्तवत्थुपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं । दूतेय्यपहिणगमनानुयोगा पटिविरतो अहोसिं, कयविककया पटिविरतो अहोसिं, तुलाकूटकंसकूटमानकूटा पटिविरतो अहोसिं, उक्कोटनवञ्चननिकतिसाचियोगा पटिविरतो अहोसिं, छेदनवधबन्धनविपरामोसआलोपसहसाकारा पटिविरतो अहोसिं ।

“सो सन्तुट्ठो अहोसिं कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव [येन येन च (क०)] पक्कमिं समादायेव पक्कमिं । सेय्यथापि नाम पक्खी सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारोव डेति; एवमेव खो अहं, आवुसो; सन्तुट्ठो अहोसिं कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमिं समादायेव पक्कमिं । सो इमिना अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो अज्झत्तं अनवज्जसुखं पटिसंवेदेसिं ।

१०३. “सो चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही अहोसिं नानुब्यञ्जनग्गाही; यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जिं; रक्खिं चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जिं । सो तेन सदं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा...पे०... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय न निमित्तग्गाही अहोसिं नानुब्यञ्जनग्गाही; यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जिं; रक्खिं मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जिं । सो इमिना अरियेन इन्द्रियसंवरेन समन्नागतो अज्झत्तं अब्यासेकसुखं पटिसंवेदेसिं ।

“सो अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी अहोसिं, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी अहोसिं, समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी अहोसिं, सङ्गाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी अहोसिं, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी अहोसिं, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी अहोसिं, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी अहोसिं ।

“सो इमिना च अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो, (इमाय च अरियाय सन्तुट्ठिया समन्नागतो,) [पस्स म० नि०

१.२९६ चूळहत्थिपदोपमे] इमिना च अरियेन इन्द्रियसंवरेण समन्नागतो, इमिना च अरियेन सतिसम्पज्जेन समन्नागतो विवित्तं सेनासनं भजिं अरज्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुज्जं । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदिं पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्टपेत्वा ।

“सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहासिं, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेसिं । ब्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहासिं सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, ब्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेसिं । थिनमिद्धं पहाय विगतथिनमिद्धो विहासिं आलोकसज्जी सतो सम्पजानो, थिनमिद्धा चित्तं परिसोधेसिं । उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहासिं अज्झत्तं, वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेसिं । विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहासिं अकथंकथी कुसलेसु धम्मेषु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेसिं ।

१०४. “सो इमे पज्ज नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विकलेसे पज्जाय दुब्बलीकरणे विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेषु सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं...पे०... ततियं ज्ञानं... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खयजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो इदं दुक्खन्ति यथाभूतं अब्भज्जासिं, अयं दुक्खसमुदयोति यथाभूतं अब्भज्जासिं, अयं दुक्खनिरोधोति यथाभूतं अब्भज्जासिं, अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदाति यथाभूतं अब्भज्जासिं; इमे आसवाति यथाभूतं अब्भज्जासिं, अयं आसवसमुदयोति यथाभूतं अब्भज्जासिं, अयं आसवनिरोधोति यथाभूतं अब्भज्जासिं, अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदाति यथाभूतं अब्भज्जासिं । तस्स मे एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चित्थ, भवासवापि चित्तं विमुच्चित्थ, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चित्थः विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं अहोसि । खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्तायाति अब्भज्जासिं । एवं खो मे, आवुसो, जानतो एवं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्धा च सब्बनिमित्तेसु अहंकारममंकारमानानुसया समूहता”ति । “तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो ‘साधू’ति भासितं अभिनन्दितब्बं अनुमोदितब्बं । ‘साधू’ति भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा एवमस्स वचनीयो — ‘लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं तादिसं सब्रह्मचारिं समनुपस्सामा”ति [पस्सामाति (सी०)] ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

छब्बिसोधनसुत्तं निड्डितं दुतियं ।

३. सप्पुरिससुत्तं

१०५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “सप्पुरिसधम्मज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि असप्पुरिसधम्मज्ज । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमो च, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो उच्चाकुला पब्बजितो होति । सो इति

पटिसञ्चिकखति — ‘अहं खोमिह उच्चाकुला पब्बजितो, इमे पनञ्जे भिक्खू न उच्चाकुला पब्बजिता’ति । सो ताय उच्चाकुलीनताय अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयं [अयम्पि (सी० पी०)], भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिकखति — ‘न खो उच्चाकुलीनताय लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति । नो चेपि उच्चाकुला पब्बजितो होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ति । सो पटिपदंयेव अन्तरं करित्वा ताय उच्चाकुलीनताय नेवत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । अयं, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, असप्पुरिसो महाकुला पब्बजितो होति...पे०... [यथा उच्चाकुलवारे तथा वित्थारेतब्बं] महाभोगकुला पब्बजितो होति...पे०... उळारभोगकुला पब्बजितो होति । सो इति पटिसञ्चिकखति — ‘अहं खोमिह उळारभोगकुला पब्बजितो, इमे पनञ्जे भिक्खू न उळारभोगकुला पब्बजिता’ति । सो ताय उळारभोगताय अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिकखति — ‘न खो उळारभोगताय लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति । नो चेपि उळारभोगकुला पब्बजितो होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ति । सो पटिपदंयेव अन्तरं करित्वा ताय उळारभोगताय नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

१०६. “पुन चपरं, भिक्खवे, असप्पुरिसो जातो होति यसस्सी । सो इति पटिसञ्चिकखति — ‘अहं खोमिह जातो यसस्सी, इमे पनञ्जे भिक्खू अप्पज्जाता अप्पेसक्खा’ति । सो तेन जत्तेन [जातेन (सी० क०), जातत्तेन (स्या० क० पी०)] अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिकखति — ‘न खो जत्तेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति । नो चेपि जातो होति यसस्सी; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ति । सो पटिपदंयेव अन्तरं करित्वा तेन जत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, असप्पुरिसो लाभी होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिकखारानं । सो इति पटिसञ्चिकखति — ‘अहं खोमिह लाभी चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिकखारानं, इमे पनञ्जे भिक्खू न लाभिनो चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिकखारानं’ति । सो तेन लाभेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिकखति — ‘न खो लाभेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति । नो चेपि लाभी होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिकखारानं; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ति । सो पटिपदंयेव अन्तरं करित्वा तेन लाभेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, असप्पुरिसो बहुस्सुतो होति । सो इति पटिसञ्चिकखति — ‘अहं खोमिह बहुस्सुतो, इमे पनञ्जे भिक्खू न बहुस्सुता’ति । सो तेन बाहुसच्चेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिकखति — ‘न खो बाहुसच्चेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति । नो चेपि बहुस्सुतो होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो

“पुन चपरं, भिक्खवे, असप्पुरिसो रुक्खमूलिको होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह रुक्खमूलिको, इमे पनञ्जे भिक्खू न रुक्खमूलिका’ति । सो तेन रुक्खमूलिकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘न खो रुक्खमूलिकत्तेन लोभधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति । नो चेपि रुक्खमूलिको होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ति । सो पटिपदंयेव अन्तरं करित्वा तेन रुक्खमूलिकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सोसानिको होति...पे०... अब्भोकासिको होति... नेसज्जिको होति... यथासन्थतिको होति... एकासनिको होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह एकासनिको, इमे पनञ्जे भिक्खू न एकासनिका’ति । सो तेन एकासनिकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘न खो एकासनिकत्तेन लोभधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति । नो चेपि एकासनिको होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ति । सो पटिपदंयेव अन्तरं करित्वा तेन एकासनिकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

१०८. “पुन चपरं, भिक्खवे, असप्पुरिसो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह पठमज्ज्ञानसमापत्तिया लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खू पठमज्ज्ञानसमापत्तिया न लाभिनो’ति । सो ताय पठमज्ज्ञानसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘पठमज्ज्ञानसमापत्तियापि खो अतम्मयता वुत्ता भगवता । येन येन हि मज्जन्ति ततो तं होति अज्जथा’ति । सो अतम्मयतज्जेव अन्तरं करित्वा ताय पठमज्ज्ञानसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, असप्पुरिसो वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं...पे०... ततियं ज्ञानं... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह चतुत्थज्ज्ञानसमापत्तिया लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खू चतुत्थज्ज्ञानसमापत्तिया न लाभिनो’ति । सो ताय चतुत्थज्ज्ञानसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘चतुत्थज्ज्ञानसमापत्तियापि खो अतम्मयता वुत्ता भगवता । येन येन हि मज्जन्ति ततो तं होति अज्जथा’ति । सो अतम्मयतज्जेव अन्तरं करित्वा ताय चतुत्थज्ज्ञानसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सब्बसो रूपसज्ज्ञानं समतिक्कमा पटिघसज्ज्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्ज्ञानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह आकासानज्चायतनसमापत्तिया लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खू आकासानज्चायतनसमापत्तिया न लाभिनो’ति । सो ताय आकासानज्चायतनसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘आकासानज्चायतनसमापत्तियापि खो अतम्मयता वुत्ता भगवता । येन येन हि मज्जन्ति

ततो तं होति अज्जथा^१ति । सो अतम्मयतज्जेव अन्तरं करित्वा ताय आकासानज्जायतनसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमि विज्जाणज्जायतनसमापत्तिया लाभी, इमे पनज्जे भिक्खू विज्जाणज्जायतनसमापत्तिया न लाभिनो’ति । सो ताय विज्जाणज्जायतनसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘विज्जाणज्जायतनसमापत्तियापि खो अतम्मयता वुत्ता भगवता । येन येन हि मज्जन्ति ततो तं होति अज्जथा^१ति । सो अतम्मयतज्जेव अन्तरं करित्वा ताय विज्जाणज्जायतनसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमि आकिञ्चज्जायतनसमापत्तिया लाभी, इमे पनज्जे भिक्खू आकिञ्चज्जायतनसमापत्तिया न लाभिनो’ति । सो ताय आकिञ्चज्जायतनसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘आकिञ्चज्जायतनसमापत्तियापि खो अतम्मयता वुत्ता भगवता । येन येन हि मज्जन्ति ततो तं होति अज्जथा^१ति । सो अतम्मयतज्जेव अन्तरं करित्वा ताय आकिञ्चज्जायतनसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमि नेवसज्जानासज्जायतनसमापत्तिया लाभी, इमे पनज्जे भिक्खू नेवसज्जानासज्जायतनसमापत्तिया न लाभिनो’ति । सो ताय नेवसज्जानासज्जायतनसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘नेवसज्जानासज्जायतनसमापत्तियापि खो अतम्मयता वुत्ता भगवता । येन येन हि मज्जन्ति ततो तं होति अज्जथा^१ति । सो अतम्मयतज्जेव अन्तरं करित्वा ताय नेवसज्जानासज्जायतनसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयम्पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सप्पुरिसो सब्बसो नेवसज्जानासज्जायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति । पज्जाय चस्स दिस्वा आसवा [एकच्चे आसवा (क०)] परिक्खीणा होन्ति । अयं [अयं खो (स्या० कं०)], भिक्खवे, भिक्खु न किञ्चि मज्जति, न कुहिञ्चि मज्जति, न केनचि मज्जती^१ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

सप्पुरिससुत्तं निद्धितं ततियं ।

४. सेवितब्बासेवितब्बसुत्तं

१०९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा

भिक्षू आमन्तेसि — “भिक्षवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्षू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “सेवितब्बासेवितब्बं वो, भिक्षवे, धम्मपरियायं देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्षू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कायसमाचारं पाहं [पहं (सब्बत्थ)], भिक्षवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं कायसमाचारं । वचीसमाचारं पाहं, भिक्षवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं वचीसमाचारं । मनोसमाचारं पाहं, भिक्षवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं मनोसमाचारं । चित्तुप्पादं पाहं, भिक्षवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं चित्तुप्पादं । सज्जापटिलाभं पाहं, भिक्षवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं सज्जापटिलाभं । दिट्ठिपटिलाभं पाहं, भिक्षवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं दिट्ठिपटिलाभं । अत्तभावपटिलाभं पाहं, भिक्षवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं अत्तभावपटिलाभं”न्ति ।

एवं वुत्ते आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “इमस्स खो अहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि ।

११०. “कायसमाचारं पाहं, भिक्षवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं कायसमाचारं”न्ति — इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति, एवरूपो कायसमाचारो न सेवितब्बो; यथारूपञ्च खो, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, एवरूपो कायसमाचारो सेवितब्बो ।

१११. “कथंरूपं, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो पाणातिपाती होति लुद्धो लोहितपाणि हतप्पहते निविट्ठो अदयापन्नो पाणभूतेसु; अदिन्नादायी खो पन होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं गामगतं वा अरज्जगतं वा तं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति; कामेसुमिच्छाचारी खो पन होति, या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता भातुरक्खिता भगिनिरक्खिता जातिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता सस्सामिका सपरिदण्डा अन्तमसो मालागुळपरिक्खित्तापि तथारूपासु चारित्तं आपज्जिता होति — एवरूपं, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ।

“कथंरूपं, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति; अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं गामगतं वा अरज्जगतं वा तं नादिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति; कामेसुमिच्छाचारं पहाय कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता भातुरक्खिता भगिनिरक्खिता जातिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता सस्सामिका सपरिदण्डा अन्तमसो मालागुळपरिक्खित्तापि तथारूपासु न चारित्तं आपज्जिता होति — एवरूपं, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । ‘कायसमाचारं पाहं, भिक्षवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं कायसमाचारं’न्ति — इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“वचीसमाचारंपाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तज्ज अज्जमज्जं वचीसमाचारं”न्ति — इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति, एवरूपो वचीसमाचारो न सेवितब्बो; यथारूपज्ज खो, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो वचीसमाचारो सेवितब्बो ।

११२. “कथंरूपं, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो मुसावादी होति, सभागतो [सभग्गतो (बहूसु)] वा परिसागतो [परिसग्गतो (बहूसु)] वा जातिमज्झगतो वा पूगमज्झगतो वा राजकुलमज्झगतो वा अभिनीतो सक्खिपुट्ठो — ‘एहम्भो पुरिस, यं जानासि तं वदेही’ति सो अजानं वा आह — ‘जानामी’ति, जानं वा आह — ‘न जानामी’ति; अपस्सं वा आह — ‘पस्सामी’ति, पस्सं वा आह — ‘न पस्सामी’ति — इति [पस्स म० नि० १.४४० सालेय्यकसुत्ते] अत्तहेतु वा परहेतु वा आमिसकिज्जिक्खहेतु [किञ्चक्खहेतु (सी०)] वा सम्पजानमुसा भासिता होति; पिसुणवाचो खो पन होति, इतो सुत्वा अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय — इति समगगानं वा भेत्ता, भिन्नानं वा अनुप्पदाता, वग्गारामो, वग्गरतो, वग्गनन्दी, वग्गकरणिं वाचं भासिता होति; फरुसवाचो खो पन होति, या सा वाचा कण्डका कक्कसा फरुसा परकटुका पराभिसज्जनी कोधसामन्ता असमाधिसंवत्तनिका, तथारूपिं वाचं भासिता होति; सम्फप्पलापी खो पन होति अकालवादी अभूतवादी अनत्थवादी अधम्मवादी अविनयवादी, अनिधानवतिं वाचं भासिता होति अकालेन अनपदेसं अपरियन्तवतिं अनत्थसंहितं — एवरूपं, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ।

“कथंरूपं, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति सभागतो वा परिसागतो वा जातिमज्झगतो वा पूगमज्झगतो वा राजकुलमज्झगतो वा अभिनीतो सक्खिपुट्ठो — ‘एहम्भो पुरिस, यं जानासि तं वदेही’ति सो अजानं वा आह — ‘न जानामी’ति, जानं वा आह — ‘जानामी’ति, अपस्सं वा आह — ‘न पस्सामी’ति, पस्सं वा आह — ‘पस्सामी’ति — इति अत्तहेतु वा परहेतु वा आमिसकिज्जिक्खहेतु वा न सम्पजानमुसा भासिता होति; पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय — इति भिन्नानं वा सन्धाता सहितानं वा अनुप्पदाता समगगारामो समग्गरतो समगगनन्दी समग्गकरणिं वाचं भासिता होति; फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपिं वाचं भासिता होति; सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति कालवादी भूतवादी अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी, निधानवतिं वाचं भासिता होति कालेन सापदेसं परियन्तवतिं अत्थसंहितं — एवरूपं, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । ‘वचीसमाचारंपाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तज्ज अज्जमज्जं वचीसमाचारं’न्ति — इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“मनोसमाचारंपाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तज्ज अज्जमज्जं मनोसमाचारं”न्ति — इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो मनोसमाचारो न सेवितब्बो; यथारूपज्ज खो, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो मनोसमाचारो सेवितब्बो ।

११३. “कथंरूपं, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो अभिज्झालु होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं तं अभिज्झाता होति — ‘अहो वत यं परस्स तं ममस्सा’ति; ब्यापन्नचित्तो खो पन होति पदुड्ढमनसङ्कप्पो — ‘इमे सत्ता हज्जन्तु वा वज्जन्तु वा उच्छिज्जन्तु वा विनस्सन्तु वा मा वा अहेसु’न्ति — एवरूपं, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति।

“कथंरूपं, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो अनभिज्झालु होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं तं नाभिज्झाता होति — ‘अहो वत यं परस्स तं ममस्सा’ति; अब्यापन्नचित्तो खो पन होति अप्पदुड्ढमनसङ्कप्पो — ‘इमे सत्ता अवेरा अब्याबज्झा [अब्यापज्झा (सी० स्या० कं० पी० क०)] अनीघा सुखी अत्तानं परिहरन्तू’ति — एवरूपं, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति। ‘मनोसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तज्च अज्जमज्जं मनोसमाचारं’न्ति — इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

११४. “‘चित्तुप्पादं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तज्च अज्जमज्जं चित्तुप्पादं’न्ति — इति खो पनेतं वुत्तं भगवता। किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो चित्तुप्पादो न सेवितब्बो; यथारूपज्च खो, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो चित्तुप्पादो सेवितब्बो।

“कथंरूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो अभिज्झालु होति, अभिज्झासहगतेन चेतसा विहरति; ब्यापादवा होति, ब्यापादसहगतेन चेतसा विहरति; विहेसवा होति, विहेसासहगतेन चेतसा विहरति — एवरूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति।

“कथंरूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो अनभिज्झालु होति, अनभिज्झासहगतेन चेतसा विहरति; अब्यापादवा होति, अब्यापादसहगतेन चेतसा विहरति; अविहेसवा होति, अविहेसासहगतेन चेतसा विहरति — एवरूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति। ‘चित्तुप्पादं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तज्च अज्जमज्जं चित्तुप्पादं’न्ति — इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

११५. “‘सज्जापटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तज्च अज्जमज्जं सज्जापटिलाभं’न्ति — इति खो पनेतं वुत्तं भगवता। किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, सज्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो सज्जापटिलाभो न सेवितब्बो; यथारूपज्च खो, भन्ते, सज्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो सज्जापटिलाभो सेवितब्बो।

“कथंरूपं, भन्ते, सज्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो अभिज्झालु होति, अभिज्झासहगताय सज्जाय विहरति; ब्यापादवा होति, ब्यापादसहगताय सज्जाय विहरति; विहेसवा होति, विहेसासहगताय सज्जाय विहरति — एवरूपं, भन्ते, सज्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति।

“कथंरूपं, भन्ते, सज्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो अनभिज्झालु होति, अनभिज्झासहगताय सज्जाय विहरति; अब्यापादवा होति, अब्यापादसहगताय सज्जाय विहरति; अविहेसवा होति, अविहेसासहगताय सज्जाय विहरति — एवरूपं, भन्ते, सज्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । ‘सज्जापटिलाभंपाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं सज्जापटिलाभं’न्ति — इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

११६. “‘दिट्ठिपटिलाभंपाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं दिट्ठिपटिलाभं’न्ति — इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो दिट्ठिपटिलाभो न सेवितब्बो; यथारूपञ्च खो, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति — एवरूपो दिट्ठिपटिलाभो सेवितब्बो ।

“कथंरूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो एवंदिट्ठिको होति — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मगता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति — एवरूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ।

“कथंरूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो एवंदिट्ठिको होति — ‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो लोको, अत्थि माता, अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मगता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति — एवरूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । ‘दिट्ठिपटिलाभंपाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं दिट्ठिपटिलाभं’न्ति — इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

११७. “‘अत्तभावपटिलाभंपाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं अत्तभावपटिलाभं’न्ति — इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति — एवरूपो अत्तभावपटिलाभो न सेवितब्बो; यथारूपञ्च खो, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति — एवरूपो अत्तभावपटिलाभो सेवितब्बो ।

“कथंरूपं, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? सब्याबज्झं [सब्यापज्झं (सी० स्या० कं० पी० क०)], भन्ते, अत्तभावपटिलाभं अभिनिब्बत्तयतो अपरिनिद्धितभावाय अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति; अब्याबज्झं, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं अभिनिब्बत्तयतो परिनिद्धितभावाय अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । ‘अत्तभावपटिलाभंपाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं अत्तभावपटिलाभं’न्ति — इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“इमस्स खो अहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं

आजानामी'ति ।

११८. “साधु साधु, सारिपुत्त! साधु खो त्वं, सारिपुत्त, इमस्स मया संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानासि ।

“‘कायसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं कायसमाचारं’न्ति — इति खो पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो कायसमाचारो न सेवितब्बो; यथारूपञ्च खो, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति — एवरूपो कायसमाचारो सेवितब्बो ।

“‘कथंरूपं, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, सारिपुत्त, एकच्चो पाणातिपाती होति लुद्धो लोहितपाणि हतप्पहते निविद्धो अदयापन्नो पाणभूतेसु; अदिन्नादायी खो पन होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं गामगतं वा अरज्जगतं वा तं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति; कामेसुमिच्छाचारी खो पन होति, या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता भातुरक्खिता भगिनिरक्खिता जातिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता सस्सामिका सपरिदण्डा अन्तमसो मालागुळपरिक्खित्तापि तथारूपासु चारित्तं आपज्जिता होति — एवरूपं, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ।

“‘कथंरूपं, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, सारिपुत्त, एकच्चो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति; अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं गामगतं वा अरज्जगतं वा तं नादिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति; कामेसुमिच्छाचारं पहाय कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता भातुरक्खिता भगिनिरक्खिता जातिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता सस्सामिका सपरिदण्डा अन्तमसो मालागुळपरिक्खित्तापि तथारूपासु न चारित्तं आपज्जिता होति — एवरूपं, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । ‘कायसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं कायसमाचारं’न्ति — इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“‘वचीसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि ... पे० ... मनोसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि ... पे० ... चित्तुप्पादं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि ... पे० ... सज्जापटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि ... पे० ... दिट्ठिपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि ... पे० ... ।

“‘अत्तभावपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तच्च अज्जमज्जं अत्तभावपटिलाभं’न्ति — इति खो पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, सारिपुत्त, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो अत्तभावपटिलाभो न सेवितब्बो; यथारूपञ्च खो, सारिपुत्त, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति — एवरूपो अत्तभावपटिलाभो सेवितब्बो ।

“‘कथंरूपं, सारिपुत्त, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? सब्बाबज्झं,

सारिपुत्त, अत्तभावपटिलाभं अभिनिब्वत्तयतो अपरिनिद्धितभावाय अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति; अब्बाबज्झं, सारिपुत्त, अत्तभावपटिलाभं अभिनिब्वत्तयतो परिनिद्धितभावाय अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । ‘अत्तभावपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; तज्ज अज्जमज्जं अत्तभावपटिलाभं’न्ति — इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इमस्स खो, सारिपुत्त, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो ।

११९. “चक्खुविज्जेय्यं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; सोतविज्जेय्यं सद्दं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; धानविज्जेय्यं गन्धं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; जिह्वाविज्जेय्यं रसं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; कायविज्जेय्यं फोड्ढं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि; मनोविज्जेय्यं धम्मं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी”ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “इमस्स खो अहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । ‘चक्खुविज्जेय्यं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किज्जेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपं चक्खुविज्जेय्यं रूपं न सेवितब्बं; यथारूपज्ज खो, भन्ते, चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपं चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवितब्बं । ‘चक्खुविज्जेय्यं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“सोतविज्जेय्यं सद्दं पाहं, सारिपुत्त... पे०... एवरूपो सोतविज्जेय्यो सद्दो न सेवितब्बो... एवरूपो सोतविज्जेय्यो सद्दो सेवितब्बो... एवरूपो धानविज्जेय्यो गन्धो न सेवितब्बो... एवरूपो धानविज्जेय्यो गन्धो सेवितब्बो... एवरूपो जिह्वाविज्जेय्यो रसो न सेवितब्बो... एवरूपो जिह्वाविज्जेय्यो रसो सेवितब्बो... कायविज्जेय्यं फोड्ढं पाहं, सारिपुत्त ... एवरूपो कायविज्जेय्यो फोड्ढो न सेवितब्बो... एवरूपो कायविज्जेय्यो फोड्ढो सेवितब्बो ।

“मनोविज्जेय्यं धम्मं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी”ति — इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किज्जेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, मनोविज्जेय्यं धम्मं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो मनोविज्जेय्यो धम्मो न सेवितब्बो; यथारूपज्ज खो, भन्ते, मनोविज्जेय्यं धम्मं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो मनोविज्जेय्यो धम्मो सेवितब्बो । ‘मनोविज्जेय्यं धम्मं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इमस्स खो अहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति ।

१२०. “साधु साधु, सारिपुत्त! साधु खो त्वं, सारिपुत्त, इमस्स मया संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानासि । ‘चक्खुविज्जेय्यं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति खो पनेतं वुत्तं मया । किज्जेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, सारिपुत्त, चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपं चक्खुविज्जेय्यं रूपं न सेवितब्बं; यथारूपज्ज खो, सारिपुत्त, चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपं चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवितब्बं ।

‘चक्खुविज्जेय्यं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“सोतविज्जेय्यं सद्दं पाहं, सारिपुत्त... पे०... एवरूपो सोतविज्जेय्यो सद्दो न सेवितब्बो... एवरूपो सोतविज्जेय्यो सद्दो सेवितब्बो... एवरूपो घानविज्जेय्यो गन्धो न सेवितब्बो... एवरूपो घानविज्जेय्यो गन्धो सेवितब्बो... एवरूपो जिह्वाविज्जेय्यो रसो न सेवितब्बो... एवरूपो जिह्वाविज्जेय्यो रसो सेवितब्बो... एवरूपो कायविज्जेय्यो फोड्डब्बो न सेवितब्बो... एवरूपो कायविज्जेय्यो फोड्डब्बो सेवितब्बो ।

“मनोविज्जेय्यं धम्मं पाहं, सारिपुत्त... पे०... एवरूपो मनोविज्जेय्यो धम्मो न सेवितब्बो... एवरूपो मनोविज्जेय्यो धम्मो सेवितब्बो । ‘मनोविज्जेय्यं धम्मं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इमस्स खो, सारिपुत्त, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो ।

१२१. “चीवरं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी... पे०... पिण्डपातं पाहं, सारिपुत्त... सेनासनं पाहं, सारिपुत्त... गामं पाहं, सारिपुत्त... निगमं पाहं, सारिपुत्त... नगरं पाहं, सारिपुत्त... जनपदं पाहं, सारिपुत्त... पुगगलं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “इमस्स खो अहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । ‘चीवरं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, चीवरं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपं चीवरं न सेवितब्बं; यथारूपञ्च खो, भन्ते, चीवरं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपं चीवरं सेवितब्बं । ‘चीवरं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“पिण्डपातं पाहं, सारिपुत्त... पे०... एवरूपो पिण्डपातो न सेवितब्बो... एवरूपो पिण्डपातो सेवितब्बो... सेनासनं पाहं, सारिपुत्त... पे०... एवरूपं सेनासनं न सेवितब्बं... एवरूपं सेनासनं सेवितब्बं... गामं पाहं, सारिपुत्त ... पे०... एवरूपो गामो न सेवितब्बो... एवरूपो गामो सेवितब्बो... एवरूपो निगमो न सेवितब्बो... एवरूपो निगमो सेवितब्बो... एवरूपं नगरं न सेवितब्बं... एवरूपं नगरं सेवितब्बं... एवरूपो जनपदो न सेवितब्बो... एवरूपो जनपदो सेवितब्बो ।

“पुगगलं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, पुगगलं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो पुगगलो न सेवितब्बो; यथारूपञ्च खो, भन्ते, पुगगलं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो पुगगलो सेवितब्बो । ‘पुगगलं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तन्ति । इमस्स खो अहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी’ति ।

१२२. “साधु साधु, सारिपुत्त! साधु खो त्वं, सारिपुत्त, इमस्स मया संखित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानासि । ‘चीवरं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति खो

पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, सारिपुत्त, चीवरं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपं चीवरं न सेवितब्बं; यथारूपञ्च खो, सारिपुत्त, चीवरं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपं चीवरं सेवितब्बं । ‘चीवरं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं । (यथा पठमं तथा वित्थारेतब्बं) एवरूपो पिण्डपातो... एवरूपं सेनासनं... एवरूपो गामो... एवरूपो निगमो... एवरूपं नगरं... एवरूपो जनपदो ।

“पुग्गलं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति खो पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, सारिपुत्त, पुग्गलं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो पुग्गलो न सेवितब्बो; यथारूपञ्च खो, सारिपुत्त, पुग्गलं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो पुग्गलो सेवितब्बो । ‘पुग्गलं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पी’ति — इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इमस्स खो, सारिपुत्त, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो ।

१२३. “सब्बेपि चे, सारिपुत्त, खत्तिया इमस्स मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानेय्युं, सब्बेसानम्पिस्स खत्तियानं दीघरत्तं हिताय सुखाय । सब्बेपि चे, सारिपुत्त, ब्राह्मणा... पे०... सब्बेपि चे, सारिपुत्त, वेस्सा... सब्बेपि चे, सारिपुत्त, सुद्धा इमस्स मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानेय्युं, सब्बेसानम्पिस्स सुद्धानं दीघरत्तं हिताय सुखाय । सदेवकोपि चे, सारिपुत्त, लोको समारको सब्बह्मको सस्समणब्राह्मणी पजा सदेवमनुस्सा इमस्स मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानेय्य, सदेवकस्सपिस्स लोकस्स समारकस्स सब्बह्मकस्स सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय दीघरत्तं हिताय सुखाया’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

सेवितब्बासेवितब्बसुत्तं निडितं चतुत्थं ।

५. बहुधातुकसुत्तं

१२४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“यानि कानिचि, भिक्खवे, भयानि उप्पज्जन्ति सब्बानि तानि बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो; ये केचि उपद्दवा उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो; ये केचि उपसग्गा उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो । सेय्यथापि, भिक्खवे, नळागारा वा तिणागारा वा अग्गि मुत्तो [अग्गिमुक्को (सी० पी०)] कूटागारानिपि दहति उल्लित्तावलित्तानि निवातानि फुसितग्गळानि पिहितवातपानानि; एवमेव खो, भिक्खवे, यानि कानिचि भयानि उप्पज्जन्ति सब्बानि तानि बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो; ये केचि उपद्दवा उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो; ये केचि उपसग्गा उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो । इति खो, भिक्खवे, सप्पटिभयो बालो, अप्पटिभयो पण्डितो; सउपद्दवो बालो, अनुपद्दवो पण्डितो; सउपसग्गो बालो, अनुपसग्गो पण्डितो । नत्थि, भिक्खवे, पण्डिततो भयं, नत्थि पण्डिततो उपद्दवो, नत्थि पण्डिततो उपसग्गो । तस्मातिह, भिक्खवे, ‘पण्डिता भविस्साम वीमंसका’ति — एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब’न्ति ।

एवं वृत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “किंतावता नु खो, भन्ते, पण्डितो भिक्खु ‘वीमंसको’ति अलं वचनाया”ति? “यतो खो, आनन्द, भिक्खु धातुकुसलो च होति, आयतनकुसलो च होति, पटिच्चसमुप्पादकुसलो च होति, ठानाठानकुसलो च होति — एत्तावता खो, आनन्द, पण्डितो भिक्खु ‘वीमंसको’ति अलं वचनाया”ति ।

१२५. “किंतावता पन, भन्ते, ‘धातुकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति? “अट्टारस खो इमा, आनन्द, धातुयो — चक्खुधातु, रूपधातु, चक्खुविज्जाणधातु; सोतधातु, सहधातु, सोतविज्जाणधातु; घानधातु, गन्धधातु, घानविज्जाणधातु; जिह्वाधातु, रसधातु, जिह्वाविज्जाणधातु; कायधातु, फोट्ठब्बधातु, कायविज्जाणधातु; मनोधातु, धम्मधातु, मनोविज्जाणधातु । इमा खो, आनन्द, अट्टारस धातुयो यतो जानाति पस्सति — एत्तावतापि खो, आनन्द, ‘धातुकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति ।

“सिया पन, भन्ते, अज्जोपि परियायो, यथा ‘धातुकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति? “सिया, आनन्द । छयिमा, आनन्द, धातुयो — पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विज्जाणधातु । इमा खो, आनन्द, छ धातुयो यतो जानाति पस्सति — एत्तावतापि खो, आनन्द, ‘धातुकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति ।

“सिया पन, भन्ते, अज्जोपि परियायो, यथा ‘धातुकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति? “सिया, आनन्द । छयिमा, आनन्द, धातुयो — सुखधातु, दुक्खधातु, सोमनस्सधातु, दोमनस्सधातु, उपेक्खाधातु, अविज्जाधातु । इमा खो, आनन्द, छ धातुयो यतो जानाति पस्सति — एत्तावतापि खो, आनन्द, ‘धातुकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति ।

“सिया पन, भन्ते, अज्जोपि परियायो, यथा ‘धातुकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति? “सिया, आनन्द । छयिमा, आनन्द, धातुयो — कामधातु, नेक्खम्मधातु, ब्यापादधातु, अब्यापादधातु, विहिंसाधातु, अविहिंसाधातु । इमा खो, आनन्द, छ धातुयो यतो जानाति पस्सति — एत्तावतापि खो, आनन्द, ‘धातुकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति ।

“सिया पन, भन्ते, अज्जोपि परियायो, यथा ‘धातुकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति? “सिया, आनन्द । तिस्सो इमा, आनन्द, धातुयो — कामधातु, रूपधातु, अरूपधातु । इमा खो, आनन्द, तिस्सो धातुयो यतो जानाति पस्सति — एत्तावतापि खो, आनन्द, ‘धातुकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति ।

“सिया पन, भन्ते, अज्जोपि परियायो, यथा ‘धातुकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति? “सिया, आनन्द । द्वे इमा, आनन्द, धातुयो — सङ्खताधातु, असङ्खताधातु । इमा खो, आनन्द, द्वे धातुयो यतो जानाति पस्सति — एत्तावतापि खो, आनन्द, ‘धातुकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति ।

१२६. “किंतावता पन, भन्ते, ‘आयतनकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति? “छ खो पनिमानि, आनन्द, अज्झत्तिकबाहिरानि आयतनानि — चक्खुचेव रूपा च सोतज्च सद्दा च घानज्च गन्धा च जिह्वा च रसा च कायो च फोट्ठब्बा च मनो च धम्मा च । इमानि खो, आनन्द, छ अज्झत्तिकबाहिरानि आयतनानि यतो जानाति पस्सति — एत्तावता खो, आनन्द, ‘आयतनकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति ।

“किंतावता पन, भन्ते, ‘पटिच्चसमुप्पादकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति? “इधानन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘इमस्मिं सति इदं होति, इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति, इमस्मिं असति इदं न होति, इमस्स निरोद्धा इदं निरुज्झति, यदिदं —

अविज्जापच्चया सङ्खारा, सङ्खारपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जायत्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो, सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो, विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो, सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा भवनिरोधो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । एतावता खो, आनन्द, ‘पटिच्चसमुप्पादकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया’ति ।

१२७. “कित्तावता पन, भन्ते, ‘ठानाठानकुसलो भिक्खू’ति अलं वचनाया’ति? “इधानन्द, भिक्खु ‘अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो कज्जि [किज्जि (स्या० कं० क०)] सङ्खारं निच्चतो उपगच्छेय्य, नेतं ठानं विज्जती’ति पजानाति; ‘ठानञ्च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो कज्जि सङ्खारं निच्चतो उपगच्छेय्य, ठानमेतं विज्जती’ति पजानाति; ‘अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो कज्जि सङ्खारं सुखतो उपगच्छेय्य, नेतं ठानं विज्जती’ति पजानाति; ‘ठानञ्च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो कज्जि सङ्खारं सुखतो उपगच्छेय्य, ठानमेतं विज्जती’ति पजानाति । ‘अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो कज्जि धम्मं अत्ततो उपगच्छेय्य, नेतं ठानं विज्जती’ति पजानाति, ‘ठानञ्च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो कज्जि धम्मं अत्ततो उपगच्छेय्य, ठानमेतं विज्जती’ति पजानाति ।

१२८. “‘अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो मातरं जीविता वोरोपेय्य, नेतं ठानं विज्जती’ति पजानाति; ‘ठानञ्च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो मातरं जीविता वोरोपेय्य, ठानमेतं विज्जती’ति पजानाति । ‘अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो पितरं जीविता वोरोपेय्य...पे०... अरहन्तं जीविता वोरोपेय्य, ठानमेतं विज्जती’ति पजानाति; ‘अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो दुट्ठचित्तो तथागतस्स लोहितं उप्पादेय्य, नेतं ठानं विज्जती’ति पजानाति; ‘ठानञ्च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो दुट्ठचित्तो तथागतस्स लोहितं उप्पादेय्य, ठानमेतं विज्जती’ति पजानाति । ‘अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो सङ्गं भिन्देय्य, नेतं ठानं विज्जती’ति पजानाति; ‘ठानञ्च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो सङ्गं भिन्देय्य, ठानमेतं विज्जती’ति पजानाति । ‘अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुगगलो अज्जं सत्थारं उद्दिसेय्य, नेतं ठानं विज्जती’ति पजानाति; ‘ठानञ्च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो अज्जं सत्थारं उद्दिसेय्य, ठानमेतं विज्जती’ति पजानाति ।

१२९. “‘अट्टानमेतं अनवकासो यं एकस्सा लोकधातुया द्वे अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा अपुब्बं अचरिमं उप्पज्जेय्युं, नेतं ठानं विज्जती’ति पजानाति; ‘ठानञ्च खो एतं विज्जति यं एकस्सा लोकधातुया एको अरहं सम्मासम्बुद्धो उप्पज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती’ति पजानाति । ‘अट्टानमेतं अनवकासो यं एकस्सा लोकधातुया द्वे राजानो चक्कवत्तिनो अपुब्बं अचरिमं उप्पज्जेय्युं, नेतं ठानं विज्जती’ति पजानाति; ‘ठानञ्च खो एतं विज्जति यं एकस्सा लोकधातुया एको राजा चक्कवत्ती उप्पज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती’ति पजानाति ।

१३०. “‘अट्टानमेतं अनवकासो यं इत्थी अरहं अस्स सम्मासम्बुद्धो, नेतं ठानं विज्जती’ति पजानाति; ‘ठानञ्च खो एतं विज्जति यं पुरिसो अरहं अस्स सम्मासम्बुद्धो, ठानमेतं विज्जती’ति पजानाति । ‘अट्टानमेतं अनवकासो यं इत्थी राजा अस्स चक्कवत्ती, नेतं ठानं विज्जती’ति पजानाति; ‘ठानञ्च खो एतं विज्जति यं पुरिसो राजा अस्स चक्कवत्ती, ठानमेतं

विज्जती'ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं इत्थी सक्कत्तं करेय्य ... मारत्तं करेय्य... ब्रह्मत्तं करेय्य, नेतं ठानं विज्जती'ति पजानाति; 'ठानञ्च खो एतं विज्जति यं पुरिसो सक्कत्तं करेय्य... मारत्तं करेय्य... ब्रह्मत्तं करेय्य, ठानमेतं विज्जती'ति पजानाति ।

१३१. “‘अट्टानमेतं अनवकासो यं कायदुच्चरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो विपाको निब्बत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती'ति पजानाति; 'ठानञ्च खो एतं विज्जति यं कायदुच्चरितस्स अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको निब्बत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती'ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीदुच्चरितस्स...पे०... यं मनोदुच्चरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो विपाको निब्बत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती'ति पजानाति; ठानञ्च खो एतं विज्जति यं वचीदुच्चरितस्स...पे०... यं मनोदुच्चरितस्स अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको निब्बत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती'ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं कायसुचरितस्स अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको निब्बत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती'ति पजानाति; 'ठानञ्च खो एतं विज्जति यं कायसुचरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो विपाको निब्बत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती'ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीसुचरितस्स...पे०... यं मनोसुचरितस्स अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको निब्बत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती'ति पजानाति; 'ठानञ्च खो एतं विज्जति यं वचीसुचरितस्स...पे०... यं मनोसुचरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो विपाको निब्बत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती'ति पजानाति ।

“‘अट्टानमेतं अनवकासो यं कायदुच्चरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती'ति पजानाति; 'ठानञ्च खो एतं विज्जति यं कायदुच्चरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती'ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीदुच्चरितसमङ्गी...पे०... यं मनोदुच्चरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती'ति पजानाति; 'ठानञ्च खो एतं विज्जति यं वचीदुच्चरितसमङ्गी...पे०... यं मनोदुच्चरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती'ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं कायसुचरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती'ति पजानाति; 'ठानञ्च खो एतं विज्जति यं कायसुचरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती'ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीसुचरितसमङ्गी...पे०... यं मनोसुचरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती'ति पजानाति; 'ठानञ्च खो एतं विज्जति यं वचीसुचरितसमङ्गी...पे०... यं मनोसुचरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती'ति पजानाति । एत्तावता खो, आनन्द, 'ठानाठानकुसलो भिक्खू'ति अलं वचनाया'ति ।

१३२. एवं वुत्ते आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते! कोनामो अयं, भन्ते, धम्मपरियायो'ति? “तस्मातिह त्वं, आनन्द, इमं धम्मपरियायं 'बहुधातुको'तिपि नं धारेहि, 'चतुपरिवट्ठो'तिपि नं धारेहि, 'धम्मादासो'तिपि नं धारेहि, 'अमतदुन्दुभी'तिपि [दुद्रभीतिपि (क०)] नं धारेहि, 'अनुत्तरो सङ्गामविजयो'तिपि नं धारेही'ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

बहुधातुकसुत्तं निद्धितं पञ्चमं ।

६. इसिगलिसुत्तं

१३३. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति इसिगिलिस्मिं पब्बते । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं वेभारं पब्बत”न्ति? “एवं, भन्ते” । “एतस्सपि खो, भिक्खवे, वेभारस्स पब्बतस्स अज्जाव समज्जा अहोसि अज्जा पज्जत्ति” ।

“पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं पण्डवं पब्बत”न्ति? “एवं, भन्ते” । “एतस्सपि खो, भिक्खवे, पण्डवस्स पब्बतस्स अज्जाव समज्जा अहोसि अज्जा पज्जत्ति” ।

“पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं वेपुल्लं पब्बत”न्ति? “एवं, भन्ते” । “एतस्सपि खो, भिक्खवे, वेपुल्लस्स पब्बतस्स अज्जाव समज्जा अहोसि अज्जा पज्जत्ति” ।

“पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं गिज्झकूटं पब्बत”न्ति? “एवं, भन्ते” । “एतस्सपि खो, भिक्खवे, गिज्झकूटस्स पब्बतस्स अज्जाव समज्जा अहोसि अज्जा पज्जत्ति” ।

“पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, इमं इसिगिलिं पब्बत”न्ति? “एवं, भन्ते” । “इमस्स खो पन, भिक्खवे, इसिगिलिस्स पब्बतस्स एसाव समज्जा अहोसि एसा पज्जत्ति” ।

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, पच्च पच्चेकबुद्धसतानि इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासिनो अहेसुं । ते इमं पब्बतं पविसन्ता दिस्सन्ति, पविट्ठा न दिस्सन्ति । तमेनं मनुस्सा दिस्वा एवमाहंसु — ‘अयं पब्बतो इमे इसी [इसयो (क०)] गिलती’ति; ‘इसिगिलि इसिगिलि’ त्वेव समज्जा उदपादि । आचिक्खिस्सामि [अचिक्खिस्सामि वो (क०)], भिक्खवे, पच्चेकबुद्धानं नामानि; कित्तियिस्सामि, भिक्खवे, पच्चेकबुद्धानं नामानि; देसेस्सामि, भिक्खवे, पच्चेकबुद्धानं नामानि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी’ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

१३४. “अरिट्ठो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो [पच्चेकबुद्धो (क० सी० पी०)] इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; उपरिट्ठो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; तगरसिखी [तगरसिखी (क०)] नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; यसस्सी नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; सुदस्सनो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; पियदस्सी नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; गन्धारो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; पिण्डोलो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; उपासभो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; नीतो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; तथो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि, सुतवा नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; भावित्तो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि ।

१३५. “ये सत्तसारा अनीघा निरासा,

पच्चेकमेवज्झगमंसु बोधिं [पच्चेकमेवज्झगमंसु सुबोधिं (सी० स्या० कं० पी०)] ।
 तेसं विसल्लान नरुत्तमानं,
 नामानि मे कित्तयतो सुणाथ ॥

“अरिद्धो उपरिद्धो तगरसिखी यसस्सी,
 सुदस्सनो पियदस्सी च सुसम्बुद्धो [बुद्धो (सी० स्या० कं० पी०)] ।
 गन्धारो पिण्डोलो उपासभो च,
 नीतो तथो सुतवा भावित्तो ॥

“सुम्भो सुभो मतुलो [मेथुलो (सी० स्या० कं० पी०)] अट्टमो च,
 अथस्सुमेघो [अट्टसुमेघो (क०)] अनीघो सुदाठो ।
 पच्चेकबुद्धा भवनेत्तिखीणा,
 हिङ्गू च हिङ्गो च महानुभावा ॥

“द्वे जालिनो मुनिनो अट्टको च,
 अथ कोसल्लो बुद्धो अथो सुबाहु ।
 उपनेमिसो नेमिसो सन्तचित्तो,
 सच्चो तथो विरजो पण्डितो च ॥

“काळूपकाळा विजितो जितो च,
 अङ्गो च पङ्गो च गुत्तिजितो च ।
 पस्सि जहि उपधिदुक्खमूलं [पस्सी जही उपधिं दुक्खमूलं (सी० स्या० कं० पी०)],
 अपराजितो मारबलं अजेसि ॥

“सत्था पवत्ता सरभङ्गो लोमहंसो,
 उच्चङ्गमायो असितो अनासवो ।
 मनोमयो मानच्छिदो च बन्धुमा,
 तदाधिमुत्तो विमलो च केतुमा ॥

“केतुम्भरागो च मातङ्गो अरियो,
 अथच्चुतो अच्चुतगामव्यामको ।
 सुमङ्गलो दब्बिलो सुपतिट्ठितो,
 असहो खेमाभिरतो च सोरतो ॥

“दुरन्नयो सङ्गो अथोपि उज्जयो,
 अपरो मुनि सहो अनोमनिक्कमो ।
 आनन्दो नन्दो उपनन्दो द्वादस,

भारद्वाजो अन्तिमदेहधारी [अन्तिमदेहधारि (सी०)] ॥

“बोधि महानामो अथोपि उत्तरो,
केसी सिखी सुन्दरो द्वारभाजो ।
तिस्सूपतिस्सा भवबन्धनच्छिदा,
उपसिखि तण्हच्छिदो च सिखरि [उपसीदरी तण्हच्छिदो च सीदरी (सी० स्या० कं० पी०)] ॥

“बुद्धो अहु मङ्गलो वीतरागो,
उसभच्छिदा जालिनिं दुक्खमूलं ।
सन्तं पदं अज्झगमोपनीतो,
उपोसथो सुन्दरो सच्चनामो ॥

“जेतो जयन्तो पदुमो उप्पलो च,
पदुमुत्तरो रक्खितो पब्बतो च ।
मानत्थद्धो सोभितो वीतरागो,
कण्हो च बुद्धो सुविमुत्तचित्तो ॥

“एते च अज्जे च महानुभावा,
पच्चेकबुद्धा भवनेत्तिखीणा ।
ते सब्बसङ्गातिगते महेसी,
परिनिब्बुते वन्दथ अप्पमेय्ये”ति ॥

इसिगलिसुत्तं निद्धितं छट्ठं ।

७. महाचत्तारीसकसुत्तं

१३६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “अरियं वो, भिक्खवे, सम्मासमाधिं देसेस्सामि सउपनिसं सपरिक्खारं । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमो च, भिक्खवे, अरियो सम्मासमाधि सउपनिसो सपरिक्खारो? सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति; या खो, भिक्खवे, इमेहि सत्तहङ्गेहि चित्तस्स एकगता परिक्खता — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियो सम्मासमाधि सउपनिसो इतिपि, सपरिक्खारो इतिपि । तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति । कथञ्च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति? मिच्छादिट्ठिं ‘मिच्छादिट्ठी’ति पजानाति, सम्मादिट्ठिं ‘सम्मादिट्ठी’ति पजानाति — सास्स होति सम्मादिट्ठि ।

“कतमा च, भिक्खवे, मिच्छादिट्ठि? नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको,

नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मगता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्तीति — अयं, भिक्खवे, मिच्छादिट्ठि ।

“कतमा च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि? सम्मादिट्ठिपहं [सम्मादिट्ठिमहं (क०) एवं सम्मासङ्कप्पंपहं क्यादीसुपि], भिक्खवे, द्वायं [द्वायं (सी० स्या० कं० पी०) टीका ओलोकेतब्बा] वदामि — अत्थि, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि सासवा पुञ्जभागिया उपधिवेपक्का; अत्थि, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा । कतमा च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि सासवा पुञ्जभागिया उपधिवेपक्का? ‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मनं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो लोको, अत्थि माता, अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मगता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्तीति — अयं, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि सासवा पुञ्जभागिया उपधिवेपक्का ।

“कतमा च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा? या खो, भिक्खवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स अरियमग्गसमङ्गिनो अरियमग्गं भावयतो पज्जा पज्जिन्द्रियं पज्जाबलं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो सम्मादिट्ठि मग्गङ्गं [मग्गङ्गा (सी० पी०)] — अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा । सो मिच्छादिट्ठिया पहानाय वायमति, सम्मादिट्ठिया, उपसम्पदाय, स्वास्स [स्वायं (क०)] होति सम्मावायामो । सो सतो मिच्छादिट्ठिं पजहति, सतो सम्मादिट्ठिं उपसम्पज्ज विहरति, सास्स [सायं (क०)] होति सम्मासति । इतियिमे [इतिमे (सी०), इतिस्सिमे (स्या० कं० पी०)] तयो धम्मा सम्मादिट्ठिं अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति ।

१३७. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति । कथञ्च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति? मिच्छासङ्कप्पं ‘मिच्छासङ्कप्पो’ति पजानाति, सम्मासङ्कप्पं ‘सम्मासङ्कप्पो’ति पजानाति, सास्स होति सम्मादिट्ठि ।

“कतमो च, भिक्खवे, मिच्छासङ्कप्पो? कामसङ्कप्पो, ब्यापादसङ्कप्पो, विहिंसासङ्कप्पो — अयं, भिक्खवे, मिच्छासङ्कप्पो ।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो? सम्मासङ्कप्पंपहं, भिक्खवे, द्वायं वदामि — अत्थि, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को; अत्थि, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो अरियो अनासवो लोकुत्तरा मग्गङ्गो । कतमो च, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को? नेक्खम्मसङ्कप्पो, अब्यापादसङ्कप्पो, अविहिंसासङ्कप्पो — ‘अयं, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को’” ।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो अरियो अनासवो लोकुत्तरा मग्गङ्गो? यो खो, भिक्खवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स अरियमग्गसमङ्गिनो अरियमग्गं भावयतो तक्को वितक्को सङ्कप्पो अप्पना ब्यप्पना चेतसो अभिनिरोपना वचीसङ्खारो — अयं, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो अरियो अनासवो लोकुत्तरा मग्गङ्गो । सो मिच्छासङ्कप्पस्स पहानाय वायमति, सम्मासङ्कप्पस्स उपसम्पदाय, स्वास्स होति सम्मावायामो । सो सतो मिच्छासङ्कप्पं पजहति, सतो सम्मासङ्कप्पं उपसम्पज्ज विहरति; सास्स होति सम्मासति । इतियिमे तयो धम्मा सम्मासङ्कप्पं अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति ।

१३८. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति । कथञ्च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति? मिच्छावाचं ‘मिच्छावाचा’ति पजानाति, सम्मावाचं ‘सम्मावाचा’ति पजानाति; सास्स होति सम्मादिट्ठि । कतमा च, भिक्खवे, मिच्छावाचा? मुसावादो, पिसुणा वाचा, फरुसा वाचा, सम्फप्पलापो — अयं, भिक्खवे, मिच्छावाचा । कतमा च, भिक्खवे, सम्मावाचा? सम्मावाचंपहं, भिक्खवे, द्वायं वदामि — अत्थि, भिक्खवे, सम्मावाचा सासवा पुञ्जभागिया उपधिवेपक्का; अत्थि, भिक्खवे, सम्मावाचा अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा । कतमा च, भिक्खवे, सम्मावाचा सासवा पुञ्जभागिया उपधिवेपक्का? मुसावादा वेरमणी, पिसुणाय वाचाय वेरमणी, फरुसाय वाचाय वेरमणी, सम्फप्पलापा वेरमणी — अयं, भिक्खवे, सम्मावाचा सासवा पुञ्जभागिया उपधिवेपक्का । कतमा च, भिक्खवे, सम्मावाचा अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा? या खो, भिक्खवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स अरियमग्गसमङ्गिनो अरियमग्गं भावयतो चतूहि वचीदुच्चरितेहि आरति विरति पटिविरति वेरमणी — अयं, भिक्खवे, सम्मावाचा अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा । सो मिच्छावाचाय पहानाय वायमति, सम्मावाचाय उपसम्पदाय; स्वास्स होति सम्मावायामो । सो सतो मिच्छावाचं पजहति, सतो सम्मावाचं उपसम्पज्ज विहरति; सास्स होति सम्मासति । इतियिमे तयो धम्मा सम्मावाचं अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति ।

१३९. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति । कथञ्च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति? मिच्छाकम्मन्तं ‘मिच्छाकम्मन्तो’ति पजानाति, सम्माकम्मन्तं ‘सम्माकम्मन्तो’ति पजानाति; सास्स होति सम्मादिट्ठि । कतमो च, भिक्खवे, मिच्छाकम्मन्तो? पाणातिपातो, अदिन्नादानं, कामेसुमिच्छाचारो — अयं, भिक्खवे, मिच्छाकम्मन्तो । कतमो च, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो? सम्माकम्मन्तंपहं, भिक्खवे, द्वायं वदामि — अत्थि, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को; अत्थि, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो । कतमो च, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को? पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी — अयं, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को । कतमो च, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो? या खो, भिक्खवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स अरियमग्गसमङ्गिनो अरियमग्गं भावयतो तीहि कायदुच्चरितेहि आरति विरति पटिविरति वेरमणी — अयं, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो । सो मिच्छाकम्मन्तस्स पहानाय वायमति, सम्माकम्मन्तस्स उपसम्पदाय; स्वास्स होति सम्मावायामो । सो सतो मिच्छाकम्मन्तं पजहति, सतो सम्माकम्मन्तं उपसम्पज्ज विहरति; सास्स होति सम्मासति । इतियिमे तयो धम्मा सम्माकम्मन्तं अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति ।

१४०. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति । कथञ्च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति? मिच्छाआजीवं ‘मिच्छाआजीवो’ति पजानाति, सम्माआजीवं ‘सम्माआजीवो’ति पजानाति; सास्स होति सम्मादिट्ठि । कतमो च, भिक्खवे, मिच्छाआजीवो? कुहना, लपना, नेमित्तिकता, निप्पेसिकता, लाभेन लाभं निजिगीसनता [निजिगिं सनता (सी० स्या० कं० पी०)] — अयं, भिक्खवे, मिच्छाआजीवो । कतमो च, भिक्खवे, सम्माआजीवो? सम्माआजीवंपहं, भिक्खवे, द्वायं वदामि — अत्थि, भिक्खवे, सम्माआजीवो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को; अत्थि, भिक्खवे, सम्माआजीवो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो । कतमो च, भिक्खवे, सम्माआजीवो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को? इध, भिक्खवे, अरियसावको मिच्छाआजीवं पहाय सम्माआजीवेन जीविकं कप्पेति — अयं, भिक्खवे, सम्माआजीवो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को । कतमो च, भिक्खवे, सम्माआजीवो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो? या खो, भिक्खवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स अरियमग्गसमङ्गिनो अरियमग्गं भावयतो मिच्छाआजीवा आरति विरति पटिविरति वेरमणी — अयं, भिक्खवे, सम्माआजीवो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो । सो मिच्छाआजीवस्स पहानाय वायमति,

सम्माआजीवस्स उपसम्पदाय; स्वास्स होति सम्मावायामो । सो सतो मिच्छाआजीवं पजहति, सतो सम्माआजीवं उपसम्पज्ज विहरति; सास्स होति सम्मासति । इतियिमे तयो धम्मा सम्माआजीवं अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति ।

१४१. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति । कथञ्च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति? सम्मादिट्ठिस्स, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो पहोति, सम्मासङ्कप्पस्स सम्मावाचा पहोति, सम्मावाचस्स सम्माकम्मन्तो पहोति, सम्माकम्मन्तस्स सम्माआजीवो पहोति, सम्माआजीवस्स सम्मावायामो पहोति, सम्मावायामस्स सम्मासति पहोति, सम्मासतिस्स सम्मासमाधि पहोति, सम्मासमाधिस्स सम्माजाणं पहोति, सम्माजाणस्स सम्माविमुत्ति पहोति । इति खो, भिक्खवे, अट्ठङ्गसमन्नागतो सेक्खो [अट्ठङ्गसमन्नागता सेखा पटिपदा (सी०), अट्ठङ्गसमन्नागतो सेक्खो पाटिपदो (पी० क०) () नत्थि सी० स्या० कं० पी० पोत्थकेसु], दसङ्गसमन्नागतो अरहा होति । (तत्रपि सम्माजाणेन अनेके पापका अकुसला धम्मा विगता भावनापारिपूरिं गच्छन्ति) ।

१४२. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति । कथञ्च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति? सम्मादिट्ठिस्स, भिक्खवे, मिच्छादिट्ठि निज्जिण्णा होति । ये च मिच्छादिट्ठिपच्चया अनेके पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ति ते चस्स निज्जिण्णा होन्ति । सम्मादिट्ठिपच्चया अनेके कुसला धम्मा भावनापारिपूरिं गच्छन्ति । सम्मासङ्कप्पस्स, भिक्खवे, मिच्छासङ्कप्पो निज्जिण्णो होति... पे०... सम्मावाचस्स, भिक्खवे, मिच्छावाचा निज्जिण्णा होति... सम्माकम्मन्तस्स, भिक्खवे, मिच्छाकम्मन्तो निज्जिण्णो होति... सम्माआजीवस्स, भिक्खवे, मिच्छाआजीवो निज्जिण्णो होति... सम्मावायामस्स, भिक्खवे, मिच्छावायामो निज्जिण्णो होति... सम्मासतिस्स, भिक्खवे, मिच्छासति निज्जिण्णा होति... सम्मासमाधिस्स, भिक्खवे, मिच्छासमाधि निज्जिण्णो होति... सम्माजाणस्स, भिक्खवे, मिच्छाजाणं निज्जिण्णं होति... सम्माविमुत्तस्स, भिक्खवे, मिच्छाविमुत्ति निज्जिण्णा होति । ये च मिच्छाविमुत्तिपच्चया अनेके पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ति ते चस्स निज्जिण्णा होन्ति । सम्माविमुत्तिपच्चया च अनेके कुसला धम्मा भावनापारिपूरिं गच्छन्ति ।

“इति खो, भिक्खवे, वीसति कुसलपक्खा, वीसति अकुसलपक्खा — महाचत्तारीसको धम्मपरियायो पवत्तितो अप्पटिवत्तियो समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं ।

१४३. “यो हि कोचि, भिक्खवे, समणो वा ब्राह्मणो वा इमं महाचत्तारीसकं धम्मपरियायं गरहितब्बं पटिक्कोसितब्बं मज्जेय्य तस्स दिट्ठेव धम्मे दससहधम्मिका वादानुवादा गारय्हं ठानं आगच्छन्ति — सम्मादिट्ठिं चे भवं गरहति, ये च मिच्छादिट्ठी समणब्राह्मणा ते भोतो पुज्जा, ते भोतो पासंसा; सम्मासङ्कप्पं चे भवं गरहति, ये च मिच्छासङ्कप्पा समणब्राह्मणा ते भोतो पुज्जा, ते भोतो पासंसा; सम्मावाचं चे भवं गरहति... पे०... सम्माकम्मन्तं चे भवं गरहति... सम्माआजीवं चे भवं गरहति... सम्मावायामं चे भवं गरहति... सम्मासतिं चे भवं गरहति... सम्मासमाधिं चे भवं गरहति... सम्माजाणं चे भवं गरहति ... सम्माविमुत्तिं चे भवं गरहति, ये च मिच्छाविमुत्ती समणब्राह्मणा ते भोतो पुज्जा, ते भोतो पासंसा । यो कोचि, भिक्खवे, समणो वा ब्राह्मणो वा इमं महाचत्तारीसकं धम्मपरियायं गरहितब्बं पटिक्कोसितब्बं मज्जेय्य तस्स दिट्ठेव धम्मे इमे दससहधम्मिका वादानुवादा गारय्हं ठानं आगच्छन्ति । येपि ते, भिक्खवे, अहेसुं ओक्कला वस्सभज्जा [वयभिज्जा (क०) सं० नि० ३.६२; अ० नि० ४.३० पस्सितब्बं] अहेतुवादा अकिरियवादा नत्थिकवादा तेषि महाचत्तारीसकं धम्मपरियायं न गरहितब्बं नपटिक्कोसितब्बं अमज्जिंसु [मज्जेय्युं (क०)] । तं किस्स हेतु? निन्दाब्यारोसउपारम्भभया”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दन्ति ।

महाचत्तारीसकसुत्तं निद्धितं सत्तमं ।

८. आनापानस्सतिसुत्तं

१४४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे सम्बहुलेहि अभिज्जातेहि अभिज्जातेहि थेरेहि सावकेहि सद्धिं — आयस्मता च सारिपुत्तेन आयस्मता च महामोग्गल्लानेन [महामोग्गलानेन (क०)] आयस्मता च महाकस्सपेन आयस्मता च महाकच्चायनेन आयस्मता च महाकोट्टिकेन आयस्मता च महाकप्पिनेन आयस्मता च महाचुन्देन आयस्मता च अनुरुद्धेन आयस्मता च रेवतेन आयस्मता च आनन्देन, अज्जेहि च अभिज्जातेहि अभिज्जातेहि थेरेहि सावकेहि सद्धिं ।

तेन खो पन समयेन थेरा भिक्खू नवे भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति । अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू दसपि भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू वीसम्पि भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू तिसम्पि भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू चत्तारीसम्पि भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति । ते च नवा भिक्खू थेरेहि भिक्खूहि ओवदियमाना अनुसासियमाना उळारं पुब्बेनापरं विसेसं जानन्ति [पजानन्ति (स्या० कं०), सज्जानन्ति (क०)] ।

१४५. तेन खो पन समयेन भगवा तदहुपोसथे पन्नरसे पवारणाय पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्खुसङ्घपरिवुतो अब्भोकासे निसिन्नो होति । अथ खो भगवा तुण्हीभूतं तुण्हीभूतं भिक्खुसङ्घं अनुविलोकेत्वा भिक्खू आमन्तेसि — “आरद्धोस्मि, भिक्खवे, इमाय पटिपदाय; आरद्धचित्तोस्मि, भिक्खवे, इमाय पटिपदाय । तस्मातिह, भिक्खवे, भिय्योसोमत्ताय वीरियं आरभथ अप्पत्तस्स पत्तिया, अनधिगतस्स अधिगमाय, असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाय । इधेवाहं सावत्थियं कोमुदिं चातुमासिनिं आगमेस्सामी”ति । अस्सोसुं खो जानपदा भिक्खू — “भगवा किर तत्थेव सावत्थियं कोमुदिं चातुमासिनिं आगमेस्सती”ति । ते जानपदा भिक्खू सावत्थियं [सावत्थियं (स्या० कं० पी० क०)] ओसरन्ति भगवन्तं दस्सनाय । ते च खो थेरा भिक्खू भिय्योसोमत्ताय नवे भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति । अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू दसपि भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू वीसम्पि भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू तिसम्पि भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू चत्तारीसम्पि भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति । ते च नवा भिक्खू थेरेहि भिक्खूहि ओवदियमाना अनुसासियमाना उळारं पुब्बेनापरं विसेसं जानन्ति ।

१४६. तेन खो पन समयेन भगवा तदहुपोसथे पन्नरसे कोमुदिया चातुमासिनिया पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्खुसङ्घपरिवुतो अब्भोकासे निसिन्नो होति । अथ खो भगवा तुण्हीभूतं तुण्हीभूतं भिक्खुसङ्घं अनुविलोकेत्वा भिक्खू आमन्तेसि — “अपलापायं, भिक्खवे, परिसा; निप्पलापायं, भिक्खवे, परिसा; सुद्धा सारे [सुद्धसारे पतिट्ठिता (स्या० कं० पी०)] पतिट्ठिता । तथारूपो अयं, भिक्खवे, भिक्खुसङ्घो; तथारूपा अयं, भिक्खवे, परिसा यथारूपा परिसा आहुनेय्या पाहुनेय्या दक्खिण्येय्या अज्जलिकरणीया अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्स । तथारूपो अयं, भिक्खवे, भिक्खुसङ्घो; तथारूपा अयं, भिक्खवे, परिसा यथारूपाय परिसाय अप्पं दिन्नं बहु होति, बहु दिन्नं बहुतरं । तथारूपो अयं, भिक्खवे, भिक्खुसङ्घो; तथारूपा अयं, भिक्खवे, परिसा यथारूपा परिसा दुल्लभा दस्सनाय लोकस्स । तथारूपो अयं, भिक्खवे, भिक्खुसङ्घो; तथारूपा अयं, भिक्खवे, परिसा यथारूपं परिसं अलं योजनगणनानि दस्सनाय गन्तुं पुटोसेनापि” [पुटोसेनापि, तथारूपो अयं भिक्खवे भिक्खुसङ्घो, तथारूपा अयं परिसा (सी० पी० क०)] ।

१४७. “सन्ति, भिक्खवे, भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे अरहन्तो खीणासवा वुसितवन्तो कतकरणीया ओहितभारा

अनुपपत्तसदत्था परिकखीणभवसंयोजना सम्मदज्जाविमुत्ता — एवरूपापि, भिक्खवे, सन्ति भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे । सन्ति, भिक्खवे, भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिकखया ओपपातिका तत्थ परिनिब्बायिनो अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका — एवरूपापि, भिक्खवे, सन्ति भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे । सन्ति, भिक्खवे, भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे तिण्णं संयोजनानं परिकखया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामिनो सकिदेव [सकिं देव (क०)] इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति — एवरूपापि, भिक्खवे, सन्ति भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे । सन्ति, भिक्खवे, भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे तिण्णं संयोजनानं परिकखया सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायना — एवरूपापि, भिक्खवे, सन्ति भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे ।

“सन्ति, भिक्खवे, भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे चतुन्नं सतिपट्टानानं भावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति — एवरूपापि, भिक्खवे, सन्ति भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे । सन्ति, भिक्खवे, भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे चतुन्नं सम्मप्यधानानं भावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति...पे०... चतुन्नं इद्धिपादानं... पञ्चन्नं इन्द्रियानं... पञ्चन्नं बलानं... सत्तन्नं बोज्झङ्गानं... अरियस्स अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स भावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति — एवरूपापि, भिक्खवे, सन्ति भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे । सन्ति, भिक्खवे, भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे मेत्ताभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति... करुणाभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति... मुदिताभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति... उपेक्खाभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति... असुभभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति... अनिच्चसज्जाभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति — एवरूपापि, भिक्खवे, सन्ति भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे । सन्ति, भिक्खवे, भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे आनापानस्सतिभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति । आनापानस्सति, भिक्खवे, भाविता बहुलीकता महप्फला होति महानिसंसा । आनापानस्सति, भिक्खवे, भाविता बहुलीकता चत्तारो सतिपट्टाने परिपूरेति । चत्तारो सतिपट्टाना भाविता बहुलीकता सत्त बोज्झङ्गे परिपूरेन्ति । सत्त बोज्झङ्गा भाविता बहुलीकता विज्जाविमुत्तिं परिपूरेन्ति ।

१४८. “कथं भाविता च, भिक्खवे, आनापानस्सति कथं बहुलीकता महप्फला होति महानिसंसा? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरज्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुज्जागारगतो वा निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा । सो सतोव अस्ससति सतोव [सतो (सी० स्या० कं० पी०)] पस्ससति ।

“दीघं वा अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ति पजानाति, दीघं वा पस्ससन्तो ‘दीघं पस्ससामी’ति पजानाति; रस्सं वा अस्ससन्तो ‘रस्सं अस्ससामी’ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’ति पजानाति; ‘सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘सब्बकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति ।

“‘पीतिपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पीतिपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘सुखपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘सुखपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘चित्तसङ्खारपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘चित्तसङ्खारपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं चित्तसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं चित्तसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति ।

“‘चित्तपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘चित्तपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘अभिप्पमोदयं चित्तं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘अभिप्पमोदयं चित्तं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘समादहं चित्तं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘समादहं चित्तं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘विमोचयं चित्तं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘विमोचयं चित्तं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति ।

“अनिच्चानुपस्सी अस्ससिस्सामी”ति सिक्खति, ‘अनिच्चानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘विरागानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘विरागानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘निरोधानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘निरोधानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘पटिनिस्सग्गानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पटिनिस्सग्गानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति । एवं भाविता खो, भिक्खवे, आनापानस्सति एवं बहुलीकता महप्फला होति महानिसंसा ।

१४९. “कथं भाविता च, भिक्खवे, आनापानस्सति कथं बहुलीकता चत्तारो सतिपट्टाने परिपूरेति? यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु दीघं वा अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ति पजानाति, दीघं वा पस्ससन्तो ‘दीघं पस्ससामी’ति पजानाति; रस्सं वा अस्ससन्तो ‘रस्सं अस्ससामी’ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’ति पजानाति; ‘सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘सब्बकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; काये कायानुपस्सी, भिक्खवे, तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । कायेसु कायज्जतराहं, भिक्खवे, एवं वदामि यदिदं — अस्सासपस्सासा । तस्मातिह, भिक्खवे, काये कायानुपस्सी तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

“यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु ‘पीतिपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पीतिपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘सुखपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘सुखपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘चित्तसङ्खारपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘चित्तसङ्खारपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं चित्तसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं चित्तसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; वेदनासु वेदानुपस्सी, भिक्खवे, तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु वेदानज्जतराहं, भिक्खवे, एवं वदामि यदिदं — अस्सासपस्सासानं साधुकं मनसिकारं । तस्मातिह, भिक्खवे, वेदनासु वेदानुपस्सी तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

“यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु ‘चित्तपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘चित्तपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘अभिप्पमोदयं चित्तं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘अभिप्पमोदयं चित्तं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘समादहं चित्तं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘समादहं चित्तं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘विमोचयं चित्तं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘विमोचयं चित्तं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; चित्ते चित्तानुपस्सी, भिक्खवे, तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । नाहं, भिक्खवे, मुट्ठस्सतिस्स असम्पजानस्स आनापानस्सति वदामि । तस्मातिह, भिक्खवे, चित्ते चित्तानुपस्सी तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

“यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु ‘अनिच्चानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘अनिच्चानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘विरागानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘विरागानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘निरोधानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘निरोधानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘पटिनिस्सग्गानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पटिनिस्सग्गानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; धम्मेषु धम्मनुपस्सी, भिक्खवे, तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । सो यं तं अभिज्झादोमनस्सानं पहानं तं पज्जाय दिस्वा साधुकं अज्झुपेक्खिता होति । तस्मातिह, भिक्खवे, धम्मेषु धम्मनुपस्सी तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो

सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

“एवं भाविता खो, भिक्खवे, आनापानस्सति एवं बहुलीकता चत्तारो सतिपट्टाने परिपूरेति ।

१५०. “कथं भाविता च, भिक्खवे, चत्तारो सतिपट्टाना कथं बहुलीकता सत्त बोज्झङ्गे परिपूरेन्ति? यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, उपट्ठितास्स तस्मिं समये सति होति असम्मुट्ठा [अप्पम्मुट्ठा (स्या० कं०)] । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो उपट्ठिता सति होति असम्मुट्ठा, सतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति । सतिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, सतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“सो तथासतो विहरन्तो तं धम्मं पज्जाय पविचिनति पविचयति [पविचरति (सी० स्या० कं० पी०)] परिवीमंसं आपज्जति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु तथासतो विहरन्तो तं धम्मं पज्जाय पविचिनति पविचयति परिवीमंसं आपज्जति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“तस्स तं धम्मं पज्जाय पविचिनतो पविचयतो परिवीमंसं आपज्जतो आरद्धं होति वीरियं असल्लीनं । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो तं धम्मं पज्जाय पविचिनतो पविचयतो परिवीमंसं आपज्जतो आरद्धं होति वीरियं असल्लीनं, वीरियसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, वीरियसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, वीरियसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“आरद्धवीरियस्स उपज्जति पीति निरामिसा । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो आरद्धवीरियस्स उपज्जति पीति निरामिसा, पीतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, पीतिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, पीतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“पीतिमनस्स कायोपि पस्सम्भति, चित्तम्पि पस्सम्भति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो पीतिमनस्स कायोपि पस्सम्भति, चित्तम्पि पस्सम्भति, पस्सद्दिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, पस्सद्दिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, पस्सद्दिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“पस्सद्दिकायस्स सुखिनो चित्तं समाधियति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो पस्सद्दिकायस्स सुखिनो चित्तं समाधियति, समाधिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, समाधिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, समाधिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“सो तथासमाहितं चित्तं साधुकं अज्झुपेक्खिता होति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु तथासमाहितं चित्तं साधुकं अज्झुपेक्खिता होति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

१५१. “यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु वेदनासु...पे०... चित्ते... धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, उपट्ठितास्स तस्मिं समये सति होति असम्मुट्ठा । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो

उपट्टिता सति होति असम्मुट्ठा, सतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, सतिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, सतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“सो तथासतो विहरन्तो तं धम्मं पज्जाय पविचिनति पविचयति परिवीमंसं आपज्जति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु तथासतो विहरन्तो तं धम्मं पज्जाय पविचिनति पविचयति परिवीमंसं आपज्जति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“तस्स तं धम्मं पज्जाय पविचिनतो पविचयतो परिवीमंसं आपज्जतो आरद्धं होति वीरियं असल्लीनं । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो तं धम्मं पज्जाय पविचिनतो पविचयतो परिवीमंसं आपज्जतो आरद्धं होति वीरियं असल्लीनं, वीरियसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, वीरियसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, वीरियसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“आरद्धवीरियस्स उप्पज्जति पीति निरामिसा । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो आरद्धवीरियस्स उप्पज्जति पीति निरामिसा, पीतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, पीतिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, पीतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“पीतिमनस्स कायोपि पस्सम्भति, चित्तम्पि पस्सम्भति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो पीतिमनस्स कायोपि पस्सम्भति, चित्तम्पि पस्सम्भति, पस्सद्धिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, पस्सद्धिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, पस्सद्धिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“पस्सद्धिकायस्स सुखिनो चित्तं समाधियति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो पस्सद्धिकायस्स सुखिनो चित्तं समाधियति, समाधिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, समाधिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, समाधिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“सो तथासमाहितं चित्तं साधुकं अज्झुपेक्खिता होति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु तथासमाहितं चित्तं साधुकं अज्झुपेक्खिता होति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति । एवं भाविता खो, भिक्खवे, चत्तारो सतिपट्ठाना एवं बहुलीकता सत्त सम्बोज्झङ्गे परिपूरेन्ति ।

१५२. “कथं भाविता च, भिक्खवे, सत्त बोज्झङ्गा कथं बहुलीकता विज्जाविमुत्तिं परिपूरेन्ति? इध, भिक्खवे, भिक्खु सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति... पे०... वीरियसम्बोज्झङ्गं भावेति... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति... पस्सद्धिसम्बोज्झङ्गं भावेति... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । एवं भाविता खो, भिक्खवे, सत्त बोज्झङ्गा एवं बहुलीकता विज्जाविमुत्तिं परिपूरेन्ती”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

आनापानस्सतिसुत्तं निद्धितं अट्टमं ।

९. कायगतासतिसुत्तं

१५३. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो सम्बहुलानं भिक्खून् पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उपट्टानसालायं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि — “अच्छरियं, आवुसो, अब्भुत्तं, आवुसो! यावज्जिदं तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन कायगतासति [कायगता सति (स्या० कं० पी०)] भाविता बहुलीकता महप्फला वुत्ता महानिसंसा”ति । अयञ्च हिदं तेसं भिक्खून् अन्तराकथा विप्पकता होति, अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन उपट्टानसाला तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पञ्चत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना, का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता”ति? “इध, भन्ते, अम्हाकं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उपट्टानसालायं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि — ‘अच्छरियं, आवुसो, अब्भुत्तं, आवुसो! यावज्जिदं तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन कायगतासति भाविता बहुलीकता महप्फला वुत्ता महानिसंसा’ति । अयं खो नो, भन्ते, अन्तराकथा विप्पकता, अथ भगवा अनुप्पत्तो”ति ।

१५४. “कथं भाविता च, भिक्खवे, कायगतासति कथं बहुलीकता महप्फला होति महानिसंसा? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरज्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुज्जागारगतो वा निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्टपेत्वा । सो सतोव अस्ससति सतोव पस्ससति; दीघं वा अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ति पजानाति, दीघं वा पस्ससन्तो ‘दीघं पस्ससामी’ति पजानाति; रस्सं वा अस्ससन्तो ‘रस्सं अस्ससामी’ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’ति पजानाति; ‘सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘सब्बकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता [गेहस्सिता (टीका)] सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति [एकोदी होति (सी०), एकोदिभोति (स्या० कं०)] समाधियति । एवं, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति [कायगतं सति (स्या० कं० पी०)] भावेति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु गच्छन्तो वा ‘गच्छामी’ति पजानाति, ठितो वा ‘ठितोम्ही’ति पजानाति, निसिन्नो वा ‘निसिन्नोम्ही’ति पजानाति, सयानो वा ‘सयानोम्ही’ति पजानाति । यथा यथा वा पनस्स कायो पणिहितो होति, तथा तथा नं पजानाति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । एवम्पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । एवम्पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु [नहारु (सी० स्या० कं० पी०)] अट्ठि अट्ठिमिज्जं वक्कं हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिङ्घाणिका लसिका मुत्तं’ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, उभतोमुखा पुतोळि [मूतोळी (सी० स्या० कं० पी०)] पूरा नानाविहितस्स धज्जस्स, सेय्यथिदं — सालीनं वीहीनं मुग्गानं मासानं तिलानं तण्डुलानं, तमेनं चखुमा पुरिसो मुञ्चित्वा पच्चवेक्खेय्य — ‘इमे साली इमे वीही इमे मुग्गा इमे मासा इमे तिला इमे तण्डुला’ति; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु अट्ठि अट्ठिमिज्जं वक्कं हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिङ्घाणिका लसिका मुत्तं’ति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । एवम्पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं यथाठितं यथापणिहितं धातुसो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये पथवीधातु आपोधातु तेजोधातु वायोधातू’ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गाविं वधित्वा चतुमहापथे [चातुम्महापथे (सी० स्या० कं० पी०)] बिलसो विभजित्वा [पटिविभजित्वा (सी० स्या० कं० पी०)] निसिन्नो अस्स; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं यथाठितं यथापणिहितं धातुसो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये पथवीधातु आपोधातु तेजोधातु वायोधातू’ति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । एवम्पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय [सीवथिकाय (सी० स्या० कं० पी०)] छड्डितं एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा उद्धुमातकं विनीलकं विपुब्बकजातं । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयम्पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ति [एतं अनतीतोति (सी०)] । तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । एवम्पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं काकेहि वा खज्जमानं कुललेहि वा खज्जमानं गिज्झेहि वा खज्जमानं कङ्केहि वा खज्जमानं सुनखेहि वा खज्जमानं ब्यग्घेहि वा खज्जमानं दीपीहि वा खज्जमानं सिङ्गालेहि वा [गिज्झेहि वा खज्जमानं सुवानेहि वा खज्जमानं सिङ्गालेहि वा (सी० स्या० कं० पी०)] खज्जमानं विविधेहि वा पाणकजातेहि खज्जमानं । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयम्पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स...पे०... एवम्पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं अट्ठिकसङ्गलिकं समंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं...पे०... अट्ठिकसङ्गलिकं निम्मंसलोहितमक्खितं न्हारुसम्बन्धं...पे०... अट्ठिकसङ्गलिकं अपगतमंसलोहितं

न्हारुसम्बन्धं...पे०... अट्टिकानि अपगतसम्बन्धानि [अपगतन्हारुसम्बन्धानि (स्या० कं०)] दिसाविदिसाविक्खित्तानि [दिसाविदिसासु विक्खित्तानि (सी० पी०)] अज्जेन हत्थट्टिकं अज्जेन पादट्टिकं अज्जेन गोप्फकट्टिकं [अज्जेन गोप्फकट्टिकन्ति इदं सी० स्या० कं० पी० पोत्थकेसु नत्थि] अज्जेन जङ्घट्टिकं अज्जेन ऊरुट्टिकं अज्जेन कटिट्टिकं [अज्जेन कटिट्टिकं अज्जेन पिट्टिकण्डकं अज्जेन सीसकटाहं (सी० स्या० कं० पी०)] अज्जेन फासुकट्टिकं अज्जेन पिट्टिट्टिकं अज्जेन खन्धट्टिकं अज्जेन गीवट्टिकं अज्जेन हनुकट्टिकं अज्जेन दन्तट्टिकं अज्जेन सीसकटाहं [अज्जेन कट्टिकं अज्जेन पिट्टिकण्डकं अज्जेन सीसकटाहं (सी० स्या० कं० पी०)] । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयम्पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स...पे०... एवम्पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छट्ठितं — अट्टिकानि सेतानि सङ्खवण्णपटिभागानि [सङ्खवण्णूपनिभानि (सी० स्या० कं० पी०)] ...पे०... अट्टिकानि पुज्जकित्तानि तेरोवस्सिकानि...पे०... अट्टिकानि पूतीनि चुण्णकजातानि । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयम्पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स...पे०... एवम्पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

१५५. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि...पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं विवेकजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स विवेकजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति । सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो न्हापको [न्हापको (सी० स्या० कं० पी०)] वा न्हापकन्तेवासी वा कंसथाले न्हानीयचुण्णानि [न्हानीयचुण्णानि (सी० स्या० कं० पी०)] आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं सन्नेय्य, सायं न्हानीयपिण्डि [सास्स न्हानीयपिण्डी (सी० स्या० कं० पी०)] स्नेहानुगता स्नेहपरेता सन्तरबाहिरा फुटा स्नेहेन न च पग्घरिणी; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं विवेकजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति; नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स विवेकजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स...पे०... एवम्पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा...पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं समाधिजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति; नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स समाधिजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति । सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकरहदो गम्भीरो उब्भितोदको [उब्भितोदको (स्या० कं० क०)] । तस्स नेवस्स पुरत्थिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं न पच्छिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं न उत्तराय दिसाय उदकस्स आयमुखं न दक्खिणाय दिसाय उदकस्स आयमुखं; देवो च न कालेन कालं सम्मा धारं अनुप्पवेच्छेय्य; अथ खो तम्हाव उदकरहदा सीता वारिधारा उब्भिज्जित्वा तमेव उदकरहदं सीतेन वारिना अभिसन्देय्य परिसन्देय्य परिपूरेय्य परिप्फरेय्य, नास्स किञ्चि सब्बावतो उदकरहदस्स सीतेन वारिना अप्फुटं अस्स; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं समाधिजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स समाधिजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स...पे०... एवम्पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा...पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं निष्पीतिकेन सुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स निष्पीतिकेन सुखेन अप्फुटं होति । सेय्यथापि, भिक्खवे, उप्पलिनियं वा पदुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अप्पेकच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवट्ठानि उदकानुगतानि अन्तानिमुग्गपोसीनि, तानि याव चग्गा याव च मूला सीतेन

वारिना अभिसन्नानि परिसन्नानि [अभिसन्दानि परिसन्दानि (क०)] परिपूरानि परिष्फुटानि, नास्स [न नेसं (?)] किञ्चि सब्बावतं उप्पलानं वा पदुमानं वा पुण्डरीकानं वा सीतेन वारिना अप्फुटं अस्स; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं निष्पीतिकेन सुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिष्फरति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स निष्पीतिकेन सुखेन अप्फुटं होति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स... पे०... एवम्पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाना... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन फरित्वा निसिन्नो होति; नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन अप्फुटं होति । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो ओदातेन वत्थेन ससीसं पारुपित्वा निसिन्नो अस्स, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स ओदातेन वत्थेन अप्फुटं अस्स; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन फरित्वा निसिन्नो होति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन अप्फुटं होति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति, सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । एवम्पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

१५६. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, कायगतासति भाविता बहुलीकता, अन्तोगधावास्स [अन्तोगधा तस्स (सी० पी०)] कुसला धम्मा ये केचि विज्जाभागिया । सेय्यथापि, भिक्खवे, यस्स कस्सचि महासमुद्धो चेतसा फुटो, अन्तोगधावास्स कुन्नदियो या काचि समुद्गमा; एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, अन्तोगधावास्स कुसला धम्मा ये केचि विज्जाभागिया ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, कायगतासति अभाविता अबहुलीकता, लभति तस्स मारो ओतारं, लभति तस्स मारो आरम्मणं [आरम्मणं (?)] । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो गरुकं सिलागुळं अल्लमत्तिकापुज्जे पक्खिपेय्य । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु तं गरुकं सिलागुळं अल्लमत्तिकापुज्जे लभेथ ओतारं” न्ति? “एवं, भन्ते” । “एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति अभाविता अबहुलीकता, लभति तस्स मारो ओतारं, लभति तस्स मारो आरम्मणं । सेय्यथापि, भिक्खवे, सुखं कट्ठं कोळापं [कोळापं आरका उदका थले निक्खित्तं (क०)]; अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय — ‘अग्णिं अभिनिब्बत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो अमुं सुखं कट्ठं कोळापं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेन्तो [अभिमन्थेन्तो (स्या० कं० पी० क०)] अग्णिं अभिनिब्बत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्या”ति? “एवं, भन्ते” । “एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति अभाविता अबहुलीकता, लभति तस्स मारो ओतारं, लभति तस्स मारो आरम्मणं । सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकमणिको रित्तो तुच्छो आधारे ठपितो; अथ पुरिसो आगच्छेय्य उदकभारं आदाय । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो लभेथ उदकस्स निक्खेपन” न्ति? “एवं, भन्ते” । “एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति अभाविता अबहुलीकता, लभति तस्स मारो ओतारं, लभति तस्स मारो आरम्मणं” ।

१५७. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, कायगतासति भाविता बहुलीकता, न तस्स लभति मारो ओतारं, न तस्स लभति मारो आरम्मणं । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो लहुकं सुत्तगुळं सब्बसारमये अगगळफलके पक्खिपेय्य । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो तं लहुकं सुत्तगुळं सब्बसारमये अगगळफलके लभेथ ओतारं” न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, न तस्स लभति मारो ओतारं, न तस्स लभति मारो आरम्मणं । सेय्यथापि, भिक्खवे, अल्लं कट्ठं सस्नेहं [सस्नेहं आरका उदका थले निक्खित्तं (क०)]; अथ पुरिसो

आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय — ‘अग्निं अभिनिब्वत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो अमुं अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेन्तो अग्निं अभिनिब्वत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्या’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, न तस्स लभति मारो ओतारं, न तस्स लभति मारो आरम्मणं । सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकमणिको पूरो उदकस्स समतित्तिको काकपेय्यो आधारे ठपितो; अथ पुरिसो आगच्छेय्य उदकभारं आदाय । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो लभेथ उदकस्स निक्खेपन’न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, न तस्स लभति मारो ओतारं, न तस्स लभति मारो आरम्मणं” ।

१५८. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, कायगतासति भाविता बहुलीकता, सो यस्स यस्स अभिज्जासच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्तं अभिनिन्नामेति अभिज्जासच्छिकरियाय, त तत्रे सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने । सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकमणिको पूरो उदकस्स समतित्तिको काकपेय्यो आधारे ठपितो । तमेनं बलवा पुरिसो यतो यतो आविज्जेय्य, आगच्छेय्य उदक’न्ति? “एवं, भन्ते” । “एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता सो, यस्स यस्स अभिज्जासच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्तं अभिनिन्नामेति अभिज्जासच्छिकरियाय, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने । सेय्यथापि, भिक्खवे, समे भूमिभागे चतुरस्सा पोक्खरणी [पोक्खरिणी (सी०)] अस्स आळिबन्धा पूरा उदकस्स समतित्तिका काकपेय्या । तमेनं बलवा पुरिसो यतो यतो आळिं मुज्जेय्य आगच्छेय्य उदक’न्ति? “एवं, भन्ते” । “एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, सो यस्स यस्स अभिज्जासच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्तं अभिनिन्नामेति अभिज्जासच्छिकरियाय, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने । सेय्यथापि, भिक्खवे, सुभूमियं चतुमहापथे आजज्जरथो युत्तो अस्स ठितो ओधस्तपतोदो [ओभस्तपतोदो (क०), उभन्तरपटोदो (स्या० कं०) अव + धंसु + त = ओधस्त-इतिपदविभागो]; तमेनं दक्खो योगाचरियो अस्सदम्मसारथि अभिरुहित्वा वामेन हत्थेन रस्मियो गहेत्वा दक्खिणेन हत्थेन पतोदं गहेत्वा येनिच्छकं यदिच्छकं सारेय्यापि पच्चासारेय्यापि; एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, सो यस्स यस्स अभिज्जासच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्तं अभिनिन्नामेति अभिज्जासच्छिकरियाय, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने” ।

१५९. “कायगताय, भिक्खवे, सतिया आसेविताय भाविताय बहुलीकताय यानीकताय वत्थुकताय अनुट्ठिताय परिचिताय सुसमारद्धाय दसानिसंसा पाटिकङ्का । अरतिरतिसहो होति, न च तं अरति सहति, उप्पन्नं अरतिं अभिभुय्य विहरति ।

“भयभेरवसहो होति, न च तं भयभेरवं सहति, उप्पन्नं भयभेरवं अभिभुय्य विहरति ।

“खमो होति सीतस्स उण्हस्स जिघच्छाय पिपासाय डंसमकसवातातपसरीसपसम्फस्सानं दुरुत्तानं दुरागतानं वचनपथानं, उप्पन्नानं सारीरिकानं वेदनानं दुक्खानं तिब्बानं खरानं कटुकानं असातानं अमनापानं पाणहरानं अधिवासकजातिको होति ।

“चतुन्नं ज्ञानानं आभिचेतसिकानं दिट्ठधम्मसुखविहारानं निकामलाभी होति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी ।

“सो अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चानुभोति । एकोपि हुत्वा बहुधा होति, बहुधापि हुत्वा एको होति, आविभावं...पे०...

याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेति ।

“दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणाति दिब्बे च मानुसे च, ये दूरे सन्तिके च...पे० ...

।

“परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानाति । सरागं वा चित्तं ‘सरागं चित्तं’न्ति पजानाति, वीतरागं वा चित्तं...पे० ... सदोसं वा चित्तं... वीतदोसं वा चित्तं... समोहं वा चित्तं... वीतमोहं वा चित्तं... संखित्तं वा चित्तं... विक्खित्तं वा चित्तं... महग्गतं वा चित्तं... अमहग्गतं वा चित्तं... सउत्तरं वा चित्तं... अनुत्तरं वा चित्तं... समाहितं वा चित्तं... असमाहितं वा चित्तं... विमुत्तं वा चित्तं... अविमुत्तं वा चित्तं ‘अविमुत्तं चित्तं’न्ति पजानाति ।

“सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं — एकम्मि जातिं द्वेपि जातियो...पे० ... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति ।

“दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ।

“आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति ।

“कायगताय, भिक्खवे, सतिया आसेविताय भाविताय बहुलीकताय यानीकताय वत्थुकताय अनुद्धिताय परिचिताय सुसमारद्धाय इमे दसानिसंसा पाटिकङ्का”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

कायगतासतिसुत्तं निद्धितं नवमं ।

१०. सङ्घारुपपत्तिसुत्तं

१६०. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “सङ्घारुपपत्तिं [सङ्घारुपपत्तिं (स्या० कं०), सङ्घारुपपत्तिं (सी० पी०)] वो, भिक्खवे, देसेस्सामि, तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

१६१. “इध, भिक्खवे, भिक्खु सद्धाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो होति, पज्जाय समन्नागतो होति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा खत्तियमहासालानं [खत्तियमहासालानं वा (स्या० कं० पी०)] सहब्यतं उपपज्जेय्यन्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्धति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्घारा च विहारा [विहारो (सी० पी०)] च एवं भाविता एवं बहुलीकता ततुपपत्तिया [ततुपपत्तिया (स्या० कं०), ततुपपत्तिया (सी० पी०)] संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा ततुपपत्तिया संवत्तति ।

१६२. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सद्धाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति,

चागेन समन्नागतो होति, पज्जाय समन्नागतो होति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा ब्राह्मणमहासालानं...पे०... गहपतिमहासालानं [ब्राह्मणमहासालानं वा गहपतिमहासालानं वा (स्या० कं० पी०)] सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्धाति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता ततुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा ततुपपत्तिया संवत्तति ।

१६३. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो होति, पज्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — ‘चातुमहाराजिका [चातुम्महाराजिका (सी० स्या० कं० पी०)] देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्धाति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता ततुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा ततुपपत्तिया संवत्तति ।

१६४. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो होति, पज्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — तावतिंसा देवा...पे०... यामा देवा... तुसिता देवा... निम्मानरती देवा... परनिम्मितवसवती देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुलाति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा परनिम्मितवसवतीनं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्धाति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता ततुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा ततुपपत्तिया संवत्तति ।

१६५. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो होति, पज्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — ‘सहस्सो ब्रह्मा दीघायुको वण्णवा सुखबहुलो’ति । सहस्सो, भिक्खवे, ब्रह्मा सहस्सिलोकधातुं [सहस्सिं लोकधातुं (सी०)] फरित्वा अधिमुच्चित्वा [अधिमुच्चित्वा (क०)] विहरति । येपि तत्थ सत्ता उपपन्ना तेपि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, चक्खुमा पुरिसो एकं आमण्डं हत्थे करित्वा पच्चवेक्खेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, सहस्सो ब्रह्मा सहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । येपि तत्थ सत्ता उपपन्ना तेपि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा सहस्सस्स ब्रह्मनो सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्धाति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता ततुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा ततुपपत्तिया संवत्तति ।

१६६. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन... चागेन... पज्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — द्विसहस्सो ब्रह्मा...पे०... तिसहस्सो ब्रह्मा... चतुसहस्सो ब्रह्मा... पञ्चसहस्सो ब्रह्मा दीघायुको वण्णवा सुखबहुलोति । पञ्चसहस्सो, भिक्खवे, ब्रह्मा पञ्चसहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । येपि तत्थ सत्ता उपपन्ना तेपि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, चक्खुमा पुरिसो पञ्च आमण्डानि हत्थे करित्वा पच्चवेक्खेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, पञ्चसहस्सो ब्रह्मा पञ्चसहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । येपि तत्थ सत्ता उपपन्ना तेपि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा पञ्चसहस्सस्स ब्रह्मनो सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्धाति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते

सङ्घारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्तुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्तुपपत्तिया संवत्तति ।

१६७. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सङ्घाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन... चागेन... पञ्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — ‘दससहस्सो ब्रह्मा दीघायुको वण्णवा सुखबहुलो’ति । दससहस्सो, भिक्खवे, ब्रह्मा दससहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । येपि तत्थ सत्ता उपपन्ना तेपि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, मणि वेळुरियो सुभो जातिमा अट्ठंसो सुपरिकम्मकतो पण्डुकम्बले निक्खित्तो भासते च तपते च [भासति च तपति च (सी० स्या० कं० पी०)] विरोचति च; एवमेव खो, भिक्खवे, दससहस्सो ब्रह्मा दससहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । येपि तत्थ सत्ता उपपन्ना तेपि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा दससहस्सस्स ब्रह्मनो सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्घारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्तुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्तुपपत्तिया संवत्तति ।

१६८. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सङ्घाय समन्नागतो होति, सीलेन... सुतेन... चागेन... पञ्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — ‘सतसहस्सो ब्रह्मा दीघायुको वण्णवा सुखबहुलो’ति । सतसहस्सो, भिक्खवे, ब्रह्मा सतसहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । येपि तत्थ सत्ता उपपन्ना तेपि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, निक्खं जम्बोनदं [नेक्खं (सी० स्या० कं० पी०)] दक्खकम्मरपुत्तउक्कामुखसुकुसलसम्पहट्ठं पण्डुकम्बले निक्खित्तं भासते च तपते च विरोचति च; एवमेव खो, भिक्खवे, सतसहस्सो ब्रह्मा सतसहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । येपि तत्थ सत्ता उपपन्ना तेपि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा सतसहस्सस्स ब्रह्मनो सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्घारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्तुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्तुपपत्तिया संवत्तति ।

१६९. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सङ्घाय समन्नागतो होति, सीलेन... सुतेन... चागेन... पञ्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — आभा देवा... पे०... परित्ताभा देवा... अप्पमाणाभा देवा... आभस्सरा देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुलाति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा आभस्सरानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्घारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्तुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्तुपपत्तिया संवत्तति ।

१७०. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सङ्घाय समन्नागतो होति, सीलेन ... सुतेन... चागेन... पञ्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — परित्तसुभा देवा... पे०... अप्पमाणसुभा देवा... सुभकिण्हा देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुलाति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा सुभकिण्हानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्घारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्तुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्तुपपत्तिया संवत्तति ।

१७१. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सङ्घाय समन्नागतो होति, सीलेन... सुतेन... चागेन... पञ्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — वेहप्फला देवा... पे०... अविहा देवा... अतप्पा देवा... सुदस्सा देवा... सुदस्सी देवा... अकनिट्ठा देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुलाति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा अकनिट्ठानं देवानं सहब्यतं

उपपज्जेय्यन्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता ततुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा ततुपपत्तिया संवत्तति ।

१७२. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन... सुतेन... चागेन... पज्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — ‘आकासानज्जायतनूपगा देवा दीघायुका चिरद्वितिका सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा आकासानज्जायतनूपगानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्यन्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता ततुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा ततुपपत्तिया संवत्तति ।

१७३. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन... सुतेन... चागेन... पज्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — ‘विज्जाणज्जायतनूपगा देवा दीघायुका चिरद्वितिका सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा विज्जाणज्जायतनूपगानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्यन्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता ततुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा ततुपपत्तिया संवत्तति ।

१७४. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन... सुतेन... चागेन... पज्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — आकिञ्चज्जायतनूपगा देवा... पे०... नेवसज्जानासज्जायतनूपगा देवा दीघायुका चिरद्वितिका सुखबहुलाति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा नेवसज्जानासज्जायतनूपगानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्यन्ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता ततुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा ततुपपत्तिया संवत्तति ।

१७५. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन... सुतेन... चागेन... पज्जाय समन्नागतो होति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्यन्ति । सो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । अयं, भिक्खवे, भिक्खु न कत्थचि उपपज्जती’ति [न कत्थचि उपपज्जति, न कुहिज्जि उपपज्जतीति (सी० पी०), न कत्थचि उपपज्जति, न कुहिज्जि उपसम्पज्ज विहरतीति । (क०)] ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

सङ्खारुपपत्तिसुत्तं निद्वितं दसमं ।

अनुपदवग्गो निद्वितो दुतियो ।

तस्सुद्धानं —

अनुपाद-सोधन-पोरिसधम्मो, सेवितब्ब-बहुधातु-विभत्ति ।

बुद्धस्स कित्तिनाम-चत्तारीसेन, आनापानो कायगतो उपपत्ति [इतो परं स्या० कं० क० पोत्थकेसु एवम्पि दिस्सति — ४८ चन्दके विमले परिसुद्धे, पुण्णसम्मोदिनिरोधअत्तनो । ४९ दन्था बहुजनसेवितं धम्मवरं, यं अनुपदं

वग्वरं दुतियाति॥

३. सुज्जतवग्गो

१. चूळसुज्जतसुत्तं

१७६. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे । अथ खो आयस्मा आनन्दो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्ढितो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “एकमिदं, भन्ते, समयं भगवा सक्केसु विहरति नगरकं नाम सक्क्यानं निगमो । तत्थ मे, भन्ते, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं — ‘सुज्जताविहारेनाहं, आनन्द, एतरहि बहुलं विहरामी’ति । कच्चि मेतं, भन्ते, सुस्सुतं सुग्गहितं सुमनसिकतं सूपधारितं’न्ति? “तग्घ ते एतं, आनन्द, सुस्सुतं सुग्गहितं सुमनसिकतं सूपधारितं । पुब्बेपाहं [पुब्बेचाहं (सी० स्या० कं० पी०)], आनन्द, एतरहिपि [एतरहि च (सब्बत्थ)] सुज्जताविहारेन बहुलं विहरामि । सेय्यथापि, आनन्द, अयं मिगारमातुपासादो सुज्जो हत्थिगवस्सवळवेन, सुज्जो जातरूपरजतेन, सुज्जो इत्थिपुरिससन्निपातेन अत्थि चेविदं असुज्जतं यदिदं — भिक्खुसङ्गं पटिच्च एकत्तं; एवमेव खो, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा गामसज्जं, अमनसिकरित्वा मनुस्ससज्जं, अरज्जसज्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं । तस्स अरज्जसज्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति । सो एवं पजानाति — ‘ये अस्सु दरथा गामसज्जं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा मनुस्ससज्जं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं — अरज्जसज्जं पटिच्च एकत्तं’न्ति । सो ‘सुज्जमिदं सज्जागतं गामसज्जाया’ति पजानाति, ‘सुज्जमिदं सज्जागतं मनुस्ससज्जाया’ति पजानाति, ‘अत्थि चेविदं असुज्जतं यदिदं — अरज्जसज्जं पटिच्च एकत्तं’न्ति । इति यज्झि खो तत्थ न होति तेन तं सुज्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिड्ढं होति तं ‘सन्तमिदं अत्थी’ति पजानाति । एवम्पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा सुज्जतावक्कन्ति भवति ।

१७७. “पुन चपरं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा मनुस्ससज्जं, अमनसिकरित्वा अरज्जसज्जं, पथवीसज्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं । तस्स पथवीसज्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति । सेय्यथापि, आनन्द, आसभचम्मं सङ्कुसतेन सुविहतं विगतवलिकं; एवमेव खो, आनन्द, भिक्खु यं इमिस्सा पथविया उक्कूलविककूलं नदीविदुगं खाणुकण्टकट्टानं पब्बतविसमं तं सब्बं [सब्बं (क०)] अमनसिकरित्वा पथवीसज्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं । तस्स पथवीसज्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति । सो एवं पजानाति — ‘ये अस्सु दरथा मनुस्ससज्जं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा अरज्जसज्जं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं — पथवीसज्जं पटिच्च एकत्तं’न्ति । सो ‘सुज्जमिदं सज्जागतं मनुस्ससज्जाया’ति पजानाति, ‘सुज्जमिदं सज्जागतं अरज्जसज्जाया’ति पजानाति, ‘अत्थि चेविदं असुज्जतं यदिदं — पथवीसज्जं पटिच्च एकत्तं’न्ति । इति यज्झि खो तत्थ न होति तेन तं सुज्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिड्ढं होति तं ‘सन्तमिदं अत्थी’ति पजानाति । एवम्पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा सुज्जतावक्कन्ति भवति ।

१७८. “पुन चपरं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा अरज्जसज्जं, अमनसिकरित्वा पथवीसज्जं, आकासानज्जायतनसज्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं । तस्स आकासानज्जायतनसज्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति । सो एवं पजानाति — ‘ये अस्सु दरथा अरज्जसज्जं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा

नेवसज्जानासज्जायतनसज्जं, अनिमित्तं चेतोसमाधिं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं । तस्स अनिमित्ते चेतोसमाधिं चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति । सो एवं पजानाति — ‘ये अस्सु दरथा आकिञ्चज्जायतनसज्जं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा नेवसज्जानासज्जायतनसज्जं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं — इममेव कायं पटिच्च सळायतनिकं जीवितपच्चया’ति । सो ‘सुज्जमिदं सज्जागतं आकिञ्चज्जायतनसज्जाया’ति पजानाति, ‘सुज्जमिदं सज्जागतं नेवसज्जानासज्जायतनसज्जाया’ति पजानाति, ‘अत्थि चेविदं असुज्जतं यदिदं — इममेव कायं पटिच्च सळायतनिकं जीवितपच्चया’ति । इति यज्झि खो तत्थ न होति तेन तं सुज्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं ‘सन्तमिदं अत्थी’ति पजानाति । एवम्पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा सुज्जतावक्कन्ति भवति ।

१८३. “पुन चपरं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा आकिञ्चज्जायतनसज्जं, अमनसिकरित्वा नेवसज्जानासज्जायतनसज्जं, अनिमित्तं चेतोसमाधिं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं । तस्स अनिमित्ते चेतोसमाधिं चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति । सो एवं पजानाति — ‘अयम्पि खो अनिमित्तो चेतोसमाधि अभिसङ्खतो अभिसज्जेतयितो’ । ‘यं खो पन किञ्चि अभिसङ्खतं अभिसज्जेतयितं तदनिच्चं निरोधधम्म’न्ति पजानाति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चति, भवासवापि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । सो एवं पजानाति — ‘ये अस्सु दरथा कामासवं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा भवासवं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा अविज्जासवं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं — इममेव कायं पटिच्च सळायतनिकं जीवितपच्चया’ति । सो ‘सुज्जमिदं सज्जागतं कामासवेना’ति पजानाति, ‘सुज्जमिदं सज्जागतं भवासवेना’ति पजानाति, ‘सुज्जमिदं सज्जागतं अविज्जासवेना’ति पजानाति, ‘अत्थि चेविदं असुज्जतं यदिदं — इममेव कायं पटिच्च सळायतनिकं जीवितपच्चया’ति । इति यज्झि खो तत्थ न होति तेन तं सुज्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं ‘सन्तमिदं अत्थी’ति पजानाति । एवम्पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा परमानुत्तरा सुज्जतावक्कन्ति भवति ।

१८४. “येपि हि केचि, आनन्द, अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा परिसुद्धं परमानुत्तरं सुज्जतं उपसम्पज्ज विहरिंसु, सब्बे ते इमंयेव परिसुद्धं परमानुत्तरं सुज्जतं उपसम्पज्ज विहरिंसु । येपि [ये (सी० पी०)] हि केचि, आनन्द, अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा परिसुद्धं परमानुत्तरं सुज्जतं उपसम्पज्ज विहरिस्सन्ति, सब्बे ते इमंयेव परिसुद्धं परमानुत्तरं सुज्जतं उपसम्पज्ज विहरिस्सन्ति । येपि [ये (सी० पी०)] हि केचि, आनन्द, एतरहि समणा वा ब्राह्मणा वा परिसुद्धं परमानुत्तरं सुज्जतं उपसम्पज्ज विहरन्ति, सब्बे ते इमंयेव परिसुद्धं परमानुत्तरं सुज्जतं उपसम्पज्ज विहरन्ति । तस्मातिह, आनन्द, ‘परिसुद्धं परमानुत्तरं सुज्जतं उपसम्पज्ज विहरिस्सामा’ति [विहरिस्सामीति (पी० क०)] — एवज्झि वो [ते (क०)], आनन्द, सिक्खितब्ब’न्ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

चूळसुज्जतसुत्तं निट्ठितं पठमं ।

२. महासुज्जतसुत्तं

१८५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं

निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय कपिलवत्थुं पिण्डाय पाविसि । कपिलवत्थुस्मिं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो येन काळखेमकस्स सक्कस्स विहारो तेनुपसङ्गमि दिवाविहाराय । तेन खो पन समयेन काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सम्बहुलानि सेनासनानि पज्जत्तानि होन्ति । अद्दसा खो भगवा काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सम्बहुलानि सेनासनानि पज्जत्तानि । दिस्वान भगवतो एतदहोसि — “सम्बहुलानि खो काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सेनासनानि पज्जत्तानि । सम्बहुला नु खो इध भिक्खू विहरन्ती”ति ।

१८६. तेन खो पन समयेन आयस्मा आनन्दो सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं घटाय सक्कस्स विहारे चीवरकम्मं करोति । अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन घटाय सक्कस्स विहारो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “सम्बहुलानि खो, आनन्द, काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सेनासनानि पज्जत्तानि । सम्बहुला नु खो एत्थ भिक्खू विहरन्ती”ति? “सम्बहुलानि, भन्ते, काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सेनासनानि पज्जत्तानि । सम्बहुला भिक्खू एत्थ विहरन्ति । चीवरकारसमयो नो, भन्ते, वत्तती”ति ।

“न खो, आनन्द, भिक्खु सोभति सङ्गणिकारामो सङ्गणिकरतो सङ्गणिकारामतं अनुयुत्तो गणारामो गणरतो गणसम्मुदितो । सो वतानन्द, भिक्खु सङ्गणिकारामो सङ्गणिकरतो सङ्गणिकारामतं अनुयुत्तो गणारामो गणरतो गणसम्मुदितो यं तं नेक्खम्मसुखं पविवेकसुखं उपसमसुखं सम्बोधिसुखं [सम्बोधिसुखं (सी० पी०), सम्बोधिसुखं चित्तेकगतासुखं (क०) उपरि अरणविभङ्गसुत्ते पन सम्बोधिसुखन्त्वेव दिस्सति] तस्स सुखस्स निकामलाभी भविस्सति अकिच्छलाभी अकसिरलाभीति — नेतं ठानं विज्जति । यो च खो सो, आनन्द, भिक्खु एको गणस्मा वूपकट्ठो विहरति तस्सेतं भिक्खुनो पाटिकङ्खं यं तं नेक्खम्मसुखं पविवेकसुखं उपसमसुखं सम्बोधिसुखं तस्स सुखस्स निकामलाभी भविस्सति अकिच्छलाभी अकसिरलाभीति — ठानमेतं विज्जति ।

“सो वतानन्द, भिक्खु सङ्गणिकारामो सङ्गणिकरतो सङ्गणिकारामतं अनुयुत्तो गणारामो गणरतो गणसम्मुदितो सामायिकं वा कन्तं चेतोविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरिस्सति असामायिकं वा अकुप्पन्ति — नेतं ठानं विज्जति । यो च खो सो, आनन्द, भिक्खु एको गणस्मा वूपकट्ठो विहरति तस्सेतं भिक्खुनो पाटिकङ्खं सामायिकं वा कन्तं चेतोविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरिस्सति असामायिकं वा अकुप्पन्ति — ठानमेतं विज्जति ।

“नाहं, आनन्द, एकं रूपमि [एकरूपमि (सी०)] समनुपस्सामि यत्थ रत्तस्स यथाभिरतस्स रूपस्स विपरिणामज्जथाभावा न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा ।

१८७. “अयं खो पनानन्द, विहारो तथागतेन अभिसम्बुद्धो यदिदं — सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा अज्झत्तं सुज्जतं उपसम्पज्ज विहरितुं [विहरतं (क० सी०), विहरति (स्या० कं० क०)] । तत्र चे, आनन्द, तथागतं इमिना विहारेन विहरन्तं भवन्ति [भगवन्तं (सी० स्या० कं० क०)] उपसङ्गमितारो भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो राजानो राजमहामत्ता तित्थिया तित्थियसावका । तत्रानन्द, तथागतो विवेकनिन्नेनेव चित्तेन विवेकपोणेन विवेकपम्भारेन वूपकट्ठेन नेक्खम्मभिरतेन ब्यन्तीभूतेन सब्बसो आसवट्ठानीयेहि धम्मोहि अज्जदत्थु उय्योजनिकपटिसंयुत्तयेव कथं कत्ता होति । तस्मातिहानन्द, भिक्खु चेपि आकङ्खेय्य — ‘अज्झत्तं सुज्जतं उपसम्पज्ज विहारेय्यन्ति, तेनानन्द, भिक्खुना अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेतब्बं सन्निसादेतब्बं एकोदि कातब्बं समादहातब्बं ।

१८८. “कथञ्चानन्द, भिक्खु अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेति सन्निसादेति एकोदिं करोति [एकोदिकरोति (सी० स्या०

कं० पी०)] समादहति? इधानन्द, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि...पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति...पे०... दुतियं ज्ञानं... ततियं ज्ञानं... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। एवं खो, आनन्द, भिक्खु अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेति सन्निसादेति एकोदिं करोति समादहति। सो अज्झत्तं सुज्जतं मनसि करोति। तस्स अज्झत्तं सुज्जतं मनसिकरोतो सुज्जताय चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति। एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘अज्झत्तं सुज्जतं खो मे मनसिकरोतो अज्झत्तं सुज्जताय चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चती’ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति। सो बहिद्वा सुज्जतं मनसि करोति...पे०... सो अज्झत्तबहिद्वा सुज्जतं मनसि करोति...पे०... सो आनेज्जं मनसि करोति। तस्स आनेज्जं मनसिकरोतो आनेज्जाय चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति। एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘आनेज्जं खो मे मनसिकरोतो आनेज्जाय चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चती’ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति।

“तेनानन्द, भिक्खुना तस्मिंयेव पुरिमस्मिं समाधिनिमित्ते अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेतब्बं सन्निसादेतब्बं एकोदि कातब्बं समादहातब्बं। सो अज्झत्तं सुज्जतं मनसि करोति। तस्स अज्झत्तं सुज्जतं मनसिकरोतो अज्झत्तं सुज्जताय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति। एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘अज्झत्तं सुज्जतं खो मे मनसिकरोतो अज्झत्तं सुज्जताय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चती’ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति। सो बहिद्वा सुज्जतं मनसि करोति...पे०... सो अज्झत्तबहिद्वा सुज्जतं मनसि करोति...पे०... सो आनेज्जं मनसि करोति। तस्स आनेज्जं मनसिकरोतो आनेज्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति। एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘आनेज्जं खो मे मनसिकरोतो आनेज्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चती’ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति।

१८९. ‘तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण विहरतो चङ्कमाय चित्तं नमति, सो चङ्कमति — ‘एवं मं चङ्कमन्तं नाभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती’ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति। तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण विहरतो ठानाय चित्तं नमति, सो तिट्ठति — ‘एवं मं ठितं नाभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती’ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति। तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण विहरतो निसज्जाय चित्तं नमति, सो निसीदति — ‘एवं मं निसिन्नं नाभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती’ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति। तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण विहरतो सयनाय चित्तं नमति, सो सयति — ‘एवं मं सयन्तं नाभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती’ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति।

“तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण विहरतो कथाय [भस्साय (सी०), भासाय (स्या० कं० पी०)] चित्तं नमति, सो — ‘यायं कथा हीना गम्मा पोथुज्जनिका अनरिया अनत्थसंहिता न निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति, सेय्यथिदं — राजकथा चोरकथा महामत्तकथा सेनाकथा भयकथा युद्धकथा अन्नकथा पानकथा वत्थकथा सयनकथा मालाकथा गन्धकथा जातिकथा यानकथा गामकथा निगमकथा नगरकथा जनपदकथा इत्थिकथा सुराकथा विसिखाकथा कुम्भट्टानकथा पुब्बपेतकथा नानत्तकथा लोकक्खायिका समुदक्खायिका इतिभवाभवकथा इति वा इति — एवरूपिं कथं न कथेस्सामी’ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति। या च खो अयं, आनन्द, कथा अभिसल्लेखिका चेतोविनीवरणसप्पाया [चेतोविचारणसप्पाया (सी० स्या० कं०), चेतोविवरणसप्पाया (पी०)] एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति, सेय्यथिदं — अप्पिच्छकथा सन्तुट्ठिकथा पविवेककथा असंसगकथा वीरियारम्भकथा सीलकथा समाधिकथा पज्जाकथा विमुत्तिकथा विमुत्तिजाणदस्सनकथा इति — ‘एवरूपिं कथं न कथेस्सामी’ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति।

“तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेन विहरतो वितक्काय चित्तं नमति, सो — ‘ये ते वितक्का हीना गम्मा पोथुज्जनिका अनरिया अनत्थसंहिता न निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तन्ति, सेय्यथिदं — कामवितक्को ब्यापादवितक्को विहिंसावितक्को इति एवरूपे वितक्के [एवरूपेन वितक्केन (सी० स्या० कं० क०)] न वितक्केस्सामी’ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति । ये च खो इमे, आनन्द, वितक्का अरिया नित्यानिका निय्यन्ति तक्करस्स सम्मादुक्खक्खयाय, सेय्यथिदं — नेक्खम्मवितक्को अब्यापादवितक्को अविहिंसावितक्को इति — ‘एवरूपे वितक्के [एवरूपेन वितक्केन (क०)] वितक्केस्सामी’ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति ।

१९०. “पञ्च खो इमे, आनन्द, कामगुणा । कतमे पञ्च? चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया, सोतविज्जेय्या सदा... धानविज्जेय्या गन्धा... जिह्वाविज्जेय्या रसा... कायविज्जेय्या फोडुब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया — इमे खो, आनन्द, पञ्च कामगुणा यत्थ भिक्खुना अभिक्खणं सकं चित्तं पच्चवेक्खितब्बं — ‘अत्थि नु खो मे इमेसु पञ्चसु कामगुणेषु अज्जतरस्मिं वा अज्जतरस्मिं वा आयतने उप्पज्जति चेतसो समुदाचारो’ति? सचे, आनन्द, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं पजानाति — ‘अत्थि खो मे इमेसु पञ्चसु कामगुणेषु अज्जतरस्मिं वा अज्जतरस्मिं वा आयतने उप्पज्जति चेतसो समुदाचारो’ति, एवं सन्तमेतं [एवं सन्तं (अट्ठ०)], आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘यो खो इमेसु पञ्चसु कामगुणेषु छन्दरागो सो मे नप्पहीनो’ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति । सचे पनानन्द, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं पजानाति — ‘नत्थि खो मे इमेसु पञ्चसु कामगुणेषु अज्जतरस्मिं वा अज्जतरस्मिं वा आयतने उप्पज्जति चेतसो समुदाचारो’ति, एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘यो खो इमेसु पञ्चसु कामगुणेषु छन्दरागो सो मे पहीनो’ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति ।

१९१. “पञ्च खो इमे, आनन्द, उपादानक्खन्धा यत्थ भिक्खुना उदयब्बयानुपस्सिना विहातब्बं — ‘इति रूपं इति रूपस्स समुदयो इति रूपस्स अत्थङ्गमो, इति वेदना... इति सज्जा... इति सङ्खारा... इति विज्जाणं इति विज्जाणस्स समुदयो इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो’ति । तस्स इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु उदयब्बयानुपस्सिनो विहरतो यो पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु अस्मिमानो सो पहीयति । एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘यो खो इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु अस्मिमानो सो मे पहीनो’ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति । इमे खो ते, आनन्द, धम्मा एकन्तकुसला कुसलायातिका [धम्मा एकन्तकुसलायतिका (सब्बत्थ) अट्ठकथाटीका ओलोकेतब्बा] अरिया लोकुत्तरा अनवक्कन्ता पापिमता । तं किं मज्जसि, आनन्द, कं अत्थवसं सम्पस्समानो अरहति सावको सत्थारं अनुबन्धितुं अपि पणुज्जमानो’ति [अपि पणुज्जमानोपीति (क० सी०), अपि पयुज्जमानोति (स्या० कं० पी०)]? “भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा भगवंनेत्तिका भगवंपटिसरणा । साधु वत, भन्ते, भगवन्तंयेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती’ति ।

१९२. “न खो, आनन्द, अरहति सावको सत्थारं अनुबन्धितुं, यदिदं सुत्तं गेय्यं वेय्याकरणं तस्स हेतु [वेय्याकरणस्स हेतु (क०)] । तं किस्स हेतु? दीघरत्तस्स [दीघरत्तं + अस्साति पदच्छेदो] हि ते, आनन्द, धम्मा सुता धाता वचसा परिचिता मनसानुपेक्खिता दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा । या च खो अयं, आनन्द, कथा अभिसल्लेखिका चेतोविनीवरणसप्पाया एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमा अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तन्ति, सेय्यथिदं — अप्पिच्छकथा सन्तुट्ठिकथा पविवेककथा असंसग्गकथा वीरियारम्भकथा सीलकथा समाधिकथा पज्जाकथा विमुत्तिकथा विमुत्तिजाणदस्सनकथा — एवरूपिया खो, आनन्द, कथाय हेतु अरहति सावको सत्थारं अनुबन्धितुं अपि पणुज्जमानो ।

“एवं सन्ते खो, आनन्द, आचरियूपद्वो होति, एवं सन्ते अन्तेवासूपद्वो होति, एवं सन्ते ब्रह्मचारूपद्वो होति ।

१९३. “कथञ्चानन्द, आचरियूपद्वो होति? इधानन्द, एकच्चो सत्था विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । तस्स तथावूपकट्टस्स विहरतो अन्वावत्तन्ति [अन्वावट्ठन्ति (सी० स्या० कं० पी०)] ब्राह्मणगहपतिका नेगमा चेव जानपदा च । सो अन्वावत्तन्तेसु ब्राह्मणगहपतिकेसु नेगमेसु चेव जानपदेसु च मुच्छं निकामयति [मुच्छति कामयति (सी० पी०) अट्ठकथायं पन न तथा दिस्सति], गेधं आपज्जति, आवत्तति बाहुल्लाय । अयं वुच्चतानन्द, उपद्वो [उपट्ठतो (सी० पी०)] आचरियो । आचरियूपद्वेन अवधिसु नं पापका अकुसला धम्मा संकिलेसिका पोन्नोब्भविका [पोन्नोब्भविका (सी० पी०)] सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिा । एवं खो, आनन्द, आचरियूपद्वो होति ।

१९४. “कथञ्चानन्द, अन्तेवासूपद्वो होति? तस्सेव खो पनानन्द, सत्थु सावको तस्स सत्थु विवेकमनुब्रूयमानो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । तस्स तथावूपकट्टस्स विहरतो अन्वावत्तन्ति ब्राह्मणगहपतिका नेगमा चेव जानपदा च । सो अन्वावत्तन्तेसु ब्राह्मणगहपतिकेसु नेगमेसु चेव जानपदेसु च मुच्छं निकामयति, गेधं आपज्जति, आवत्तति बाहुल्लाय । अयं वुच्चतानन्द, उपद्वो अन्तेवासी । अन्तेवासूपद्वेन अवधिसु नं पापका अकुसला धम्मा संकिलेसिका पोन्नोब्भविका सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिा । एवं खो, आनन्द, अन्तेवासूपद्वो होति ।

१९५. “कथञ्चानन्द, ब्रह्मचारूपद्वो होति? इधानन्द, तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । तस्स तथावूपकट्टस्स विहरतो अन्वावत्तन्ति ब्राह्मणगहपतिका नेगमा चेव जानपदा च । सो अन्वावत्तन्तेसु ब्राह्मणगहपतिकेसु नेगमेसु चेव जानपदेसु च न मुच्छं निकामयति, न गेधं आपज्जति, न आवत्तति बाहुल्लाय । तस्सेव खो पनानन्द, सत्थु सावको तस्स सत्थु विवेकमनुब्रूयमानो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । तस्स तथावूपकट्टस्स विहरतो अन्वावत्तन्ति ब्राह्मणगहपतिका नेगमा चेव जानपदा च । सो अन्वावत्तन्तेसु ब्राह्मणगहपतिकेसु नेगमेसु चेव जानपदेसु च मुच्छं निकामयति, गेधं आपज्जति, आवत्तति बाहुल्लाय । अयं वुच्चतानन्द, उपद्वो ब्रह्मचारी । ब्रह्मचारूपद्वेन अवधिसु नं पापका अकुसला धम्मा संकिलेसिका पोन्नोब्भविका सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिा । एवं खो, आनन्द, ब्रह्मचारूपद्वो होति ।

“तत्रानन्द, यो चेवायं आचरियूपद्वो, यो च अन्तेवासूपद्वो अयं तेहि ब्रह्मचारूपद्वो दुक्खविपाकतरो चेव कटुकविपाकतरो च, अपि च विनिपाताय संवत्तति ।

१९६. “तस्मातिह मं, आनन्द, मित्तवताय समुदाचरथ, मा सपत्तवताय । तं वो भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाय ।

“कथञ्चानन्द, सत्थारं सावका सपत्तवताय समुदाचरन्ति, नो मित्तवताय? इधानन्द, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनुकम्पको हितेसी अनुकम्पं उपादाय — ‘इदं वो हिताय, इदं वो सुखाय’ति । तस्स सावका न सुस्सूस्सन्ति, न सोतं ओदहन्ति, न अज्जा चित्तं उपट्ठपेन्ति, वोक्कम्म च सत्थुसासना वत्तन्ति । एवं खो, आनन्द, सत्थारं सावका सपत्तवताय समुदाचरन्ति, नो मित्तवताय ।

“कथञ्चानन्द, सत्थारं सावका मित्तवताय समुदाचरन्ति, नो सपत्तवताय? इधानन्द, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनुकम्पको हितेसी अनुकम्पं उपादाय — ‘इदं वो हिताय, इदं वो सुखाया’ति । तस्स सावका सुस्सूसन्ति, सोतं ओदहन्ति, अज्जा चित्तं उपट्ठपेन्ति, न च वोक्कम सत्थुसासना वत्तन्ति । एवं खो, आनन्द, सत्थारं सावका मित्तवताय समुदाचरन्ति, नो सपत्तवताय ।

“तस्मातिह मं, आनन्द, मित्तवताय समुदाचरथ, मा सपत्तवताय । तं वो भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाय । न वो अहं, आनन्द, तथा परक्कमिस्सामि यथा कुम्भकारो आमके आमकमत्ते । निगग्ह निगग्हहं, आनन्द, वक्खामि; पव्ह पव्ह, आनन्द, वक्खामि [पव्ह पव्ह (सी० पी०), पग्ह पग्ह आनन्द वक्खामि (क०)] । यो सारो सो ठस्सती”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

महासुज्जतसुत्तं निद्धितं दुतियं ।

३. अच्छरियअब्भुतसुत्तं

१९७. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो सम्बुलानं भिक्खूनां पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उपट्ठानसालायं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि — “अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो, तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता, यत्र हि नाम तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपज्जे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जानिस्सति [अनुस्सरिस्सति जानिस्सति (क०)] — ‘एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं’ इतिपि, ‘एवंनामा ते भगवन्तो अहेसुं’ इतिपि, ‘एवंगोत्ता ते भगवन्तो अहेसुं’ इतिपि, ‘एवंसीला ते भगवन्तो अहेसुं’ इतिपि, ‘एवंधम्मा ते भगवन्तो अहेसुं’ इतिपि, ‘एवंपज्जा ते भगवन्तो अहेसुं’ इतिपि, ‘एवंविहारी ते भगवन्तो अहेसुं’ इतिपि, ‘एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं’ इतिपी”ति! एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो ते भिक्खू एतदवोच — “अच्छरिया चेव, आवुसो, तथागता अच्छरियधम्मसमन्नागता च; अब्भुता चेव, आवुसो, तथागता अब्भुतधम्मसमन्नागता चा”ति । अयञ्च हिदं तेसं भिक्खूनां अन्तराकथा विप्पकता होति ।

१९८. अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्ढितो येनुपट्ठानसाला तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना, का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता”ति? “इध, भन्ते, अम्हाकं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उपट्ठानसालायं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि — ‘अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो, तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता, यत्र हि नाम तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपज्जे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जानिस्सति — एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंनामा... एवंगोत्ता... एवंसीला... एवंधम्मा.. एवंपज्जा... एवंविहारी... एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं इतिपी”ति! एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा आनन्दो अम्हे एतदवोच — ‘अच्छरिया चेव, आवुसो, तथागता अच्छरियधम्मसमन्नागता च, अब्भुता चेव, आवुसो, तथागता अब्भुतधम्मसमन्नागता चा”ति । अयं खो नो, भन्ते, अन्तराकथा विप्पकता; अथ भगवा अनुप्पत्तो”ति ।

१९९. अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “तस्मातिह तं, आनन्द, भिय्योसोमत्ताय पटिभन्तु तथागतस्स अच्छरिया अब्भुतधम्मा”ति [अब्भुता धम्माति (?)] ।

“सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘सतो सम्पजानो, आनन्द, बोधिसत्तो तुसितं कायं उपपज्जी’ति । यम्पि, भन्ते, सतो सम्पजानो बोधिसत्तो तुसितं कायं उपपज्जि इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

“सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘सतो सम्पजानो, आनन्द, बोधिसत्तो तुसिते काये अट्ठासी’ति । यम्पि, भन्ते, सतो सम्पजानो बोधिसत्तो तुसिते काये अट्ठासि इदंपाहं [इदंपहं (सी० स्या० कं० पी०)], भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

२००. “सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘यावतायुकं, आनन्द, बोधिसत्तो तुसिते काये अट्ठासी’ति । यम्पि, भन्ते, यावतायुकं बोधिसत्तो तुसिते काये अट्ठासि इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

“सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘सतो सम्पजानो, आनन्द, बोधिसत्तो तुसिता, काया चवित्वा मातुकुच्छिं ओक्कमी’ति । यम्पि, भन्ते, सतो सम्पजानो बोधिसत्तो तुसिता काया चवित्वा मातुकुच्छिं ओक्कमि इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

२०१. “सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो तुसिता काया चवित्वा मातुकुच्छिं ओक्कमति, अथ सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय अप्पमाणो उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । यापि ता लोकन्तरिका अघा असंवुता अन्धकारा अन्धकारतिमिसा, यत्थपिमे चन्दिमसूरिया एवंमहिद्धिका एवंमहानुभावा आभाय नानुभोन्ति तत्थपि अप्पमाणो उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । येपि तत्थ सत्ता उपपन्ना तेपि तेनोभासेन अज्जमज्जं सज्जानन्ति — अज्जेपि किर, भो, सन्ति सत्ता इधूपपन्नाति । अयज्च दससहस्सी लोकधातु सङ्कम्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति अप्पमाणो च उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावन्ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

२०२. “सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिं ओक्कन्तो होति, चत्तारो देवपुत्ता चतुदिसं आरक्खाय उपगच्छन्ति — मा नं बोधिसत्तं वा बोधिसत्तमातरं वा मनुस्सो वा अमनुस्सो वा कोचि वा विहेठेसी’ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

२०३. “सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिं ओक्कन्तो होति, पकतिया सीलवती बोधिसत्तमाता होति विरता पाणातिपाता विरता अदिन्नादाना विरता कामेसुमिच्छाचारा विरता मुसावादा विरता सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना’ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

“सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिं ओक्कन्तो होति, न बोधिसत्तमातु पुरिसेसु मानसं उप्पज्जति कामगुणूपसंहितं, अनतिक्कमनीया च बोधिसत्तमाता होति केनचि पुरिसेन रत्तचित्तेना’ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

“सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिं ओक्कन्तो होति, लाभिनी बोधिसत्तमाता होति पञ्चन्नं कामगुणानं । सा पञ्चहि कामगुणेहि समप्पिता समङ्गीभूता परिचारेती’ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

२०४. “सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिं ओक्कन्तो होति, न बोधिसत्तमातु कोचिदेव आबाधो उप्पज्जति; सुखिनी बोधिसत्तमाता होति अकिलन्तकाया; बोधिसत्तञ्च बोधिसत्तमाता तिरोकुच्छिगतं पस्सति सब्बङ्गपच्चङ्गं अहीनिन्द्रियं । सेय्यथापि, आनन्द, मणि वेळुरियो सुभो जातिमा अट्ठंसो सुपरिकम्मकतो । तत्रास्स सुत्तं आवुत्तं नीलं वा पीतं वा लोहितं वा ओदातं वा पण्डुसुत्तं वा । तमेनं चक्खुमा पुरिसो हत्थे करित्वा पच्चवेक्खेय्य — अयं खो मणि वेळुरियो सुभो जातिमा अट्ठंसो सुपरिकम्मकतो, तत्रिदं सुत्तं आवुत्तं नीलं वा पीतं वा लोहितं वा ओदातं वा पण्डुसुत्तं वाति । एवमेव खो, आनन्द, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिं ओक्कन्तो होति, न बोधिसत्तमातु कोचिदेव आबाधो उप्पज्जति; सुखिनी बोधिसत्तमाता होति अकिलन्तकाया; बोधिसत्तञ्च बोधिसत्तमाता तिरोकुच्छिगतं पस्सति सब्बङ्गपच्चङ्गं अहीनिन्द्रियं’न्ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

२०५. “सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘सत्ताहजाते, आनन्द, बोधिसत्ते बोधिसत्तमाता कालं करोति, तुसितं कायं उपपज्जती’ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

“सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘यथा खो पनानन्द, अज्जा इत्थिका नव वा दस वा मासे गम्भं कुच्छिना परिहरित्वा विजायन्ति, न हेवं बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता विजायति । दसेव मासानि बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता कुच्छिना परिहरित्वा विजायती’ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

“सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘यथा खो पनानन्द, अज्जा इत्थिका निसिन्ना वा निपन्ना वा विजायन्ति, न हेवं बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता विजायति । ठिताव बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता विजायती’ति । यम्पि, भन्ते... पे०... इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

“सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, देवा नं पठमं पटिग्गणहन्ति पच्छा मनुस्सा’ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

२०६. “सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, अप्पत्तोव बोधिसत्तो पथविं होति, चत्तारो नं देवपुत्ता पटिग्गहेत्वा मातु पुरतो ठपेन्ति — अत्तमना, देवि, होहि; महेसक्खो ते पुत्तो उप्पन्तो’ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदंपाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

“सम्मूखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मूखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, विसदोव निक्खमति अमक्खितो उदेन [उद्देन (सी० स्या० कं० पी०)] अमक्खितो सेम्हेन अमक्खितो रुहिरेन अमक्खितो केनचि असुचिना सुद्धो विसदो [विसुद्धो (स्या०)] । सेय्यथापि, आनन्द, मणिरतनं कासिके वत्थे निक्खितं नेव मणिरतनं कासिकं वत्थं मक्खेति नापि कासिकं वत्थं मणिरतनं मक्खेति । तं किस्स हेतु? उभिन्नं सुद्धत्ता । एवमेव खो, आनन्द, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, विसदोव निक्खमति अमक्खितो उदेन अमक्खितो सेम्हेन अमक्खितो रुहिरेन

अमक्खितो केनचि असुचिना सुद्धो विसदो'ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, द्वे उदकस्स धारा अन्तलिक्खा पातुभवन्ति — एका सीतस्स, एका उण्हस्स; येन बोधिसत्तस्स उदककिच्चं करोन्ति मातु चा'ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

२०७. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं — ‘सम्पतिजातो, आनन्द, बोधिसत्तो समेहि पादेहि पथवियं पतिट्ठित्वा उत्तराभिमुखो सत्तपदवीतिहारेण गच्छति, सेतम्हि छत्ते अनुधारियमाने, सब्बा च दिसा विलोकेति, आसभिज्ज वाचं भासति — अग्गोहमस्मि लोकस्स, जेट्ठोहमस्मि लोकस्स, सेट्ठोहमस्मि लोकस्स । अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो'ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं — ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, अथ सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय अप्पमाणो उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । यापि ता लोकन्तरिका अघा असंवुता अन्धकारा अन्धकारतिमिसा यत्थपिमे चन्दिमसूरिया एवंमहिद्धिका एवंमहानुभावा आभाय नानुभोन्ति तत्थपि अप्पमाणो उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । येपि तत्थ सत्ता उपपन्ना तेपि तेनोभासेन अज्जमज्जं सज्जानन्ति — अज्जेपि किर, भो, सन्ति सत्ता इधूपपन्नाति । अयज्ज दससहस्सी लोकधातु सङ्कम्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति, अप्पमाणो च उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं'ति । यम्पि, भन्ते...पे०... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमी'ति ।

२०८. “तस्मातिह त्वं, आनन्द, इदम्पि तथागतस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेहि । इधानन्द, तथागतस्स विदिता वेदना उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति; विदिता सज्जा उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति; विदिता वितक्का उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । इदम्पि खो, त्वं, आनन्द, तथागतस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेही'ति । “यम्पि, भन्ते, भगवतो विदिता वेदना उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति; विदिता सज्जा... विदिता वितक्का उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमी'ति ।

इदमवोच आयस्मा आनन्दो । समनुज्जो सत्था अहोसि; अत्तमना च ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स भासितं अभिनन्दुन्ति ।

अच्छरियअब्भुतसुत्तं निट्ठितं ततियं ।

४. बाकुलसुत्तं

२०९. एवं मे सुतं — एकं समयं आयस्मा बाकुलो [बक्कुलो (सी० स्या० कं० पी०)] राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो अचेलकस्सपो आयस्मतो बाकुलस्स पुराणगिहिसहायो येनायस्मा बाकुलो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता बाकुलेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं

निसिन्नो खो अचेलकस्सपो आयस्मन्तं बाकुलं एतदवोच —

“कीवचिरं पब्बजितोसि, आवुसो बाकुला”ति? “असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्सा”ति । “इमेहि पन ते, आवुसो बाकुल, असीतिया वस्सेहि कतिक्खत्तुं मेथुनो धम्मो पटिसेवितो”ति? “न खो मं, आवुसो कस्सप, एवं पुच्छितब्बं — ‘इमेहि पन ते, आवुसो बाकुल, असीतिया वस्सेहि कतिक्खत्तुं मेथुनो धम्मो पटिसेवितो’ति । एवञ्च खो मं, आवुसो कस्सप, पुच्छितब्बं — ‘इमेहि पन ते, आवुसो बाकुल, असीतिया वस्सेहि कतिक्खत्तुं कामसज्जा उप्पन्नपुब्बा’”ति? ()
 [(इमेहि पन ते आवुसो बक्कुल असीतियो वस्सेहि कतिक्खत्तुं कामसज्जा उप्पन्नपुब्बाति ।) (सी० पी०)]

२१०. “असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि कामसज्जं उप्पन्नपुब्बं । यंपायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति कामसज्जं उप्पन्नपुब्बं इदम्पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेम ।

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि ब्यापादसज्जं...पे०... विहिंसासज्जं उप्पन्नपुब्बं । यंपायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति विहिंसासज्जं उप्पन्नपुब्बं, इदम्पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेम ।

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि कामवितक्कं उप्पन्नपुब्बं । यंपायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति कामवितक्कं उप्पन्नपुब्बं, इदम्पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेम ।

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि ब्यापादवितक्कं...पे०... विहिंसावितक्कं उप्पन्नपुब्बं । यंपायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति विहिंसावितक्कं उप्पन्नपुब्बं, इदम्पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेम ।

२११. “असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि गहपतिचीवरं सादिता । यंपायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति गहपतिचीवरं सादिता, इदम्पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेम ।

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि सत्थेन चीवरं छिन्दिता । यंपायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति सत्थेन चीवरं छिन्दिता...पे०... धारेम ।

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि सूचिया चीवरं सिब्बिता...पे०... नाभिजानामि रजनेन चीवरं रजिता... नाभिजानामि कथिने [कठिने (सी० स्या० कं० पी०)] चीवरं सिब्बिता... नाभिजानामि सब्रह्मचारीनं चीवरकम्मे विचारिता [सब्रह्मचारी चीवरकम्मे ब्यापारिता (सी० पी०)] ... नाभिजानामि निमन्तनं सादिता... नाभिजानामि एवरूपं चित्तं उप्पन्नपुब्बं — ‘अहो वत मं कोचि निमन्तेय्या’ति... नाभिजानामि अन्तरघरे निसीदिता... नाभिजानामि अन्तरघरे भुज्जिता... नाभिजानामि मातुगामस्स अनुब्यञ्जनसो निमित्तं गहेता... नाभिजानामि मातुगामस्स धम्मं देसिता अन्तमसो चतुप्पदम्पि गाथं... नाभिजानामि भिक्खुनुपस्सयं उपसङ्कमिता... नाभिजानामि भिक्खुनिया धम्मं देसिता... नाभिजानामि सिक्खमानाय धम्मं देसिता... नाभिजानामि सामणेरिया धम्मं देसिता... नाभिजानामि पब्बाजेता... नाभिजानामि उपसम्पादेता... नाभिजानामि निस्सयं दाता... नाभिजानामि सामणेरं उपट्ठपेता... नाभिजानामि जन्ताघरे न्हायिता... नाभिजानामि चुण्णेन न्हायिता... नाभिजानामि सब्रह्मचारीगतपरिकम्मे विचारिता [ब्यापारिता (सी० पी०)] ... नाभिजानामि आबाधं उप्पन्नपुब्बं,

अन्तमसो गह्वहनमत्तम्पि... नाभिजानामि भेसज्जं उपहरिता, अन्तमसो हरितकिखण्डम्पि... नाभिजानामि अपस्सेनकं अपस्सयिता... नाभिजानामि सेय्यं कप्पेता । यंपायस्मा... पे०... धारेम ।

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि गामन्तसेनासने वस्सं उपगन्ता । यंपायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति गामन्तसेनासने वस्सं उपगन्ता, इदम्पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेम ।

“सत्ताहमेव खो अहं, आवुसो, सरणो रट्ठपिण्डं भुज्जिं; अथ अट्ठमियं अज्जा उदपादि । यंपायस्मा बाकुलो सत्ताहमेव सरणो रट्ठपिण्डं भुज्जिं; अथ अट्ठमियं अज्जा उदपादि इदम्पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेम ।

२१२. “लभेय्याहं, आवुसो बाकुल, इमस्मिं धम्मविनये पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पद”न्ति । अलत्थ खो अचेलकस्सपो इमस्मिं धम्मविनये पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं । अचिरूपसम्पन्नो पनायस्मा कस्सपो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं — ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति अब्भज्जासि । अज्जतरो खो पनायस्मा कस्सपो अरहतं अहोसि ।

अथ खो आयस्मा बाकुलो अपरेन समयेन अवापुरणं [अपापुरणं (सी० स्या० कं० पी०)] आदाय विहारेण विहारं उपसङ्गमित्वा एवमाह — “अभिवक्कमथायस्मन्तो, अभिवक्कमथायस्मन्तो । अज्ज मे परिनिब्बानं भविस्सती”ति । “यंपायस्मा बाकुलो अवापुरणं आदाय विहारेण विहारं उपसङ्गमित्वा एवमाह — ‘अभिवक्कमथायस्मन्तो, अभिवक्कमथायस्मन्तो; अज्ज मे परिनिब्बानं भविस्सती’ति, इदम्पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेम” ।

आयस्मा बाकुलो मज्झे भिक्खुसङ्घस्स निसिन्नकोव परिनिब्बायि । “यंपायस्मा बाकुलो मज्झे भिक्खुसङ्घस्स निसिन्नकोव परिनिब्बायि, इदम्पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमा”ति ।

बाकुलसुत्तं निड्डितं चतुत्थं ।

५. दन्तभूमिसुत्तं

२१३. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन अचिरवतो समणुद्देसो अरज्जकुटिकायं विहरति । अथ खो जयसेनो राजकुमारो जङ्घाविहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येन अचिरवतो समणुद्देसो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा अचिरवतेन समणुद्देसेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो जयसेनो राजकुमारो अचिरवतं समणुद्देसं एतदवोच —

“सुतं मेतं, भो अग्गिवेस्सन — ‘इध भिक्खु अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो फुसेय्य चित्तस्स एकगगत’न्ति । ‘एवमेतं, राजकुमार, एवमेतं, राजकुमार । इध भिक्खु अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो फुसेय्य चित्तस्स एकगगत’न्ति । ‘साधु मे भवं अग्गिवेस्सनो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं देसेतू’ति । ‘न खो ते अहं, राजकुमार, सक्कोमि यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं देसेतुं । अहज्ज हि ते, राजकुमार, यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं देसेय्यं, त्वज्ज मे भासितस्स अत्थं न

आजानेय्यासि; सो ममस्स किलमथो, सा ममस्स विहेसा'ति । 'देसेतु मे भवं अग्गिवेस्सनो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं । अप्पेवनामाहं भोतो अग्गिवेस्सनस्स भासितस्स अत्थं आजानेय्य'न्ति । 'देसेय्यं खो ते अहं, राजकुमार, यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं । सचे मे त्वं भासितस्स अत्थं आजानेय्यासि, इच्चेतं कुसलं; नो चे मे त्वं भासितस्स अत्थं आजानेय्यासि, यथासके तिट्ठेय्यासि, न मं तत्थ उत्तरिं पटिपुच्छेय्यासी'ति । 'देसेतु मे भवं अग्गिवेस्सनो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं । सचे अहं भोतो अग्गिवेस्सनस्स भासितस्स अत्थं आजानिस्सामि [आजानेय्यामि (क०)], इच्चेतं कुसलं; नो चे अहं भोतो अग्गिवेस्सनस्स भासितस्स अत्थं आजानिस्सामि, यथासके तिट्ठिस्सामि [तिट्ठेय्यामि (क०)], नाहं तत्थ भवन्तं अग्गिवेस्सनं उत्तरिं पटिपुच्छिस्सामी'ति ।

२१४. अथ खो अचिरवतो समणुद्देशो जयसेनस्स राजकुमारस्स यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं देसेसि । एवं वुत्ते, जयसेनो राजकुमारो अचिरवतं समणुद्देशं एतदवोच — “अट्ठानमेतं, भो अग्गिवेस्सन, अनवकासो यं भिक्खु अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो फुसेय्य चित्तस्स एकगत'न्ति । अथ खो जयसेनो राजकुमारो अचिरवतस्स समणुद्देशस्स अट्ठानतज्ज अनवकासतज्ज पवेदेत्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

अथ खो अचिरवतो समणुद्देशो अचिरपक्कन्ते जयसेने राजकुमारे येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो अचिरवतो समणुद्देशो यावतको अहोसि जयसेनेन राजकुमारेन सद्धिं कथासल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचेसि ।

एवं वुत्ते, भगवा अचिरवतं समणुद्देशं एतदवोच — “तं कुतेत्थ, अग्गिवेस्सन, लब्भा । यं तं नेक्खम्मने जातब्बं नेक्खम्मने दट्ठब्बं नेक्खम्मने पत्तब्बं नेक्खम्मने सच्छिकातब्बं तं वत जयसेनो राजकुमारो काममज्झे वसन्तो कामे परिभुज्जन्तो कामवितक्केहि खज्जमानो कामपरिळाहेन परिडहमानो कामपरियेसनाय उस्सुको [उस्सुको (सब्बत्थ)] जस्सति वा दक्खति वा सच्छि वा करिस्सती'ति — नेतं ठानं विज्जति ।

२१५. “सेय्यथापिस्सु, अग्गिवेस्सन, द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा सुदन्ता सुविनीता, द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा अदन्ता अविनीता । तं किं मज्झसि, अग्गिवेस्सन, ये ते द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा सुदन्ता सुविनीता, अपि नु ते दन्ताव दन्तकारणं गच्छेय्युं, दन्ताव दन्तभूमिं सम्पापुणेय्यु'न्ति? “एवं, भन्ते” । “ये पन ते द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा अदन्ता अविनीता, अपि नु ते अदन्ताव दन्तकारणं गच्छेय्युं, अदन्ताव दन्तभूमिं सम्पापुणेय्युं, सेय्यथापि ते द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा सुदन्ता सुविनीता'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, यं तं नेक्खम्मने जातब्बं नेक्खम्मने दट्ठब्बं नेक्खम्मने पत्तब्बं नेक्खम्मने सच्छिकातब्बं तं वत जयसेनो राजकुमारो काममज्झे वसन्तो कामे परिभुज्जन्तो कामवितक्केहि खज्जमानो कामपरिळाहेन परिडहमानो कामपरियेसनाय उस्सुको जस्सति वा दक्खति वा सच्छि वा करिस्सती'ति — नेतं ठानं विज्जति ।

२१६. “सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, गामस्स वा निगमस्स वा अविदूरे महापब्बतो । तमेनं द्वे सहायका तम्हा गामा वा निगमा वा निक्खमित्वा हत्थविलङ्घकेन येन सो पब्बतो तेनुपसङ्कमेय्युं; उपसङ्कमित्वा एको सहायको हेट्ठा पब्बतपादे तिट्ठेय्य, एको सहायको उपरिपब्बतं आरोहेय्य । तमेनं हेट्ठा पब्बतपादे ठितो सहायको उपरिपब्बते ठितं सहायकं एवं वेदय्य — ‘यं, सम्म, किं त्वं पस्ससि उपरिपब्बते ठितो'ति? सो एवं वदेय्य — ‘पस्सामि खो अहं, सम्म, उपरिपब्बते ठितो आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यक'”न्ति ।

“सो एवं वदेय्य — ‘अट्टानं खो एतं, सम्म, अनवकासो यं त्वं उपरिपब्बते ठितो पस्सेय्यासि आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं’न्ति । तमेनं उपरिपब्बते ठितो सहायको हेट्ठिमपब्बतपादं ओरोहित्वा तं सहायकं बाहायं गहेत्वा उपरिपब्बतं आरोपेत्वा मुहुत्तं अस्सासेत्वा एवं वदेय्य — ‘यं, सम्म, किं त्वं पस्ससि उपरिपब्बते ठितो’ति? सो एवं वदेय्य — ‘पस्सामि खो अहं, सम्म, उपरिपब्बते ठितो आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं’”न्ति ।

“सो एवं वदेय्य — ‘इदानेव खो ते, सम्म, भासितं — मयं एवं आजानाम — अट्टानं खो एतं सम्म, अनवकासो यं त्वं उपरिपब्बते ठितो पस्सेय्यासि आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं’न्ति । इदानेव च पन ते भासितं मयं एवं आजानाम — ‘पस्सामि खो अहं, सम्म, उपरिपब्बते ठितो आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं’न्ति । सो एवं वदेय्य — ‘तथा हि पनाहं, सम्म, इमिना महता पब्बतेन आवुतो [आवटो (सी० अट्ट० पी०), आवुटो (स्या० कं० क०)] दट्ठेय्यं नादस’”न्ति ।

“अतो महन्ततरेन, अग्गिवेस्सन, अविज्जाखन्धेन जयसेनो राजकुमारो आवुतो निवुतो [निवुटो (स्या० कं० पी० क०)] ओफुटो [ओवुतो (सी०), ओवुटो (स्या० कं० पी०)] परियोनद्धो । सो वत यं तं नेक्खम्मेन जातब्बं नेक्खम्मेन दट्ठब्बं नेक्खम्मेन पत्तब्बं नेक्खम्मेन सच्छिकातब्बं तं वत जयसेनो राजकुमारो काममज्झे वसन्तो कामे परिभुज्जन्तो कामवितक्केहि खज्जमानो कामपरिळाहेन परिडहमानो कामपरियेसनाय उस्सुको जस्सति वा दक्खति वा सच्छि वा करिस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति । सचे खो तं, अग्गिवेस्सन, जयसेनस्स राजकुमारस्स इमा द्वे उपमा पटिभायेय्युं [पटिभासेय्युं (सी० स्या० कं० पी०)], अनच्छरियं ते जयसेनो राजकुमारो पसीदेय्य, पसन्नो च ते पसन्नाकारं करेय्या”ति । “कुतो पन मं, भन्ते, जयसेनस्स राजकुमारस्स इमा द्वे उपमा पटिभायिस्सन्ति [पटिभासिस्सन्ति (सी० स्या० कं० पी०)] अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा, सेय्यथापि भगवन्त’”न्ति?

२१७. “सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, राजा खत्तियो मुद्धावसित्तो नागवनिकं आमन्तेति — ‘एहि त्वं, सम्म नागवनिक, रज्जो नागं अभिरुहित्वा नागवनं पविसित्वा आरज्जकं नागं अतिपस्सित्वा रज्जो नागस्स गीवायं उपनिबन्धाही’ति । ‘एवं, देवा’ति खो, अग्गिवेस्सन, नागवनिको रज्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स पटिस्सुत्वा रज्जो नागं अभिरुहित्वा नागवनं पविसित्वा आरज्जकं नागं अतिपस्सित्वा रज्जो नागस्स गीवायं उपनिबन्धति । तमेनं रज्जो नागो अब्भोकासं नीहरति । एत्तावता खो, अग्गिवेस्सन, आरज्जको नागो अब्भोकासं गतो होति । एत्थगेधा [एतगेधा (सी० पी०)] हि, अग्गिवेस्सन, आरज्जका नागा यदिदं — नागवनं । तमेनं नागवनिको रज्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स आरोचेसि — ‘अब्भोकासगतो खो [खो ते (स्या० कं० क०)], देव, आरज्जको नागो’ति । अथ खो अग्गिवेस्सन, तमेनं राजा खत्तियो मुद्धावसित्तो हत्थिदमकं आमन्तेसि — ‘एहि त्वं, सम्म हत्थिदमक, आरज्जकं नागं दमयाहि आरज्जकानज्चेव सीलानं अभिनिम्मदनाय आरज्जकानज्चेव सरसङ्कप्पानं अभिनिम्मदनाय आरज्जकानज्चेव दरथकिलमथपरिळाहानं अभिनिम्मदनाय गामन्ते अभिरमापनाय मनुस्सकन्तेसु सीलेसु समादपनाया’”ति [समादापनायाति (?)] ।

“‘एवं, देवा’ति खो, अग्गिवेस्सन, हत्थिदमको रज्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स पटिस्सुत्वा महन्तं थम्भं पथवियं निखणित्वा आरज्जकस्स नागस्स गीवायं उपनिबन्धति आरज्जकानज्चेव सीलानं अभिनिम्मदनाय आरज्जकानज्चेव सरसङ्कप्पानं अभिनिम्मदनाय आरज्जकानज्चेव दरथकिलमथपरिळाहानं अभिनिम्मदनाय गामन्ते अभिरमापनाय मनुस्सकन्तेसु सीलेसु समादपनाय । तमेनं हत्थिदमको या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता

बहुजनमनापा तथारूपाहि वाचाहि समुदाचरति । यतो खो, अग्गिवेस्सन, आरज्जको नागो हत्थिदमकस्स या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपाहि वाचाहि समुदाचरियमानो सुस्सूसति, सोतं ओदहति, अज्जा चित्तं उपट्ठापेति; तमेनं हत्थिदमको उत्तरि तिणघासोदकं अनुप्पवेच्छति ।

“यतो खो, अग्गिवेस्सन, आरज्जको नागो हत्थिदमकस्स तिणघासोदकं पटिग्गण्हाति, तत्र हत्थिदमकस्स एवं होति — ‘जीविस्सति खो [नु खो (सी० क०)] दानि आरज्जको [रज्जो (सी० पी०)] नागो’ति । तमेनं हत्थिदमको उत्तरि कारणं कारेति — ‘आदिय, भो, निक्खिप, भो’ति । यतो खो, अग्गिवेस्सन, आरज्जको नागो हत्थिदमकस्स आदाननिक्खेपे वचनकरो होति ओवादप्पटिकरो, तमेनं हत्थिदमको उत्तरि कारणं कारेति — ‘अभिव्वकम, भो, पटिव्वकम, भो’ति । यतो खो, अग्गिवेस्सन, आरज्जको नागो हत्थिदमकस्स अभिव्वकमपटिव्वकमवचनकरो होति ओवादप्पटिकरो, तमेनं हत्थिदमको उत्तरि कारणं कारेति — ‘उट्ठह, भो, निसीद, भो’ति । यतो खो, अग्गिवेस्सन, आरज्जको नागो हत्थिदमकस्स उट्ठाननिसज्जाय वचनकरो होति ओवादप्पटिकरो, तमेनं हत्थिदमको उत्तरि आनेज्जं नाम कारणं कारेति, महन्तस्स फलकं सोण्डाय उपनिबन्धति, तोमरहत्थो च पुरिसो उपरिगीवाय निसिन्नो होति, समन्ततो च तोमरहत्था पुरिसा परिवारेत्वा ठिता होन्ति, हत्थिदमको च दीघतोमरयट्ठिं गहेत्वा पुरतो ठितो होति । सो आनेज्जं कारणं कारियमानो नेव पुरिमे पादे चोपेति न पच्छिमे पादे चोपेति, न पुरिमकायं चोपेति न पच्छिमकायं चोपेति, न सीसं चोपेति, न कण्णे चोपेति, न दन्ते चोपेति, न नङ्गुट्ठं चोपेति, न सोण्डं चोपेति । सो होति आरज्जको नागो खमो सत्तिप्पहारानं असिप्पहारानं उसुप्पहारानं सरपत्तप्पहारानं [परसत्थप्पहारानं (सी०), परसत्तुप्पहारानं (स्या० कं० पी०)] भेरिपणववंससङ्खडिण्डिमनिन्नादसद्धानं [भेरिपणवसङ्खटिणवनिन्नादसद्धानं (पी०)] सब्बवङ्कदोसनिहितनिन्नीतकसावो राजारहो राजभोग्गो रज्जो अङ्गन्तेव सङ्खं गच्छति ।

२१८. “एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, इध तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्बज्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति । तं धम्मं सुणाति गहपति वा गहपतिपुत्तो वा अज्जतरस्मिं वा कुले पच्चाजातो । सो तं धम्मं सुत्वा तथागते सद्धं पटिलभति । सो तेन सद्भापटिलाभेन समन्नागतो इति पटिसज्जिक्खति — ‘सम्बाधो घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पब्बज्जा । नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खलिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यंनूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं’ति ।

“सो अपरेन समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय अप्पं वा जातिपरिवट्ठं पहाय महन्तं वा जातिपरिवट्ठं पहाय केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजति । एत्तावता खो, अग्गिवेस्सन, अरियसावको अब्भोकासगतो होति । एत्थगेधा हि, अग्गिवेस्सन, देवमनुस्सा यदिदं — पच्च कामगुणा । तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति — ‘एहि त्वं, भिक्खु, सीलवा होहि, पातिमोक्खसंवरसंवुतो विहराहि आचारगोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खस्सु सिक्खापदेसू’”ति ।

“यतो खो, अग्गिवेस्सन, अरियसावको सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवुतो विहरति आचारगोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु, तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति — ‘एहि त्वं, भिक्खु,

इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होहि, चक्खुना रूपं दिस्वा मा निमित्तग्गाही...पे०... (यथा गणकमोग्गल्लानसुत्तन्ते, एवं वित्थारेतब्बानि ।)

२१९. “सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विकलेसे पञ्चाय दुब्बलीकरणे काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु...पे०... चित्ते...पे०... धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, हत्थिदमको महन्तं थम्भं पथवियं निखणित्वा आरञ्जकस्स नागस्स गीवायं उपनिबन्धति आरञ्जकानञ्चेव सीलानं अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानञ्चेव सरसङ्कप्पानं अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानञ्चेव दरथकिलमथपरिळाहानं अभिनिम्मदनाय गामन्ते अभिरमापनाय मनुस्सकन्तेसु सीलेसु समादपनाय; एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, अरियसावकस्स इमे चत्तारो सतिपट्टाना चेतसो उपनिबन्धना होन्ति गेहसितानञ्चेव सीलानं अभिनिम्मदनाय गेहसितानञ्चेव सरसङ्कप्पानं अभिनिम्मदनाय गेहसितानञ्चेव दरथकिलमथपरिळाहानं अभिनिम्मदनाय जायस्स अधिगमाय निब्बानस्स सच्छिकिरियाय ।

२२०. “तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति — ‘एहि त्वं, भिक्खु, काये कायानुपस्सी विहराहि, मा च कामूपसंहितं वितक्कं वितक्केसि । वेदनासु... चित्ते... धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहराहि, मा च कामूपसंहितं वितक्कं वितक्केसी’”ति ।

“सो वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं...पे०... ततियं ज्ञानं... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो...पे०... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति ।

२२१. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूपपातजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते...पे०... यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खयजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो ‘इदं दुक्खं’न्ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति; ‘इमे आसवा’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवसमुदयो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधो’ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ति यथाभूतं पजानाति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवापि चित्तं विमुच्चति, भवासवापि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवापि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति ।

“सो होति भिक्खु खमो सीतस्स उण्हस्स जिघच्छाय पिपासाय डंसमकसवातातपसरीसपसम्फस्सानं दुरुत्तानं दुरागतानं वचनपथानं, उप्पन्नानं सारीरिकानं वेदनानं दुक्खानं तिब्बानं खरानं कटुकानं असातानं अमनापानं पाणहरानं अधिवासकजातिको होति सब्बरागदोसमोहनहितनिन्नीतकसावो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिणेय्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्स ।

२२२. “महल्लको चेपि, अग्गिवेस्सन, रज्जो नागो अदन्तो अविनीतो कालङ्करोति, ‘अदन्तमरणं [अदन्तं मरणं (क०)] महल्लको रज्जो नागो कालङ्कतो’त्वेव सङ्खं गच्छति; मज्झिमो चेपि, अग्गिवेस्सन, रज्जो नागो। दहरो चेपि, अग्गिवेस्सन, रज्जो नागो अदन्तो अविनीतो कालङ्करोति, ‘अदन्तमरणं दहरो रज्जो नागो कालङ्कतो’त्वेव सङ्खं गच्छति; एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, थेरो चेपि भिक्खु अखीणासवो कालङ्करोति, ‘अदन्तमरणं थेरो भिक्खु कालङ्कतो’त्वेव सङ्खं गच्छति; मज्झिमो चेपि, अग्गिवेस्सन, भिक्खु। नवो चेपि, अग्गिवेस्सन, भिक्खु अखीणासवो कालङ्करोति, ‘अदन्तमरणं नवो भिक्खु कालङ्कतो’त्वेव सङ्खं गच्छति।

“महल्लको चेपि, अग्गिवेस्सन, रज्जो नागो सुदन्तो सुविनीतो कालङ्करोति, ‘दन्तमरणं महल्लको रज्जो नागो कालङ्कतो’त्वेव सङ्खं गच्छति; मज्झिमो चेपि, अग्गिवेस्सन, रज्जो नागो... दहरो चेपि, अग्गिवेस्सन, रज्जो नागो सुदन्तो सुविनीतो कालङ्करोति, ‘दन्तमरणं दहरो रज्जो नागो कालङ्कतो’त्वेव सङ्खं गच्छति; एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, थेरो चेपि भिक्खु खीणासवो कालङ्करोति, ‘दन्तमरणं थेरो भिक्खु कालङ्कतो’त्वेव सङ्खं गच्छति; मज्झिमो चेपि, अग्गिवेस्सन, भिक्खु। नवो चेपि, अग्गिवेस्सन, भिक्खु खीणासवो कालङ्करोति, ‘दन्तमरणं नवो भिक्खु कालङ्कतो’त्वेव सङ्खं गच्छती’ति।

इदमवोच भगवा। अत्तमनो अचिरवतो समणुद्देशो भगवतो भासितं अभिनन्दीति।

दन्तभूमिसुत्तं निद्धितं पञ्चमं।

६. भूमिसुत्तं

२२३. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। अथ खो आयस्मा भूमिजो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन जयसेनस्स राजकुमारस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्चत्ते आसने निसीदि। अथ खो जयसेनो राजकुमारो येनायस्मा भूमिजो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता भूमिजेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो जयसेनो राजकुमारो आयस्मन्तं भूमिजं एतदवोच — “सन्ति, भो भूमिज, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘आसज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा [चरति, अभब्बो (सी० पी०) एवमुपरिपि एकवचनेनेव दिस्सति] फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि [आसज्च अनासज्च चेपि (अट्ठ०)] करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; आसज्च अनासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय’ति। इध भोतो भूमिजस्स सत्था किंवादी [किंवादी किंदिट्ठी (स्या० कं० क०)] किमक्खायी’ति? “न खो मेतं, राजकुमार, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं। ठानज्च खो एतं विज्जति यं भगवा एवं व्याकरेय्य — ‘आसज्चेपि करित्वा अयोनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा अयोनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; आसज्च अनासज्चेपि करित्वा अयोनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासज्चेपि करित्वा अयोनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय। आसज्चेपि करित्वा योनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा योनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासज्चेपि करित्वा योनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय’ति। न खो मे तं, राजकुमार, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं। ठानज्च खो एतं विज्जति यं भगवा एवं व्याकरेय्या’ति। “सचे खो भोतो भूमिजस्स

सत्था एवंवादी [एवंवादी एवंदिट्ठी (स्या० कं० क०)] एवमक्खायी, अद्वा भोतो भूमिजस्स सत्था सब्बेसंयेव पुथुसमणब्राह्मणानं मुद्धानं [बुद्धानं (क०) मुद्धानन्तिमुद्घं, मत्थकन्ति अत्थो] मज्जे आहच्च तिट्ठीती”ति । अथ खो जयसेनो राजकुमारो आयस्मन्तं भूमिजं सकेनेव थालिपाकेन परिविसि ।

२२४. अथ खो आयस्मा भूमिजो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा भूमिजो भगवन्तं एतदवोच — “इधाहं, भन्ते, पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन जयसेनस्स राजकुमारस्स निवेसनं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । अथ खो, भन्ते, जयसेनो राजकुमारो येनाहं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा मया सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो, भन्ते, जयसेनो राजकुमारो मं एतदवोच — ‘सन्ति, भो भूमिज, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — आसज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा...पे०... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाया’ति । ‘इध भोतो भूमिजस्स सत्था किंवादी किमक्खायी’ति? एवं वुत्ते अहं, भन्ते, जयसेनं राजकुमारं एतदवोचं — ‘न खो मे तं, राजकुमार, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं । ठानज्च खो एतं विज्जति यं भगवा एवं ब्याकरेय्य — आसज्चेपि करित्वा अयोनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा अयोनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; आसज्च अनासज्चेपि करित्वा अयोनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासज्चेपि करित्वा अयोनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय । आसज्चेपि करित्वा योनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा...पे०... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा...पे०... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा योनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमायाति । न खो मे तं, राजकुमार, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं । ठानज्च खो एतं विज्जति यं भगवा एवं ब्याकरेय्या’ति । ‘सचे भोतो भूमिजस्स सत्था एवंवादी एवमक्खायी, अद्वा भोतो भूमिजस्स सत्था सब्बेसंयेव पुथुसमणब्राह्मणानं मुद्धानं मज्जे आहच्च तिट्ठीती’ति । ‘कच्चाहं, भन्ते, एवं पुट्ठो एवं ब्याकरमानो वुत्तवादी चेव भगवतो होमि, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खामि, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोमि, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छती’”ति?

“तग्घ त्वं, भूमिज, एवं पुट्ठो एवं ब्याकरमानो वुत्तवादी चेव मे होसि, न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खसि, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोसि, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छति । ये हि केचि, भूमिज, समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिट्ठिनो मिच्छासङ्कप्पा मिच्छावाचा मिच्छाकम्मन्ता मिच्छाआजीवा मिच्छावायामा मिच्छासती मिच्छासमाधिना ते आसज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; आसज्च अनासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

२२५. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो तेलत्थिको तेलगवेसी तेलपरियेसनं चरमानो वालिकं दोणिया आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य । आसज्चेपि करित्वा वालिकं दोणिया आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य, अभब्बो तेलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा वालिकं दोणिया आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य, अभब्बो तेलस्स अधिगमाय; आसज्च अनासज्चेपि करित्वा वालिकं दोणिया आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य, अभब्बो तेलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासज्चेपि करित्वा वालिकं दोणिया आकिरित्वा

उदकेन परिण्फोसकं परिण्फोसकं पीळेय्य, अभब्बो तेलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, तेलस्स अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिट्ठिनो मिच्छासङ्कप्पा मिच्छावाचा मिच्छाकम्मन्ता मिच्छाआजीवा मिच्छावायामा मिच्छासती मिच्छासमाधिना ते आसज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; आसज्च अनासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

“सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो खीरत्थिको खीरगवेसी खीरपरियेसनं चरमानो गाविं तरुणवच्छं विसाणतो आविज्जेय्य [आविज्जेय्य (सी० स्या० कं० पी०)] । आसज्चेपि करित्वा गाविं तरुणवच्छं विसाणतो आविज्जेय्य, अभब्बो खीरस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा...पे०... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा...पे०... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा गाविं तरुणवच्छं विसाणतो आविज्जेय्य, अभब्बो खीरस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, खीरस्स अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिट्ठिनो...पे०... मिच्छासमाधिना ते आसज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा...पे०... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा... पे०... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

२२६. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो नवनीतत्थिको नवनीतगवेसी नवनीतपरियेसनं चरमानो उदकं कलसे आसिज्चित्वा मत्थेन [मत्थेन (सी०), मत्तेन (क०)] आविज्जेय्य । आसज्चेपि करित्वा उदकं कलसे आसिज्चित्वा मत्थेन आविज्जेय्य, अभब्बो नवनीतस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा...पे०... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा...पे०... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा उदकं कलसे आसिज्चित्वा मत्थेन आविज्जेय्य, अभब्बो नवनीतस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, नवनीतस्स अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिट्ठिनो...पे०... मिच्छासमाधिना ते आसज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा...पे०... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा...पे०... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

“सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो अग्नित्थिको [अग्नित्थिको (सी०)] अग्निगवेसी अग्निपरियेसनं चरमानो अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेय्य [अभिमन्थेय्य (स्या० कं० पी० क०)] । आसज्चेपि करित्वा अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेय्य, अभब्बो अग्निस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा...पे०... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा...पे०... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेय्य, अभब्बो अग्निस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, अग्निस्स अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिट्ठिनो...पे०... मिच्छासमाधिना ते आसज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा...पे०... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा...पे०... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? अयोनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय । ये हि केचि, भूमिज, समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मादिट्ठिनो सम्मासङ्कप्पा सम्मावाचा सम्माकम्मन्ता सम्माआजीवा सम्मावायामा सम्मासती सम्मासमाधिना ते आसज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; आसज्च अनासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासज्चेपि करित्वा

ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

२२७. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो तेलत्थिको तेलगवेसी तेलपरियेसनं चरमानो तिलपिटुं दोणिया आकिरित्वा उदकेन परिष्फोसकं परिष्फोसकं पीळेय्य । आसज्चेपि करित्वा तिलपिटुं दोणिया आकिरित्वा उदकेन परिष्फोसकं परिष्फोसकं पीळेय्य, भब्बो तेलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा...पे०... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा...पे०... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा तिलपिटुं दोणिया आकिरित्वा उदकेन परिष्फोसकं परिष्फोसकं पीळेय्य, भब्बो तेलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, तेलस्स अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मादिट्ठिनो...पे०... सम्मासमाधिनो ते आसज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा...पे०... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा...पे०... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

“सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो खीरत्थिको खीरगवेसी खीरपरियेसनं चरमानो गाविं तरुणवच्छं थनतो आविज्जेय्य । आसज्चेपि करित्वा गाविं तरुणवच्छं थनतो आविज्जेय्य, भब्बो खीरस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा...पे०... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा...पे०... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा गाविं तरुणवच्छं थनतो आविज्जेय्य, भब्बो खीरस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, खीरस्स अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मादिट्ठिनो...पे०... सम्मासमाधिनो ते आसज्चेपि करित्वा...पे०... अनासज्चेपि करित्वा...पे०... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा...पे०... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

२२८. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो नवनीतत्थिको नवनीतगवेसी नवनीतपरियेसनं चरमानो दधिं कलसे आसिज्चित्वा मत्थेन आविज्जेय्य । आसज्चेपि करित्वा दधिं कलसे आसिज्चित्वा मत्थेन आविज्जेय्य, भब्बो नवनीतस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा दधिं कलसे आसिज्चित्वा मत्थेन आविज्जेय्य, भब्बो नवनीतस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, नवनीतस्स अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मादिट्ठिनो...पे०... सम्मासमाधिनो ते आसज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा ... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

“सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो अग्गित्थिको अग्गिगवेसी अग्गिपरियेसनं चरमानो सुक्खं कट्ठं कोळापं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेय्य; () [(भब्बो अग्गिस्स अधिगमाय) (सब्बत्थ)] आसज्चेपि करित्वा... अनासज्चेपि करित्वा... आसज्च अनासज्चेपि करित्वा... नेवासं नानासज्चेपि करित्वा सुक्खं कट्ठं कोळापं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेय्य, भब्बो अग्गिस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, अग्गिस्स अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मादिट्ठिनो...पे०... सम्मासमाधिनो ते आसज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; आसज्च अनासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासज्चेपि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

“सचे खो तं, भूमिज, जयसेनस्स राजकुमारस्स इमा चतस्सो उपमा पटिभायेय्युं अनच्छरियं ते जयसेनो राजकुमारो पसीदेय्य, पसन्नो च ते पसन्नाकारं करेय्या”ति । “कुतो पन मं, भन्ते, जयसेनस्स राजकुमारस्स इमा चतस्सो उपमा पटिभायिस्सन्ति अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा, सेय्यथापि भगवन्त”न्ति?

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा भूमिजो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

भूमिजसुत्तं निद्धितं छट्ठं ।

७. अनुरुद्धसुत्तं

२२९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो पञ्चकङ्गो थपति अज्जतरं पुरिसं आमन्तेसि — “एहि त्वं, अम्भो पुरिस, येनायस्मा अनुरुद्धो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा मम वचनेन आयस्मतो अनुरुद्धस्स पादे सिरसा वन्दाहि [वन्दाहि, एवञ्च वदेहि (सी० पी०)] — ‘पञ्चकङ्गो, भन्ते, थपति आयस्मतो अनुरुद्धस्स पादे सिरसा वन्दती’ति; एवञ्च वदेहि [एवञ्च वदेति (सी० पी०)] — ‘अधिवासेतु किर, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो पञ्चकङ्गस्स थपतिस्स स्वातनाय अत्तचतुत्थो भत्तं; येन च किर, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो पगेवतरं आगच्छेय्य; पञ्चकङ्गो, भन्ते, थपति [पञ्चकङ्गो थपति (सी० पी०)] बहुकिच्चो बहुकरणीयो राजकरणीयेना”ति । “एवं, भन्ते”ति खो सो पुरिसो पञ्चकङ्गस्स थपतिस्स पटिस्सुत्वा येनायस्मा अनुरुद्धो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं अनुरुद्धं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो पुरिसो आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच — “पञ्चकङ्गो, भन्ते, थपति आयस्मतो अनुरुद्धस्स पादे सिरसा वन्दति, एवञ्च वदेति — ‘अधिवासेतु किर, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो पञ्चकङ्गस्स थपतिस्स स्वातनाय अत्तचतुत्थो भत्तं; येन च किर, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो पगेवतरं आगच्छेय्य; पञ्चकङ्गो, भन्ते, थपति बहुकिच्चो बहुकरणीयो राजकरणीयेना”ति । अधिवासेसि खो आयस्मा अनुरुद्धो तुण्हीभावेन ।

२३०. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन पञ्चकङ्गस्स थपतिस्स निवेसनं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पञ्चत्ते आसने निसीदि । अथ खो पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं अनुरुद्धं पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं अनुरुद्धं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं अज्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच —

“इध मं, भन्ते, थेरा भिक्खू उपसङ्गमित्वा एवमाहंसु — ‘अप्पमाणां, गहपति, चेतोविमुत्तिं भावेही’ति [अप्पमाणा गहपति चेतोविमुत्तिं भावेत्वाति (क०)] । एकच्चे थेरा एवमाहंसु — ‘महग्गतां, गहपति, चेतोविमुत्तिं भावेही’ति । या चायं, भन्ते, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति या च महग्गता चेतोविमुत्ति — इमे धम्मा नानत्था चेव नानाब्यञ्जना च, उदाहु एकत्था ब्यञ्जनमेव नान”न्ति? “तेन हि, गहपति, तं येवेत्थ पटिभातु । अपण्णकन्ते इतो भविस्सती”ति । “मय्हं खो, भन्ते, एवं होति — ‘या चायं अप्पमाणा चेतोविमुत्ति या च महग्गता चेतोविमुत्ति इमे धम्मा एकत्था ब्यञ्जनमेव नान”न्ति । “या चायं, गहपति, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति या च महग्गता चेतोविमुत्ति इमे धम्मा नानत्था चेव नानाब्यञ्जना च । तदमिनापेतं, गहपति, परियायेन वेदितब्बं यथा इमे धम्मा नानत्था चेव नानाब्यञ्जना च” ।

“कतमा च, गहपति, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति? इध, गहपति, भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति,

तथा दुतियं तथा ततियं तथा चतुत्थं; इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बाबज्जेन फरित्वा विहरति । करुणासहगतेन चेतसा... मुदितासहगतेन चेतसा... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं तथा ततियं तथा चतुत्थं; इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बाबज्जेन फरित्वा विहरति । अयं वुच्चति, गहपति, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति ।

२३१. “कतमा च, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति? इध, गहपति, भिक्खु यावता एकं रुक्खमूलं महग्गतन्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयं वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति । इध पन, गहपति, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा रुक्खमूलानि महग्गतन्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयम्पि [अयं (स्या० कं० क०)] वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति । इध पन, गहपति, भिक्खु यावता एकं गामक्खेत्तं महग्गतन्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयम्पि वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति । इध पन, गहपति, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा गामक्खेत्तानि महग्गतन्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयम्पि वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति । इध पन, गहपति, भिक्खु यावता एकं महारज्जं महग्गतन्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयम्पि वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति । इध पन, गहपति, भिक्खु यावता एकं महारज्जानि महग्गतन्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयम्पि वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति । इध पन, गहपति, भिक्खु यावता समुद्धपरियन्तं पथविं महग्गतन्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयम्पि वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति । इमिना खो एतं, गहपति, परियायेन वेदितब्बं यथा इमे धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना च ।

२३२. “चतस्सो खो इमा गहपति, भवूपपत्तियो । कतमा चतस्सो? इध, गहपति, एकच्चो ‘परित्ताभा’ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सो कायस्स भेदा परं मरणा परित्ताभानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । इध पन, गहपति, एकच्चो ‘अप्पमाणाभा’ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सो कायस्स भेदा परं मरणा अप्पमाणाभानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । इध पन, गहपति, एकच्चो ‘संकिलिद्धाभा’ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सो कायस्स भेदा परं मरणा संकिलिद्धाभानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । इध पन, गहपति, एकच्चो ‘परिसुद्धाभा’ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सो कायस्स भेदा परं मरणा परिसुद्धाभानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । इमा खो, गहपति, चतस्सो भवूपपत्तियो ।

“होति खो सो, गहपति, समयो, या ता देवता एकज्झं सन्निपतन्ति, तासं एकज्झं सन्निपतितानं वण्णनानत्तज्झि खो पज्जायति नो च आभानानत्तं । सेय्यथापि, गहपति, पुरिसो सम्बहुलानि तेलप्पदीपानि एकं घरं पवेसेय्य । तेसं एकं घरं पवेसितानं अच्चिन्नानत्तज्झि खो पज्जायेथ, नो च आभानानत्तं; एवमेव खो, गहपति, होति खो सो समयो, या ता देवता एकज्झं सन्निपतन्ति तासं एकज्झं सन्निपतितानं वण्णनानत्तज्झि खो पज्जायति, नो च आभानानत्तं ।

“होति खो सो, गहपति, समयो, या ता देवता ततो विपक्कमन्ति, तासं ततो विपक्कमन्तीं वण्णनानत्तज्जेव पज्जायति आभानानत्तज्ज । सेय्यथापि, गहपति, पुरिसो तानि सम्बहुलानि तेलप्पदीपानि तम्हा घरा नीहरेय्य । तेसं ततो नीहतानं [नीहरन्तानं (सी० स्या० कं० पी०)] अच्चिन्नानत्तज्जेव पज्जायेथ आभानानत्तज्ज; एवमेव खो, गहपति, होति खो सो समयो, या ता देवता ततो विपक्कमन्ति, तासं ततो विपक्कमन्तीं वण्णनानत्तज्जेव पज्जायति आभानानत्तज्ज ।

“न खो, गहपति, तासं देवतानं एवं होति — ‘इदं अम्हाकं निच्चन्ति वा धुवन्ति वा सस्सत’न्ति वा, अपि च यत्थ यत्थेव ता [या (क०)] देवता अभिनिविसन्ति तत्थ तत्थेव ता देवता अभिरमन्ति । सेय्यथापि, गहपति, मक्खिकानं काजेन

वा पिटकेन वा हरीयमानानं न एवं होति — ‘इदं अम्हाकं निच्चन्ति वा धुवन्ति वा सस्सत’न्ति वा, अपि च यत्थ यत्थेव ता [या (क०)] मक्खिका अभिनिविसन्ति तत्थ तत्थेव ता मक्खिका अभिरमन्ति; एवमेव खो, गहपति, तासं देवतानं न एवं होति — ‘इदं अम्हाकं निच्चन्ति वा धुवन्ति वा सस्सत’न्ति वा, अपि च यत्थ यत्थेव ता देवता अभिनिविसन्ति तत्थ तत्थेव ता देवता अभिरमन्ती’ति ।

२३३. एवं वुत्ते, आयस्मा सभियो कच्चानो [कच्चायनो (सी०)] आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच — “साधु, भन्ते अनुरुद्ध! अत्थि च मे एत्थ उत्तरिं पटिपुच्छितब्बं । या ता, भन्ते, देवता आभा सब्बा ता परित्ताभा उदाहु सन्तेत्थ एकच्चा देवता अप्पमाणाभा’ति? “तदङ्गेन खो, आवुसो कच्चान, सन्तेत्थ एकच्चा देवता परित्ताभा, सन्ति पनेत्थ एकच्चा देवता अप्पमाणाभा’ति । “को नु खो, भन्ते अनुरुद्ध, हेतु को पच्चयो येन तासं देवतानं एकं देवनिकायं उपपन्नानं सन्तेत्थ एकच्चा देवता परित्ताभा, सन्ति पनेत्थ एकच्चा देवता अप्पमाणाभा’ति?

“तेन हावुसो कच्चान, तंयेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासि । तं किं मज्झसि, आवुसो कच्चान, ख्वायं भिक्खु यावता एकं रुक्खमूलं ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, योचायं [योपायं (क०)] भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा रुक्खमूलानि ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति — इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्तभावना महग्गततरा’ति? “ख्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा रुक्खमूलानि ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति — अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं महग्गततरा’ति ।

“तं किं मज्झसि, आवुसो कच्चान, ख्वायं भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा रुक्खमूलानि ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, योचायं भिक्खु यावता एकं गामक्खेत्तं ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति — इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्तभावना महग्गततरा’ति? “ख्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता एकं गामक्खेत्तं ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति — अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं महग्गततरा’ति ।

“तं किं मज्झसि, आवुसो कच्चान, ख्वायं भिक्खु यावता एकं गामक्खेत्तं ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, योचायं भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा गामक्खेत्तानि ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति — इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्तभावना महग्गततरा’ति? “ख्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा गामक्खेत्तानि ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति — अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं महग्गततरा’ति ।

“तं किं मज्झसि, आवुसो कच्चान, ख्वायं भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा गामक्खेत्तानि ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, योचायं भिक्खु यावता एकं महारज्जं ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति — इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्तभावना महग्गततरा’ति? “ख्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता एकं महारज्जं ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति — अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं महग्गततरा’ति ।

“तं किं मज्झसि, आवुसो कच्चान, ख्वायं भिक्खु यावता एकं महारज्जं ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, योचायं भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा महारज्जानि ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति — इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्तभावना महग्गततरा’ति? “ख्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा महारज्जानि ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति — अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं महग्गततरा’ति ।

“तं किं मज्झसि, आवुसो कच्चान, ख्वायं भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा महारज्जानि ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, योचायं भिक्खु यावता समुदपरियन्तं पथविं ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति — इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्तभावना महग्गततरा”ति? “ख्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता समुदपरियन्तं पथविं ‘महग्गत’न्ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति — अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं महग्गततरा”ति? “अयं खो, आवुसो कच्चान, हेतु अयं पच्चयो, येन तासं देवतानं एकं देवनिकायं उपपन्नानं सन्तेत्थ एकच्चा देवता परित्ताभा, सन्ति पनेत्थ एकच्चा देवता अप्पमाणाभा”ति ।

२३४. “साधु, भन्ते अनुरुद्ध! अत्थि च मे एत्थ उत्तरिं पटिपुच्छितब्बं । यावता [या ता (क०)], भन्ते, देवता आभा सब्बा ता संकिलिद्धाभा उदाहु सन्तेत्थ एकच्चा देवता परिसुद्धाभा”ति? “तदङ्गेन खो, आवुसो कच्चान, सन्तेत्थ एकच्चा देवता संकिलिद्धाभा, सन्ति पनेत्थ एकच्चा देवता परिसुद्धाभा”ति । “को नु खो, भन्ते, अनुरुद्ध, हेतु को पच्चयो, येन तासं देवतानं एकं देवनिकायं उपपन्नानं सन्तेत्थ एकच्चा देवता संकिलिद्धाभा, सन्ति पनेत्थ एकच्चा देवता परिसुद्धाभा”ति?

“तेन, हावुसो कच्चान, उपमं ते करिस्सामि । उपमायपिधेकच्चे [उपमायमिधेकच्चे (क०)] विज्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । सेय्यथापि, आवुसो कच्चान, तेलप्पदीपस्स झायतो तेलम्पि अपरिसुद्धं वट्टिपि अपरिसुद्धा । सो तेलस्सपि अपरिसुद्धत्ता वट्टियापि अपरिसुद्धत्ता अन्धन्धं विय झायति; एवमेव खो, आवुसो कच्चान, इधेकच्चो भिक्खु ‘संकिलिद्धाभा’ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, तस्स कायदुद्धुल्लम्पि न सुप्पटिप्पस्सद्धं होति, थिनमिद्धम्पि न सुसमूहतं होति, उद्धच्चकुक्कुच्चम्पि न सुप्पटिविनीतं होति । सो कायदुद्धुल्लस्सपि न सुप्पटिप्पस्सद्धत्ता थिनमिद्धस्सपि न सुसमूहतत्ता उद्धच्चकुक्कुच्चस्सपि न सुप्पटिविनीतत्ता अन्धन्धं विय झायति । सो कायस्स भेदा परं मरणा संकिलिद्धाभानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । सेय्यथापि, आवुसो कच्चान, तेलप्पदीपस्स झायतो तेलम्पि परिसुद्धं वट्टिपि परिसुद्धा । सो तेलस्सपि परिसुद्धत्ता वट्टियापि परिसुद्धत्ता न अन्धन्धं विय झायति; एवमेव खो, आवुसो कच्चान, इधेकच्चो भिक्खु ‘परिसुद्धाभा’ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । तस्स कायदुद्धुल्लम्पि सुप्पटिप्पस्सद्धं होति, थिनमिद्धम्पि सुसमूहतं होति, उद्धच्चकुक्कुच्चम्पि सुप्पटिविनीतं होति । सो कायदुद्धुल्लस्सपि सुप्पटिप्पस्सद्धत्ता थिनमिद्धस्सपि सुसमूहतत्ता उद्धच्चकुक्कुच्चस्सपि सुप्पटिविनीतत्ता न अन्धन्धं विय झायति । सो कायस्स भेदा परं मरणा परिसुद्धाभानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, आवुसो कच्चान, हेतु अयं पच्चयो येन तासं देवतानं एकं देवनिकायं उपपन्नानं सन्तेत्थ एकच्चा देवता संकिलिद्धाभा, सन्ति पनेत्थ एकच्चा देवता परिसुद्धाभा”ति ।

२३५. एवं वुत्ते, आयस्मा सभियो कच्चानो आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच — “साधु, भन्ते अनुरुद्ध! न, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो एवमाह — ‘एवं मे सुत’न्ति वा ‘एवं अरहति भवितु’न्ति वा; अथ च पन, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो ‘एवम्पि ता देवता, इतिपि ता देवता’त्वेव भासति । तस्स मय्हं, भन्ते, एवं होति — ‘अद्धा आयस्मता अनुरुद्धेन ताहि देवताहि सद्धिं सन्निवुत्थपुब्बज्जेव सल्लपितपुब्बज्ज साकच्छा च समापज्जितपुब्बा’”ति । “अद्धा खो अयं, आवुसो कच्चान, आसज्ज उपनीय वाचा भासिता, अपि च ते अहं ब्याकरिस्सामि — ‘दीघरत्तं खो मे, आवुसो कच्चान, ताहि देवताहि सद्धिं सन्निवुत्थपुब्बज्जेव सल्लपितपुब्बज्ज साकच्छा च समापज्जितपुब्बा’”ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सभियो कच्चानो पच्चकङ्गं थपतिं एतदवोच — “लाभा ते, गहपति, सुलद्धं ते, गहपति, यं त्वज्जेव तं कङ्गाधम्मं पहासि [पजहसि (क०)], मयज्जिमं [यम्पिमं (सी० स्या० कं० पी०)] धम्मपरियायं अलत्थम्हा सवनाया”ति ।

अनुरुद्धसुत्तं निद्धितं सत्तमं ।

८. उपक्किलेससुत्तं

२३६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा कोसम्बियं विहरति घोसितारामे । तेन खो पन समयेन कोसम्बियं भिक्खू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “इध, भन्ते, कोसम्बियं भिक्खू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति । साधु, भन्ते, भगवा येन ते भिक्खू तेनुपसङ्गमतु अनुकम्पं उपादाया”ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । अथ खो भगवा येन ते भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा ते भिक्खू एतदवोच — “अलं, भिक्खवे, मा भण्डनं, मा कलहं, मा विग्गहं, मा विवाद”न्ति ।

एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आगमेतु, भन्ते! भगवा धम्मस्सामी; अप्पोस्सुक्को, भन्ते, भगवा दिट्ठधम्मसुखविहारं अनुयुत्तो विहरतु; मयमेतेन भण्डनेन कलहेन विग्गहेन विवादेन पज्जायिस्सामा”ति । दुतियम्पि खो भगवा ते भिक्खू एतदवोच — “अलं, भिक्खवे, मा भण्डनं, मा कलहं, मा विग्गहं, मा विवाद”न्ति । दुतियम्पि खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आगमेतु, भन्ते! भगवा धम्मस्सामी; अप्पोस्सुक्को, भन्ते, भगवा दिट्ठधम्मसुखविहारं अनुयुत्तो विहरतु; मयमेतेन भण्डनेन कलहेन विग्गहेन विवादेन पज्जायिस्सामा”ति । ततियम्पि खो भगवा ते भिक्खू एतदवोच — “अलं, भिक्खवे, मा भण्डनं, मा कलहं, मा विग्गहं, मा विवाद”न्ति । ततियम्पि खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आगमेतु, भन्ते, भगवा धम्मस्सामी; अप्पोस्सुक्को, भन्ते, भगवा दिट्ठधम्मसुखविहारं अनुयुत्तो विहरतु; मयमेतेन भण्डनेन कलहेन विग्गहेन विवादेन पज्जायिस्सामा”ति ।

अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय कोसम्बिं पिण्डाय पाविसि । कोसम्बियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय ठितकोव इमा गाथा अभसि —

२३७. “पुथुसद्धो समजनो, न बालो कोचि मज्जथ ।

सङ्गस्मिं भिज्जमानस्मिं, नाज्जं भिय्यो अमज्जरुं ॥

“परिमुट्ठा पण्डिताभासा, वाचागोचरभाणिनो ।

याविच्छन्ति मुखायामं, येन नीता न तं विदू ॥

“अक्कोच्छि मं अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।

ये च तं उपनय्हन्ति, वेरं तेसं न सम्मति ॥

“अक्कोच्छि मं अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।

ये च तं नुपनय्हन्ति, वेरं तेसूपसम्मति ॥

“न हि वेरेन वेरानि, सम्मन्तीध कुदाचनं ।

अवेरेन च सम्मन्ति, एस धम्मो सनन्तनो ॥

“परे च न विजानन्ति, मयमेतथ यमामसे ।
ये च तत्थ विजानन्ति, ततो सम्मन्ति मेधगा ॥

“अट्टिच्छिन्ना पाणहरा, गवस्सधनहारिनो ।
रट्ठं विलुम्पमानानं, तेसम्पि होति सङ्गति ।
कस्मा तुम्हाकं नो सिया ॥

“सचे लभेथ निपकं सहायं,
सद्धिं चरं साधुविहारि धीरं ।
अभिभुय्य सब्बानि परिस्सयानि,
चरेय्य तेनत्तमनो सतीमा ॥

“नो चे लभेथ निपकं सहायं,
सद्धिं चरं साधुविहारि धीरं ।
राजाव रट्ठं विजितं पहाय,
एको चरे मातङ्गरज्जेव नागो ॥

“एकस्स चरितं सेय्यो, नत्थि बाले सहायता ।
एको चरे न च पापानि कयिरा,
अप्पोस्सुक्को मातङ्गरज्जेव नागो”ति ॥

२३८. अथ खो भगवा ठितकोव इमा गाथा भासित्वा येन बालकलोणकारगामो [बालकलोणकगामो (क०), तथा विनयेपि] तेनुपसङ्गमि । तेन खो पन समयेन आयस्मा भगु बालकलोणकारगामे विहरति । अद्वसा खो आयस्मा भगु भगवन्तं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान आसनं पज्जपेसि उदकञ्च पादानं धोवनं [उदकञ्च पादानं (सी० स्या० कं० पी०)] । निसीदि भगवा पज्जत्ते आसने । निसज्ज पादे पक्खालेसि । आयस्मापि खो भगु भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं भगुं भगवा एतदवोच — “कच्चि, भिक्खु, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि पिण्डकेन न किलमसी”ति? “खमनीयं भगवा, यापनीयं भगवा, न चाहं, भन्ते, पिण्डकेन किलमामी”ति । अथ खो भगवा आयस्मन्तं भगुं धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उट्ठायासना येन पाचीनवंसदायो तेनुपसङ्गमि ।

तेन खो पन समयेन आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च नन्दियो [भद्वियो (म० नि० २.१६६ नळकपाने)] आयस्मा च किमिलो [किम्बिलो (सी० स्या० कं० पी०)] पाचीनवंसदाये विहरन्ति । अद्वसा खो दायपालो भगवन्तं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान भगवन्तं एतदवोच — “मा, महासमण, एतं दायं पाविसि । सन्तेत्थ तयो कुलपुत्ता अत्तकामरूपा विहरन्ति । मा तेसं अफासुमकासी”ति । अस्सोसि खो आयस्मा अनुरुद्धो दायपालस्स भगवता सद्धिं मन्तयमानस्स । सुत्वान दायपालं एतदवोच — “मा, आवुसो दायपाल, भगवन्तं वारेसि । सत्था नो भगवा अनुप्पत्तो”ति ।

२३९. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो येनायस्मा च नन्दियो येनायस्मा च किमिलो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तञ्च नन्दियं आयस्मन्तञ्च किमिलं एतदवोच — “अभिक्कमथायस्मन्तो, अभिक्कमथायस्मन्तो, सत्था नो

भगवा अनुप्पत्तो'ति । अथ खो आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च नन्दियो आयस्मा च किमिलो भगवन्तं पच्चुगन्त्वा एको भगवतो पत्तचीवरं पटिगहेसि, एको आसनं पज्जपेसि, एको पादोदकं उपट्ठपेसि । निसीदि भगवा पज्जत्ते आसने । निसज्ज पादे पक्खालेसि । तेपि खो आयस्मन्तो भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं अनुरुद्धं भगवा एतदवोच — “कच्चि वो, अनुरुद्धा, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि पिण्डकेन न किलमथा'ति? “खमनीयं भगवा, यापनीयं भगवा, न च मयं, भन्ते, पिण्डकेन किलमामा'ति । “कच्चि पन वो, अनुरुद्धा, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरथा'ति? “तग्घ मयं, भन्ते, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरामा'ति । “यथा कथं पन तुम्हे, अनुरुद्धा, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरथा'ति? “इध मय्हं, भन्ते, एवं होति — ‘लाभा वत मे, सुलद्धं वत मे योहं एवरूपेहि सब्रह्मचारीहि सद्धिं विहरामी'ति । तस्स मय्हं, भन्ते, इमेसु आयस्मन्तेसु मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च, मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च, मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च । तस्स, मय्हं, भन्ते, एवं होति — ‘यंनूनाहं सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसंयेव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तेय्य'न्ति । सो खो अहं, भन्ते, सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसंयेव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तामि । नाना हि खो नो, भन्ते, काया, एकज्ज पन मज्जे चित्त'न्ति ।

आयस्मापि खो नन्दियो...पे०... आयस्मापि खो किमिलो भगवन्तं एतदवोच — “मय्हमि खो, भन्ते, एवं होति — ‘लाभा वत मे, सुलद्धं वत मे योहं एवरूपेहि सब्रह्मचारीहि सद्धिं विहरामी'ति । तस्स मय्हं, भन्ते, इमेसु आयस्मन्तेसु मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च, मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च, मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च । तस्स मय्हं, भन्ते, एवं होति — ‘यंनूनाहं सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसंयेव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तेय्य'न्ति । सो खो अहं, भन्ते, सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसंयेव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तामि । नाना हि खो नो, भन्ते, काया, एकज्ज पन मज्जे चित्तन्ति । एवं खो मयं, भन्ते, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरामा'ति ।

२४०. “साधु, साधु, अनुरुद्धा! कच्चि पन वो, अनुरुद्धा, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरथा'ति? “तग्घ मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरामा'ति । “यथा कथं पन तुम्हे, अनुरुद्धा, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरथा'ति? “इध, भन्ते, अम्हाकं यो पठमं गामतो पिण्डाय पटिक्कमति, सो आसनानि पज्जपेति, पानीयं परिभोजनीयं उपट्ठापेति, अवक्कारपातिं उपट्ठापेति । यो पच्छा गामतो पिण्डाय पटिक्कमति — सचे होति भुत्तावसेसो, सचे आकङ्खति, भुज्जति; नो चे आकङ्खति, अप्पहरिते वा छट्ठेति अपाणके वा उदके ओपिलापेति — सो आसनानि पटिसामेति, पानीयं परिभोजनीयं पटिसामेति, अवक्कारपातिं धोवित्वा पटिसामेति, भत्तगं सम्मज्जति । यो पस्सति पानीयघटं वा परिभोजनीयघटं वा वच्चघटं वा रिक्तं तुच्छं सो उपट्ठापेति । सचस्स होति अविस्सय्हं, हत्थविकारेन दुतियं आमन्तेत्वा हत्थविलङ्घकेन उपट्ठापेति [उपट्ठपेति (सी०)], न त्वेव मयं, भन्ते, तप्पच्चया वाचं भिन्दाम । पज्चाहिकं खो पन मयं, भन्ते, सब्बरत्तिं धम्मिया कथाय सन्निसीदाम । एवं खो मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरामा'ति ।

२४१. “साधु, साधु, अनुरुद्धा! अत्थि पन वो, अनुरुद्धा, एवं अप्पमत्तानं आतापीनं पहितत्तानं विहरतं उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो'ति? “इध मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरन्ता ओभासज्चेव सज्जानाम दस्सनज्ज रूपानं । सो खो पन नो ओभासो नचिरस्सेव अन्तरधायति दस्सनज्ज रूपानं; तज्ज निमित्तं नप्पटिविज्झामा'ति ।

“तं खो पन वो, अनुरुद्धा, निमित्तं पटिविज्झितब्बं । अहमि सुदं, अनुरुद्धा, पुब्बेव सम्बोधा अनभिसम्बुद्धो बोधिसत्तोव समानो ओभासञ्चेव सज्जानामि दस्सनञ्च रूपानं । सो खो पन मे ओभासो नचिरस्सेव अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘को नु खो हेतु को पच्चयो येन मे ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं’ति? तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘विचिकिच्छा खो मे उदपादि, विचिकिच्छाधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सती’”ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा, अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो ओभासञ्चेव सज्जानामि दस्सनञ्च रूपानं । सो खो पन मे ओभासो नचिरस्सेव अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘को नु खो हेतु को पच्चयो येन मे ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं’ति? तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘अमनसिकारो खो मे उदपादि, अमनसिकाराधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो’”ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘थिनमिद्धं खो मे उदपादि, थिनमिद्धाधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न थिनमिद्धं’”ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘छम्भितत्तं खो मे उदपादि, छम्भितत्ताधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो अद्धानमगगण्णटिपन्नो, तस्स उभतोपस्से वट्टका [वधका (सी० स्या० कं० पी०)] उप्पतेय्युं, तस्स ततोनिदानं छम्भितत्तं उप्पज्जेय्य; एवमेव खो मे, अनुरुद्धा, छम्भितत्तं उदपादि, छम्भितत्ताधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न थिनमिद्धं न छम्भितत्तं’”ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘उप्पिलं [उब्बिल्लं (सी० पी०), उब्बिलं (स्या० कं०)] खो मे उदपादि, उप्पिलाधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो एकं निधिमुखं गवेसन्तो सकिदेव पञ्चनिधिमुखानि अधिगच्छेय्य, तस्स ततोनिदानं उप्पिलं उप्पज्जेय्य; एवमेव खो मे, अनुरुद्धा, उप्पिलं उदपादि, उप्पिलाधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति, न अमनसिकारो, न थिनमिद्धं, न छम्भितत्तं, न उप्पिलं’”ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘दुडुल्लं खो मे उदपादि, दुडुल्लाधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति, न अमनसिकारो, न थिनमिद्धं, न छम्भितत्तं, न उप्पिलं, न दुडुल्लं’”ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘अच्चारद्धवीरियं खो मे उदपादि, अच्चारद्धवीरियाधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सेय्यथापि,

अनुरुद्धा, पुरिसो उभोहि हत्थेहि वट्टकं गाळ्हं गणहेय्य, सो तत्थेव पतमेय्य [मतमेय्य (बहूसु) प + तं + एय्य = पतमेय्य-इति पदविभागो]; एवमेव खो मे, अनुरुद्धा, अच्चारद्धवीरियं उदपादि, अच्चारद्धवीरियाधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति, न अमनसिकारो, न थिनमिद्धं, न छम्भितत्तं, न उप्पिलं, न दुट्ठुल्लं, न अच्चारद्धवीरियं””न्ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘अतिलीनवीरियं खो मे उदपादि, अतिलीनवीरियाधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो वट्टकं सिथिलं गणहेय्य, सो तस्स हत्थतो उप्पतेय्य; एवमेव खो मे, अनुरुद्धा, अतिलीनवीरियं उदपादि, अतिलीनवीरियाधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति, न अमनसिकारो, न थिनमिद्धं, न छम्भितत्तं, न उप्पिलं, न दुट्ठुल्लं, न अच्चारद्धवीरियं, न अतिलीनवीरियं””न्ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘अभिजप्पा खो मे उदपादि, अभिजप्पाधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति, न अमनसिकारो, न थिनमिद्धं, न छम्भितत्तं, न उप्पिलं, न दुट्ठुल्लं, न अच्चारद्धवीरियं, न अतिलीनवीरियं, न अभिजप्पा””ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘नानत्तसज्जा खो मे उदपादि, नानत्तसज्जाधिकरणञ्च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति, न अमनसिकारो, न थिनमिद्धं, न छम्भितत्तं, न उप्पिलं, न दुट्ठुल्लं, न अच्चारद्धवीरियं, न अतिलीनवीरियं, न अभिजप्पा, न नानत्तसज्जा””ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा, अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो ओभासञ्चेव सज्जानामि दस्सनञ्च रूपानं । सो खो पन मे ओभासो नचिरस्सेव अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । तस्स मय्हं अनुरुद्धा एतदहोसि — ‘को नु खो हेतु को पच्चयो येन मे ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं”न्ति । तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘अतिनिज्झायितत्तं खो मे रूपानं उदपादि, अतिनिज्झायितत्ताधिकरणञ्च पन मे रूपानं समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनञ्च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति, न अमनसिकारो, न थिनमिद्धं, न छम्भितत्तं, न उप्पिलं, न दुट्ठुल्लं, न अच्चारद्धवीरियं, न अतिलीनवीरियं, न अभिजप्पा, न नानत्तसज्जा, न अतिनिज्झायितत्तं रूपानं””न्ति ।

२४२. “सो खो अहं, अनुरुद्धा, ‘विचिकिच्छा चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा विचिकिच्छं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, ‘अमनसिकारो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अमनसिकारं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, ‘थिनमिद्धं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा थिनमिद्धं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, ‘छम्भितत्तं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा छम्भितत्तं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, ‘उप्पिलं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा उप्पिलं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, ‘दुट्ठुल्लं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा दुट्ठुल्लं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, ‘अच्चारद्धवीरियं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अच्चारद्धवीरियं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, ‘अतिलीनवीरियं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अतिलीनवीरियं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं,

‘अभिजप्पा चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अभिजप्पं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, ‘नानत्तसज्जा चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा नानत्तसज्जं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, ‘अतिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अतिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं ।

२४३. “सो खो अहं, अनुरुद्धा, अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो ओभासज्झि खो सज्जानामि, न च रूपानि पस्सामि; रूपानि हि खो पस्सामि, न च ओभासं सज्जानामि — ‘केवलम्पि रत्तिं, केवलम्पि दिवं [दिवसं (सी० स्या० कं० पी०)], केवलम्पि रत्तिन्दिवं [रत्तिदिवं (क०)] । तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘को नु खो हेतु को पच्चयो य्वाहं ओभासज्झि खो सज्जानामि न च रूपानि पस्सामि; रूपानि हि खो [खो तस्मिं समये (सी० क०)] पस्सामि न च ओभासं सज्जानामि — केवलम्पि रत्तिं, केवलम्पि दिवं, केवलम्पि रत्तिन्दिवं’न्ति । तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘यस्मिज्झि खो अहं समये रूपनिमित्तं अमनसिकरित्वा ओभासनिमित्तं मनसि करोमि, ओभासज्झि खो तस्मिं समये सज्जानामि, न च रूपानि पस्सामि । यस्मिं पनाहं समये ओभासनिमित्तं अमनसिकरित्वा रूपनिमित्तं मनसि करोमि, रूपानि हि खो तस्मिं समये पस्सामि न च ओभासं सज्जानामि — केवलम्पि रत्तिं, केवलम्पि दिवं, केवलम्पि रत्तिन्दिवं’”न्ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा, अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो परित्तज्जेव ओभासं सज्जानामि, परित्तानि च रूपानि पस्सामि; अप्पमाणज्जेव ओभासं सज्जानामि, अप्पमाणानि च रूपानि पस्सामि — केवलम्पि रत्तिं, केवलम्पि दिवं, केवलम्पि रत्तिन्दिवं । तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘को नु खो हेतु को पच्चयो य्वाहं परित्तज्जेव ओभासं सज्जानामि, परित्तानि च रूपानि पस्सामि; अप्पमाणज्जेव ओभासं सज्जानामि, अप्पमाणानि च रूपानि पस्सामि — केवलम्पि रत्तिं, केवलम्पि दिवं, केवलम्पि रत्तिन्दिवं’न्ति । तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘यस्मिं खो मे समये परित्तो समाधि होति, परित्तं मे तस्मिं समये चक्खु होति । सोहं परित्तेन चक्खुना परित्तज्जेव ओभासं सज्जानामि, परित्तानि च रूपानि पस्सामि । यस्मिं पन मे समये अप्पमाणो समाधि होति, अप्पमाणं मे तस्मिं समये चक्खु होति । सोहं अप्पमाणेन चक्खुना अप्पमाणज्जेव ओभासं सज्जानामि, अप्पमाणानि च रूपानि पस्सामि — केवलम्पि रत्तिं, केवलम्पि दिवं, केवलम्पि रत्तिन्दिवं’”न्ति ।

२४४. यतो खो मे, अनुरुद्धा, ‘विचिकिच्छा चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा विचिकिच्छा चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि, ‘अमनसिकारो चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अमनसिकारो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि, ‘थिनमिद्धं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा थिनमिद्धं चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि, ‘छम्भितत्तं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा छम्भितत्तं चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि, ‘उप्पिलं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा उप्पिलं चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि, ‘दुडुल्लं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा दुडुल्लं चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि, ‘अच्चारद्धवीरियं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अच्चारद्धवीरियं चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि, ‘अतिलीनवीरियं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अतिलीनवीरियं चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि, ‘अभिजप्पा चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अभिजप्पा चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि, ‘नानत्तसज्जा चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा नानत्तसज्जा चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि, ‘अतिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसो’ति — इति विदित्वा अतिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि ।

२४५. “तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘ये खो मे चित्तस्स उपक्किलेसा ते मे पहीना । हन्द, दानाहं तिविधेन

समाधिं भावेमी'ति [भावेसिन्ति (सी० स्या० कं०)] । सो खो अहं, अनुरुद्धा, सवितक्कम्पि सविचारं समाधिं भावेसिं [भावेमि (क०)], अवितक्कम्पि विचारमत्तं समाधिं भावेसिं, अवितक्कम्पि अविचारं समाधिं भावेसिं, सप्पीतिकम्पि समाधिं भावेसिं, निष्पीतिकम्पि समाधिं भावेसिं, सातसहगतम्पि समाधिं भावेसिं, उपेक्खासहगतम्पि समाधिं भावेसिं । यतो खो मे, अनुरुद्धा, सवितक्कोपि सविचारो समाधिं भावितो अहोसि, अवितक्कोपि विचारमत्तो समाधिं भावितो अहोसि, अवितक्कोपि अविचारो समाधिं भावितो अहोसि, सप्पीतिकोपि समाधिं भावितो अहोसि, निष्पीतिकोपि समाधिं भावितो अहोसि, सातसहगतोपि समाधिं भावितो अहोसि, उपेक्खासहगतोपि समाधिं भावितो अहोसि । जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि, अकुप्पा मे चेतोविमुत्ति । अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो'ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा अनुरुद्धो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

उपक्किलेससुत्तं निद्धितं अट्टमं ।

९. बालपण्डितसुत्तं

२४६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो'ति । “भदन्ते'ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“तीणिमानि, भिक्खवे, बालस्स बाललक्खणानि बालनिमित्तानि बालापदानानि । कतमानि तीणि? इध, भिक्खवे, बालो दुच्चिन्तितचिन्ती च होति दुब्भासितभासी च दुक्कटकम्मकारी च । नो चेत्तं [नो चेदं (सं० नि० ३.२७-२८)], भिक्खवे, बालो दुच्चिन्तितचिन्ती च अभविस्स दुब्भासितभासी च दुक्कटकम्मकारी च केन नं [न तेन नं (क०), न नं (?)] पण्डिता जानेय्युं — ‘बालो अयं भवं असप्पुरिसो'ति? यस्मा च खो, भिक्खवे, बालो दुच्चिन्तितचिन्ती च होति दुब्भासितभासी च दुक्कटकम्मकारी च तस्मा नं पण्डिता जानन्ति — ‘बालो अयं भवं असप्पुरिसो'ति । स खो सो, भिक्खवे, बालो तिविधं दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सचे, भिक्खवे, बालो सभायं वा निसिन्नो होति, रथिकाय [रथियाय (बहूसु)] वा निसिन्नो होति, सिङ्घाटके वा निसिन्नो होति; तत्र चे जनो तज्जं तस्सारुपं कथं मन्तेति । सचे, भिक्खवे, बालो पाणातिपाती होति, अदिन्नादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति, मुसावादी होति, सुरामेरयमज्जपमादट्ठायी होति, तत्र, भिक्खवे, बालस्स एवं होति — ‘यं खो जनो तज्जं तस्सारुपं कथं मन्तेति, संविज्जन्ते ते च [संविज्जन्ते ते च (सी० स्या० कं० पी०)] धम्मा मयि, अहञ्च तेसु धम्मेसु सन्दिस्सामी'ति । इदं, भिक्खवे, बालो पठमं दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

२४७. “पुन चपरं, भिक्खवे, बालो पस्सति राजानो चोरं आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ते — कसाहिपि ताळेन्ते वेत्तेहिपि ताळेन्ते अद्धदण्डकेहिपि ताळेन्ते हत्थम्पि छिन्दन्ते पादम्पि छिन्दन्ते हत्थपादम्पि छिन्दन्ते कण्णम्पि छिन्दन्ते नासम्पि छिन्दन्ते कण्णनासम्पि छिन्दन्ते बिलङ्गथालिकम्पि करोन्ते सङ्खुमुण्डिकम्पि करोन्ते राहुमुखम्पि करोन्ते जोतिमालिकम्पि करोन्ते हत्थपज्जोतिकम्पि करोन्ते एरकवत्तिकम्पि करोन्ते चीरकवासिकम्पि करोन्ते एणेय्यकम्पि करोन्ते बलिसर्मसिकम्पि करोन्ते कहापणिकम्पि करोन्ते खारापतच्छिकम्पि [खारापटिच्छिकम्पि (क०)] करोन्ते पलिघपरिवत्तिकम्पि करोन्ते पलालपीठकम्पि [पलालपिट्टकम्पि (पी०)] करोन्ते तत्तेनपि तेलेन ओसिञ्चन्ते सुनखेहिपि खादापेन्ते जीवन्तम्पि सूले उतासेन्ते असिनापि सीसं छिन्दन्ते । तत्र, भिक्खवे, बालस्स एवं होति — ‘यथारूपानं खो पापकानं कम्मानं हेतु राजानो चोरं आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ति — कसाहिपि ताळेन्ति...पे०... असिनापि

सीसं छिन्दन्ति; संविज्जन्तेव ते धम्मा मयि, अहञ्च तेसु धम्मेसु सन्दिस्सामि । मं चेपि राजानो [सचे मम्पि (क०)] जानेय्युं, मम्पि राजानो गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेय्युं — कसाहिपि ताळेय्युं...पे०... जीवन्तम्पि सूले उत्तासेय्युं, असिनापि सीसं छिन्देय्युं'न्ति । इदम्पि, भिक्खवे, बालो दुतियं दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

२४८. “पुन चपरं, भिक्खवे, बालं पीठसमारूढं वा मज्जसमारूढं वा छमायं [छमाय (सी० पी०)] वा सेमानं, यानिस्स पुब्बे पापकानि कम्मनि कतानि कायेन दुच्चरितानि वाचाय दुच्चरितानि मनसा दुच्चरितानि तानिस्स तम्हि समये ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति । सेय्यथापि, भिक्खवे, महत्तं पब्बतकूटानं छाया सायन्हसमयं पथविया ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति; एवमेव खो, भिक्खवे, बालं पीठसमारूढं वा मज्जसमारूढं वा छमायं वा सेमानं, यानिस्स पुब्बे पापकानि कम्मनि कतानि कायेन दुच्चरितानि वाचाय दुच्चरितानि मनसा दुच्चरितानि तानिस्स तम्हि समये ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति । तत्र, भिक्खवे, बालस्स एवं होति — ‘अकत्तं वत मे कल्याणं, अकत्तं कुसलं, अकत्तं भीरुत्ताणं; कत्तं पापं, कत्तं लुद्धं, कत्तं किब्बिसं । यावता, भो, अकत्तकल्याणानं अकत्तकुसलानं अकत्तभीरुत्ताणानं कत्तपापानं कत्तलुद्धानं कत्तकिब्बिसानं गतिं तं गतिं पेच्च गच्छामी’ति । सो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । इदम्पि, भिक्खवे, बालो ततियं दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

“स खो सो, भिक्खवे, बालो कायेन दुच्चरितं चरित्वा वाचाय दुच्चरितं चरित्वा मनसा दुच्चरितं चरित्वा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । यं खो तं, भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘एकन्तं अनिट्ठं एकन्तं अकन्तं एकन्तं अमनाप’न्ति, निरयमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘एकन्तं अनिट्ठं एकन्तं अकन्तं एकन्तं अमनाप’न्ति । यावज्जिदं, भिक्खवे, उपमापि [उपमाहिपि (सी०)] न सुकरा याव दुक्खा निरया’ति ।

२४९. एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “सक्का पन, भन्ते, उपमं कातु’न्ति? “सक्का भिक्खू’ति भगवा अवोच । सेय्यथापि, भिक्खु, चोरं आगुचारिं गहेत्वा रज्जो दस्सेय्युं — ‘अयं खो, देव, चोरो आगुचारी, इमस्स यं इच्छसि तं दण्डं पणेही’ति । तमेनं राजा एवं वदेय्य — ‘गच्छथ, भो, इमं पुरिसं पुब्बण्हसमयं सत्तिसतेन हनथा’ति । तमेनं पुब्बण्हसमयं सत्तिसतेन हनेय्युं । अथ राजा मज्झन्हिकसमयं [मज्झन्तिकसमयं (सी० स्या० कं० क०), मज्झन्तिकं समयं (पी०)] एवं वदेय्य — ‘अम्भो, कथं सो पुरिसो’ति? “तथेव, देव, जीवती’ति । तमेनं राजा एवं वदेय्य — ‘गच्छथ, भो, तं पुरिसं मज्झन्हिकसमयं सत्तिसतेन हनथा’ति । तमेनं मज्झन्हिकसमयं सत्तिसतेन हनेय्युं । अथ राजा सायन्हसमयं एवं वदेय्य — ‘अम्भो, कथं सो पुरिसो’ति? ‘तथेव, देव, जीवती’ति । तमेनं राजा एवं वदेय्य — ‘गच्छथ, भो, तं पुरिसं सायन्हसमयं सत्तिसतेन हनथा’ति । तमेनं सायन्हसमयं सत्तिसतेन हनेय्युं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो तीहि सत्तिसतेहि हज्जमानो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदियेथा’ति? “एकिस्सापि, भन्ते, सत्तिया हज्जमानो सो पुरिसो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदियेथ, को पन वादो तीहि सत्तिसतेही’ति?

२५०. अथ खो भगवा परित्तं पाणिमत्तं पासाणं गहेत्वा भिक्खू आमन्तेसि — “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमो नु खो महन्ततरो — यो चायं मया परित्तो पाणिमत्तो पासाणो गहितो, यो च हिमवा पब्बतराजा’ति? “अप्पमत्तको अयं, भन्ते, भगवता परित्तो पाणिमत्तो पासाणो गहितो, हिमवन्तं पब्बतराजानं उपनिधाय सङ्खम्पि न उपेति, कलभागम्पि न उपेति, उपनिधम्पि [उपनिधिम्पि (सी० पी०)] न उपेति’ । “एवमेव खो, भिक्खवे, यं सो पुरिसो तीहि सत्तिसतेहि हज्जमानो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति तं निरयकस्स दुक्खस्स उपनिधाय सङ्खम्पि न उपेति, कलभागम्पि न उपेति, उपनिधम्पि न उपेति’ ।

“तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला पञ्चविधबन्धनं नाम कम्मकारणं करोन्ति — तत्तं अयोखिलं [अयोखीलं (सी० स्या० कं० पी०)] हत्थे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं दुतिये हत्थे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं पादे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं दुतिये पादे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं मज्झे उरस्मिं गमेन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति [ब्यन्तिहोति (पी० क०)] । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला संवेसेत्वा कुठारीहि [कुठारीहि (क०)] तच्छन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा...पे०... ब्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा वासीहि तच्छन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा...पे०... ब्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला रथे योजेत्वा आदिताय पथविया सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय [सज्जोतिभूताय (स्या० कं० पी०)] सारेन्तिपि पच्चासारेन्तिपि । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा...पे०... ब्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला महन्तं अङ्गारपब्बतं आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं आरोपेन्तिपि ओरोपेन्तिपि । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा तत्ताय लोहकुम्भिया पक्खिपन्ति आदिताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय । सो तत्थ फेणुद्देहकं पच्चति । सो तत्थ फेणुद्देहकं पच्चमानो सकिम्पि उद्धं गच्छति, सकिम्पि अधो गच्छति, सकिम्पि तिरियं गच्छति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला [निरयपाला पुनप्पुनं (क०)] महानिरये पक्खिपन्ति । सो खो पन, भिक्खवे, महानिरयो —

“चतुक्कण्णो चतुद्वारो, विभत्तो भागसो मितो ।
अयोपाकारपरियन्तो, अयसा पटिकुज्जितो ॥

“तस्स अयोमया भूमि, जलिता तेजसा युता ।
समन्ता योजनसतं, फरित्वा तिष्ठति सब्बदा” ॥

“अनेकपरियायेनपि खो अहं, भिक्खवे, निरयकथं कथेय्यं; यावज्जिदं, भिक्खवे, न सुकरा अक्खानेन पापुणितुं याव दुक्खा निरया ।

२५१. “सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा तिणभक्खा । ते अल्लानिपि तिणानि सुक्खानिपि तिणानि दन्तुल्लेहकं खादन्ति । कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा तिणभक्खा? हत्थी अस्सा गोणा गद्रभा अजा मिगा, ये वा पनज्जेपि केचि तिरच्छानगता पाणा तिणभक्खा । स खो सो, भिक्खवे, बालो इध पुब्बे रसादो इध पापानि कम्मनि करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहब्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता तिणभक्खा ।

“सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा गूथभक्खा । ते दूरतोव गूथगन्धं घायित्वा धावन्ति — ‘एत्थ भुज्जिस्साम, एत्थ भुज्जिस्सामा’ति । सेय्यथापि नाम ब्राह्मणा आहुतिगन्धेन धावन्ति — ‘एत्थ भुज्जिस्साम, एत्थ भुज्जिस्सामा’ति; एवमेव खो, भिक्खवे, सन्ति तिरच्छानगता पाणा गूथभक्खा, ते दूरतोव गूथगन्धं घायित्वा धावन्ति — ‘एत्थ भुज्जिस्साम, एत्थ भुज्जिस्सामा’ति । कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा गूथभक्खा? कुक्कुटा सूकरा सोणा सिङ्गाला, ये वा पनज्जेपि केचि तिरच्छानगता पाणा गूथभक्खा । स खो सो, भिक्खवे, बालो इध पुब्बे रसादो इध पापानि कम्मनि करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहब्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता गूथभक्खा ।

“सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा अन्धकारे जायन्ति अन्धकारे जीयन्ति [जिय्यन्ति (क०)] अन्धकारे मीयन्ति [मिय्यन्ति (क०)] । कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा अन्धकारे जायन्ति अन्धकारे जीयन्ति अन्धकारे मीयन्ति?

कीटा पुळवा [पटङ्गा (स्या० कं० क०)] गण्डुप्पादा, ये वा पनञ्जेपि केचि तिरच्छानगता पाणा अन्धकारे जायन्ति अन्धकारे जीयन्ति अन्धकारे मीयन्ति । स खो सो, भिक्खवे, बालो इध पुब्बे रसादो, इध पापानि कम्मनि करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहब्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता अन्धकारे जायन्ति अन्धकारे जीयन्ति अन्धकारे मीयन्ति ।

“सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा उदकस्मिं जायन्ति उदकस्मिं जीयन्ति उदकस्मिं मीयन्ति । कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा उदकस्मिं जायन्ति उदकस्मिं जीयन्ति उदकस्मिं मीयन्ति? मच्छा कच्छपा सुसुमारा, ये वा पनञ्जेपि केचि तिरच्छानगता पाणा उदकस्मिं जायन्ति उदकस्मिं जीयन्ति उदकस्मिं मीयन्ति । स खो सो, भिक्खवे, बालो इध पुब्बे रसादो इध पापानि कम्मनि करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहब्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता उदकस्मिं जायन्ति उदकस्मिं जीयन्ति उदकस्मिं मीयन्ति ।

“सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा असुचिस्मिं जायन्ति असुचिस्मिं जीयन्ति असुचिस्मिं मीयन्ति । कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा असुचिस्मिं जायन्ति असुचिस्मिं जीयन्ति असुचिस्मिं मीयन्ति? ये ते, भिक्खवे, सत्ता पूतिमच्छे वा जायन्ति पूतिमच्छे वा जीयन्ति पूतिमच्छे वा मीयन्ति पूतिकुणपे वा...पे... पूतिकुम्मासे वा... चन्दनिकाय वा... ओलिगल्ले वा जायन्ति, (ये वा पनञ्जेपि केचि तिरच्छानगता पाणा असुचिस्मिं जायन्ति असुचिस्मिं जीयन्ति असुचिस्मिं मीयन्ति ।) [() नत्थि सी० स्या० कं० पी० पोत्थकेसु] स खो सो, भिक्खवे, बालो इध पुब्बे रसादो इध पापानि कम्मनि करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहब्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता असुचिस्मिं जायन्ति असुचिस्मिं जीयन्ति असुचिस्मिं मीयन्ति ।

“अनेकपरियायेनपि खो अहं, भिक्खवे, तिरच्छानयोनिकथं कथेय्यं; यावज्जिदं, भिक्खवे, न सुकरं अक्खानेन पापुणितुं याव दुक्खा तिरच्छानयोनि ।

२५२. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो एकच्छिग्गलं युगं महासमुद्धे पक्खिपेय्य । तमेनं पुरत्थिमो वातो पच्छिमेन संहरेय्य, पच्छिमो वातो पुरत्थिमेन संहरेय्य, उत्तरो वातो दक्खिणेन संहरेय्य, दक्खिणो वातो उत्तरेन संहरेय्य । तत्रास्स काणो कच्छपो, सो वस्ससतस्स वस्ससतस्स [वस्ससतस्स वस्ससहस्सस्स वस्ससतसहस्सस्स (सी०), वस्ससतस्स (स्या० कं० पी०)] अच्चयेन सकिं उम्मुज्जेय्य । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो काणो कच्छपो अमुस्मिं एकच्छिग्गले युगे गीवं पवेसेय्या”ति? (“नो हेतं, भन्ते” ।) [() नत्थि सी० पी० पोत्थकेसु] “यदि पन [यदि नून (सी० स्या० कं० पी०)], भन्ते, कदाचि करहचि दीघस्स अद्ढुनो अच्चयेना”ति । “खिप्पतरं खो सो, भिक्खवे, काणो कच्छपो अमुस्मिं एकच्छिग्गले युगे गीवं पवेसेय्य, अतो दुल्लभतराहं, भिक्खवे, मनुस्सत्तं वदामि सकिं विनिपातगतेन बालेन । तं किस्स हेतु? न हेत्थ, भिक्खवे, अत्थि धम्मचरिया समचरिया कुसलकिरिया पुज्जकिरिया । अज्जमज्जखादिका एत्थ, भिक्खवे, वत्तति दुब्बलखादिका” ।

“स खो सो, भिक्खवे, बालो सचे कदाचि करहचि दीघस्स अद्ढुनो अच्चयेन मनुस्सत्तं आगच्छति, यानि तानि नीचकुलानि — चण्डालकुलं वा नेसादकुलं वा वेनकुलं [वेणकुलं (सी० पी०)] वा रथकारकुलं वा पुक्कुसकुलं वा । तथारूपे कुले पच्चाजायति दलिद्वे अप्पन्नपानभोजने कसिरवुत्तिके, यत्थ कसिरेन घासच्छादो लब्धति । सो च होति दुब्बण्णो दुद्दसिको ओकोटिमको बह्वाबाधो [बह्वाबाधो (क०)] काणो वा कुणी वा खुज्जो वा पक्खहतो वा न लाभी अन्नस्स पानस्स वत्थस्स यानस्स मालागन्धविलेपनस्स सेय्यावसथपदीपेय्यस्स । सो कायेन दुच्चरितं चरति वाचाय दुच्चरितं चरति मनसा दुच्चरितं चरति । सो कायेन दुच्चरितं चरित्वा वाचाय दुच्चरितं चरित्वा मनसा दुच्चरितं चरित्वा

कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, अक्खधुत्तो पठमेनेव कलिग्गहेन पुत्तम्पि जीयेथ, दारम्पि जीयेथ, सब्बं सापतेय्यम्पि जीयेथ, उत्तरिपि अधिबन्धं [अनुबन्धं (सी० पी०), अद्भुबन्धं (स्या० कं०)] निगच्छेय्य । अप्पमत्तको सो, भिक्खवे, कलिग्गहो यं सो अक्खधुत्तो पठमेनेव कलिग्गहेन पुत्तम्पि जीयेथ, दारम्पि जीयेथ, सब्बं सापतेय्यम्पि जीयेथ, उत्तरिपि अधिबन्धं निगच्छेय्य । अथ खो अयमेव ततो महन्ततरो कलिग्गहो यं सो बालो कायेन दुच्चरितं चरित्वा वाचाय दुच्चरितं चरित्वा मनसा दुच्चरितं चरित्वा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । अयं, भिक्खवे, केवला परिपूरा [केवलपरिपूरा (सी० पी०) म० नि० १.२४४ पाळिया संसन्देतब्बा] बालभूमी”ति ।

२५३. “तीणिमानि, भिक्खवे, पण्डितस्स पण्डितलक्खणानि पण्डितनिमित्तानि पण्डितापदानानि । कतमानि तीणि? इध, भिक्खवे, पण्डितो सुचिन्तितचिन्ती च होति सुभासितभासी च सुकतकम्मकारी च । नो चेत्तं, भिक्खवे, पण्डितो सुचिन्तितचिन्ती च अभविस्स सुभासितभासी च सुकतकम्मकारी च, केन नं [न तेन नं (कं०), न नं (?)] पण्डिता जानेय्युं — ‘पण्डितो अयं भवं सप्पुरिसो’ति? यस्मा च खो, भिक्खवे, पण्डितो सुचिन्तितचिन्ती च होति सुभासितभासी च सुकतकम्मकारी च तस्मा नं पण्डिता जानन्ति — ‘पण्डितो अयं भवं सप्पुरिसो’ति । स खो सो, भिक्खवे, पण्डितो तिविधं दिट्ठेव धम्मे सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सचे, भिक्खवे, पण्डितो सभायं वा निसिन्नो होति, रथिकाय वा निसिन्नो होति, सिङ्घाटके वा निसिन्नो होति; तत्र चे जनो तज्जं तस्सारुपं कथं मन्तेति । सचे, भिक्खवे, पण्डितो पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठाना पटिविरतो होति; तत्र, भिक्खवे, पण्डितस्स एवं होति — ‘यं खो जनो तज्जं तस्सारुपं कथं मन्तेति; संविज्जन्तेव ते धम्मा मयि, अहञ्च तेसु धम्मेसु सन्दिस्सामी’ति । इदं, भिक्खवे, पण्डितो पठमं दिट्ठेव धम्मे सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

२५४. “पुन चपरं, भिक्खवे, पण्डितो पस्सति राजानो चोरं आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ते — कसाहिपि ताळेन्ते वेत्तेहिपि ताळेन्ते अद्भदण्डकेहिपि ताळेन्ते हत्थम्पि छिन्दन्ते पादम्पि छिन्दन्ते हत्थपादम्पि छिन्दन्ते कण्णम्पि छिन्दन्ते नासम्पि छिन्दन्ते कण्णनासम्पि छिन्दन्ते बिलङ्गथालिकम्पि करोन्ते सङ्खमुण्डिकम्पि करोन्ते राहुमुखम्पि करोन्ते जोतिमालिकम्पि करोन्ते हत्थपज्जोतिकम्पि करोन्ते एरकवत्तिकम्पि करोन्ते चीरकवासिकम्पि करोन्ते एण्येय्यकम्पि करोन्ते बलिसमंसिकम्पि करोन्ते कहापणिकम्पि करोन्ते खारापतच्छिकम्पि करोन्ते पलिघपरिवत्तिकम्पि करोन्ते पलालपीठकम्पि करोन्ते तत्तेनपि तेलेन ओसिञ्चन्ते सुनखेहिपि खादापेन्ते जीवन्तम्पि सूले उतासेन्ते असिनापि सीसं छिन्दन्ते । तत्र, भिक्खवे, पण्डितस्स एवं होति — ‘यथारूपानं खो पापकानं कम्मानं हेतु राजानो चोरं आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ति कसाहिपि ताळेन्ति, वेत्तेहिपि ताळेन्ति, अद्भदण्डकेहिपि ताळेन्ति, हत्थम्पि छिन्दन्ति, पादम्पि छिन्दन्ति, हत्थपादम्पि छिन्दन्ति, कण्णम्पि छिन्दन्ति, नासम्पि छिन्दन्ति, कण्णनासम्पि छिन्दन्ति, बिलङ्गथालिकम्पि करोन्ति, सङ्खमुण्डिकम्पि करोन्ति, राहुमुखम्पि करोन्ति, जोतिमालिकम्पि करोन्ति, हत्थपज्जोतिकम्पि करोन्ति, एरकवत्तिकम्पि करोन्ति, चीरकवासिकम्पि करोन्ति, एण्येय्यकम्पि करोन्ति, बलिसमंसिकम्पि करोन्ति, कहापणिकम्पि करोन्ति, खारापतच्छिकम्पि करोन्ति, पलिघपरिवत्तिकम्पि करोन्ति, पलालपीठकम्पि करोन्ति, तत्तेनपि तेलेन ओसिञ्चन्ति, सुनखेहिपि खादापेन्ति, जीवन्तम्पि सूले उतासेन्ति, असिनापि सीसं छिन्दन्ति, न ते धम्मा मयि संविज्जन्ति, अहञ्च न तेसु धम्मेसु सन्दिस्सामी’ति । इदम्पि, भिक्खवे, पण्डितो दुतियं दिट्ठेव धम्मे सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

२५५. “पुन चपरं, भिक्खवे, पण्डितं पीठसमारूढं वा मञ्चसमारूढं वा छमायं वा सेमानं, यानिस्स पुब्बे कल्याणानि कम्मनि कतानि कायेन सुचरितानि वाचाय सुचरितानि मनसा सुचरितानि तानिस्स तम्हि समये ओलम्बन्ति... पे०... सेय्यथापि, भिक्खवे, महत्तं पब्बतकूटानं छाया सायन्हसमयं पथविया ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति; एवमेव खो, भिक्खवे, पण्डितं पीठसमारूढं वा मञ्चसमारूढं वा छमायं वा सेमानं यानिस्स पुब्बे कल्याणानि कम्मनि कतानि कायेन सुचरितानि वाचाय सुचरितानि मनसा सुचरितानि तानिस्स तम्हि समये ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति । तत्र, भिक्खवे, पण्डितस्स एवं होति — ‘अकतं वत मे पापं, अकतं लुद्धं, अकतं किब्बिसं; कतं कल्याणं, कतं कुसलं, कतं भीरुत्ताणं । यावता, भो, अकतपापानं अकतलुद्धानं अकतकिब्बिसानं कतकल्याणानं कतकुसलानं कतभीरुत्ताणानं गतिं तं गतिं पेच्च गच्छामी’ति । सो न सोचति, न किलमति, न परिदेवति, न उरत्ताळिं कन्दति, न सम्मोहं आपज्जति । इदम्पि, भिक्खवे, पण्डितो ततियं दिट्ठेव धम्मे सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

“स खो सो, भिक्खवे, पण्डितो कायेन सुचरितं चरित्वा वाचाय सुचरितं चरित्वा मनसा सुचरितं चरित्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । यं खो तं, भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘एकन्तं इट्ठं एकन्तं कन्तं एकन्तं मनाप’न्ति, सगमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘एकन्तं इट्ठं एकन्तं कन्तं एकन्तं मनाप’न्ति । यावज्जिदं, भिक्खवे, उपमापि न सुकरा याव सुखा सग्गा’ति ।

२५६. एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “सक्का पन, भन्ते, उपमं कातु’न्ति? “सक्का भिक्खू’ति भगवा अवोच । “सेय्यथापि, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती सत्तहि रतनेहि समन्नागतो चतूहि च इद्धीहि ततोनिदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । कतमेहि सत्तहि? इध, भिक्खवे, रज्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स तदहुपोसथे पन्नरसे सीसंन्हातस्स उपोसथिकस्स उपरिपासादवरगतस्स दिब्बं चक्करतनं पातुभवति सहस्सारं सनेमिकं सनाभिकं सब्बाकारपरिपूरं । तं दिस्वान रज्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स एवं होति [एतदहोसि (स्या० कं० क०)] — ‘सुतं खो पन मेतं यस्स रज्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स तदहुपोसथे पन्नरसे सीसंन्हातस्स उपोसथिकस्स उपरिपासादवरगतस्स दिब्बं चक्करतनं पातुभवति सहस्सारं सनेमिकं सनाभिकं सब्बाकारपरिपूरं, सो होति राजा चक्कवत्तीति । अस्सं नु खो अहं राजा चक्कवत्ती’ति?

“अथ खो, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्धावसित्तो वामेन हत्थेन भिङ्गारं गहेत्वा दक्खिणेन हत्थेन चक्करतनं अब्भुक्करति — ‘पवत्ततु भवं चक्करतनं, अभिविजिनातु भवं चक्करतन’न्ति । अथ खो तं, भिक्खवे, चक्करतनं पुरत्थिमं दिसं पवत्तति । अन्वदेव राजा चक्कवत्ती सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । यस्मिं खो पन, भिक्खवे, पदेसे चक्करतनं पतिट्ठाति तत्थ राजा चक्कवत्ती वासं उपेति सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । ये खो पन, भिक्खवे, पुरत्थिमाय दिसाय पटिराजानो ते राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्गमित्वा एवमाहंसु — ‘एहि खो, महाराज! स्वागतं ते, महाराज [स्वागतं महाराज (सी० स्या० कं० पी०)]! सकं ते, महाराज! अनुसास, महाराजा’ति । राजा चक्कवत्ती एवमाह — ‘पाणो न हन्तब्बो, अदिन्नं नादातब्बं, कामेसुमिच्छा न चरितब्बा, मुसा न भासितब्बा, मज्जं न पातब्बं, यथाभुत्तज्च भुज्जथा’ति । ये खो पन, भिक्खवे, पुरत्थिमाय दिसाय पटिराजानो ते रज्जो चक्कवत्तिस्स अनुयन्ता [अनुयुत्ता (सी० स्या० कं० पी०)] भवन्ति [अहेसुं (स्या० कं० क०)] ।

२५७. “अथ खो तं, भिक्खवे, चक्करतनं पुरत्थिमं समुद्धं अज्झोगाहेत्वा [अज्झोगाहेत्वा (सी० स्या० कं० पी०)] पच्चुत्तरित्वा दक्खिणं दिसं पवत्तति...पे०... दक्खिणं समुद्धं अज्झोगाहेत्वा पच्चुत्तरित्वा पच्छिमं दिसं पवत्तति... पच्छिमं समुद्धं अज्झोगाहेत्वा पच्चुत्तरित्वा उत्तरं दिसं पवत्तति अन्वदेव राजा चक्कवत्ती सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । यस्मिं खो पन,

भिक्षवे, पदेसे चक्करतनं पतिट्ठाति तत्थ राजा चक्कवत्ती वासं उपेति सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय ।

“ये खो पन, भिक्षवे, उत्तराय दिसाय पटिराजानो ते राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्गमित्वा एवमाहंसु — ‘एहि खो, महाराज! स्वागतं ते, महाराज! सकं ते, महाराज! अनुसास, महाराजा’ति । राजा चक्कवत्ती एवमाह — ‘पाणो न हन्तब्बो, अदिन्नं नादातब्बं, कामेसुमिच्छा न चरितब्बा, मुसा न भासितब्बा, मज्जं न पातब्बं; यथाभुत्तञ्च भुज्जथा’ति । ये खो पन, भिक्षवे, उत्तराय दिसाय पटिराजानो ते रज्जो चक्कवत्तिस्स अनुयन्ता भवन्ति ।

“अथ खो तं, भिक्षवे, चक्करतनं समुदपरियन्तं पथविं अभिविजिनित्वा तमेव राजधानिं पच्चागन्त्वा रज्जो चक्कवत्तिस्स अन्तेपुरद्वारे अक्खाहतं मज्जे तिट्ठाति रज्जो चक्कवत्तिस्स अन्तेपुरद्वारं उपसोभयमानं । रज्जो, भिक्षवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं चक्करतनं पातुभवति ।

२५८. “पुन चपरं, भिक्षवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स हत्थिरतनं पातुभवति — सब्बसेतो सत्तप्पतिट्ठो इद्धिमा वेहासङ्गमो उपोसथो नाम नागराजा । तं दिस्वान रज्जो चक्कवत्तिस्स चित्तं पसीदति — ‘भद्वकं वत, भो, हत्थियानं, सचे दमथं उपेय्या’ति । अथ खो तं, भिक्षवे, हत्थिरतनं सेय्यथापि नाम भद्वो हत्थाजानीयो दीघरत्तं सुपरिदन्तो एवमेव दमथं उपेति । भूतपुब्बं, भिक्षवे, राजा चक्कवत्ती तमेव हत्थिरतनं वीमंसमानो पुब्बण्हसमयं अभिरुहित्वा समुदपरियन्तं पथविं अनुसंयायित्वा तमेव राजधानिं पच्चागन्त्वा पातरासमकासि । रज्जो, भिक्षवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं हत्थिरतनं पातुभवति ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स अस्सरतनं पातुभवति — सब्बसेतो काळसीसो मुज्जकेसो इद्धिमा वेहासङ्गमो वलाहको नाम अस्सराराजा । तं दिस्वान रज्जो चक्कवत्तिस्स चित्तं पसीदति — ‘भद्वकं वत, भो, अस्सयानं, सचे दमथं उपेय्या’ति । अथ खो तं, भिक्षवे, अस्सरतनं सेय्यथापि नाम भद्वो अस्साजानीयो दीघरत्तं सुपरिदन्तो एवमेव दमथं उपेति । भूतपुब्बं, भिक्षवे, राजा चक्कवत्ती तमेव अस्सरतनं वीमंसमानो पुब्बण्हसमयं अभिरुहित्वा समुदपरियन्तं पथविं अनुसंयायित्वा तमेव राजधानिं पच्चागन्त्वा पातरासमकासि । रज्जो, भिक्षवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं अस्सरतनं पातुभवति ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स मणिरतनं पातुभवति । सो होति मणि वेळुरियो सुभो जातिमा अट्ठंसो सुपरिकम्मकतो । तस्स खो पन, भिक्षवे, मणिरतनस्स आभा समन्ता योजनं फुटा होति । भूतपुब्बं, भिक्षवे, राजा चक्कवत्ती तमेव मणिरतनं वीमंसमानो चतुरङ्गिणिं सेनं सन्नह्णित्वा मणिं धजगं आरोपेत्वा रत्तन्धकारतिमिसाय पायासि । ये खो पन, भिक्षवे, समन्ता गामा अहेसुं ते तेनोभासेन कम्मन्ते पयोजेसुं ‘दिवा’ति मज्जमाना । रज्जो, भिक्षवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं मणिरतनं पातुभवति ।

“पुन चपरं, भिक्षवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स इत्थिरतनं पातुभवति । सा अभिरूपा दस्सनीया पासादिका परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागता नातिदीघा नातिरस्सा नातिकिसा नातिथूला नातिकाळिका [नातिकाळी (सी० पी०)] नाच्चोदाता, अतिक्कन्ता मानुसं वण्णं, अप्पत्ता दिब्बं वण्णं । तस्स खो पन, भिक्षवे, इत्थिरतनस्स एवरूपो कायसम्फस्सो होति सेय्यथापि नाम तूलपिचुनो वा कप्पासपिचुनो वा । तस्स खो पन, भिक्षवे, इत्थिरतनस्स सीते उण्हानि गत्तानि होन्ति, उण्हे सीतानि गत्तानि होन्ति । तस्स खो पन, भिक्षवे, इत्थिरतनस्स कायतो चन्दनगन्धो वायति, मुखतो उप्पलगन्धो वायति । तं खो पन, भिक्षवे, इत्थिरतनं रज्जो चक्कवत्तिस्स पुब्बुट्ठायिनी होति पच्छानिपातिनी किंकारपटिस्साविनी

मनापचारिनी पियवादिनी । तं खो पन, भिक्खवे, इत्थिरतनं राजानं चक्कवत्तिं मनसापि नो अतिचरति, कुतो पन कायेन? रज्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं इत्थिरतनं पातुभवति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स गहपतिरतनं पातुभवति । तस्स कम्मविपाकजं दिब्बचक्खु पातुभवति, येन निधिं पस्सति सस्सामिकम्पि अस्सामिकम्पि । सो राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्गमित्वा एवमाह — ‘अप्पोस्सुक्को त्वं, देव, होहि । अहं ते धनेन धनकरणीयं [धनेन करणीयं (क०)] करिस्सामी’ति । भूतपुब्बं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती तमेव गहपतिरतनं वीमंसमानो नावं अभिरुहित्वा मज्झे गङ्गाय नदिया सोतं ओगाहित्वा [ओगहेत्वा (सी० पी०)] गहपतिरतनं एतदवोच — ‘अत्थो मे, गहपति, हिरज्जसुवण्णेना’ति । ‘तेन हि, महाराज, एकं तीरं नावा उपेतू’ति । ‘इधेव मे, गहपति, अत्थो हिरज्जसुवण्णेना’ति । अथ खो तं, भिक्खवे, गहपतिरतनं उभोहि हत्थेहि उदके ओमसित्वा पूरं हिरज्जसुवण्णस्स कुम्भिं उद्धरित्वा राजानं चक्कवत्तिं एतदवोच — ‘अलमेत्तावता, महाराज! कतमेत्तावता, महाराज! पूजितमेत्तावता, महाराज’ति । राजा चक्कवत्ती एवमाह — ‘अलमेत्तावता, गहपति! कतमेत्तावता, गहपति! पूजितमेत्तावता, गहपती’ति । रज्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं गहपतिरतनं पातुभवति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स परिणायकरतनं पातुभवति — पण्डितो ब्यत्तो मेधावी पटिबलो राजानं चक्कवत्तिं उपयापेतब्बं उपयापेतुं [उपडुपेतब्बं उपडुपेतुं (सी० स्या० क० पी०)] अपयापेतब्बं अपयापेतुं ठपेतब्बं ठपेतुं । सो राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्गमित्वा एवमाह — ‘अप्पोस्सुक्को त्वं, देव, होहि । अहमनुसासिस्सामी’ति । रज्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं परिणायकरतनं पातुभवति । राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती इमेहि सत्तहि रतनेहि समन्नागतो होति ।

२५९. “कतमाहि चतूहि इद्धीहि? इध, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती अभिरूपो होति दस्सनीयो पासादिको परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागतो अतिविय अज्जेहि मनुस्सेहि । राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती इमाय पठमाय इद्धिया समन्नागतो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती दीघायुको होति चिरट्टितिको अतिविय अज्जेहि मनुस्सेहि । राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती इमाय दुतियाय इद्धिया समन्नागतो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती अप्पाबाधो होति अप्पातङ्को समवेपाकिनिया गहणिया समन्नागतो नात्तिसीताय नाच्चुण्हाय अतिविय अज्जेहि मनुस्सेहि । राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती इमाय ततियाय इद्धिया समन्नागतो होति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती ब्राह्मणगहपतिकानं पियो होति मनापो । सेय्यथापि, भिक्खवे, पिता पुत्तानं पियो होति मनापो, एवमेव खो, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती ब्राह्मणगहपतिकानं पियो होति मनापो । रज्जोपि, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स ब्राह्मणगहपतिका पिया होन्ति मनापा । सेय्यथापि, भिक्खवे, पितु पुत्ता पिया होन्ति मनापा, एवमेव खो, भिक्खवे, रज्जोपि चक्कवत्तिस्स ब्राह्मणगहपतिका पिया होन्ति मनापा ।

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती चतुरङ्गिनिया सेनाय उय्यानभूमिं निय्यासि । अथ खो, भिक्खवे, ब्राह्मणगहपतिका राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्गमित्वा एवमाहं सु — ‘अतरमानो, देव, याहि यथा तं मयं चिरतरं पस्सेय्यामा’ति । राजापि, भिक्खवे, चक्कवत्ती सारथिं आमन्तेसि — ‘अतरमानो, सारथि, पेसेहि यथा मं ब्राह्मणगहपतिका

चिरतरं पस्सेय्युन्ति । राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती इमाय चतुत्थाय इद्धिया समन्नागतो होति । राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती इमाहि चतूहि इद्धीहि समन्नागतो होति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु खो राजा चक्कवत्ती इमेहि सत्तहि रतनेहि समन्नागतो इमाहि चतूहि च इद्धीहि ततोनिदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदियेथा”ति? “एकमेकेनपि, भन्ते, रतनेन [तेन रतनेन (सी०)] समन्नागतो राजा चक्कवत्ती ततोनिदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदियेथ, को पन वादो सत्तहि रतनेहि चतूहि च इद्धीही”ति?

२६०. अथ खो भगवा परित्तं पाणिमत्तं पासाणं गहेत्वा भिक्खू आमन्तेसि — “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमो नु खो महन्ततरो — यो चायं मया परित्तो पाणिमत्तो पासाणो गहितो यो च हिमवा पब्बतराजा”ति? “अप्पमत्तको अयं, भन्ते, भगवता परित्तो पाणिमत्तो पासाणो गहितो; हिमवन्तं पब्बतराजानं उपनिधाय सङ्खम्पि न उपेति; कलभागम्पि न उपेति; उपनिधम्पि न उपेती”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, यं राजा चक्कवत्ती सत्तहि रतनेहि समन्नागतो चतूहि च इद्धीहि ततोनिदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति तं दिब्बस्स सुखस्स उपनिधाय सङ्खम्पि न उपेति; कलभागम्पि न उपेति; उपनिधम्पि न उपेति” ।

“स खो सो, भिक्खवे, पण्डितो सचे कदाचि करहचि दीघस्स अद्भुनो अच्चयेन मनुस्सत्तं आगच्छति, यानि तानि उच्चाकुलानि — खत्तियमहासालकुलं वा ब्राह्मणमहासालकुलं वा गहपतिमहासालकुलं वा तथारूपे कुले पच्चाजायति अट्ठे महद्धने महाभोगे पहूतजातरूपरजते पहूतवित्तूपकरणे पहूतधनधज्जे । सो च होति अभिरूपो दस्सनीयो पासादिको परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागतो, लाभी अन्नस्स पानस्स वत्थस्स यानस्स मालागन्धविलेपनस्स सेय्यावसथपदीपेय्यस्स । सो कायेन सुचरितं चरति, वाचाय सुचरितं चरति, मनसा सुचरितं चरति । सो कायेन सुचरितं चरित्वा, वाचाय सुचरितं चरित्वा, मनसा सुचरितं चरित्वा, कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । सेय्यथापि, भिक्खवे, अक्खधुत्तो पठमेनेव कटग्गहेन महन्तं भोगक्खन्धं अधिगच्छेय्य; अप्पमत्तको सो, भिक्खवे, कटग्गहो यं सो अक्खधुत्तो पठमेनेव कटग्गहेन महन्तं भोगक्खन्धं अधिगच्छेय्य । अथ खो अयमेव ततो महन्ततरो कटग्गहो यं सो पण्डितो कायेन सुचरितं चरित्वा, वाचाय सुचरितं चरित्वा, मनसा सुचरितं चरित्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । अयं, भिक्खवे, केवला परिपूरा पण्डितभूमी”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

बालपण्डितसुत्तं निद्धितं नवमं ।

१०. देवदूतसुत्तं

२६१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“सेय्यथापि, भिक्खवे, द्वे अगारा सद्वारा [सन्धिद्वारा (क०)], तत्थ चक्खुमा पुरिसो मज्जे ठितो पस्सेय्य मनुस्से गेहं पविसन्तेपि निक्खमन्तेपि अनुचङ्कमन्तेपि अनुविचरन्तेपि; एवमेव खो अहं, भिक्खवे, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि — ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता

अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उपपन्ना । इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना””ति ।

२६२. “तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला नानाबाहासु गहेत्वा यमस्स रज्जो दस्सेन्ति — ‘अयं, देव, पुरिसो अमत्तेय्यो अपेत्तेय्यो असामज्जो अब्राह्मज्जो, न कुले जेट्ठापचायी । इमस्स देवो दण्डं पणेतू”ति । तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा पठमं देवदूतं समनुयुज्जति समनुगाहति समनुभासति — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु पठमं देवदूतं पातुभूत”न्ति? सो एवमाह — ‘नाद्दसं, भन्ते””ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु दहरं कुमारं मन्दं उत्तानसेय्यकं सके मुत्तकरीसे पलिपन्नं सेमान”न्ति? सो एवमाह — ‘अद्दसं, भन्ते””ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, तस्स ते विज्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि — अहम्पि खोम्हि जातिधम्मो, जातिं अनतीतो । हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा”ति? सो एवमाह — ‘नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते””ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, पमादवताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं [पापं कम्मं (सी० पी०)] नेव मातरा कतं न पितरा कतं न भातरा कतं न भगिनिया कतं न मित्तामच्चेहि कतं न जातिसालोहितेहि कतं न समणब्राह्मणेहि कतं न देवताहि कतं, तयावेतं पापकम्मं [पापं कम्मं (सी० पी०)] कतं, त्वज्जेवेतस्स विपाकं पटिसंवेदिस्ससी””ति ।

२६३. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा पठमं देवदूतं समनुयुज्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा दुतियं देवदूतं समनुयुज्जति समनुगाहति समनुभासति — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु दुतियं देवदूतं पातुभूत”न्ति? सो एवमाह — ‘नाद्दसं, भन्ते””ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु इत्थिं वा पुरिसं वा () [(आसीतिकं वा नावुतिकं वा वस्ससतिकं वा जातिया) (क० सी० स्या० कं० पी०) तिकङ्कुत्तरेपि] जिण्णं गोपानसिवङ्कं भोगं दण्डपरायनं पवेधमानं गच्छन्तं आतुरं गतयोब्बनं खण्डदन्तं पलितकेसं विलूनं खलितसिरं [खलितंसिरो (सी०), खलितंसिरं (स्या० कं० पी०)] वलिनं तिलकाहतगत”न्ति? सो एवमाह — ‘अद्दसं, भन्ते””ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, तस्स ते विज्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि — अहम्पि

खोम्हि जराधम्मो, जरं अनतीतो । हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा^१ति? सो एवमाह — ‘नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते’^२ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, पमादवताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं नेव मातरा कतं न पितरा कतं न भातरा कतं न भगिनिया कतं न मित्तामच्चेहि कतं न जातिसालोहितेहि कतं न समणब्राह्मणेहि कतं न देवताहि कतं, तयावेतं पापकम्मं कतं, त्वज्जेवेतस्स विपाकं पटिसंवेदिस्ससी’^३ति ।

२६४. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा दुतियं देवदूतं समनुयुज्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा ततियं देवदूतं समनुयुज्जति समनुगाहति समनुभासति — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु ततियं देवदूतं पातुभूत^४न्ति? सो एवमाह — ‘नाद्दसं, भन्ते’^५ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु इत्थिं वा पुरिसं वा आबाधिकं दुक्खितं बाळ्हगिलानं सके मुत्तकरीसे पलिपन्नं सेमानं अज्जेहि वुट्ठापियमानं अज्जेहि संवेसियमान^६न्ति? सो एवमाह — ‘अद्दसं, भन्ते’^७ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, तस्स ते विज्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि — अहम्पि खोम्हि ब्याधिधम्मो, ब्याधिं अनतीतो । हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा^८ति? सो एवमाह — ‘नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते’^९ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, पमादवताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं नेव मातरा कतं न पितरा कतं न भातरा कतं न भगिनिया कतं न मित्तामच्चेहि कतं न जातिसालोहितेहि कतं न समणब्राह्मणेहि कतं न देवताहि कतं, तयावेतं पापकम्मं कतं, त्वज्जेवेतस्स विपाकं पटिसंवेदिस्ससी’^{१०}ति ।

२६५. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा ततियं देवदूतं समनुयुज्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा चतुत्थं देवदूतं समनुयुज्जति समनुगाहति समनुभासति — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु चतुत्थं देवदूतं पातुभूत^{११}न्ति? सो एवमाह — ‘नाद्दसं, भन्ते’^{१२}ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु राजानो चोरं आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ते — कसाहिपि ताळेन्ते वेत्तेहिपि ताळेन्ते अद्ददण्डकेहिपि ताळेन्ते हत्थम्पि छिन्दन्ते पादम्पि छिन्दन्ते हत्थपादम्पि छिन्दन्ते कण्णम्पि छिन्दन्ते नासम्पि छिन्दन्ते कण्णनासम्पि छिन्दन्ते बिलङ्गथालिकम्पि करोन्ते सङ्खमुण्डिकम्पि करोन्ते राहुमुखम्पि करोन्ते जोतिमालिकम्पि करोन्ते हत्थपज्जोतिकम्पि करोन्ते एरकवत्तिकम्पि करोन्ते चीरकवासिकम्पि करोन्ते एण्येय्यकम्पि करोन्ते बळिसमंसिकम्पि करोन्ते कहापणिकम्पि करोन्ते खारापतच्छिकम्पि करोन्ते पलिघपरिवत्तिकम्पि करोन्ते पलालपीठकम्पि करोन्ते तत्तेनपि तेलेन ओसिज्जन्ते सुनखेहिपि खादापेन्ते जीवन्तम्पि सूले उत्तासेन्ते असिनापि सीसं छिन्दन्ते^{१३}ति? सो एवमाह — ‘अद्दसं, भन्ते’^{१४}ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, तस्स ते विञ्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि — ये किर, भो, पापकानि कम्मनि करोन्ति ते दिट्ठेव धम्मे एवरूपा विविधा कम्मकारणा करीयन्ति, किमङ्गं [किमङ्ग (सी० पी०)] पन परत्थ! हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा’ति? सो एवमाह — ‘नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, पमादवताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं नेव मातरा कतं न पितरा कतं न भातरा कतं न भगिनिया कतं न मित्तामच्चेहि कतं न जातिसालोहितेहि कतं न समणब्राह्मणेहि कतं न देवताहि कतं, तयावेतं पापकम्मं कतं, त्वज्जेवेतस्स विपाकं पटिसंवेदिस्ससी”ति ।

२६६. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा चतुत्थं देवदूतं समनुयुज्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा पञ्चमं देवदूतं समनुयुज्जति समनुगाहति समनुभासति — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु पञ्चमं देवदूतं पातुभूत’न्ति? सो एवमाह — ‘नाद्दसं, भन्ते’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु इत्थिं वा पुरिसं वा एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा उद्धुमातकं विनीलकं विपुब्बकजात’न्ति? सो एवमाह — ‘अद्दसं, भन्ते’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, तस्स ते विञ्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि — अहम्पि खोम्हि मरणधम्मो, मरणं अनतीतो । हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा’ति? सो एवमाह — ‘नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते’”ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, पमादवताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं नेव मातरा कतं न पितरा कतं न भातरा कतं न भगिनिया कतं न मित्तामच्चेहि कतं न जातिसालोहितेहि कतं न समणब्राह्मणेहि कतं न देवताहि कतं, तयावेतं पापकम्मं कतं, त्वज्जेवेतस्स विपाकं पटिसंवेदिस्ससी”ति ।

२६७. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा पञ्चमं देवदूतं समनुयुज्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा तुण्ही होति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला पञ्चविधबन्धनं नाम कम्मकारणं करोन्ति — तत्तं अयोखिलं हत्थे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं दुतिये हत्थे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं पादे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं दुतिये पादे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं मज्झेउरस्मिं गमेन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला संवेसेत्वा कुठारीहि तच्छन्ति... पे०... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा वासीहि तच्छन्ति... पे०... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला रथे योजेत्वा आदिताय पथविद्या सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय सारेन्तिपि, पच्चासारेन्तिपि... पे०... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला महन्तं अङ्गारपब्बतं आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं आरोपेन्तिपि ओरोपेन्तिपि... पे०... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा तत्ताय लोहकुम्भिया पक्खिपन्ति आदिताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय । सो तत्थ फेणुद्देहकं पच्चति । सो तत्थ फेणुद्देहकं पच्चमानो सकिम्पि उद्धं गच्छति, सकिम्पि अधो गच्छति, सकिम्पि तिरियं गच्छति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालङ्करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला महानिरये पक्खिपन्ति । सो खो पन, भिक्खवे, महानिरयो —

“चतुक्कण्णो चतुद्वारो, विभत्तो भागसो मितो ।
अयोपाकारपरियन्तो, अयसा पटिकुज्जितो ॥

“तस्स अयोमया भूमि, जलिता तेजसायुता ।
समन्ता योजनसतं, फरित्वा तिष्ठति सब्बदा” ॥

२६८. “तस्स खो पन, भिक्खवे, महानिरयस्स पुरत्थिमाय भित्तिया अच्चि उट्ठित्वा पच्छिमाय भित्तिया पटिहज्जति, पच्छिमाय भित्तिया अच्चि उट्ठित्वा पुरत्थिमाय भित्तिया पटिहज्जति, उत्तराय भित्तिया अच्चि उट्ठित्वा दक्खिणाय भित्तिया पटिहज्जति, दक्खिणाय भित्तिया अच्चि उट्ठित्वा उत्तराय भित्तिया पटिहज्जति, हेट्ठा अच्चि उट्ठित्वा उपरि पटिहज्जति, उपरितो अच्चि उट्ठित्वा हेट्ठा पटिहज्जति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालङ्करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति ।

“होति खो सो, भिक्खवे, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स अद्भुनो अच्चयेन तस्स महानिरयस्स पुरत्थिमं द्वारं अपापुरीयति [अवापुरीयति (सी०)] । सो तत्थ सीधेन जवेन धावति । तस्स सीधेन जवेन धावतो छविम्पि ड्हति, चम्मम्पि ड्हति, मंसम्पि ड्हति, न्हारुम्पि ड्हति, अट्ठीनिपि सम्पधूपायन्ति, उब्भतं तादिसमेव होति । यतो च खो सो, भिक्खवे, बहुसम्पत्तो होति, अथ तं द्वारं पिधीयति [पिथीयति (सी० स्या० कं० पी०)] । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालङ्करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति ।

“होति खो सो, भिक्खवे, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स अद्भुनो अच्चयेन तस्स महानिरयस्स पच्छिमं द्वारं अपापुरीयति...पे०... उत्तरं द्वारं अपापुरीयति...पे०... दक्खिणं द्वारं अपापुरीयति । सो तत्थ सीधेन जवेन धावति । तस्स सीधेन जवेन धावतो छविम्पि ड्हति, चम्मम्पि ड्हति, मंसम्पि ड्हति, न्हारुम्पि ड्हति, अट्ठीनिपि सम्पधूपायन्ति, उब्भतं तादिसमेव होति । यतो च खो सो, भिक्खवे, बहुसम्पत्तो होति, अथ तं द्वारं पिधीयति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालङ्करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति ।

“होति खो सो, भिक्खवे, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स अद्भुनो अच्चयेन तस्स महानिरयस्स पुरत्थिमं द्वारं अपापुरीयति । सो तत्थ सीधेन जवेन धावति । तस्स सीधेन जवेन धावतो छविम्पि ड्हति, चम्मम्पि ड्हति, मंसम्पि ड्हति, न्हारुम्पि ड्हति, अट्ठीनिपि सम्पधूपायन्ति, उब्भतं तादिसमेव होति । सो तेन द्वारेन निक्खमति ।

२६९. “तस्स खो पन, भिक्खवे, महानिरयस्स समनन्तरा सहितमेव महन्तो गूथनिरयो । सो तत्थ पतति । तस्मिं खो पन, भिक्खवे, गूथनिरये सूचिमुखा पाणा छविं छिन्दन्ति, छविं छेत्वा चम्मं छिन्दन्ति, चम्मं छेत्वा मंसं छिन्दन्ति, मंसं छेत्वा न्हारुं छिन्दन्ति, न्हारुं छेत्वा अट्ठिं छिन्दन्ति, अट्ठिं छेत्वा अट्ठिमिज्जं खादन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालङ्करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति ।

“तस्स खो पन, भिक्खवे, गूथनिरयस्स समनन्तरा सहितमेव महन्तो कुक्कुलनिरयो । सो तत्थ पतति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालङ्करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति ।

“तस्स खो पन, भिक्खवे, कुक्कुलनिरयस्स समनन्तरा सहितमेव महन्तं सिम्बलिवनं उद्धं [उच्चं (स्या० कं०)],

उब्भतो (क०)] योजनमुगगतं सोळसङ्गुलकण्टकं [सोळसङ्गुलकण्टकं (सी०)] आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं । तत्थ आरोपेन्तिपि ओरोपेन्तिपि । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालङ्करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति ।

“तस्स खो पन, भिक्खवे, सिम्बलिवनस्स समनन्तरा सहितमेव महन्तं असिपत्तवनं । सो तत्थ पविसति । तस्स वातेरितानि पत्तानि पतितानि हत्थम्पि छिन्दन्ति, पादम्पि छिन्दन्ति, हत्थपादम्पि छिन्दन्ति, कण्णम्पि छिन्दन्ति, नासम्पि छिन्दन्ति, कण्णनासम्पि छिन्दन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालङ्करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति ।

“तस्स खो पन, भिक्खवे, असिपत्तवनस्स समनन्तरा सहितमेव महती खारोदका नदी [खारोदिका नदी (सी०)] । सो तत्थ पतति । सो तत्थ अनुसोतम्पि वुहति, पटिसोतम्पि वुहति, अनुसोतपटिसोतम्पि वुहति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालङ्करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति ।

२७०. “तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला बलिसेन उद्धरित्वा थले पतिट्ठापेत्वा एवमाहंसु — ‘अम्भो पुरिस, किं इच्छसी’ति? सो एवमाह — ‘जिघच्छितोस्मि, भन्ते’ति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला तत्तेन अयोसङ्कुना मुखं विवरित्वा आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन तत्तं लोहगुळं मुखे पक्खिपन्ति आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं । सो तस्स [तं तस्स (क०), तस्स (सी० पी०)] ओट्टम्पि दहति [डहति (सी० स्या० कं० पी०)], मुखम्पि दहति, कण्ठम्पि दहति, उरम्पि [उदरम्पि (सी० स्या० कं०)] दहति, अन्तम्पि अन्तगुणम्पि आदाय अधोभागा निक्खमति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालङ्करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति ।

“तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला एवमाहंसु — ‘अम्भो पुरिस, किं इच्छसी’ति? सो एवमाह — ‘पिपासितोस्मि, भन्ते’ति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला तत्तेन अयोसङ्कुना मुखं विवरित्वा आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन तत्तं तम्बलोहं मुखे आसिञ्चन्ति आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं । तं तस्स [एत्थ पन पाठभेदो नत्थि] ओट्टम्पि दहति, मुखम्पि दहति, कण्ठम्पि दहति, उरम्पि दहति, अन्तम्पि अन्तगुणम्पि आदाय अधोभागा निक्खमति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालङ्करोति, याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला पुन महानिरये पक्खिपन्ति ।

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, यमस्स रज्जो एतदहोसि — ‘ये किर, भो, लोके पापकानि अकुसलानि कम्मनि करोन्ति ते एवरूपा विविधा कम्मकारणा करीयन्ति । अहो वताहं मनुस्सत्तं लभेय्यं । तथागतो च लोके उप्पज्जेय्य अरहं सम्मासम्बुद्धो । तज्जाहं भगवन्तं पयिरुपासेय्यं । सो च मे भगवा धम्मं देसेय्य । तस्स चाहं भगवतो धम्मं आजानेय्य’न्ति । तं खो पनाहं, भिक्खवे, नाज्जस्स समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा सुत्वा वदामि, अपि च यदेव सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेवाहं वदामी’ति ।

२७१. इदमवोच भगवा । इदं वत्वान [इदं वत्वा (सी० पी०) एवमीदिसेसु ठानेसु] सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“चोदिता देवदूतेहि, ये पमज्जन्ति माणवा ।
ते दीघरत्तं सोचन्ति, हीनकायूपगा नरा ॥

“ये च खो देवदूतेहि, सन्तो सप्पुरिसा इध ।
चोदिता नप्पमज्जन्ति, अरियधम्मे कुदाचनं ॥

“उपादाने भयं दिस्वा, जातिमरणसम्भवे ।
अनुपादा विमुच्चन्ति, जातिमरणसङ्ख्ये ॥

“ते खेमप्पत्ता सुखिनो, दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ।
सब्बवेरभयातीता, सब्बदुक्खं [सब्बदुक्खा (क०)] उपच्चगु’न्ति ॥

देवदूतसुत्तं निट्ठितं दसमं ।

सुज्जतवग्गो निट्ठितो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

द्विधाव सुज्जता होति, अब्भुतधम्मबाकुलं ।
अचिरवतभूमिजनामो, अनुरुद्धुपक्विलेसं ।
बालपण्डितो देवदूतञ्च ते दसाति ॥

४. विभङ्गवग्गो

१. भद्देकरत्तसुत्तं

२७२. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “भद्देकरत्तस्स वो, भिक्खवे, उद्देसञ्च विभङ्गञ्च देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तञ्च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नञ्च यो [यं (नेत्तिपाळि)] धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
असंहारं [असंहारं (स्या० कं० क०)] असंकुप्पं, तं विद्वा मनुबूहये ॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं [किच्चं आतप्पं (सी० क०)], को जज्जा मरणं सुवे ।
न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवं विहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
तं वे भद्देकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनि” [मुनीति (सी० स्या० कं० पी०)] ॥

२७३. “कथञ्च, भिक्खवे, अतीतं अन्वागमेति? ‘एवंरूपो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, ‘एवंवेदनो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, ‘एवंसज्जो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, ‘एवंसङ्खारो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, ‘एवंविज्जाणो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति — एवं खो, भिक्खवे, अतीतं अन्वागमेति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, अतीतं नान्वागमेति? ‘एवंरूपो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, ‘एवंवेदनो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, ‘एवंसज्जो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, ‘एवंसङ्खारो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, ‘एवंविज्जाणो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति — एवं खो, भिक्खवे, अतीतं नान्वागमेति ।

२७४. “कथञ्च, भिक्खवे, अनागतं पटिकङ्कति? ‘एवंरूपो सियं अनागतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, एवंवेदनो सियं...पे०... एवंसज्जो सियं... एवंसङ्खारो सियं... एवंविज्जाणो सियं अनागतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति — एवं खो, भिक्खवे, अनागतं पटिकङ्कति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, अनागतं नप्पटिकङ्कति? ‘एवंरूपो सियं अनागतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंवेदनो सियं ... एवंसज्जो सियं... एवंसङ्खारो सियं... ‘एवंविज्जाणो सियं अनागतमद्धान’न्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति — एवं खो, भिक्खवे, अनागतं नप्पटिकङ्कति ।

२७५. “कथञ्च, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु संहिरति? इध, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं; वेदनं...पे०... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं — एवं खो, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु संहिरति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु न संहिरति? इध, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं; न वेदनं... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं — एवं खो, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु न संहिरति ।

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्कं अनागतं ।

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तञ्च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नञ्च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।

असंहिरं असंकुपं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।

न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवं विहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।

तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

““भदेकरत्तस्स वो, भिक्खवे, उद्देसज्ज विभङ्गज्ज देसेस्सामी”ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्त”न्ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

भदेकरत्तसुत्तं निद्वितं पठमं ।

२. आनन्दभदेकरत्तसुत्तं

२७६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा आनन्दो उपट्टानसालायं भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज भासति ।

अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनुपट्टानसाला तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “को नु खो, भिक्खवे, उपट्टानसालायं भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज अभासी”ति? “आयस्मा, भन्ते, आनन्दो उपट्टानसालायं भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज अभासी”ति ।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “यथा कथं पन त्वं, आनन्द, भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज अभासी”ति? “एवं खो अहं, भन्ते, भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज अभासिं —

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तज्ज अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नज्ज यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।

असंहीरं असंकुपं, तं विद्वा मनुबूहये ॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।

न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवं विहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।

तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनि” ॥

२७७. “कथञ्च, आवुसो, अतीतं अन्वागमेति? एवरूपो अहोसिं अतीतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, एवंवेदनो अहोसिं अतीतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, एवंसज्जो अहोसिं अतीतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, एवंसङ्खारो अहोसिं अतीतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, एवंविज्जाणो अहोसिं अतीतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति — एवं खो, आवुसो, अतीतं अन्वागमेति ।

“कथञ्च, आवुसो, अतीतं नान्वागमेति? एवरूपो अहोसिं अतीतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंवेदनो अहोसिं अतीतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंसज्जो अहोसिं अतीतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंसङ्खारो अहोसिं अतीतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंविज्जाणो अहोसिं अतीतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति — एवं खो, आवुसो, अतीतं नान्वागमेति ।

“कथञ्च, आवुसो, अनागतं पटिकङ्कति? एवरूपो सियं अनागतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, एवंवेदनो सियं... पे०... एवंसज्जो सियं... एवंसङ्खारो सियं... एवंविज्जाणो सियं अनागतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति — एवं खो, आवुसो, अनागतं पटिकङ्कति ।

“कथञ्च, आवुसो, अनागतं नप्पटिकङ्कति? एवरूपो सियं अनागतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंवेदनो सियं... पे०... एवंसज्जो सियं... एवंसङ्खारो सियं... एवंविज्जाणो सियं अनागतमद्धानन्ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति — एवं खो, आवुसो, अनागतं नप्पटिकङ्कति ।

“कथञ्च, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति? इध, आवुसो, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं; वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं — एवं खो, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति ।

“कथञ्च, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहीरति? इध, आवुसो, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं; न वेदनं... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं — एवं खो, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहीरति ।

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्कं अनागतं ।

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तञ्च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नञ्च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।

असंहीरं असंकुपं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।

न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवं विहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

“एवं खो अहं, भन्ते, भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसिं समादपेसिं समुत्तेजेसिं सम्पहंसेसिं, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज अभासि”न्ति ।

२७८. “साधु, साधु, आनन्द! साधु खो त्वं, आनन्द, भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसिं समादपेसिं समुत्तेजेसिं सम्पहंसेसिं, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज अभासि —

“अतीतं नान्वागमेय्य...पे०...
तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

“कथज्ज, आनन्द, अतीतं नान्वागमेति...पे०... एवं खो, आनन्द, अतीतं नान्वागमेति । कथज्ज, आनन्द, अतीतं नान्वागमेति...पे०... एवं खो, आनन्द, अतीतं नान्वागमेति । कथज्ज, आनन्द, अनागतं पटिकङ्खति...पे०... एवं खो, आनन्द, अनागतं पटिकङ्खति । कथज्ज, आनन्द, अनागतं नप्पटिकङ्खति...पे०... एवं खो, आनन्द, अनागतं नप्पटिकङ्खति । कथज्ज, आनन्द, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति...पे०... एवं खो, आनन्द, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति । कथज्ज, आनन्द, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहीरति...पे०... एवं खो, आनन्द, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहीरति ।

“अतीतं नान्वागमेय्य...पे०...
तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

आनन्दभदेकरत्तसुत्तं निद्धितं दितियं ।

३. महाकच्चानभदेकरत्तसुत्तं

२७९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति तपोदारामे । अथ खो आयस्मा समिद्धि रत्तिया पच्चूससमयं पच्चुट्ठाय येन तपोदो [तपोदा (सी०)] तेनुपसङ्गमि गत्तानि परिसिञ्चितुं । तपोदे गत्तानि परिसिञ्चित्वा पच्चुत्तरित्वा एकचीवरो अट्ठासि गत्तानि पुब्बापयमानो [सुक्खापयमानो (क०)] । अथ खो अज्जतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा केवलकप्पं तपोदं ओभासेत्वा येनायस्मा समिद्धि तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता खो सा देवता आयस्मन्तं समिद्धि एतदवोच — “धारेसि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज”ति? “न खो अहं, आवुसो, धारेमि भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज । त्वं पनावुसो, धारेसि भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज”ति? “अहमि खो, भिक्खु, न धारेमि भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज । धारेसि पन त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तियो गाथा”ति? “न खो अहं, आवुसो, धारेमि भदेकरत्तियो गाथाति । त्वं पनावुसो, धारेसि भदेकरत्तियो गाथा”ति? “अहमि खो, भिक्खु न धारेमि भदेकरत्तियो गाथाति । उगण्हाहि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज;

परियापुणाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च; धारेहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च । अत्थसंहितो, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसो च विभङ्गो च आदिब्रह्मचरियको'ति । इदमवोच सा देवता; इदं वत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

२८०. अथ खो आयस्मा समिद्धि तस्सा रत्तिया अच्चयेन येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा समिद्धि भगवन्तं एतदवोच —

“इधाहं, भन्ते, रत्तिया पच्चूससमयं पच्चुट्ठाय येन तपोदो तेनुपसङ्कमिं गत्तानि परिसिञ्चितुं । तपोदे गत्तानि परिसिञ्चित्वा पच्चुत्तरित्वा एकचीवरो अट्ठासिं गत्तानि पुब्बापयमानो । अथ खो भन्ते, अज्जतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा केवलकणं तपोदं ओभासेत्वा येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता खो सा देवता मं एतदवोच — ‘धारेसि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्चा’”ति?

“एवं वुत्ते अहं, भन्ते, तं देवतं एतदवोचं — ‘न खो अहं, आवुसो, धारेमि भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च । त्वं पनावुसो, धारेसि भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्चा’ति? ‘अहमि खो, भिक्खु, न धारेमि भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च । धारेसि पन त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तियो गाथा’ति? ‘न खो अहं, आवुसो, धारेमि भद्देकरत्तियो गाथाति । त्वं पनावुसो, धारेसि भद्देकरत्तियो गाथा’ति? ‘अहमि खो, भिक्खु, न धारेमि भद्देकरत्तियो गाथाति । उगगण्हाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च; परियापुणाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च; धारेहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च । अत्थसंहितो, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसो च विभङ्गो च आदिब्रह्मचरियको'ति । इदमवोच, भन्ते, सा देवता; इदं वत्वा तत्थेवन्तरधायि । साधु मे, भन्ते, भगवा भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च देसेतू'ति । “तेन हि, भिक्खु, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा समिद्धि भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तञ्च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नञ्च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
असंहीरं असंकुपं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।
न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवं विहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
तं वे भद्देकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी'ति ॥

इदमवोच भगवा; इदं वत्वान सुगतो उट्ठायासना विहारं पाविसि । अथ खो तेसं भिक्खून्, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि — “इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो —

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तञ्च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नञ्च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
असंहीरं असंकुप्पं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।
न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवं विहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

“को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या”ति?

अथ खो तेसं भिक्खून् एतदहोसि — “अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवण्णितो सम्भावितो च विज्जूनं सब्रह्मचारीनं; पहीति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा”ति ।

२८१. अथ खो ते भिक्खू येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता महाकच्चानेन सद्धिं सम्मोदिसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोचुं — “इदं खो नो, आवुसो कच्चान, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो —

“अतीतं नान्वागमेय्य...पे०...
तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

“तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि — इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो —

“अतीतं नान्वागमेय्य...पे०...
तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

“को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्याति? तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं एतदहोसि — ‘अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवण्णितो सम्भावितो च विज्जूनं सब्रह्मचारीनं । पहीति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा”ति । विभजतायस्मा महाकच्चानो”ति ।

“सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव मूलं अतिक्कम्म खन्धं साखापलासे सारं परियेसितब्बं मज्जेय्य; एवं सम्पदमिदं आयस्मन्तानं सत्थारि सम्मुखीभूते तं भगवन्तं अतिसित्वा अम्हे एतमत्थं पटिपुच्छितब्बं मज्जेय्य [मज्जेय्य (पी०)] । सो हावुसो, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति, चक्खुभूतो जाणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता अमतस्स दाता धम्मस्सामी तथागतो । सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि यं भगवन्तंयेव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ, यथा वो भगवा ब्याकरेय्य तथा नं धारेय्याथा”ति ।

“अद्धानुसो कच्चान, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति, चक्खुभूतो जाणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता अमतस्स दाता धम्मस्सामी तथागतो । सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि यं भगवन्तंयेव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम; यथा नो भगवा ब्याकरेय्य तथा नं धारेय्याम । अपि चायस्मा महाकच्चानो सत्थुचेव संवणितो सम्भावितो च विज्जूनं सब्रह्मचारीनं; पहेति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । विभजतायस्मा महाकच्चानो अगरं करित्वा”ति [अगरुकरित्वा (सी० स्या० कं० पी०)] ।

“तेन हावुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा महाकच्चानो एतदवोच —

“यं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो —

“अतीतं नान्वागमेय्य...पे०...

तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

इमस्स खो अहं, आवुसो, भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि —

२८२. “कथञ्च, आवुसो, अतीतं अन्वागमेति? इति मे चक्खु अहोसि अतीतमद्धानं इति रूपाति — तत्थ छन्दरागप्पटिबद्धं [छन्दरागप्पटिबद्धं (क०)] होति विज्जाणं, छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विज्जाणस्स तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो अतीतं अन्वागमेति । इति मे सोतं अहोसि अतीतमद्धानं इति सद्दाति...पे०... इति मे घानं अहोसि अतीतमद्धानं इति गन्धाति... इति मे जिक्का अहोसि अतीतमद्धानं इति रसाति... इति मे कायो अहोसि अतीतमद्धानं इति फोड्डब्बाति... इति मे मनो अहोसि अतीतमद्धानं इति धम्माति — तत्थ छन्दरागप्पटिबद्धं होति विज्जाणं, छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विज्जाणस्स तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो अतीतं अन्वागमेति — एवं खो, आवुसो, अतीतं अन्वागमेति ।

“कथञ्च, आवुसो, अतीतं नान्वागमेति? इति मे चक्खु अहोसि अतीतमद्धानं इति रूपाति — तत्थ न छन्दरागप्पटिबद्धं होति विज्जाणं, न छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विज्जाणस्स न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो अतीतं नान्वागमेति । इति मे सोतं अहोसि अतीतमद्धानं इति सद्दाति...पे०... इति मे घानं अहोसि अतीतमद्धानं इति गन्धाति... इति मे जिक्का अहोसि अतीतमद्धानं इति रसाति... इति मे कायो अहोसि अतीतमद्धानं इति फोड्डब्बाति... इति मे मनो अहोसि अतीतमद्धानं इति धम्माति — तत्थ न छन्दरागप्पटिबद्धं होति विज्जाणं, न छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विज्जाणस्स, न

तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो अतीतं नान्वागमेति — एवं खो, आवुसो, अतीतं नान्वागमेति ।

२८३. “कथञ्च, आवुसो, अनागतं पटिकङ्कति? इति मे चक्खु सिया अनागतमद्धानं इति रूपाति — अप्पटिलद्धस्स पटिलाभाय चित्तं पणिदहति, चेतसो पणिधानपच्चया तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो अनागतं पटिकङ्कति । इति मे सोतं सिया अनागतमद्धानं इति सद्दाति...पे०... इति मे घानं सिया अनागतमद्धानं इति गन्धाति... इति मे जिक्का सिया अनागतमद्धानं इति रसाति... इति मे कायो सिया अनागतमद्धानं इति फोटुब्बाति... इति मे मनो सिया अनागतमद्धानं इति धम्माति — अप्पटिलद्धस्स पटिलाभाय चित्तं पणिदहति, चेतसो पणिधानपच्चया तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो अनागतं पटिकङ्कति — एवं खो, आवुसो, अनागतं पटिकङ्कति ।

“कथञ्च, आवुसो, अनागतं नप्पटिकङ्कति? इति मे चक्खु सिया अनागतमद्धानं इति रूपाति — अप्पटिलद्धस्स पटिलाभाय चित्तं नप्पणिदहति, चेतसो अप्पणिधानपच्चया न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो अनागतं नप्पटिकङ्कति । इति मे सोतं सिया अनागतमद्धानं इति सद्दाति...पे०... इति मे घानं सिया अनागतमद्धानं इति गन्धाति... इति मे जिक्का सिया अनागतमद्धानं इति रसाति... इति मे कायो सिया अनागतमद्धानं इति फोटुब्बाति... इति मे मनो सिया अनागतमद्धानं इति धम्माति — अप्पटिलद्धस्स पटिलाभाय चित्तं नप्पणिदहति, चेतसो अप्पणिधानपच्चया न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो अनागतं नप्पटिकङ्कति — एवं खो, आवुसो, अनागतं नप्पटिकङ्कति ।

२८४. “कथञ्च, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति? यञ्चावुसो, चक्खु ये च रूपा — उभयमेतं पच्चुप्पन्नं । तस्मिं चे पच्चुप्पन्ने छन्दरागप्पटिबद्धं होति विज्जाणं, छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विज्जाणस्स तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति । यञ्चावुसो, सोतं ये च सद्दा...पे०... यञ्चावुसो, घानं ये च गन्धा... या चावुसो, जिक्का ये च रसा... यो चावुसो, कायो ये च फोटुब्बा... यो चावुसो, मनो ये च धम्मा — उभयमेतं पच्चुप्पन्नं । तस्मिं चे पच्चुप्पन्ने छन्दरागप्पटिबद्धं होति विज्जाणं, छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विज्जाणस्स तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति — एवं खो, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति ।

“कथञ्च, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहीरति? यञ्चावुसो, चक्खु ये च रूपा — उभयमेतं पच्चुप्पन्नं । तस्मिं चे पच्चुप्पन्ने न छन्दरागप्पटिबद्धं होति विज्जाणं, न छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विज्जाणस्स न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहीरति । यञ्चावुसो, सोतं ये च सद्दा...पे०... यञ्चावुसो, घानं ये च गन्धा... या चावुसो, जिक्का ये च रसा... यो चावुसो, कायो ये च फोटुब्बा... यो चावुसो, मनो ये च धम्मा — उभयमेतं पच्चुप्पन्नं । तस्मिं चे पच्चुप्पन्ने न छन्दरागप्पटिबद्धं होति विज्जाणं, न छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विज्जाणस्स न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहीरति — एवं खो, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहीरति ।

२८५. “यं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उदेसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो —

“अतीतं नान्वागमेय्य...पे०...

तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ति ॥

“इमस्स खो अहं, आवुसो, भगवता संखित्तेन उदेसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं

आजानामि । आकङ्खमाना च पन तुम्हे आयस्मन्तो भगवन्तंयेव उपसङ्कमित्रा एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ, यथा वो भगवा ब्याकरोति तथा नं धारेय्याथा”ति ।

अथ खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्रा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “यं खो नो, भन्ते, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो —

“अतीतं नान्वागमेय्य...पे०...

तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि — “इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो —

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तञ्च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नञ्च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।

असंहीरं असंकुप्पं, तं विट्ठा मनुब्रूहये ॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।

न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवं विहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।

तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

““को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या”ति? तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं एतदहोसि — ‘अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवण्णितो सम्भावितो च विज्जूनं सब्रह्मचारीनं । पहीति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्रा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा”ति । अथ खो मयं, भन्ते, येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्रा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छिम्ह । तेसं नो, भन्ते, आयस्मता महाकच्चानेन इमेहि आकारेहि इमेहि पदेहि इमेहि ब्यज्जनेहि अत्थो विभत्तो”ति ।

“पण्डितो, भिक्खवे, महाकच्चानो; महापज्जो, भिक्खवे महाकच्चानो । मं चेपि तुम्हे, भिक्खवे, एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ, अहम्पि तं एवमेवं ब्याकरेय्यं यथा तं महाकच्चानेन ब्याकतं । एसो, चेवेतस्स अत्थो । एवञ्च नं धारेथा”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

महाकच्चानभदेकरत्तसुत्तं निद्धितं ततियं ।

४. लोमसकङ्गियभदेकरत्तसुत्तं

२८६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा लोमसकङ्गियो [लोमसकङ्गियो (टीका)] सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे । अथ खो चन्दनो देवपुत्तो अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णो केवलकप्पं निग्रोधारामं ओभासेत्वा येनायस्मा लोमसकङ्गियो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो चन्दनो देवपुत्तो आयस्मन्तं लोमसकङ्गियं एतदवोच — “धारेसि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज”ति? “न खो अहं, आवुसो, धारेमि भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज । त्वं पनावुसो, धारेसि भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज”ति? “अहमि खो, भिक्खु, न धारेमि भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज । धारेसि पन त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तियो गाथा”ति? “न खो अहं, आवुसो, धारेमि भदेकरत्तियो गाथा । त्वं पनावुसो, धारेसि भदेकरत्तियो गाथा”ति? “धारेमि खो अहं, भिक्खु, भदेकरत्तियो गाथा”ति । “यथा कथं पन त्वं, आवुसो, धारेसि भदेकरत्तियो गाथा”ति? “एकमिदं, भिक्खु, समयं भगवा देवेसु तावत्तिसेसु विहरति पारिच्छत्तकमूले पण्डुकम्बलसिलायं । तत्र भगवा देवानं तावत्तिसानं भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज अभासि —

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तज्ज अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नज्ज यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
असंहीरं असंकुप्पं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।
न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवं विहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

“एवं खो अहं, भिक्खु, धारेमि भदेकरत्तियो गाथा । उग्गण्हाहि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज; परियापुणाहि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज; धारेहि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसज्ज विभङ्गज्ज । अत्थसंहितो, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसो च विभङ्गो च आदिब्रह्मचरियको”ति । इदमवोच चन्दनो देवपुत्तो । इदं वत्त्वा तत्थेवन्तरधायि ।

२८७. अथ खो आयस्मा लोमसकङ्गियो तस्सा रत्तिया अच्चयेन सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन सावत्थि तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सावत्थि जेतवनं अनाथपिण्डिकस्स आरामो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा लोमसकङ्गियो भगवन्तं एतदवोच —

“एकमिदाहं, भन्ते, समयं सक्केसु विहरामि कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे । अथ खो, भन्ते, अज्जतरो देवपुत्तो

अभिवक्कन्ताय रत्तिया अभिवक्कन्तवण्णो केवलकप्पं निग्रोधारामं ओभासेत्वा येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो, भन्ते, सो देवपुत्तो मं एतदवोच — ‘धारेसि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्चा’ति? एवं वुत्ते अहं, भन्ते, तं देवपुत्तं एतदवोचं — ‘न खो अहं, आवुसो, धारेमि भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च । त्वं पनावुसो, धारेसि भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्चा’ति? ‘अहम्पि खो, भिक्खु, न धारेमि भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च । धारेसि पन त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तियो गाथा’ति? ‘न खो अहं, आवुसो, धारेमि भद्देकरत्तियो गाथा । त्वं पनावुसो, धारेसि भद्देकरत्तियो गाथा’ति? ‘धारेमि खो अहं, भिक्खु, भद्देकरत्तियो गाथा’ति । ‘यथा कथं पन त्वं, आवुसो, धारेसि भद्देकरत्तियो गाथा’ति? एकमिदं, भिक्खु, समयं भगवा देवेसु तावतिंसेसु विहरति पारिच्छत्तकमूले पण्डुकम्बलसिलायं । तत्र खो भगवा देवानं तावतिसानं भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च अभासि —

“अतीतं नान्वागमेय्य...पे०...

तं वे भद्देकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ति ॥

“एवं खो अहं, भिक्खु, धारेमि भद्देकरत्तियो गाथा । उग्गण्हाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च; परियापुणाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च; धारेहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च । अत्थसंहितो, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसो च विभङ्गो च आदिब्रह्मचरियको’ति । इदमवोच, भन्ते, सो देवपुत्तो; इदं वत्वा तत्थेवन्तरधायि । साधु मे, भन्ते, भगवा भद्देकरत्तस्स उद्देसञ्च विभङ्गञ्च देसेतू’ति ।

२८८. “जानासि पन त्वं, भिक्खु, तं देवपुत्त’न्ति? “न खो अहं, भन्ते, जानामि तं देवपुत्त’न्ति । “चन्दनो नाम सो, भिक्खु, देवपुत्तो । चन्दनो, भिक्खु, देवपुत्तो अट्ठिं कत्वा [अट्ठिकत्वा (सी० स्या० कं० पी०)] मनसिकत्वा सब्बचेतसा [सब्बं चेतसो (सी० स्या० कं० पी०), सब्बं चेतसा (क०)] समन्नाहरित्वा ओहितसोतो धम्मं सुणाति । तेन हि, भिक्खु, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी’ति । “एवं, भन्ते’ति खो आयस्मा लोमसकाङ्गियो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तञ्च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नञ्च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।

असंहीरं असंकुप्पं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।

न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ।

“एवं विहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।

तं वे भद्देकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनि’ ॥

“कथञ्च, भिक्खु, अतीतं अन्वागमेति...पे०... एवं खो, भिक्खु, अतीतं अन्वागमेति । कथञ्च, भिक्खु, अतीतं नान्वागमेति...पे०... एवं खो, भिक्खु, अतीतं नान्वागमेति । कथञ्च, भिक्खु, अनागतं पटिकङ्खति...पे०... एवं खो, भिक्खु,

अनागतं पटिकङ्कति । कथञ्च, भिक्खु, अनागतं नप्पटिकङ्कति...पे०... एवं खो, भिक्खु, अनागतं नप्पटिकङ्कति ।
कथञ्च, भिक्खु, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु संहीरति...पे०... एवं खो, भिक्खु, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु संहीरति । कथञ्च, भिक्खु,
पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु न संहीरति...पे०... एवं खो, भिक्खु, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु न संहीरति ।

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्कं अनागतं ।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तञ्च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नञ्च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
असंहीरं असंकुप्पं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।
न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवं विहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
तं वे भदेकरत्तोति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ति ॥

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा लोमसकङ्गियो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

लोमसकङ्गियभदेकरत्तसुत्तं निद्रितं चतुत्थं ।

५. चूळकम्मविभङ्गसुत्तं [सुभसुत्तन्तिपि वुच्चति]

२८९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने, अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो सुभो
माणवो तोदेय्यपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा
एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवन्तं एतदवोच —

“को नु खो, भो गोतम, हेतु को पच्चयो येन मनुस्सानंयेव सतं मनुस्सभूतानं दिस्सन्ति हीनप्पणीतता? दिस्सन्ति हि,
भो गोतम, मनुस्सा अप्पायुका, दिस्सन्ति दीघायुका; दिस्सन्ति बह्वाबाधा [बह्वाबाधा (स्या० कं० क०)], दिस्सन्ति
अप्पाबाधा; दिस्सन्ति दुब्बण्णा, दिस्सन्ति वण्णवन्तो; दिस्सन्ति अप्पेसक्खा, दिस्सन्ति महेसक्खा; दिस्सन्ति अप्पभोगा,
दिस्सन्ति महाभोगा; दिस्सन्ति नीचकुलीना, दिस्सन्ति उच्चाकुलीना; दिस्सन्ति दुप्पज्जा, दिस्सन्ति पज्जवन्तो [पज्जावन्तो
(सी० पी०)] । को नु खो, भो गोतम, हेतु को पच्चयो येन मनुस्सानंयेव सतं मनुस्सभूतानं दिस्सन्ति हीनप्पणीतता’ति?

“कम्मस्सका, माणव, सत्ता कम्मदायादा कम्मयोनी कम्मबन्धू [कम्मयोनि कम्मबन्धु (सी०)] कम्मप्पटिसरणा ।
कम्मं सत्ते विभजति यदिदं — हीनप्पणीततायाति । न खो अहं इमस्स भोतो गोतमस्स संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं
अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं आजानामि । साधु मे भवं गोतमो तथा धम्मं देसेतु यथा अहं इमस्स भोतो गोतमस्स संखित्तेन
भासितस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं आजानेय्य’न्ति ।

२९०. “तेन हि, माणव, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी’ति । “एवं, भो’ति खो सुभो माणवो

तोदेय्यपुत्तो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

“इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा पाणातिपाती होति लुद्धो लोहितपाणि हतपहते निविद्धो अदयापन्नो पाणभूतेसु [सब्बपाणभूतेसु (सी० क०)] । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन [समादिण्णेन (पी० क०)] कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति अप्पायुको होति । अप्पायुकसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — पाणातिपाती होति लुद्धो लोहितपाणि हतपहते निविद्धो अदयापन्नो पाणभूतेसु ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति दीघायुको होति । दीघायुकसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति ।

२९१. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा सत्तानं विहेठकजातिको होति, पाणिना वा लेड्डुना वा दण्डेन वा सत्थेन वा । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति बव्हाबाधो होति । बव्हाबाधसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — सत्तानं विहेठकजातिको होति पाणिना वा लेड्डुना वा दण्डेन वा सत्थेन वा ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा सत्तानं अविहेठकजातिको होति पाणिना वा लेड्डुना वा दण्डेन वा सत्थेन वा । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति अप्पाबाधो होति । अप्पाबाधसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — सत्तानं अविहेठकजातिको होति पाणिना वा लेड्डुना वा दण्डेन वा सत्थेन वा ।

२९२. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा कोधनो होति उपायासबहुलो । अप्पम्पि वुत्तो समानो अभिसज्जति कुप्पति ब्यापज्जति पतिट्ठीयति कोपञ्च दोसञ्च अप्पच्चयञ्च पातुकरोति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति दुब्बण्णो होति । दुब्बण्णसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — कोधनो होति उपायासबहुलो; अप्पम्पि वुत्तो समानो अभिसज्जति कुप्पति ब्यापज्जति पतिट्ठीयति कोपञ्च दोसञ्च अप्पच्चयञ्च पातुकरोति ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अक्कोधनो होति अनुपायासबहुलो; बहुम्पि वुत्तो समानो नाभिसज्जति न कुप्पति न ब्यापज्जति न पतिट्ठीयति न कोपञ्च दोसञ्च अप्पच्चयञ्च पातुकरोति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति पासादिको होति । पासादिकसंवत्तनिका एसा, माणव,

पटिपदा यदिदं — अक्कोधनो होति अनुपायासबहुलो; बहुम्पि वुत्तो समानो नाभिसज्जति न कुप्पति न ब्यापज्जति न पतिट्ठीयति न कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पातुकरोति ।

२९३. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा इस्सामनको होति; परलाभसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु इस्सति उपदुस्सति इस्सं बन्धति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति अप्पेसक्खो होति । अप्पेसक्खसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — इस्सामनको होति; परलाभसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु इस्सति उपदुस्सति इस्सं बन्धति ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अनिस्सामनको होति; परलाभसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु न इस्सति न उपदुस्सति न इस्सं बन्धति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति महेसक्खो होति । महेसक्खसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — अनिस्सामनको होति; परलाभसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु न इस्सति न उपदुस्सति न इस्सं बन्धति ।

२९४. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा न दाता होति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं मालागन्धविलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति अप्पभोगो होति । अप्पभोगसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — न दाता होति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं मालागन्धविलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा दाता होति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं मालागन्धविलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति महाभोगो होति । महाभोगसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — दाता होति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं मालागन्धविलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं ।

२९५. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा थद्धो होति अतिमानी — अभिवादेतब्बं न अभिवादेति, पच्चुट्ठातब्बं न पच्चुट्ठेति, आसनारहस्स न आसनं देति, मग्गारहस्स न मग्गं देति, सक्कातब्बं न सक्करोति, गरुकातब्बं न गरुकरोति, मानेतब्बं न मानेति, पूजेतब्बं न पूजेति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति नीचकुलीनो होति । नीचकुलीनसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — थद्धो होति अतिमानी; अभिवादेतब्बं न अभिवादेति, पच्चुट्ठातब्बं न पच्चुट्ठेति, आसनारहस्स न आसनं देति, मग्गारहस्स न मग्गं देति, सक्कातब्बं न सक्करोति, गरुकातब्बं न गरुकरोति, मानेतब्बं न मानेति, पूजेतब्बं न पूजेति ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अत्थद्धो होति अनतिमानी; अभिवादेतब्बं अभिवादेति, पच्चुट्ठातब्बं पच्चुट्ठेति, आसनारहस्स आसनं देति, मग्गारहस्स मग्गं देति, सक्कातब्बं सक्करोति, गरुकातब्बं गरुकरोति, मानेतब्बं

मानेति, पूजेतब्बं पूजेति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति उच्चाकुलीनो होति । उच्चाकुलीनसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — अत्थद्धो होति अनतिमानी; अभिवादेतब्बं अभिवादेति, पच्चुट्ठातब्बं पच्चुट्ठेति, आसनारहस्स आसनं देति, मग्गारहस्स मग्गं देति, सक्कातब्बं सक्करोति, गरुकातब्बं गरुकरोति, मानेतब्बं मानेति, पूजेतब्बं पूजेति ।

२९६. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्कमित्वा न परिपुच्छिता होति — ‘किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं; किं सावज्जं, किं अनवज्जं; किं सेवितब्बं, किं न सेवितब्बं; किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय होति, किं वा पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय होती’ति? सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति दुप्पज्जो होति । दुप्पज्जसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्कमित्वा न परिपुच्छिता होति — ‘किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं; किं सावज्जं, किं अनवज्जं; किं सेवितब्बं, किं न सेवितब्बं; किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय होति, किं वा पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय होती’”ति?

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्कमित्वा परिपुच्छिता होति — ‘किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं; किं सावज्जं, किं अनवज्जं; किं सेवितब्बं, किं न सेवितब्बं; किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय होति, किं वा पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय होती’ति? सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति महापज्जो होति । महापज्जसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्कमित्वा परिपुच्छिता होति — ‘किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं; किं सावज्जं, किं अनवज्जं; किं सेवितब्बं, किं न सेवितब्बं; किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय होति, किं वा पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय होती’”ति?

२९७. “इति खो, माणव, अप्पायुकसंवत्तनिका पटिपदा अप्पायुकत्तं उपनेति, दीघायुकसंवत्तनिका पटिपदा दीघायुकत्तं उपनेति; बह्वाबाधसंवत्तनिका पटिपदा बह्वाबाधत्तं उपनेति, अप्पाबाधसंवत्तनिका पटिपदा अप्पाबाधत्तं उपनेति; दुब्बण्णसंवत्तनिका पटिपदा दुब्बण्णत्तं उपनेति, पासादिकसंवत्तनिका पटिपदा पासादिकत्तं उपनेति; अप्पेसक्खसंवत्तनिका पटिपदा अप्पेसक्खत्तं उपनेति, महेसक्खसंवत्तनिका पटिपदा महेसक्खत्तं उपनेति; अप्पभोगसंवत्तनिका पटिपदा अप्पभोगत्तं उपनेति, महाभोगसंवत्तनिका पटिपदा महाभोगत्तं उपनेति; नीचकुलीनसंवत्तनिका पटिपदा नीचकुलीनत्तं उपनेति, उच्चाकुलीनसंवत्तनिका पटिपदा उच्चाकुलीनत्तं उपनेति; दुप्पज्जसंवत्तनिका पटिपदा दुप्पज्जत्तं उपनेति, महापज्जसंवत्तनिका पटिपदा महापज्जत्तं उपनेति । कम्मस्सका, माणव, सत्ता कम्मदायादा कम्मयोनी कम्मबन्धू कम्मप्पटिसरणा । कम्मं सत्ते विभजति यदिदं — हीनप्पणीतताया’ति ।

एवं वुत्ते, सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ति; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं

भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसङ्गञ्च । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतगो पाणुपेतं सरणं गतं'न्ति ।

चूळकम्मविभङ्गसुत्तं निट्ठितं पञ्चमं ।

६. महाकम्मविभङ्गसुत्तं

२९८. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा समिद्धि अरञ्जकुटिकायं विहरति । अथ खो पोतलिपुत्तो परिब्बाजको जङ्घाविहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येनायस्मा समिद्धि तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता समिद्धिना सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो पोतलिपुत्तो परिब्बाजको आयस्मन्तं समिद्धि एतदवोच — “सम्मुखा मेतं, आवुसो समिद्धि, समणस्स गोतमस्स सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं — ‘मोघं कायकम्मं मोघं वचीकम्मं, मनोकम्ममेव सच्च’न्ति । अत्थि च सा [अत्थि चेसा (सी० क०)] समापत्तिं यं समापत्तिं समापन्नो न किञ्चि वेदियती’ति? “मा हेवं, आवुसो पोतलिपुत्त, अवच; (मा हेवं, आवुसो पोतलिपुत्त, अवच;) [() स्या० क० पोत्थकेसु नत्थि] मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि । न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं । न हि भगवा एवं वदेय्य — ‘मोघं कायकम्मं मोघं वचीकम्मं, मनोकम्ममेव सच्च’न्ति । अत्थि च खो [अत्थि चेव खो (सी० क०)] सा, आवुसो, समापत्तिं यं समापत्तिं समापन्नो न किञ्चि वेदियती’ति । “कीवचिरं पब्बजितोसि, आवुसो समिद्धी’ति? “न चिरं, आवुसो! तीणि वस्सानी’ति । “एत्थ दानि मयं थेरे भिक्खू किं वक्खाम, यत्र हि नाम एवंनवो भिक्खु [नवकेन भिक्खुना (क०)] सत्थारं परिरिक्खितब्बं मज्जिस्सति । सञ्चेतनिकं, आवुसो समिद्धि, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा किं सो वेदियती’ति? “सञ्चेतनिकं, आवुसो पोतलिपुत्त, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा दुक्खं सो वेदियती’ति । अथ खो पोतलिपुत्तो परिब्बाजको आयस्मतो समिद्धिस्स भासितं नेव अभिनन्दि नप्पटिक्कोसि; अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

२९९. अथ खो आयस्मा समिद्धि अचिरपक्कन्ते पोतलिपुत्ते परिब्बाजके येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा समिद्धि यावतको अहोसि पोतलिपुत्तेन परिब्बाजकेन सद्धिं कथासल्लापो तं सब्बं आयस्मतो आनन्दस्स आरोचेसि ।

एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो आयस्मन्तं समिद्धि एतदवोच — “अत्थि खो इदं, आवुसो समिद्धि, कथापाभतं भगवन्तं दस्सनाय । आयामावुसो समिद्धि, येन भगवा तेनुपसङ्कमिस्साम; उपसङ्कमित्वा एतमत्थं भगवतो आरोचेस्साम । यथा नो भगवा ब्याकरिस्सति तथा नं धारेस्सामा’ति । “एवमावुसो’ति खो आयस्मा समिद्धि आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसि ।

अथ खो आयस्मा च आनन्दो आयस्मा च समिद्धि येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो यावतको अहोसि आयस्मतो समिद्धिस्स पोतलिपुत्तेन परिब्बाजकेन सद्धिं कथासल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचेसि । एवं वुत्ते, भगवा आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “दस्सनमि खो अहं, आनन्द, पोतलिपुत्तस्स परिब्बाजकस्स नाभिजानामि, कुतो पनेवरूपं कथासल्लापं? इमिना च, आनन्द, समिद्धिना मोघपुरिसेन पोतलिपुत्तस्स परिब्बाजकस्स विभज्जब्याकरणीयो पज्जो एकंसेन ब्याकतो’ति । एवं वुत्ते, आयस्मा उदायी भगवन्तं एतदवोच — “सचे पन [किं पन (क०)], भन्ते, आयस्मता समिद्धिना इदं सन्थाय भासितं — यं

किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मि'न्ति ।

३००. अथ खो [एवं वुत्ते (स्या० कं०)] भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “पस्ससि नो त्वं, आनन्द, इमस्स उदायिस्स मोघपुरिसस्स उम्मङ्गं [उम्मङ्गं (सी० स्या० कं० पी०), उम्मङ्गं (क०)]? अज्जासिं खो अहं, आनन्द — ‘इदानीवायं उदायी मोघपुरिसो उम्मुज्जमानो अयोनिस्सो उम्मुज्जिस्सती’ति । आदियेव [आदिसोव (सी० पी०), आदियेव (क०)], आनन्द, पोतलिपुत्तेन परिब्बाजकेन तिस्सो वेदना पुच्छिता । सचायं, आनन्द, समिद्धि मोघपुरिसो पोतलिपुत्तस्स परिब्बाजकस्स एवं पुट्ठो एवं ब्याकरेय्य — ‘सञ्चेतनिकं, आवुसो पोतलिपुत्त, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा सुखवेदनीयं सुखं सो वेदयति; सञ्चेतनिकं, आवुसो पोतलिपुत्त, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा दुक्खवेदनीयं दुक्खं सो वेदयति; सञ्चेतनिकं, आवुसो पोतलिपुत्त, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा अदुक्खमसुखवेदनीयं अदुक्खमसुखं सो वेदयती’ति । एवं ब्याकरमानो खो, आनन्द, समिद्धि मोघपुरिसो पोतलिपुत्तस्स परिब्बाजकस्स सम्मा (ब्याकरमानो) [() नत्थि (सी० स्या० कं० पी०)] ब्याकरेय्य । अपि च, आनन्द, के च [केचि (क०)] अज्जतित्थिया परिब्बाजका बाला अब्यत्ता के च तथागतस्स महाकम्मविभङ्गं जानिस्सन्ति? सचे तुम्हे, आनन्द, सुण्येय्याथ तथागतस्स महाकम्मविभङ्गं विभजन्तस्सा’ति ।

“एतस्स, भगवा, कालो, एतस्स, सुगत, कालो यं भगवा महाकम्मविभङ्गं विभजेय्य । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती’ति । “तेन हानन्द, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी’ति । “एवं, भन्ते’ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

“चत्तारोमे, आनन्द, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे चत्तारो? इधानन्द, एकच्चो पुग्गलो इध पाणातिपाती होति, अदिन्नादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति, मुसावादी होति, पिसुणवाचो होति, फरुसवाचो होति, सम्फप्पलापी होति, अभिज्झालु होति, ब्यापन्नचित्तो होति, मिच्छादिट्ठि होति । सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति ।

“इध पनानन्द, एकच्चो पुग्गलो इध पाणातिपाती होति, अदिन्नादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति, मुसावादी होति, पिसुणवाचो होति, फरुसवाचो होति, सम्फप्पलापी होति, अभिज्झालु होति, ब्यापन्नचित्तो होति, मिच्छादिट्ठि होति । सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति ।

“इधानन्द, एकच्चो पुग्गलो इध पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अनभिज्झालु होति, अब्यापन्नचित्तो होति, सम्मादिट्ठि होति । सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति ।

“इध पनानन्द, एकच्चो पुग्गलो इध पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अनभिज्झालु होति, अब्यापन्नचित्तो होति, सम्मादिट्ठि होति । सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति ।

३०१. “इधानन्द, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकारमन्वाय तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति यथासमाहिते चित्ते दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन अमुं पुगलं पस्सति — इध पाणातिपातिं अदिन्नादायिं कामेसुमिच्छाचारिं मुसावादिं पिसुणवाचं फरुसवाचं सम्फप्पलापिं अभिज्झालुं ब्यापन्नचित्तं मिच्छादिट्ठिं कायस्स भेदा परं मरणा पस्सति अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं । सो एवमाह — ‘अत्थि किर, भो, पापकानि कम्मनि, अत्थि दुच्चरितस्स विपाको । अमाहं [अपाहं (सी० पी० क०) अमुं + अहं = अमाहं-इति पदविभागो] पुगलं अद्वसं इध पाणातिपातिं अदिन्नादायिं...पे०... मिच्छादिट्ठिं कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं’न्ति । सो एवमाह — ‘यो किर, भो, पाणातिपाती अदिन्नादायी...पे०... मिच्छादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । ये एवं जानन्ति, ते सम्मा जानन्ति; ये अज्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं जाणन्ति [मिच्छा ते सज्जानन्ति (क०)] । इति सो यदेव तस्स सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा [परामस्स (सी० पी०)] अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमज्ज’”न्ति ।

“इध पनानन्द, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकारमन्वाय तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति यथासमाहिते चित्ते दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन अमुं पुगलं पस्सति — इध पाणातिपातिं अदिन्नादायिं...पे०... मिच्छादिट्ठिं, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सति सुगतिं सगं लोकं उपपन्नं । सो एवमाह — ‘नत्थि किर, भो, पापकानि कम्मनि, नत्थि दुच्चरितस्स विपाको । अमाहं पुगलं अद्वसं — इध पाणातिपातिं अदिन्नादायिं...पे०... मिच्छादिट्ठिं, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि सुगतिं सगं लोकं उपपन्नं’न्ति । सो एवमाह — ‘यो किर, भो, पाणातिपाती अदिन्नादायी...पे०... मिच्छादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अज्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं जाणन्ति । इति सो यदेव तस्स सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमज्ज’”न्ति ।

“इधानन्द, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकारमन्वाय तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति यथासमाहिते चित्ते दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन अमुं पुगलं पस्सति — इध पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना पटिविरतं कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतं मुसावादा पटिविरतं पिसुणाय वाचाय पटिविरतं फरुसाय वाचाय पटिविरतं सम्फप्पलापा पटिविरतं अनभिज्झालुं अब्यापन्नचित्तं सम्मादिट्ठिं, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सति सुगतिं सगं लोकं उपपन्नं । सो एवमाह — ‘अत्थि किर, भो, कल्याणानि कम्मनि, अत्थि सुचरितस्स विपाको । अमाहं पुगलं अद्वसं — इध पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना पटिविरतं...पे०... सम्मादिट्ठिं, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि सुगतिं सगं लोकं उपपन्नं’न्ति । सो एवमाह — ‘यो किर, भो, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो...पे०... सम्मादिट्ठि सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अज्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं जाणन्ति । इति सो यदेव तस्स सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमज्ज’”न्ति ।

“इध पनानन्द, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकारमन्वाय तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति यथासमाहिते चित्ते दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन अमुं पुगलं पस्सति — इध पाणातिपाता पटिविरतं...पे०... सम्मादिट्ठिं, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सति अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं । सो एवमाह — ‘नत्थि किर, भो कल्याणानि कम्मनि, नत्थि सुचरितस्स विपाको । अमाहं पुगलं अद्वसं — इध पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना पटिविरतं...पे०... सम्मादिट्ठिं, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि अपायं

दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं'न्ति । सो एवमाह — 'यो किर, भो, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो... पे०... सम्मादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अज्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं जाण'न्ति । इति सो यदेव तस्स सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — 'इदमेव सच्चं, मोघमज्ज'न्ति ।

३०२. “तत्रानन्द, ख्वायं समणो वा ब्राह्मणो वा एवमाह — ‘अत्थि किर, भो, पापकानि कम्मनि, अत्थि दुच्चरितस्स विपाको’ति इदमस्स अनुजानामि; यम्पि सो एवमाह — ‘अमाहं पुग्गलं अद्दसं — इध पाणातिपातिं अदिन्नादायिं...पे०... मिच्छादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं’न्ति इदम्पिस्स अनुजानामि; यज्ज खो सो एवमाह — ‘यो किर, भो, पाणातिपाती अदिन्नादायी...पे०... मिच्छादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती’ति इदमस्स नानुजानामि; यम्पि सो एवमाह — ‘ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अज्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं जाण’न्ति इदम्पिस्स नानुजानामि; यम्पि सो यदेव तस्स सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमज्ज’न्ति इदम्पिस्स नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अज्जथा हि, आनन्द, तथागतस्स महाकम्मविभङ्गे जाणं होति ।

“तत्रानन्द, ख्वायं समणो वा ब्राह्मणो वा एवमाह — ‘नत्थि किर, भो, पापकानि कम्मनि, नत्थि दुच्चरितस्स विपाको’ति इदमस्स नानुजानामि; यज्ज खो सो एवमाह — ‘अमाहं पुग्गलं अद्दसं — इध पाणातिपातिं अदिन्नादायिं...पे०... मिच्छादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि सुगतिं सगं लोकं उपपन्नं’न्ति इदमस्स अनुजानामि; यज्ज खो सो एवमाह — ‘यो किर, भो, पाणातिपाती अदिन्नादायी...पे०... मिच्छादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जती’ति इदमस्स नानुजानामि; यम्पि सो एवमाह — ‘ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अज्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं जाण’न्ति इदम्पिस्स नानुजानामि; यम्पि सो यदेव तस्स सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमज्ज’न्ति इदम्पिस्स नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अज्जथा हि, आनन्द, तथागतस्स महाकम्मविभङ्गे जाणं होति ।

“तत्रानन्द, ख्वायं समणो वा ब्राह्मणो वा एवमाह — ‘अत्थि किर, भो, कल्याणानि कम्मनि, अत्थि सुचरितस्स विपाको’ति इदमस्स अनुजानामि; यम्पि सो एवमाह — ‘अमाहं पुग्गलं अद्दसं — इध पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना पटिविरतं...पे०... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि सुगतिं सगं लोकं उपपन्नं’न्ति इदम्पिस्स अनुजानामि; यज्ज खो सो एवमाह — ‘यो किर, भो, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो...पे०... सम्मादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जती’ति इदमस्स नानुजानामि; यम्पि सो एवमाह — ‘ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अज्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं जाण’न्ति इदम्पिस्स नानुजानामि; यम्पि सो यदेव तस्स सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमज्ज’न्ति इदम्पिस्स नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अज्जथा हि, आनन्द, तथागतस्स महाकम्मविभङ्गे जाणं होति ।

“तत्रानन्द, ख्वायं समणो वा ब्राह्मणो वा एवमाह — ‘नत्थि किर, भो, कल्याणानि कम्मनि, नत्थि सुचरितस्स विपाको’ति इदमस्स नानुजानामि; यज्ज खो सो एवमाह — ‘अमाहं पुग्गलं अद्दसं — इध पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना पटिविरतं...पे०... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं’न्ति इदमस्स अनुजानामि; यज्ज खो सो एवमाह — ‘यो किर, भो, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो...पे०...

सम्मादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जतीति इदमस्स नानुजानामि; यच्च खो सो एवमाह — ‘ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अज्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं जाण’न्ति इदम्पिस्स नानुजानामि; यम्पि सो यदेव तस्स सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमज्ज’न्ति इदम्पिस्स नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अज्जथा हि, आनन्द, तथागतस्स महाकम्मविभङ्गे जाणं होति ।

३०३. “तत्रानन्द, ख्वायं पुग्गलो इध पाणातिपाती अदिन्नादायी...पे०... मिच्छादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, पुब्बे वास्स तं कतं होति पापकम्मं दुक्खवेदनीयं, पच्छा वास्स तं कतं होति पापकम्मं दुक्खवेदनीयं, मरणकाले वास्स होति मिच्छादिट्ठि समत्ता समादिन्ना । तेन सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । यच्च खो सो इध पाणातिपाती होति अदिन्नादायी होति...पे०... मिच्छादिट्ठि होति तस्स दिट्ठेव धम्मे विपाकं पटिसंवेदेति उपपज्ज वा [उपपज्जं वा (सी० पी०), उपपज्ज वा (स्या० कं० क०) उपपज्जित्वाति संवण्णनाय संसन्देतब्बा] अपरे वा परियाये ।

“तत्रानन्द, ख्वायं पुग्गलो इध पाणातिपाती अदिन्नादायी...पे०... मिच्छादिट्ठि कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, पुब्बे वास्स तं कतं होति कल्याणकम्मं सुखवेदनीयं, पच्छा वास्स तं कतं होति कल्याणकम्मं सुखवेदनीयं, मरणकाले वास्स होति सम्मादिट्ठि समत्ता समादिन्ना । तेन सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । यच्च खो सो इध पाणातिपाती होति अदिन्नादायी होति...पे०... मिच्छादिट्ठि होति तस्स दिट्ठेव धम्मे विपाकं पटिसंवेदेति उपपज्ज वा अपरे वा परियाये ।

“तत्रानन्द, ख्वायं पुग्गलो इध पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो...पे०... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, पुब्बे वास्स तं कतं होति कल्याणकम्मं सुखवेदनीयं, पच्छा वास्स तं कतं होति कल्याणकम्मं सुखवेदनीयं, मरणकाले वास्स होति सम्मादिट्ठि समत्ता समादिन्ना । तेन सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । यच्च खो सो इध पाणातिपाता पटिविरतो होति अदिन्नादाना पटिविरतो होति...पे०... सम्मादिट्ठि होति, तस्स दिट्ठेव धम्मे विपाकं पटिसंवेदेति उपपज्ज वा अपरे वा परियाये ।

“तत्रानन्द, ख्वायं पुग्गलो इध पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो...पे०... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, पुब्बे वास्स तं कतं होति पापकम्मं दुक्खवेदनीयं, पच्छा वास्स तं कतं होति पापकम्मं दुक्खवेदनीयं, मरणकाले वास्स होति मिच्छादिट्ठि समत्ता समादिन्ना । तेन सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । यच्च खो सो इध पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति... पे०... सम्मादिट्ठि होति, तस्स दिट्ठेव धम्मे विपाकं पटिसंवेदेति उपपज्ज वा अपरे वा परियाये ।

“इति खो, आनन्द, अत्थि कम्मं अभब्बं अभब्बाभासं, अत्थि कम्मं अभब्बं भब्बाभासं, अत्थि कम्मं भब्बज्चेव भब्बाभासज्ज, अत्थि कम्मं भब्बं अभब्बाभासं”न्ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

महाकम्मविभङ्गसुत्तं निट्ठितं छट्ठं ।

७. सळायतनविभङ्गसुत्तं

३०४. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “सळायतनविभङ्गं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

““छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितब्बानि, छ बाहिरानि आयतनानि वेदितब्बानि, छ विज्जाणकाया वेदितब्बा, छ फस्सकाया वेदितब्बा, अट्टारस मनोपविचारा वेदितब्बा, छत्तिंस सत्तपदा वेदितब्बा, तत्र इदं निस्साय इदं पजहथ, तयो सतिपट्ठाना यदरियो सेवति यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहति, सो वुच्चति योग्गाचरियानं [योगाचरियानं (क०)] अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथी”ति — अयमुद्देशो सळायतनविभङ्गस्स ।

३०५. ““छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितब्बानी”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘चक्खायतनं सोतायतनं धानायतनं जिह्वायतनं कायायतनं मनायतनं — छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितब्बानी”ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

““छ बाहिरानि आयतनानि वेदितब्बानी”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘रूपायतनं सद्दायतनं गन्धायतनं रसायतनं फोडुब्बायतनं धम्मायतनं — छ बाहिरानि आयतनानि वेदितब्बानी”ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

““छ विज्जाणकाया वेदितब्बा”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘चक्खुविज्जाणं सोतविज्जाणं धानविज्जाणं जिह्वाविज्जाणं कायविज्जाणं मनोविज्जाणं — छ विज्जाणकाया वेदितब्बा”ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

““छ फस्सकाया वेदितब्बा”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘चक्खुसम्फस्सो सोतसम्फस्सो धानसम्फस्सो जिह्वासम्फस्सो कायसम्फस्सो मनोसम्फस्सो — छ फस्सकाया वेदितब्बा”ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

““अट्टारस मनोपविचारा वेदितब्बा”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘चक्खुना रूपं दिस्वा सोमनस्सट्ठानीयं रूपं उपविचरति, दोमनस्सट्ठानीयं रूपं उपविचरति, उपेक्खाट्ठानीयं रूपं उपविचरति । सोतेन सद्दं सुत्वा... पे०... धानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोडुब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय सोमनस्सट्ठानीयं धम्मं उपविचरति, दोमनस्सट्ठानीयं धम्मं उपविचरति, उपेक्खाट्ठानीयं धम्मं उपविचरति । इति छ सोमनस्सूपविचारा, छ दोमनस्सूपविचारा, छ उपेक्खूपविचारा, अट्टारस मनोपविचारा वेदितब्बा”ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३०६. ““छत्तिंस सत्तपदा वेदितब्बा”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? छ गेहसितानि [गेहस्सितानि (?)] सोमनस्सानि, छ नेक्खम्मसितानि [नेक्खम्मस्सितानि (टीका)] सोमनस्सानि, छ गेहसितानि दोमनस्सानि, छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि, छ गेहसिता उपेक्खा, छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा । तत्थ कतमानि छ गेहसितानि सोमनस्सानि? चक्खुविज्जेय्याणं रूपानं इट्ठानं कन्तानं मनापानं मनोरमानं लोकामिसपटिसंयुत्तानं पटिलाभं वा पटिलाभतो

समनुपस्सतो पुब्बे वा पटिलद्धपुब्बं अतीतं निरुद्धं विपरिणतं समनुस्सरतो उप्पज्जति सोमनस्सं । यं एवरूपं सोमनस्सं इदं वुच्चति गेहसितं सोमनस्सं । सोतविज्जेय्यानं सद्धानं... धानविज्जेय्यानं गन्धानं... जिह्वाविज्जेय्यानं रसानं... कायविज्जेय्यानं फोट्टब्बानं... मनोविज्जेय्यानं धम्मानं इट्ठानं कन्तानं मनापानं... पे० ... सोमनस्सं । यं एवरूपं सोमनस्सं इदं वुच्चति गेहसितं सोमनस्सं । इमानि छ गेहसितानि सोमनस्सानि ।

“तत्थ कतमानि छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि? रूपानंत्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं [विपरिणामं विरागं निरोधं (क०)], ‘पुब्बे चेव रूपा एतरहि च सब्बे ते रूपा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो उप्पज्जति सोमनस्सं । यं एवरूपं सोमनस्सं इदं वुच्चति नेक्खम्मसितं सोमनस्सं । सद्धानंत्वेव... गन्धानंत्वेव... रसानंत्वेव... फोट्टब्बानंत्वेव... धम्मानंत्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, ‘पुब्बे चेव धम्मा एतरहि च सब्बे ते धम्मा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो उप्पज्जति सोमनस्सं । यं एवरूपं सोमनस्सं इदं वुच्चति नेक्खम्मसितं सोमनस्सं । इमानि छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि ।

३०७. “तत्थ कतमानि छ गेहसितानि दोमनस्सानि? चक्खुविज्जेय्यानं रूपानं... पे० ... सोतविज्जेय्यानं सद्धानं... धानविज्जेय्यानं गन्धानं... जिह्वाविज्जेय्यानं रसानं... कायविज्जेय्यानं फोट्टब्बानं... मनोविज्जेय्यानं धम्मानं इट्ठानं कन्तानं मनापानं मनोरमानं लोकामिसपटिसंयुत्तानं अप्पटिलाभं वा अप्पटिलाभतो समनुपस्सतो पुब्बे वा अप्पटिलद्धपुब्बं अतीतं निरुद्धं विपरिणतं समनुस्सरतो उप्पज्जति दोमनस्सं । यं एवरूपं दोमनस्सं इदं वुच्चति गेहसितं दोमनस्सं । इमानि छ गेहसितानि दोमनस्सानि ।

“तत्थ कतमानि छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि? रूपानंत्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, ‘पुब्बे चेव रूपा एतरहि च सब्बे ते रूपा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा अनुत्तरेसु विमोक्खेसु पिहं उपट्ठापेति — ‘कुदास्सु [कुदास्सु (स्या० कं० पी०)] नामाहं तदायतनं उपसम्पज्ज विहरिस्सामि यदरिया एतरहि आयतनं उपसम्पज्ज विहरन्ती’ति इति अनुत्तरेसु विमोक्खेसु पिहं उपट्ठापयतो उप्पज्जति पिहपच्चया दोमनस्सं । यं एवरूपं दोमनस्सं इदं वुच्चति नेक्खम्मसितं दोमनस्सं । सद्धानंत्वेव... पे० ... गन्धानंत्वेव... रसानंत्वेव... फोट्टब्बानंत्वेव... धम्मानंत्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, ‘पुब्बे चेव धम्मा एतरहि च सब्बे ते धम्मा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा अनुत्तरेसु विमोक्खेसु पिहं उपट्ठापेति — ‘कुदास्सु नामाहं तदायतनं उपसम्पज्ज विहरिस्सामि यदरिया एतरहि आयतनं उपसम्पज्ज विहरन्ती’ति इति अनुत्तरेसु विमोक्खेसु पिहं उपट्ठापयतो उप्पज्जति पिहपच्चया दोमनस्सं । यं एवरूपं दोमनस्सं इदं वुच्चति नेक्खम्मसितं दोमनस्सं । इमानि छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि ।

३०८. “तत्थ कतमा छ गेहसिता उपेक्खा? चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जति उपेक्खा बालस्स मूळहस्स () [(मन्दस्स) (क०)] पुथुज्जनस्स अनोधिजिनस्स अविपाकजिनस्स अनादीनवदस्साविनो अस्सुतवतो पुथुज्जनस्स । या एवरूपा उपेक्खा, रूपं सा नातिवत्तति । तस्मा सा [सायं (क०)] उपेक्खा ‘गेहसिता’ति वुच्चति । सोतेन सद्दं सुत्वा... धानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोट्टब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय उप्पज्जति उपेक्खा बालस्स मूळहस्स पुथुज्जनस्स अनोधिजिनस्स अविपाकजिनस्स अनादीनवदस्साविनो अस्सुतवतो पुथुज्जनस्स । या एवरूपा उपेक्खा, धम्मं सा नातिवत्तति । तस्मा सा उपेक्खा ‘गेहसिता’ति वुच्चति । इमा छ गेहसिता उपेक्खा ।

“तत्थ कतमा छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा? रूपानंत्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, ‘पुब्बे चेव रूपा

एतरहि च सब्बे ते रूपा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा'ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो उप्पज्जति उपेक्खा । या एवरूपा उपेक्खा, रूपं सा अतिवत्तति । तस्मा सा उपेक्खा 'नेक्खम्मसिता'ति वुच्चति । सद्धानंत्वेव... गन्धानंत्वेव... रसानंत्वेव... फोड्डब्बानंत्वेव... धम्मनंत्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, 'पुब्बे चेव धम्मा एतरहि च सब्बे ते धम्मा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा'ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो उप्पज्जति उपेक्खा । या एवरूपा उपेक्खा, धम्मं सा अतिवत्तति । तस्मा सा उपेक्खा 'नेक्खम्मसिता'ति वुच्चति । इमा छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा । 'छत्तिंस सत्तपदा वेदितब्बा'ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३०९. “तत्र इदं निस्साय इदं पजहथा”ति — इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? तत्र, भिक्खवे, यानि छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि तानि निस्साय तानि आगम्म यानि छ गेहसितानि सोमनस्सानि तानि पजहथ, तानि समतिक्कमथ । एवमेतेसं पहानं होति, एवमेतेसं समतिक्कमो होति ।

“तत्र, भिक्खवे, यानि छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि तानि निस्साय तानि आगम्म यानि छ गेहसितानि दोमनस्सानि तानि पजहथ, तानि समतिक्कमथ । एवमेतेसं पहानं होति, एवमेतेसं समतिक्कमो होति ।

“तत्र, भिक्खवे, या छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा ता निस्साय ता आगम्म या छ गेहसिता उपेक्खा ता पजहथ, ता समतिक्कमथ । एवमेतासं पहानं होति, एवमेतासं समतिक्कमो होति ।

“तत्र, भिक्खवे, यानि छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि तानि निस्साय तानि आगम्म यानि छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि तानि पजहथ, तानि समतिक्कमथ । एवमेतेसं पहानं होति, एवमेतेसं समतिक्कमो होति ।

“तत्र, भिक्खवे, या छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा ता निस्साय ता आगम्म यानि छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि तानि पजहथ, तानि समतिक्कमथ । एवमेतेसं पहानं होति, एवमेतेसं समतिक्कमो होति ।

३१०. “अत्थि, भिक्खवे, उपेक्खा नानत्ता नानत्तसिता, अत्थि उपेक्खा एकत्ता एकत्तसिता । कतमा च, भिक्खवे, उपेक्खा नानत्ता नानत्तसिता? अत्थि, भिक्खवे, उपेक्खा रूपेसु, अत्थि सद्देसु, अत्थि गन्धेसु, अत्थि रसेसु, अत्थि फोड्डब्बेसु — अयं, भिक्खवे, उपेक्खा नानत्ता नानत्तसिता । कतमा च, भिक्खवे, उपेक्खा एकत्ता एकत्तसिता? अत्थि, भिक्खवे, उपेक्खा आकासानज्जायतननिस्सिता, अत्थि विज्जाणज्जायतननिस्सिता, अत्थि आकिञ्चज्जायतननिस्सिता, अत्थि नेवसज्जानासज्जायतननिस्सिता — अयं, भिक्खवे, उपेक्खा एकत्ता एकत्तसिता ।

“तत्र, भिक्खवे, यायं उपेक्खा एकत्ता एकत्तसिता तं निस्साय तं आगम्म यायं उपेक्खा नानत्ता नानत्तसिता तं पजहथ, तं समतिक्कमथ । एवमेतिस्सा पहानं होति, एवमेतिस्सा समतिक्कमो होति ।

“अतम्मयतं, भिक्खवे, निस्साय अतम्मयतं आगम्म यायं उपेक्खा एकत्ता एकत्तसिता तं पजहथ, तं समतिक्कमथ । एवमेतिस्सा पहानं होति, एवमेतिस्सा समतिक्कमो होति । ‘तत्र इदं निस्साय इदं पजहथा’ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३११. “तयो सतिपट्ठाना यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहती”ति — इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? इध, भिक्खवे, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनुकम्पको हितेसी अनुकम्पं उपादाय — ‘इदं वो

हिताय, इदं वो सुखाया'ति । तस्स सावका न सुस्सूसन्ति, न सोतं ओदहन्ति, न अज्जा चित्तं उपट्ठपेन्ति, वोक्कम्म च सत्थुसासना वत्तन्ति । तत्र, भिक्खवे, तथागतो न चेव अनत्तमनो होति, न च अनत्तमनतं पटिसंवेदेति, अनवस्सुतो च विहरति सतो सम्पजानो । इदं, भिक्खवे, पठमं सतिपट्ठानं यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनुकम्पको हितेसी अनुकम्पं उपादाय — ‘इदं वो हिताय, इदं वो सुखाया’ति । तस्स एकच्चे सावका न सुस्सूसन्ति, न सोतं ओदहन्ति, न अज्जा चित्तं उपट्ठपेन्ति, वोक्कम्म च सत्थुसासना वत्तन्ति; एकच्चे सावका सुस्सूसन्ति, सोतं ओदहन्ति, अज्जा चित्तं उपट्ठपेन्ति, न च वोक्कम्म सत्थुसासना वत्तन्ति । तत्र, भिक्खवे, तथागतो न चेव अनत्तमनो होति, न च अनत्तमनतं पटिसंवेदेति; न च अत्तमनो होति, न च अत्तमनतं पटिसंवेदेति । अनत्तमनता च अत्तमनता च — तदुभयं अभिनिवज्जेत्वा उपेक्खको विहरति सतो सम्पजानो । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुतियं सतिपट्ठानं यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनुकम्पको हितेसी अनुकम्पं उपादाय — ‘इदं वो हिताय, इदं वो सुखाया’ति । तस्स सावका सुस्सूसन्ति, सोतं ओदहन्ति, अज्जाचित्तं उपट्ठपेन्ति, न च वोक्कम्म सत्थुसासना वत्तन्ति । तत्र, भिक्खवे, तथागतो अत्तमनो चेव होति, अत्तमनतज्ज पटिसंवेदेति, अनवस्सुतो च विहरति सतो सम्पजानो । इदं वुच्चति, भिक्खवे, ततियं सतिपट्ठानं यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहति । ‘तयो सतिपट्ठाना यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहती’ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३१२. “‘सो वुच्चति योग्गाचरियानं अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथी’ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? हत्थिदमकेन, भिक्खवे, हत्थिदम्मो सारितो एकंयेव दिसं धावति — पुरत्थिमं वा पच्छिमं वा उत्तरं वा दक्खिणं वा । अस्सदमकेन, भिक्खवे, अस्सदम्मो सारितो एकज्जेव दिसं धावति — पुरत्थिमं वा पच्छिमं वा उत्तरं वा दक्खिणं वा । गोदमकेन, भिक्खवे, गोदम्मो सारितो एकंयेव दिसं धावति — पुरत्थिमं वा पच्छिमं वा उत्तरं वा दक्खिणं वा । तथागतेन हि, भिक्खवे, अरहता सम्मासम्बुद्धेन पुरिसदम्मो सारितो अट्ठ दिसा विधावति । रूपी रूपानि पस्सति — अयं एका दिसा; अज्झत्तं अरूपसज्जी बहिद्भा रूपानि पस्सति — अयं दुतिया दिसा; सुभन्त्वेव अधिमुत्तो होति — अयं ततिया दिसा; सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति — अयं चतुत्थी दिसा; सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति — अयं पञ्चमी दिसा; सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति — अयं छट्ठी दिसा; सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति — अयं सत्तमी दिसा; सब्बसो नेवसज्जानासज्जायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति — अयं अट्ठमी दिसा । तथागतेन, भिक्खवे, अरहता सम्मासम्बुद्धेन पुरिसदम्मो सारितो इमा अट्ठ दिसा विधावति । ‘सो वुच्चति योग्गाचरियानं अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथी’ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं’न्ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

सळायतनविभङ्गसुत्तं निद्धितं सत्तमं ।

८. उद्देसविभङ्गसुत्तं

३१३. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “उद्देसविभङ्गं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा [यथा यथास्स (सी० स्या० कं० पी०)] उपपरिक्खतो बहिद्वा चस्स विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य । बहिद्वा, भिक्खवे, विज्जाणे अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती”ति । इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो उट्ठायासना विहारं पाविसि ।

३१४. अथ खो तेसं भिक्खून्, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि — “इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्वा चस्स विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य । बहिद्वा, भिक्खवे, विज्जाणे अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती”ति । को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या”ति? अथ खो तेसं भिक्खून् एतदहोसि — “अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवण्णितो सम्भावितो च विज्जून् सब्रह्मचारीन्; पहीति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम”ति ।

अथ खो ते भिक्खू येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता महाकच्चानेन सद्धिं सम्मोदिसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोचुं —

“इदं खो नो, आवुसो कच्चान, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्वा चस्स विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य । बहिद्वा, भिक्खवे, विज्जाणे अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती”ति । तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि — ‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य, यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्वा चस्स विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य । बहिद्वा, भिक्खवे, विज्जाणे अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती”ति । को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या”ति । “तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं एतदहोसि — ‘अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवण्णितो, सम्भावितो च विज्जून् सब्रह्मचारीन् । पहीति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा

आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा'ति — विभजतायस्मा महाकच्चानो'ति ।

३१५. “‘सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव मूलं अतिक्कम्म खन्धं साखापलासे सारं परियेसितब्बं मज्जेय्य, एवं सम्पदमिदं आयस्मन्तानं सत्थरि सम्मुखीभूते तं भगवन्तं अतिसित्वा अम्हे एतमत्थं पटिपुच्छितब्बं मज्जेय्य । सो हावुसो, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति, चक्खुभूतो जाणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता अमतस्स दाता धम्मस्सामी तथागतो । सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि यं भगवन्तंयेव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ; यथा वो भगवा ब्याकरेय्य तथा नं धारेय्याथा’”ति । ‘अद्धानुसो कच्चान, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति, चक्खुभूतो जाणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता अमतस्स दाता धम्मस्सामी तथागतो । सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि यं भगवन्तंयेव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम; यथा नो भगवा ब्याकरेय्य तथा नं धारेय्याम । अपि चायस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवण्णितो सम्भावितो च विज्जूनं सब्रह्मचारीनं । पहेति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । विभजतायस्मा महाकच्चानो अगरुं करित्वा'ति । ‘तेन हावुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी'ति । ‘एवमावुसो'ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा महाकच्चानो एतदवोच

‘यं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उद्धायासना विहारं पविट्ठो — तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य, यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्धान्ना चस्स विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य, बहिद्धान्ना, भिक्खवे, विज्जाणे अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती'ति । इमस्स खो अहं, आवुसो, भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि ।

३१६. “‘कथञ्चावुसो, बहिद्धान्ना विज्जाणं विक्खित्तं विसटन्ति वुच्चति? इधावुसो, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा रूपनिमित्तानुसारि विज्जाणं होति रूपनिमित्तस्सादगधितं [...गथितं (सी० पी०)] रूपनिमित्तस्सादविनिबन्धं [...विनिबन्धं (सी० पी०)] रूपनिमित्तस्सादसंयोजनसंयुत्तं बहिद्धान्ना विज्जाणं विक्खित्तं विसटन्ति वुच्चति । सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोड्डब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय धम्मनिमित्तानुसारी विज्जाणं होति; धम्मनिमित्तस्सादगधितं धम्मनिमित्तस्सादविनिबन्धं धम्मनिमित्तस्सादसंयोजनसंयुत्तं बहिद्धान्ना विज्जाणं विक्खित्तं विसटन्ति वुच्चति । एवं खो आवुसो, बहिद्धान्ना विज्जाणं विक्खित्तं विसटन्ति वुच्चति ।

३१७. “‘कथञ्चावुसो, बहिद्धान्ना विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटन्ति वुच्चति? इधावुसो, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा न रूपनिमित्तानुसारि विज्जाणं होति रूपनिमित्तस्सादगधितं न रूपनिमित्तस्सादविनिबन्धं न रूपनिमित्तस्सादसंयोजनसंयुत्तं बहिद्धान्ना विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटन्ति वुच्चति । सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोड्डब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय न धम्मनिमित्तानुसारी विज्जाणं होति न धम्मनिमित्तस्सादगधितं न धम्मनिमित्तस्सादविनिबन्धं न धम्मनिमित्तस्सादसंयोजनसंयुत्तं बहिद्धान्ना विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटन्ति वुच्चति । एवं खो, आवुसो, बहिद्धान्ना विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटन्ति वुच्चति ।

३१८. “‘कथञ्चावुसो, अज्झत्तं [अज्झत्तं चित्तं (सी० स्या० कं० पी०)] सण्ठितन्ति वुच्चति? इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

तस्स विवेकजपीतिसुखानुसारि विज्जाणं होति विवेकजपीतिसुखस्सादगधितं विवेकजपीतिसुखस्सादविनिबन्धं विवेकजपीतिसुखस्सादसंयोजनसंयुतं अज्झत्तं चित्तं सण्ठितन्ति वुच्चति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स समाधिजपीतिसुखानुसारि विज्जाणं होति समाधिजपीतिसुखस्सादगधितं समाधिजपीतिसुखस्सादविनिबन्धं समाधिजपीतिसुखस्सादसंयोजनसंयुतं अज्झत्तं चित्तं सण्ठितन्ति वुच्चति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स उपेक्खानुसारि विज्जाणं होति उपेक्खासुखस्सादगधितं उपेक्खासुखस्सादविनिबन्धं उपेक्खासुखस्सादसंयोजनसंयुतं अज्झत्तं चित्तं सण्ठितन्ति वुच्चति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स अदुक्खमसुखानुसारि विज्जाणं होति अदुक्खमसुखस्सादगधितं अदुक्खमसुखस्सादविनिबन्धं अदुक्खमसुखस्सादसंयोजनसंयुतं अज्झत्तं चित्तं सण्ठितन्ति वुच्चति । एवं खो, आवुसो, अज्झत्तं [अज्झत्तं चित्तं (सी० स्या० कं० पी०)] सण्ठितन्ति वुच्चति ।

३१९. “कथञ्चावुसो, अज्झत्तं [अज्झत्तं चित्तं (सी० स्या० कं० पी०)] असण्ठितन्ति वुच्चति? इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि...पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स न विवेकजपीतिसुखानुसारि विज्जाणं होति न विवेकजपीतिसुखस्सादगधितं न विवेकजपीतिसुखस्सादविनिबन्धं न विवेकजपीतिसुखस्सादसंयोजनसंयुतं अज्झत्तं चित्तं असण्ठितन्ति वुच्चति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा...पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स न समाधिजपीतिसुखानुसारि विज्जाणं होति न समाधिजपीतिसुखस्सादगधितं न समाधिजपीतिसुखस्सादविनिबन्धं न समाधिजपीतिसुखस्सादसंयोजनसंयुतं अज्झत्तं चित्तं असण्ठितन्ति वुच्चति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु पीतिया च विरागा...पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स न उपेक्खानुसारि विज्जाणं होति न उपेक्खासुखस्सादगधितं न उपेक्खासुखस्सादविनिबन्धं न उपेक्खासुखस्सादसंयोजनसंयुतं अज्झत्तं चित्तं असण्ठितन्ति वुच्चति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स न अदुक्खमसुखानुसारि विज्जाणं होति न अदुक्खमसुखस्सादगधितं न अदुक्खमसुखस्सादविनिबन्धं न अदुक्खमसुखस्सादसंयोजनसंयुतं अज्झत्तं चित्तं असण्ठितन्ति वुच्चति । एवं खो, आवुसो, अज्झत्तं [अज्झत्तं चित्तं (सी० स्या० कं० पी०)] असण्ठितन्ति वुच्चति ।

३२०. “कथञ्चावुसो, अनुपादा परितस्सना होति? इधावुसो, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी

अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति रूपवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा रूपं रूपस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं रूपं विपरिणमति, अज्जथा होति । तस्स रूपविपरिणामज्जथाभावा रूपविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं होति । तस्स रूपविपरिणामानुपरिवत्तजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिष्ठन्ति । चेतसो परियादाना उत्तासवा च होति विघातवा च अपेक्खवा च अनुपादाय च परितस्सति । वेदनं ...पे०... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति विज्जाणवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा विज्जाणं विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं विज्जाणं विपरिणमति, अज्जथा होति । तस्स विज्जाणविपरिणामज्जथाभावा विज्जाणविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं होति । तस्स विज्जाणविपरिणामानुपरिवत्तजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिष्ठन्ति । चेतसो परियादाना उत्तासवा च होति विघातवा च अपेक्खवा च अनुपादाय च परितस्सति । एवं खो, आवुसो, अनुपादा परितस्सना होति ।

३२१. “कथञ्चावुसो, अनुपादाना अपरितस्सना होति? इधावुसो, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति न रूपवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा रूपं न रूपस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं रूपं विपरिणमति, अज्जथा होति । तस्स रूपविपरिणामज्जथाभावा न च रूपविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं होति । तस्स न रूपविपरिणामानुपरिवत्तजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिष्ठन्ति । चेतसो परियादाना न चेवुत्तासवा [न च उत्तासवा (सी०)] होति न च विघातवा न च अपेक्खवा अनुपादाय च न परितस्सति । न वेदनं... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा विज्जाणं न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं विज्जाणं विपरिणमति, अज्जथा होति । तस्स विज्जाणविपरिणामज्जथाभावा न च विज्जाणविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं होति । तस्स न विज्जाणविपरिणामानुपरिवत्तजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिष्ठन्ति । चेतसो परियादाना न चेवुत्तासवा होति न च विघातवा न च अपेक्खवा, अनुपादाय च न परितस्सति । एवं खो, आवुसो, अनुपादा अपरितस्सना होति ।

“यं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्भा चस्स विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य । बहिद्भा, भिक्खवे, विज्जाणे अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती’ति । इमस्स खो अहं, आवुसो, भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । आकङ्खमाना च पन तुम्हे आयस्मन्तो भगवन्तंयेव उपसङ्कमित्वा एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ; यथा वो भगवा ब्याकरोति तथा नं धारेय्याथा’ति ।

३२२. अथ खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं —

“यं खो नो, भन्ते, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्भा चस्स विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य । बहिद्भा, भिक्खवे, विज्जाणे अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते

अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती”ति ।

“तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि — ‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य, यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्भा चस्स विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य । बहिद्भा, भिक्खवे, विज्जाणे अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होतीति । को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या”ति? तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं एतदहोसि — ‘अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवणितो सम्भावितो च विज्जनं सब्रह्मचारीनं । पहाति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यंनून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा”ति ।

“अथ खो मयं, भन्ते, येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छिम्ह । तेसं नो, भन्ते, आयस्मता महाकच्चानेन इमेहि आकारेहि इमेहि पदेहि इमेहि व्यज्जनेहि अत्थो विभत्तो”ति ।

“पण्डितो, भिक्खवे, महाकच्चानो; महापज्जो, भिक्खवे, महाकच्चानो । मं चेपि तुम्हे, भिक्खवे, एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ, अहम्पि एवमेवं व्याकरेय्यं यथा तं महाकच्चानेन व्याकतं । एसो चेवेतस्स [एसो चेतस्स (सी० पी०), एसो चेव तस्स (स्या० कं०), एसोयेव तस्स (क०)] अत्थो । एवञ्च नं धारेय्याथा”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

उद्देसविभङ्गसुत्तं निट्ठितं अट्ठमं ।

९. अरणविभङ्गसुत्तं

३२३. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “अरणविभङ्गं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“न कामसुखमनुयुज्जेय्य हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, न च अत्तकिलमथानुयोगमनुयुज्जेय्य दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं । एते खो, भिक्खवे [एते खो (सी०), एते ते (स्या० कं० पी०)], उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा, चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति । उस्सादनञ्च जज्जा, अपसादनञ्च जज्जा; उस्सादनञ्च जत्वा अपसादनञ्च जत्वा नेवुस्सादेय्य, न अपसादेय्य [नापसादेय्य (सी०)], धम्ममेव देसेय्य । सुखविनिच्छयं जज्जा; सुखविनिच्छयं जत्वा अज्झत्तं सुखमनुयुज्जेय्य । रहोवादं न भासेय्य, सम्मुखा न खीणं [नातिखीणं (स्या० कं० क०)] भणे । अतरमानोव भासेय्य, नो तरमानो । जनपदनिरुत्तिं नाभिनिवेसेय्य, समञ्जं नातिधावेय्याति — अयमुद्देसो अरणविभङ्गस्स ।

३२४. “‘न कामसुखमनुयुज्जेय्य हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, न च अत्तकिलमथानुयोगमनुयुज्जेय्य दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं’न्ति — इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यो कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगो हीनो गम्मो पोथुज्जनिको अनरियो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । यो कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अननुयोगो हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । यो अत्तकिलमथानुयोगो अननुयोगो दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । ‘न कामसुखमनुयुज्जेय्य हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, न च अत्तकिलमथानुयोगं अनुयुज्जेय्य दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं’न्ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३२५. “‘एते खो उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा, चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तती’ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि । ‘एते खो उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा, चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तती’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३२६. “‘उस्सादनञ्च जज्जा, अपसादनञ्च जज्जा; उस्सादनञ्च जत्वा अपसादनञ्च जत्वा नेवुस्सादेय्य, न अपसादेय्य, धम्ममेव देसेय्या’ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? कथञ्च, भिक्खवे, उस्सादना च होति अपसादना च, नो च धम्मदेसना? ‘ये कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अनुयुत्ता हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, सब्बे ते सदुक्खा सउपघाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छापटिपन्ना’ति — इति वदं [इति परं (क०)] इत्थेके अपसादेति ।

“‘ये कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अननुयुत्ता हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, सब्बे ते अदुक्खा अनुपघाता अनुपायासा अपरिळाहा सम्मापटिपन्ना’ति — इति वदं इत्थेके उस्सादेति ।

“‘ये अत्तकिलमथानुयोगं अनुयुत्ता दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं, सब्बे ते सदुक्खा सउपघाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छापटिपन्ना’ति — इति वदं इत्थेके अपसादेति ।

“‘ये अत्तकिलमथानुयोगं अननुयुत्ता दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं, सब्बे ते अदुक्खा अनुपघाता अनुपायासा अपरिळाहा सम्मापटिपन्ना’ति — इति वदं इत्थेके उस्सादेति ।

“‘येसं केसञ्चि भवसंयोजनं अप्पहीनं, सब्बे ते सदुक्खा सउपघाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छापटिपन्ना’ति — इति वदं इत्थेके अपसादेति ।

“‘येसं केसञ्चि भवसंयोजनं पहीनं, सब्बे ते अदुक्खा अनुपघाता अनुपायासा अपरिळाहा सम्मापटिपन्ना’ति — इति वदं इत्थेके उस्सादेति । एवं खो, भिक्खवे, उस्सादना च होति अपसादना च, नो च धम्मदेसना ।

३२७. “कथञ्च, भिक्खवे, नेवुस्सादना होति न अपसादना, धम्मदेसना च [धम्मदेसनाव (स्या० कं०)]? ‘ये कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अनुयुत्ता हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, सब्बे ते सदुक्खा सउपघाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छापटिपन्ना’ति — न एवमाह । ‘अनुयोगो च खो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा’ति — इति वदं धम्ममेव देसेति ।

“‘ये कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अननुयुत्ता हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, सब्बे ते अदुक्खा अनुपघाता अनुपायासा अपरिळाहा सम्मापटिपन्ना’ति — न एवमाह । ‘अननुयोगो च खो, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा’ति — इति वदं धम्ममेव देसेति ।

“‘ये अत्तकिलमथानुयोगं अनुयुत्ता दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं, सब्बे ते सदुक्खा सउपघाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छापटिपन्ना’ति — न एवमाह । ‘अनुयोगो च खो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा’ति — इति वदं धम्ममेव देसेति ।

“‘ये अत्तकिलमथानुयोगं अननुयुत्ता दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं, सब्बे ते अदुक्खा अनुपघाता अनुपायासा अपरिळाहा सम्मापटिपन्ना’ति — न एवमाह । ‘अननुयोगो च खो, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा’ति — इति वदं धम्ममेव देसेति ।

“‘येसं केसञ्चि भवसंयोजनं अप्पहीनं, सब्बे ते सदुक्खा सउपघाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छापटिपन्ना’ति — न एवमाह । ‘भवसंयोजने च खो अप्पहीने भवोपि अप्पहीनो होती’ति — इति वदं धम्ममेव देसेति ।

“‘येसं केसञ्चि भवसंयोजनं पहीनं, सब्बे ते अदुक्खा अनुपघाता अनुपायासा अपरिळाहा सम्मापटिपन्ना’ति — न एवमाह । ‘भवसंयोजने च खो पहीने भवोपि पहीनो होती’ति — इति वदं धम्ममेव देसेति । एवं खो, भिक्खवे, नेवुस्सादना होति न अपसादना, धम्मदेसना च । ‘उस्सादनञ्च जज्जा, अपसादनञ्च जज्जा; उस्सादनञ्च जत्वा अपसादनञ्च जत्वा नेवुस्सादेय्य, न अपसादेय्य, धम्ममेव देसेय्या’ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३२८. “‘सुखविनिच्छयं जज्जा; सुखविनिच्छयं जत्वा अज्झत्तं सुखमनुयुज्जेय्या’ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? पज्जिमे, भिक्खवे, कामगुणा । कतमे पज्च? चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया, सोतविज्जेय्या सद्दा... घानविज्जेय्या गन्धा... जिक्काविज्जेय्या रसा... कायविज्जेय्या फोडुब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया — इमे खो, भिक्खवे, पज्च कामगुणा । यं खो, भिक्खवे, इमे पज्च कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं इदं वुच्चति कामसुखं मीळ्हसुखं पुथुज्जनसुखं अनरियसुखं । ‘न आसेवितब्बं, न भावेतब्बं, न बहुलीकातब्बं, भायितब्बं एतस्स सुखस्सा’ति — वदामि । इध, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति... पे०... ततियं ज्ञानं... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति नेक्खम्मसुखं पविवेकसुखं उपसमसुखं सम्बोधिसुखं । ‘आसेवितब्बं, भावेतब्बं, बहुलीकातब्बं, न भायितब्बं एतस्स सुखस्सा’ति — वदामि । ‘सुखविनिच्छयं जज्जा; सुखविनिच्छयं जत्वा अज्झत्तं सुखमनुयुज्जेय्या’ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३२९. “रहोवादं न भासेय्य, सम्मुखा न खीणं भणे”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? तत्र, भिक्खवे, यं जज्जा रहोवादं अभूतं अतच्छं अनत्थसंहितं ससक्कं [सम्पत्तं (क०)] तं रहोवादं न भासेय्य । यम्पि जज्जा रहोवादं भूतं तच्छं अनत्थसंहितं तस्सपि सिक्खेय्य अवचनाय । यच्च खो जज्जा रहोवादं भूतं तच्छं अत्थसंहितं तत्र कालञ्जू अस्स तस्स रहोवादस्स वचनाय । तत्र, भिक्खवे, यं जज्जा सम्मुखा खीणवादं अभूतं अतच्छं अनत्थसंहितं ससक्कं तं सम्मुखा खीणवादं न भासेय्य । यम्पि जज्जा सम्मुखा खीणवादं भूतं तच्छं अनत्थसंहितं तस्सपि सिक्खेय्य अवचनाय । यच्च खो जज्जा सम्मुखा खीणवादं भूतं तच्छं अत्थसंहितं तत्र कालञ्जू अस्स तस्स सम्मुखा खीणवादस्स वचनाय । ‘रहोवादं न भासेय्य, सम्मुखा न खीणं भणे’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३३०. “अतरमानोव भासेय्य नो तरमानो”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? तत्र, भिक्खवे, तरमानस्स भासतो कायोपि किलमति, चित्तम्पि उपहज्जति [ऊहज्जति (सी०)], सरोपि उपहज्जति [ऊहज्जति (सी०)], कण्ठोपि आतुरीयति, अविसट्ठम्पि होति अविज्जेय्यं तरमानस्स भासितं । तत्र, भिक्खवे, अतरमानस्स भासतो कायोपि न किलमति, चित्तम्पि न उपहज्जति, सरोपि न उपहज्जति, कण्ठोपि न आतुरीयति, विसट्ठम्पि होति विज्जेय्यं अतरमानस्स भासितं । ‘अतरमानोव भासेय्य, नो तरमानो’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३३१. “जनपदनिरुत्तिं नाभिनिवेसेय्य, समज्जं नातिधावेय्या”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? कथञ्च, भिक्खवे, जनपदनिरुत्तिया च अभिनिवेसो होति समज्जाय च अतिसारो? इध, भिक्खवे, तदेवेकच्चेसु जनपदेसु ‘पाती’ति सज्जानन्ति, ‘पत्त’न्ति सज्जानन्ति, ‘वित्त’न्ति [विट्ठन्ति (स्या० कं०)] सज्जानन्ति, ‘सराव’न्ति सज्जानन्ति ‘धारोप’न्ति [हरोसन्ति (स्या० कं०)] सज्जानन्ति, ‘पोण’न्ति सज्जानन्ति, ‘पिसीलव’न्ति [पिसीलन्ति (सी० पी०)], पिपिलन्ति (स्या० कं०)] सज्जानन्ति । इति यथा यथा नं तेसु तेसु जनपदेसु सज्जानन्ति तथा तथा थामसा परामासा [परामस्स (सी०)] अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमज्ज’न्ति । एवं खो, भिक्खवे, जनपदनिरुत्तिया च अभिनिवेसो होति समज्जाय च अतिसारो ।

३३२. “कथञ्च, भिक्खवे, जनपदनिरुत्तिया च अनभिनिवेसो होति समज्जाय च अनतिसारो? इध, भिक्खवे, तदेवेकच्चेसु जनपदेसु ‘पाती’ति सज्जानन्ति, ‘पत्त’न्ति सज्जानन्ति, ‘वित्त’न्ति सज्जानन्ति, ‘सराव’न्ति सज्जानन्ति, ‘धारोप’न्ति सज्जानन्ति, ‘पोण’न्ति सज्जानन्ति, ‘पिसीलव’न्ति सज्जानन्ति । इति यथा यथा नं तेसु तेसु जनपदेसु सज्जानन्ति ‘इदं किर मे [इदं किर ते च (क०)] आयस्मन्तो सन्धाय वोहरन्ती’ति तथा तथा वोहरति अपरामसं । एवं खो, भिक्खवे, जनपदनिरुत्तिया च अनभिनिवेसो होति, समज्जाय च अनतिसारो । ‘जनपदनिरुत्तिं नाभिनिवेसेय्य समज्जं नातिधावेय्या’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३३३. “तत्र, भिक्खवे, यो कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगो हीनो गम्मो पोथुज्जनिको अनरियो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, यो कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अननुयोगो हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

३३४. “तत्र, भिक्खवे, यो अत्तकिलमथानुयोगो दुक्खो अनरियो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, यो अत्तकिलमथानुयोगं अननुयोगो दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो

अरणो ।

३३५. “तत्र, भिक्खवे, यायं मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा, चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

३३६. “तत्र, भिक्खवे, यायं उस्सादना च अपसादना च नो च धम्मदेसना, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, यायं नेवुस्सादना च न अपसादना च धम्मदेसना च, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

३३७. “तत्र, भिक्खवे, यमिदं कामसुखं मीळ्हसुखं पोथुज्जनसुखं अनरियसुखं, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, यमिदं नेक्खम्मसुखं पविवेकसुखं उपसमसुखं सम्बोधिसुखं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

३३८. “तत्र, भिक्खवे, व्यायं रहोवादो अभूतो अतच्छो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, व्यायं रहोवादो भूतो तच्छो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, व्यायं रहोवादो भूतो तच्छो अत्थसंहितो, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

३३९. “तत्र, भिक्खवे, व्यायं सम्मुखा खीणवादो अभूतो अतच्छो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, व्यायं सम्मुखा खीणवादो भूतो तच्छो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, व्यायं सम्मुखा खीणवादो भूतो तच्छो अत्थसंहितो, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

३४०. “तत्र, भिक्खवे, यमिदं तरमानस्स भासितं, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, यमिदं अतरमानस्स भासितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

३४१. “तत्र, भिक्खवे, व्यायं जनपदनिरुत्तिया च अभिनिवेसो समञ्जाय च अतिसारो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र भिक्खवे, व्यायं जनपदनिरुत्तिया च अनभिनिवेसो समञ्जाय च अनतिसारो, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, ‘सरणञ्च धम्मं जानिस्साम, अरणञ्च धम्मं जानिस्साम; सरणञ्च धम्मं जत्वा अरणञ्च धम्मं

जत्वा अरणपटिपदं पटिपज्जिस्सामा'ति एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सुभूति च पन, भिक्खवे, कुलपुत्तो अरणपटिपदं पटिपन्नो'ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

अरणविभङ्गसुत्तं निद्वितं नवमं ।

१०. धातुविभङ्गसुत्तं

३४२. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा मगधेसु चारिकं चरमानो येन राजगहं तदवसरि; येन भगवो कुम्भकारो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवं कुम्भकारं एतदवोच — “सचे ते, भगव, अगरु विहरेमु आवेसने [विहरामावेसने (सी० पी०), विहराम निवेसने (स्या० कं०), विहरेमु निवेसने (क०)] एकरत्त'न्ति । “न खो मे, भन्ते, गरु । अत्थि चेत्य पब्बजितो पठमं वासूपगतो । सचे सो अनुजानाति, विहरथ [विहर (सी० पी०)], भन्ते, यथासुख'न्ति ।

तेन खो पन समयेन पुक्कुसाति नाम कुलपुत्तो भगवन्तं उद्विस्स सद्भाय अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । सो तस्मिं कुम्भकारावेसने [कुम्भकारनिवेसने (स्या० कं० क०)] पठमं वासूपगतो होति । अथ खो भगवा येनायस्मा पुक्कुसाति तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं पुक्कुसाति एतदवोच — “सचे ते, भिक्खु, अगरु विहरेमु आवेसने एकरत्त'न्ति । “उरुन्दं, आवुसो [उरुन्दं (सी० स्या० कं० पी०), उरुद्धं (क०) दी० नि० २ सक्कपज्जसुत्तटीका ओलोकेतब्बा], कुम्भकारावेसनं । विहरतायस्मा यथासुख'न्ति ।

अथ खो भगवा कुम्भकारावेसनं पविसित्वा एकमन्तं तिणसन्थारकं [तिणसन्थारिकं (सी०), तिणसन्थारकं (स्या० कं०)] पज्जापेत्वा निसीदि पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा । अथ खो भगवा बहुदेव रत्तिं निसज्जाय वीतिनामेसि । आयस्मापि खो पुक्कुसाति बहुदेव रत्तिं निसज्जाय वीतिनामेसि ।

अथ खो भगवतो एतदहोसि — “पासादिकं खो अयं कुलपुत्तो इरियति । यंनूनाहं पुच्छेय्य'न्ति । अथ खो भगवा आयस्मन्तं पुक्कुसाति एतदवोच — “कंसि त्वं, भिक्खु, उद्विस्स पब्बजितो? को वा ते सत्था? कस्स वा त्वं धम्मं रोचेसी'ति? “अत्थावुसो, समणो गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो । तं खो पन भगवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुग्गतो — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा'ति । ताहं भगवन्तं उद्विस्स पब्बजितो । सो च मे भगवा सत्था । तस्स चाहं भगवतो धम्मं रोचेमी'ति । “कहं पन, भिक्खु, एतरहि सो भगवा विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो'ति । “अत्थावुसो, उत्तरेसु जनपदेसु सावत्थि नाम नगरं । तत्थ सो भगवा एतरहि विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो'ति । “दिट्ठपुब्बो पन ते, भिक्खु, सो भगवा; दिस्वा च पन जानेय्यासी'ति? “न खो मे, आवुसो, दिट्ठपुब्बो सो भगवा; दिस्वा चाहं न जानेय्य'न्ति ।

अथ खो भगवतो एतदहोसि — “ममज्ज ख्वायं [मं त्वायं (सी०), ममं ख्वायं (स्या० कं०), मं ख्वायं (पी०)] कुलपुत्तो उद्विस्स पब्बजितो । यंनून्स्साहं धम्मं देसेय्य'न्ति । अथ खो भगवा आयस्मन्तं पुक्कुसाति आमन्तेसि — “धम्मं ते, भिक्खु, देसेस्सामि । तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी'ति । “एवमावुसो'ति खो आयस्मा पुक्कुसाति भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

३४३. “‘छधातुरो [छद्धातुरो (सी०)] अयं, भिक्खु, पुरिसो छफस्सायतनो अट्टारसमनोपविचारो चतुराधिद्वानो; यत्थ ठितं मज्जस्सवा नप्पवत्तन्ति, मज्जस्सवे खो पन नप्पवत्तमाने मुनि सन्तोति वुच्चति । पज्जं नप्पमज्जेय्य, सच्चमनुरक्खेय्य, चागमनुब्रूहेय्य, सन्तिमेव सो सिक्खेय्या’ति — अयमुद्देशो धातुविभङ्गस्स [छधातुविभङ्गस्स (सी० स्या० कं० पी०)] ।

३४४. “‘छधातुरो अयं, भिक्खु, पुरिसो’ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? (छयिमा, भिक्खु, धातुरो) [() नत्थि सी० पी० पोत्थकेसु] — पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विज्जाणधातु । ‘छधातुरो अयं, भिक्खु, पुरिसो’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३४५. “‘छफस्सायतनो अयं, भिक्खु, पुरिसो’ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुसम्पस्सायतनं, सोतसम्पस्सायतनं, धानसम्पस्सायतनं, जिह्वासम्पस्सायतनं, कायसम्पस्सायतनं, मनोसम्पस्सायतनं । ‘छफस्सायतनो अयं, भिक्खु, पुरिसो’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३४६. “‘अट्टारसमनोपविचारो अयं, भिक्खु, पुरिसो’ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुना रूपं दिस्वा सोमनस्सद्वानीयं रूपं उपविचरति, दोमनस्सद्वानीयं रूपं उपविचरति, उपेक्खाद्वानीयं रूपं उपविचरति; सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोड्डब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय सोमनस्सद्वानीयं धम्मं उपविचरति, दोमनस्सद्वानीयं धम्मं उपविचरति, उपेक्खाद्वानीयं धम्मं उपविचरति — इति छ सोमनस्सुपविचारा, छ दोमनस्सुपविचारा, छ उपेक्खुपविचारा । ‘अट्टारसमनोपविचारो अयं, भिक्खु, पुरिसो’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३४७. “‘चतुराधिद्वानो अयं, भिक्खु, पुरिसो’ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? पज्जाधिद्वानो, सच्चाधिद्वानो, चागाधिद्वानो, उपसमाधिद्वानो । ‘चतुराधिद्वानो अयं, भिक्खु, पुरिसो’ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३४८. “‘पज्जं नप्पमज्जेय्य, सच्चमनुरक्खेय्य, चागमनुब्रूहेय्य, सन्तिमेव सो सिक्खेय्या’ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? कथञ्च, भिक्खु, पज्जं नप्पमज्जति? छयिमा, भिक्खु, धातुरो — पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विज्जाणधातु ।

३४९. “‘कतमा च, भिक्खु, पथवीधातु? पथवीधातु सिया अज्झत्तिका सिया बाहिरा । कतमा च, भिक्खु, अज्झत्तिका पथवीधातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं कक्खळं खरिगतं उपादिन्नं [उपादिणं (पी० क०)], सेय्यथिदं — केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु अट्ठि अट्ठिमिज्जं [अट्ठिमिज्जा (सी० पी०)] वक्कं हदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं, यं वा पनज्जम्पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं कक्खळं खरिगतं उपादिन्नं — अयं वुच्चति, भिक्खु, अज्झत्तिका पथवीधातु । या चेव खो पन अज्झत्तिका पथवीधातु या च बाहिरा पथवीधातु पथवीधातुरेवेसा । ‘तं नेतं मम नेसोहमस्मि न मेसो अत्ता’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय दट्ठब्बं । एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय दिस्वा पथवीधातुया निब्बिन्दति, पथवीधातुया चित्तं विराजेति ।

३५०. “‘कतमा च, भिक्खु, आपोधातु? आपोधातु सिया अज्झत्तिका सिया बाहिरा । कतमा च, भिक्खु, अज्झत्तिका आपोधातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं आपो आपोगतं उपादिन्नं सेय्यथिदं — पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो

सिद्धाणिका लसिका मुत्तं, यं वा पनञ्जम्पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं आपो आपोगतं उपादिन्नं — अयं वुच्चति, भिक्खु, अज्झत्तिका आपोधातु। या चेव खो पन अज्झत्तिका आपोधातु या च बाहिरा आपोधातु आपोधातुरेवेसा। ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं। एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा आपोधातुया निब्बिन्दति, आपोधातुया चित्तं विराजेति।

३५१. “कतमा च, भिक्खु, तेजोधातु? तेजोधातु सिया अज्झत्तिका सिया बाहिरा। कतमा च, भिक्खु, अज्झत्तिका तेजोधातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं तेजो तेजोगतं उपादिन्नं, सेय्यथिदं — येन च सन्तप्पति, येन च जीरीयति, येन च परिडहति, येन च असितपीतखायितसायितं सम्मा परिणामं गच्छति, यं वा पनञ्जम्पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं तेजो तेजोगतं उपादिन्नं — अयं वुच्चति, भिक्खु, अज्झत्तिका तेजोधातु। या चेव खो पन अज्झत्तिका तेजोधातु या च बाहिरा तेजोधातु तेजोधातुरेवेसा। ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं। एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा तेजोधातुया निब्बिन्दति, तेजोधातुया चित्तं विराजेति।

३५२. “कतमा च, भिक्खु, वायोधातु? वायोधातु सिया अज्झत्तिका सिया बाहिरा। कतमा च, भिक्खु, अज्झत्तिका वायोधातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं वायो वायोगतं उपादिन्नं, सेय्यथिदं — उद्धङ्गमा वाता अधोगमा वाता कुच्छिसया वाता कोट्टासया [कोट्टसया (सी० स्या० कं० पी०)] वाता अङ्गमङ्गानुसारिनो वाता अस्सासो पस्सासो इति, यं वा पनञ्जम्पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं वायो वायोगतं उपादिन्नं — अयं वुच्चति, भिक्खु, अज्झत्तिका वायोधातु। या चेव खो पन अज्झत्तिका वायोधातु या च बाहिरा वायोधातु वायोधातुरेवेसा। ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं। एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा वायोधातुया निब्बिन्दति, वायोधातुया चित्तं विराजेति।

३५३. “कतमा च, भिक्खु, आकासधातु? आकासधातु सिया अज्झत्तिका सिया बाहिरा। कतमा च, भिक्खु, अज्झत्तिका आकासधातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं आकासं आकासगतं उपादिन्नं, सेय्यथिदं — कण्णच्छिदं नासच्छिदं मुखद्वारं येन च असितपीतखायितसायितं अज्झोहरति, यत्थ च असितपीतखायितसायितं सन्तिट्ठति, येन च असितपीतखायितसायितं अधोभागं [अधोभागा (सी० स्या० कं० पी०) देवदूतसुत्तेन समेति] निक्खमति, यं वा पनञ्जम्पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं आकासं आकासगतं अघं अघगतं विवरं विवरगतं असम्फुट्टं मंसलोहितेहि उपादिन्नं — अयं वुच्चति भिक्खु अज्झत्तिका आकासधातु। या चेव खो पन अज्झत्तिका आकासधातु या च बाहिरा आकासधातु आकासधातुरेवेसा। ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं। एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा आकासधातुया निब्बिन्दति, आकासधातुया चित्तं विराजेति।

३५४. “अथापरं विज्जाणंयेव अवसिस्सति परिसुद्धं परियोदातं। तेन च विज्जाणेन किं [तेन विज्जाणेन किञ्च (सी०)] विजानाति? ‘सुख’न्तिपि विजानाति, ‘दुक्ख’न्तिपि विजानाति, ‘अदुक्खमसुख’न्तिपि विजानाति। सुखवेदनियं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना। सो सुखं वेदनं वेदयमानो ‘सुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति। ‘तस्सेव सुखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं सुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना सुखा वेदना सा निरुज्झति, सा वूपसम्मती’ति पजानाति।

३५५. “दुक्खवेदनियं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा वेदना। सो दुक्खं वेदनं वेदयमानो ‘दुक्खं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति। ‘तस्सेव दुक्खवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं दुक्खवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना दुक्खा वेदना सा निरुज्झति, सा वूपसम्मती’ति पजानाति।

३५६. “अदुःखमसुखवेदनियं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुःखमसुखा वेदना । सो अदुःखमसुखं वेदनं वेदयमानो ‘अदुःखमसुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । ‘तस्सेव अदुःखमसुखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं अदुःखमसुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना अदुःखमसुखा वेदना सा निरुज्झति, सा वूपसम्मती’ति पजानाति ।

३५७. “सेय्यथापि, भिक्खु, द्विन्नं कट्ठानं सङ्गट्ठा [सम्फस्स (सी० पी०), सङ्गट्ठा (स्या० कं०)] समोधाना उस्मा जायति, तेजो अभिनिब्बत्तति, तेसंयेव द्विन्नं कट्ठानं नानाभावा विक्खेपा या तज्जा उस्मा सा निरुज्झति, सा वूपसम्मति; एवमेव खो, भिक्खु, सुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना । सो सुखं वेदनं वेदयमानो ‘सुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । ‘तस्सेव सुखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं सुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना सुखा वेदना सा निरुज्झति, सा वूपसम्मती’ति पजानाति ।

३५८. “दुःखवेदनियं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुःखा वेदना । सो दुःखं वेदनं वेदयमानो ‘दुःखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । ‘तस्सेव दुःखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं दुःखवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना दुःखा वेदना सा निरुज्झति, सा वूपसम्मती’ति पजानाति ।

३५९. “अदुःखमसुखवेदनियं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुःखमसुखा वेदना । सो अदुःखमसुखं वेदनं वेदयमानो ‘अदुःखमसुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । ‘तस्सेव अदुःखमसुखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं अदुःखमसुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना अदुःखमसुखा वेदना सा निरुज्झति, सा वूपसम्मती’ति पजानाति ।

३६०. “अथापरं उपेक्खायेव अवसिस्सति परिसुद्धा परियोदाता मुदु च कम्मज्जा च पभस्सरा च । सेय्यथापि, भिक्खु, दक्खो सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा उक्कं बन्धेय्य, उक्कं बन्धित्वा उक्कामुखं आलिम्पेय्य, उक्कामुखं आलिम्पेत्वा सण्डासेन जातरूपं गहेत्वा उक्कामुखे पक्खिपेय्य, तमेनं कालेन कालं अभिधमेय्य, कालेन कालं उदकेन परिफोसेय्य, कालेन कालं अज्झुपेक्खेय्य, तं होति जातरूपं [जातरूपं धन्तं (सी० पी०)] सुधन्तं निद्धन्तं नीहटं [निहतं (स्या० कं० क०)] निन्नीतकसावं [निहतकसावं (क०)] मुदु च कम्मज्जञ्च पभस्सरञ्च, यस्सा यस्सा च पिळन्धनविकतिया आकङ्कति — यदि पट्टिकाय [पवट्टिकाय (सी० स्या०)] यदि कुण्डलाय यदि गीवेय्यकाय यदि सुवण्णमालाय तच्चस्स अत्थं अनुभोति; एवमेव खो, भिक्खु, अथापरं उपेक्खायेव अवसिस्सति परिसुद्धा परियोदाता मुदु च कम्मज्जा च पभस्सरा च ।

३६१. “सो एवं पजानाति — ‘इमञ्चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं आकासानज्जायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मञ्च चित्तं भावेय्यं । एवं मे अयं उपेक्खा तंनिस्सिता तदुपादाना चिरं दीघमद्धानं तिठेय्य । इमञ्चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं विज्जाणज्जायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मञ्च चित्तं भावेय्यं । एवं मे अयं उपेक्खा तंनिस्सिता तदुपादाना चिरं दीघमद्धानं तिठेय्य । इमञ्चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं आकिञ्चज्जायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मञ्च चित्तं भावेय्यं । एवं मे अयं उपेक्खा तंनिस्सिता तदुपादाना चिरं दीघमद्धानं तिठेय्य । इमञ्चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं नेवसज्जानासज्जायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मञ्च चित्तं भावेय्यं । एवं मे अयं उपेक्खा तंनिस्सिता तदुपादाना चिरं दीघमद्धानं तिठेय्या’”ति ।

३६२. “सो एवं पजानाति — ‘इमञ्चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं आकासानज्जायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मञ्च चित्तं भावेय्यं; सङ्गत्तमेतं । इमञ्चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं विज्जाणज्जायतनं उपसंहरेय्यं,

तदनुधम्मज्ज चित्तं भावेय्यं; सङ्खतमेतं । इमज्जे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं आकिञ्चज्जायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मज्ज चित्तं भावेय्यं; सङ्खतमेतं । इमज्जे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं नेवसज्जानासज्जायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मज्ज चित्तं भावेय्यं; सङ्खतमेतं”न्ति ।

“सो नेव तं अभिसङ्खरोति, न अभिसज्जेतयति भवाय वा विभवाय वा । सो अनभिसङ्खरोन्तो अनभिसज्जेतयन्तो भवाय वा विभवाय वा न किञ्चि लोके उपादियति, अनुपादियं न परितस्सति, अपरितस्सं पच्चत्तंयेव परिनिब्बायति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति ।

३६३. “सो सुखज्जे वेदनं वेदेति, ‘सा अनिच्चा’ति पजानाति, ‘अनज्झोसिता’ति पजानाति, ‘अनभिनन्दिता’ति पजानाति । दुक्खज्जे वेदनं वेदेति, ‘सा अनिच्चा’ति पजानाति, ‘अनज्झोसिता’ति पजानाति, ‘अनभिनन्दिता’ति पजानाति । अदुक्खमसुखज्जे वेदनं वेदेति, ‘सा अनिच्चा’ति पजानाति, ‘अनज्झोसिता’ति पजानाति, ‘अनभिनन्दिता’ति पजानाति ।

३६४. “सो सुखज्जे वेदनं वेदेति, विसंयुत्तो नं वेदेति; दुक्खज्जे वेदनं वेदेति, विसंयुत्तो नं वेदेति; अदुक्खमसुखज्जे वेदनं वेदेति, विसंयुत्तो नं वेदेति । सो कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति, जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति, ‘कायस्स भेदा परं मरणा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती’ति पजानाति ।

३६५. “सेय्यथापि, भिक्खु, तेलज्ज पटिच्च वट्टिच्च पटिच्च तेलप्पदीपो ज्ञायति; तस्सेव तेलस्स च वट्टिया च परियादाना अज्जस्स च अनुपहारा [अनुपाहारा (सी० पी०), अनुपादाना (क०)] अनाहारो निब्बायति; एवमेव खो, भिक्खु, कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति, जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति, ‘कायस्स भेदा परं मरणा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती’ति पजानाति । तस्मा एवं समन्नागतो भिक्खु इमिना परमेन पज्जाधिद्वानेन समन्नागतो होति । एसा हि, भिक्खु, परमा अरिया पज्जा यदिदं — सब्बदुक्खक्खये जाणं ।

३६६. “तस्स सा विमुत्ति सच्चे ठिता अकुप्पा होति । तज्हि, भिक्खु, मुसा यं मोसधम्मं, तं सच्चं यं अमोसधम्मं निब्बानं । तस्मा एवं समन्नागतो भिक्खु इमिना परमेन सच्चाधिद्वानेन समन्नागतो होति । एतज्हि, भिक्खु, परमं अरियसच्चं यदिदं — अमोसधम्मं निब्बानं ।

३६७. “तस्सेव खो पन पुब्बे अविद्दसुनो उपधी होन्ति समत्ता समादिन्ना । त्यास्स पहीना होन्ति उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । तस्मा एवं समन्नागतो भिक्खु इमिना परमेन चागाधिद्वानेन समन्नागतो होति । एसो हि, भिक्खु, परमो अरियो चागो यदिदं — सब्बपधिपटिनिस्सग्गो ।

३६८. “तस्सेव खो पन पुब्बे अविद्दसुनो अभिज्झा होति छन्दो सारागो । स्वास्स पहीनो होति उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मा । तस्सेव खो पन पुब्बे अविद्दसुनो आघातो होति ब्यापादो सम्पदोसो । स्वास्स पहीनो होति उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मा । तस्सेव खो पन पुब्बे अविद्दसुनो अविज्जा होति सम्मोहो । स्वास्स पहीनो होति उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मा । तस्मा

एवं समन्नागतो भिक्खु इमिना परमेन उपसमाधिद्वानेन समन्नागतो होति । एसो हि, भिक्खु, परमो अरियो उपसमो यदिदं — रागदोसमोहानं उपसमो । ‘पज्जं नप्पमज्जेय्य, सच्चमनुरक्खेय्य, चागमनुबूहेय्य, सन्तिमेव सो सिक्खेय्या’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३६९. “यत्थ ठितं मज्जस्सवा नप्पवत्तन्ति, मज्जस्सवे खो पन नप्पवत्तमाने मुनि सन्तोति वुच्चती’ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘अस्मी’ति, भिक्खु, मज्जितमेतं, ‘अयमहमस्मी’ति मज्जितमेतं, ‘भविस्स’न्ति मज्जितमेतं, ‘न भविस्स’न्ति मज्जितमेतं, ‘रूपी भविस्स’न्ति मज्जितमेतं, ‘अरूपी भविस्स’न्ति मज्जितमेतं, ‘सज्जी भविस्स’न्ति मज्जितमेतं, ‘असज्जी भविस्स’न्ति मज्जितमेतं, ‘नेवसज्जीनासज्जी भविस्स’न्ति मज्जितमेतं । मज्जितं, भिक्खु, रोगो मज्जितं गण्डो मज्जितं सल्लं । सब्बमज्जितानं त्वेव, भिक्खु, समतिक्कमा मुनि सन्तोति वुच्चति । मुनि खो पन, भिक्खु, सन्तो न जायति, न जीयति, न मीयति, न कुप्पति, न पिहेति । तज्झिस्स, भिक्खु, नत्थि येन जायेथ, अजायमानो किं जीयिस्सति, अजीयमानो किं मीयिस्सति, अमीयमानो किं कुप्पिस्सति, अकुप्पमानो किस्स [किं (क०)] पिहेस्सति? ‘यत्थ ठितं मज्जस्सवा नप्पवत्तन्ति, मज्जस्सवे खो पन नप्पवत्तमाने मुनि सन्तोति वुच्चती’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इमं खो मे त्वं, भिक्खु, संखित्तेन छधातुविभङ्गं धारेही’ति ।

३७०. अथ खो आयस्मा पुक्कुसाति — “सत्था किर मे अनुप्पत्तो, सुगतो किर मे अनुप्पत्तो सम्मासम्बुद्धो किर मे अनुप्पत्तो’ति उट्ठायासना एकंसं चीवरं कत्वा भगवतो पादेसु सिरसा निपतित्वा भगवन्तं एतदवोच — “अच्चयो मं, भन्ते, अच्चगमा यथाबालं यथामूळ्हं यथाअकुसलं, योहं भगवन्तं आवुसोवादेन समुदाचरितब्बं अमज्जिस्सं । तस्स मे, भन्ते, भगवा अच्चयं अच्चयतो पटिगगणहातु आयतिं संवराया’ति । “तग्घ त्वं, भिक्खु, अच्चयो अच्चगमा यथाबालं यथामूळ्हं यथाअकुसलं, यं मं त्वं आवुसोवादेन समुदाचरितब्बं अमज्जित्थ । यतो च खो त्वं, भिक्खु, अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटिकरोसि, तं ते मयं पटिगगणहाम । वुद्धिहेसा, भिक्खु, अरियस्स विनये यो अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटिकरोति, आयतिं संवरं आपज्जती’ति । “लभेय्याहं, भन्ते, भगवतो सन्तिके उपसम्पद’न्ति । “परिपुण्णं पन ते, भिक्खु, पत्तचीवर’न्ति? “न खो मे, भन्ते, परिपुण्णं पत्तचीवर’न्ति । “न खो, भिक्खु, तथागता अपरिपुण्णपत्तचीवरं उपसम्पादेन्ती’ति ।

अथ खो आयस्मा पुक्कुसाति भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पत्तचीवरपरियेसनं पक्कामि । अथ खो आयस्मन्तं पुक्कुसातिं पत्तचीवरपरियेसनं चरन्तं विब्भन्ता गावी [भन्तगावी (सी० पी०), गावी (स्या० कं०)] जीविता वोरपेसि । अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “यो सो, भन्ते, पुक्कुसाति नाम कुलपुत्तो भगवता संखित्तेन ओवादेन ओवदितो सो कालङ्कतो । तस्स का गति, को अभिसम्परायो’ति? “पण्डितो, भिक्खवे, पुक्कुसाति कुलपुत्तो पच्चपादि धम्मस्सानुधम्मं, न च मं धम्माधिकरणं विहेसेसि [विहेठेसि (सी० स्या० कं०) विहेसेति (क०)] । पुक्कुसाति, भिक्खवे, कुलपुत्तो पज्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिको तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

धातुविभङ्गसुत्तं निद्धितं दसमं ।

११. सच्चविभङ्गसुत्तं

३७१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा बाराणसियं विहरति इसिपतने मिगदाये । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“तथागतेन, भिक्खवे, अरहता सम्मासम्बुद्धेन बाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं, यदिदं — चतुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पज्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं । कतमेसं चतुन्नं? दुक्खस्स अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पज्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं, दुक्खसमुदयस्स अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पज्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं, दुक्खनिरोधस्स अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पज्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पज्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं । तथागतेन, भिक्खवे, अरहता सम्मासम्बुद्धेन बाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं, यदिदं — इमेसं चतुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पज्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं ।

“सेवथ, भिक्खवे, सारिपुत्तमोग्गल्लाने; भजथ, भिक्खवे, सारिपुत्तमोग्गल्लाने । पण्डिता भिक्खू अनुग्गाहका सब्रह्मचारीनं । सेय्यथापि, भिक्खवे, जनेता [जनेत्ति (सी० पी०)], एवं सारिपुत्तो; सेय्यथापि जातस्स आपादेता, एवं मोग्गल्लानो । सारिपुत्तो, भिक्खवे, सोतापत्तिफले विनेति, मोग्गल्लानो उत्तमत्थे । सारिपुत्तो, भिक्खवे, पहाति चत्तारि अरियसच्चानि वित्थारेन आचिक्खितुं देसेतुं पज्जापेतुं पट्टपेतुं विवरितुं विभजितुं उत्तानीकातु”न्ति । इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो उट्ठायासना विहारं पाविसि ।

३७२. तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो अचिरपक्कन्तस्स भगवतो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो, भिक्खवे”ति । “आवुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

“तथागतेन, आवुसो, अरहता सम्मासम्बुद्धेन बाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं, यदिदं — चतुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पज्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं । कतमेसं चतुन्नं? दुक्खस्स अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पज्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं, दुक्खसमुदयस्स अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पज्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं, दुक्खनिरोधस्स अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पज्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पज्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं ।

३७३. “कतमज्चावुसो, दुक्खं अरियसच्चं? जातिपि दुक्खा, जरापि दुक्खा, मरणम्पि दुक्खं, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासापि दुक्खा, यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं; संखित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धा दुक्खा ।

“कतमा चावुसो, जाति? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जाति सज्जाति ओक्कन्ति अभिनिब्बत्ति खन्धानं पातुभावो आयतनानं पटिलाभो, अयं वुच्चतावुसो — “जाति”” ।

“कतमा चावुसो, जरा? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता आयुनो संहानि इन्द्रियानं परिपाको, अयं वुच्चतावुसो — ‘जरा’” ।

“कतमज्जावुसो, मरणं? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया चुति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं कालंकिरिया खन्धानं भेदो कळेवरस्स निक्खेपो जीवितिन्द्रियस्सुपच्छेदो, इदं वुच्चतावुसो — ‘मरणं’” ।

“कतमो चावुसो, सोको? यो खो, आवुसो, अज्जतरज्जतरेन ब्यसनेन समन्नागतस्स अज्जतरज्जतरेन दुक्खधम्ममेन फुट्टस्स सोको सोचना सोचित्तं अन्तोसोको अन्तोपरिसोको, अयं वुच्चतावुसो — ‘सोको’” ।

“कतमो चावुसो, परिदेवो? यो खो, आवुसो, अज्जतरज्जतरेन ब्यसनेन समन्नागतस्स अज्जतरज्जतरेन दुक्खधम्ममेन फुट्टस्स आदेवो परिदेवो आदेवना परिदेवना आदेवित्तं परिदेवित्तं, अयं वुच्चतावुसो — ‘परिदेवो’” ।

“कतमज्जावुसो, दुक्खं? यं खो, आवुसो, कायिकं दुक्खं कायिकं असातं कायसम्फस्सजं दुक्खं असातं वेदयितं, इदं वुच्चतावुसो — ‘दुक्खं’” ।

“कतमज्जावुसो, दोमनस्सं? यं खो, आवुसो, चेतसिकं दुक्खं चेतसिकं असातं मनोसम्फस्सजं दुक्खं असातं वेदयितं, इदं वुच्चतावुसो — ‘दोमनस्सं’” ।

“कतमो चावुसो, उपायासो? यो खो, आवुसो, अज्जतरज्जतरेन ब्यसनेन समन्नागतस्स अज्जतरज्जतरेन दुक्खधम्ममेन फुट्टस्स आयासो उपायासो आयासित्तं उपायासित्तं, अयं वुच्चतावुसो — ‘उपायासो’” ।

“कतमज्जावुसो, यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं? जातिधम्मानं, आवुसो, सत्तानं एवं इच्छा उपपज्जति — ‘अहो वत, मयं न जातिधम्मा अस्साम; न च, वत, नो जाति आगच्छेय्या’ति । न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं । इदम्पि — ‘यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं’ । जराधम्मानं, आवुसो, सत्तानं... पे०... ब्याधिधम्मानं, आवुसो, सत्तानं... मरणधम्मानं, आवुसो, सत्तानं... सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मानं, आवुसो, सत्तानं एवं इच्छा उपपज्जति — ‘अहो वत, मयं न सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मा अस्साम; न च, वत, नो सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा आगच्छेय्यु’न्ति । न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं । इदम्पि — ‘यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं’” ।

“कतमे चावुसो, संखित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धो दुक्खा? सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्गारुपादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो । इमे वुच्चन्तावुसो — ‘संखित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धो दुक्खा’ । इदं वुच्चतावुसो — ‘दुक्खं अरियसच्चं’” ।

३७४. “कतमज्जावुसो, दुक्खसमुदयं [दुक्खसमुदयो (स्या० कं०)] अरियसच्चं? यायं तण्हा पो नो भविका [पो नो भविका (सी० पी०)] नन्दीरागसहगता [नन्दीरागसहगता (सी० स्या० कं० पी०)] तत्रतत्राभिनन्दिनी, सेय्यथिदं — कामतण्हा भवतण्हा विभवतण्हा, इदं वुच्चतावुसो — ‘दुक्खसमुदयं [दुक्खसमुदयो (स्या० कं०)] अरियसच्चं’” ।

“कतमज्जावुसो, दुक्खनिरोधं [दुक्खनिरोधो (स्या० कं०)] अरियसच्चं? यो तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सगो मुत्ति अनालयो, इदं वुच्चतावुसो — ‘दुक्खनिरोधं [दुक्खनिरोधो (स्या० कं०)] अरियसच्चं’” ।

३७५. “कतमञ्चावुसो, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं? अयमेव अरियो अट्टङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि ।

“कतमाचावुसो, सम्मादिट्ठि? यं खो, आवुसो, दुक्खे जाणं, दुक्खसमुदये जाणं, दुक्खनिरोधे जाणं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं, अयं वुच्चतावुसो — ‘सम्मादिट्ठि’” ।

“कतमो चावुसो, सम्मासङ्कप्पो? नेक्खम्मसङ्कप्पो, अब्यापादसङ्कप्पो, अविहिंसासङ्कप्पो, अयं वुच्चतावुसो — ‘सम्मासङ्कप्पो’” ।

“कतमा चावुसो, सम्मावाचा? मुसावादा वेरमणी, पिसुणाय वाचाय वेरमणी, फरुसाय वाचाय वेरमणी, सम्फप्पलापा वेरमणी, अयं वुच्चतावुसो — ‘सम्मावाचा’” ।

“कतमो चावुसो, सम्माकम्मन्ती? पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी, अयं वुच्चतावुसो — ‘सम्माकम्मन्तो’” ।

“कतमो चावुसो, सम्माआजीवो? इधावुसो, अरियसावको मिच्छाआजीवं पहाय सम्माआजीवेन जीविकं कप्पेति, अयं वुच्चतावुसो — ‘सम्माआजीवो’” ।

“कतमो चावुसो, सम्मावायामो? इधावुसो, भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, अयं वुच्चतावुसो — ‘सम्मावायामो’” ।

“कतमा चावुसो, सम्मासति? इधावुसो, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति... पे०... चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति... धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, अयं वुच्चतावुसो — ‘सम्मासति’” ।

“कतमो चावुसो, सम्मासमाधि? इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति... पे०... ततियं ज्ञानं... विहरति, अयं वुच्चतावुसो — ‘सम्मासमाधि’ । इदं वुच्चतावुसो — ‘दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं’” ।

“तथागतेनावुसो, अरहता सम्मासम्बुद्धेन बाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं, यदिदं — इमेसं चतुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पञ्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्म’न्ति ।

इदमवोच आयस्मा सारिपुत्तो । अत्तमना ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दुन्ति ।

सच्चविभङ्गसुत्तं निद्धितं एकादसमं ।

१२. दक्खिणाविभङ्गसुत्तं

३७६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे । अथ खो महापजापति [महापजापती (सी० स्या० कं० पी०)] गोतमी नवं दुस्सयुगं आदाय येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्ना खो महापजापति गोतमी भगवन्तं एतदवोच — “इदं मे, भन्ते, नवं दुस्सयुगं भगवन्तं उद्दिस्स सामं कन्तं सामं वायितं । तं मे, भन्ते, भगवा पटिग्गणहातु अनुकम्पं उपादाया”ति । एवं वुत्ते, भगवा महापजापतिं गोतमिं एतदवोच — “सङ्गे, गोतमि, देहि । सङ्गे ते दिन्ने अहञ्चेव पूजितो भविस्सामि सङ्गो चा”ति । दुतियम्पि खो महापजापति गोतमी भगवन्तं एतदवोच — “इदं मे, भन्ते, नवं दुस्सयुगं भगवन्तं उद्दिस्स सामं कन्तं सामं वायितं । तं मे, भन्ते, भगवा पटिग्गणहातु अनुकम्पं उपादाया”ति । दुतियम्पि खो भगवा महापजापतिं गोतमिं एतदवोच — “सङ्गे, गोतमि, देहि । सङ्गे ते दिन्ने अहञ्चेव पूजितो भविस्सामि सङ्गो चा”ति । ततियम्पि खो महापजापति गोतमी भगवन्तं एतदवोच — “इदं मे, भन्ते, नवं दुस्सयुगं भगवन्तं उद्दिस्स सामं कन्तं सामं वायितं । तं मे, भन्ते, भगवा पटिग्गणहातु अनुकम्पं उपादाया”ति । ततियम्पि खो भगवा महापजापतिं गोतमिं एतदवोच — “सङ्गे, गोतमि, देहि । सङ्गे ते दिन्ने अहञ्चेव पूजितो भविस्सामि सङ्गो चा”ति ।

३७७. एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “पटिग्गणहातु, भन्ते, भगवा महापजापतिया गोतमिया नवं दुस्सयुगं । बहूपकारा [बहुकारा (स्या० कं०)], भन्ते, महापजापति गोतमी भगवतो मातुच्छा आपादिका पोसिका खीरस्स दायिका; भगवन्तं जनेत्तिया कालङ्कताय थज्जं पायेसि । भगवापि, भन्ते, बहूपकारो महापजापतिया गोतमिया । भगवन्तं, भन्ते, आगम्म महापजापति गोतमी बुद्धं सरणं गता, धम्मं सरणं गता, सङ्गं सरणं गता । भगवन्तं, भन्ते, आगम्म महापजापति गोतमी पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरता । भगवन्तं, भन्ते, आगम्म महापजापति गोतमी बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता, सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागता । भगवन्तं, भन्ते, आगम्म महापजापति गोतमी दुक्खे निक्कट्ठा, दुक्खसमुदये निक्कट्ठा, दुक्खनिरोधे निक्कट्ठा, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय निक्कट्ठा । भगवापि, भन्ते, बहूपकारो महापजापतिया गोतमिया”ति ।

३७८. “एवमेतं, आनन्द । यं हानन्द, पुगगलो पुगगलं आगम्म बुद्धं सरणं गतो होति, धम्मं सरणं गतो होति, सङ्गं सरणं गतो होति, इमस्सानन्द, पुगगलस्स इमिना पुगगलेन न सुप्पतिकारं वदामि, यदिदं — अभिवादन-पच्चुट्ठान-अज्जलिकम्म सामीचिकम्मचीवरपिण्डपातसेनासनगिला- नप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानुप्पदानेन ।

“यं हानन्द, पुगगलो पुगगलं आगम्म पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरतो होति, इमस्सानन्द, पुगगलस्स इमिना पुगगलेन न सुप्पतिकारं वदामि, यदिदं — अभिवादन-पच्चुट्ठान-अज्जलिकम्म-सामीचिकम्मचीवरपिण्डपातसेनासनगिला- नप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानुप्पदानेन ।

“यं हानन्द, पुगलो पुगलं आगम्म बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति, धम्मो... सङ्गे... अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागतो होति, इमस्सानन्द, पुगलस्स इमिना पुगलेन न सुप्पतिकारं वदामि, यदिदं — अभिवादन-पच्चुट्टान-अञ्जलिकम्म-सामीचिकम्मचीवरपिण्डपातसेनासनगिला- नप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानुप्पदानेन ।

“यं हानन्द, पुगलो पुगलं आगम्म दुक्खे निक्कङ्खो होति, दुक्खसमुदये निक्कङ्खो होति, दुक्खनिरोधे निक्कङ्खो होति, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय निक्कङ्खो होति, इमस्सानन्द, पुगलस्स इमिना पुगलेन न सुप्पतिकारं वदामि, यदिदं — अभिवादन-पच्चुट्टानअञ्जलिकम्म-सामीचिकम्म-चीवरपिण्डपातसेनासनगिला- नप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानुप्पदानेन ।

३७९. “चुद्दस खो पनिमानन्द, पाटिपुगलिका दक्खिणा । कतमा चुद्दस? तथागते अरहन्ते सम्मासम्बुद्धे दानं देति — अयं पठमा पाटिपुगलिका दक्खिणा । पच्चेकसम्बुद्धे [पच्चेकबुद्धे (सी० पी०)] दानं देति — अयं दुतिया पाटिपुगलिका दक्खिणा । तथागतसावके अरहन्ते दानं देति — अयं ततिया पाटिपुगलिका दक्खिणा । अरहत्तफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने दानं देति — अयं चतुत्थी पाटिपुगलिका दक्खिणा । अनागामिस्स दानं देति — अयं पञ्चमी पाटिपुगलिका दक्खिणा । अनागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने दानं देति — अयं छट्ठी पाटिपुगलिका दक्खिणा । सकदागामिस्स दानं देति — अयं सत्तमी पाटिपुगलिका दक्खिणा । सकदागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने दानं देति — अयं अट्ठमी पाटिपुगलिका दक्खिणा । सोतापन्ने दानं देति — अयं नवमी पाटिपुगलिका दक्खिणा । सोतापत्तिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने दानं देति — अयं दसमी पाटिपुगलिका दक्खिणा । बाहिरके कामेसु वीतरागे दानं देति — अयं एकादसमी पाटिपुगलिका दक्खिणा । पुथुज्जनसीलवन्ते दानं देति — अयं द्वादसमी पाटिपुगलिका दक्खिणा । पुथुज्जनदुस्सीले दानं देति — अयं तेरसमी पाटिपुगलिका दक्खिणा । तिरच्छानगते दानं देति — अयं चुद्दसमी पाटिपुगलिका दक्खिणाति ।

“तत्रानन्द, तिरच्छानगते दानं दत्त्वा सतगुणा दक्खिणा पाटिकङ्खितब्बा, पुथुज्जनदुस्सीले दानं दत्त्वा सहस्सगुणा दक्खिणा पाटिकङ्खितब्बा, पुथुज्जनसीलवन्ते दानं दत्त्वा सतसहस्सगुणा दक्खिणा पाटिकङ्खितब्बा, बाहिरके कामेसु वीतरागे दानं दत्त्वा कोटिसतसहस्सगुणा दक्खिणा पाटिकङ्खितब्बा, सोतापत्तिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने दानं दत्त्वा असङ्खेय्या अप्पमेय्या दक्खिणा पाटिकङ्खितब्बा, को पन वादो सोतापन्ने, को पन वादो सकदागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने, को पन वादो सकदागामिस्स, को पन वादो अनागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने, को पन वादो अनागामिस्स, को पन वादो अरहत्तफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने, को पन वादो अरहन्ते, को पन वादो पच्चेकसम्बुद्धे, को पन वादो तथागते अरहन्ते सम्मासम्बुद्धे!

३८०. “सत्त खो पनिमानन्द, सङ्गगता दक्खिणा । कतमा सत्त? बुद्धप्पमुखे उभतोसङ्गे दानं देति — अयं पठमा सङ्गगता दक्खिणा । तथागते परिनिब्बुते उभतोसङ्गे दानं देति — अयं दुतिया सङ्गगता दक्खिणा । भिक्खुसङ्गे दानं देति — अयं ततिया सङ्गगता दक्खिणा । भिक्खुनिसङ्गे दानं देति — अयं चतुत्थी सङ्गगता दक्खिणा । ‘एत्तका मे भिक्खू च भिक्खुनियो च सङ्गतो उद्दिस्सथा’ति दानं देति — अयं पञ्चमी सङ्गगता दक्खिणा । ‘एत्तका मे भिक्खू सङ्गतो उद्दिस्सथा’ति दानं देति — अयं छट्ठी सङ्गगता दक्खिणा । ‘एत्तका मे भिक्खुनियो सङ्गतो उद्दिस्सथा’ति दानं देति — अयं सत्तमी सङ्गगता दक्खिणा ।

“भविस्सन्ति खो पनानन्द, अनागतमद्धानं गोत्रभुनो कासावकण्ठा दुस्सीला पापधम्मा । तेसु दुस्सीलेसु सङ्गं उद्दिस्स दानं दस्सन्ति । तदापाहं, आनन्द, सङ्गगतं दक्खिणं असङ्खेय्यं अप्पमेय्यं वदामि । न त्वेवाहं, आनन्द, केनचि परियायेन सङ्गगताय दक्खिणाय पाटिपुगलिकं दानं महप्फलतरं वदामि ।

३८१. “चतस्सो खो इमा, आनन्द, दक्खिणा विसुद्धियो । कतमा चतस्सो? अत्थानन्द, दक्खिणा दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो । अत्थानन्द, दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुज्झति नो दायकतो । अत्थानन्द, दक्खिणा नेव दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो । अत्थानन्द, दक्खिणा दायकतो चेव विसुज्झति पटिग्गाहकतो च ।

“कथञ्चानन्द, दक्खिणा दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो? इधानन्द, दायको होति सीलवा कल्याणधम्मो, पटिग्गाहका होन्ति दुस्सीला पापधम्मा — एवं खो, आनन्द, दक्खिणा दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो ।

“कथञ्चानन्द, दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुज्झति नो दायकतो? इधानन्द, दायको होति दुस्सीलो पापधम्मो, पटिग्गाहका होन्ति सीलवन्तो [सीलवन्ता (सी०)] कल्याणधम्मा — एवं खो, आनन्द, दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुज्झति नो दायकतो ।

“कथञ्चानन्द, दक्खिणा नेव दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो? इधानन्द, दायको च होति दुस्सीलो पापधम्मो, पटिग्गाहका च होन्ति दुस्सीला पापधम्मा — एवं खो, आनन्द, दक्खिणा नेव दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो ।

“कथञ्चानन्द, दक्खिणा दायकतो चेव विसुज्झति पटिग्गाहकतो च? इधानन्द, दायको च होति सीलवा कल्याणधम्मो, पटिग्गाहका च होन्ति सीलवन्तो कल्याणधम्मा — एवं खो, आनन्द, दक्खिणा दायकतो चेव विसुज्झति पटिग्गाहकतो च । इमा खो, आनन्द, चतस्सो दक्खिणा विसुद्धियो”ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

३८२. “यो सीलवा दुस्सीलेसु ददाति दानं,
धम्मेन लब्धं [लब्धा (सी० पी०)] सुपसन्नचित्तो ।
अभिसद्दहं कम्मफलं उळारं,
सा दक्खिणा दायकतो विसुज्झति ॥

“यो दुस्सीलो सीलवन्तेसु ददाति दानं,
अधम्मेन लब्धं अप्सन्नचित्तो ।
अनभिसद्दहं कम्मफलं उळारं,
सा दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुज्झति ॥

“यो दुस्सीलो दुस्सीलेसु ददाति दानं,
अधम्मेन लब्धं अप्सन्नचित्तो ।
अनभिसद्दहं कम्मफलं उळारं,
न तं दानं विपुलफलन्ति ब्रूमि ॥

“यो सीलवा सीलवन्तेसु ददाति दानं,
धम्मेन लब्धं सुपसन्नचित्तो ।
अभिसद्दहं कम्मफलं उळारं,

तं वे दानं विपुलफलन्ति ब्रूमि [सा दक्खिणा नेवुभतो विसुज्झति (सी० पी०)] ॥

“यो वीतरागो वीतरागेषु ददाति दानं,
धम्मेन लब्धं सुपसन्नचित्तो ।
अभिसद्वहं कम्मफलं उळारं,
तं वे दानं आमिसदानानमग्ग” [तं वे दानं विपुलन्ति ब्रूमि (सी०)] न्ति ॥

दक्खिणाविभङ्गसुत्तं निड्डितं द्वादसमं ।

विभङ्गवग्गो निड्डितो चतुत्थो ।

तस्सुद्धानं —

भद्देकानन्दकच्चान, लोमसकङ्गियासुभो ।
महाकम्मसळायतनविभङ्गा, उद्देसअरणा धातु सच्चं ॥

दक्खिणाविभङ्गसुत्तन्ति ।

५. सळायतनवग्गो

१. अनाथपिण्डिकोवादसुत्तं

३८३. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन अनाथपिण्डिको गहपति आबाधिको होति दुक्खितो बाळहगिलानो । अथ खो अनाथपिण्डिको गहपति अज्जतरं पुरिसं आमन्तेसि — “एहि त्वं, अम्भो पुरिस, येन भगवा तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दाहि [वन्दाहि एवञ्च वदेहि (सब्बत्थ) अज्जसुत्तेसु पन नत्थि] — ‘अनाथपिण्डिको, भन्ते, गहपति आबाधिको दुक्खितो बाळहगिलानो । सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती’ति । येन चायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा वन्दाहि [वन्दाहि एवञ्च वदेहि (सब्बत्थ) अज्जसुत्तेसु पन नत्थि] — ‘अनाथपिण्डिको, भन्ते, गहपति आबाधिको दुक्खितो बाळहगिलानो । सो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा वन्दती’ति । एवञ्च वदेहि — ‘साधु किर, भन्ते, आयस्मा सारिपुत्तो येन अनाथपिण्डिकस्स गहपतिस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया’”ति ।

“एवं, भन्ते”ति खो सो पुरिसो अनाथपिण्डिकस्स गहपतिस्स पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो पुरिसो भगवन्तं एतदवोच — “अनाथपिण्डिको, भन्ते, गहपति आबाधिको दुक्खितो बाळहगिलानो । सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती”ति । येन चायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो पुरिसो आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “अनाथपिण्डिको, भन्ते, गहपति आबाधिको दुक्खितो बाळहगिलानो । सो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा वन्दति; एवञ्च वदेति — ‘साधु किर, भन्ते, आयस्मा सारिपुत्तो येन अनाथपिण्डिकस्स गहपतिस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया’”ति । अधिवासेसि खो आयस्मा सारिपुत्तो तुण्हीभावेन ।

३८४. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय आयस्मता आनन्देन पच्छासमणेन येन अनाथपिण्डकस्स गहपतिस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो आयस्मा सारिपुत्तो अनाथपिण्डकं गहपतिं एतदवोच — “कच्चि ते, गहपति, खमनीयं, कच्चि यापनीयं? कच्चि ते दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति, नो अभिक्कमन्ति; पटिक्कमोसानं पज्जायति, नो अभिक्कमो”ति?

“न मे, भन्ते सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पज्जायति, नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्दनि [मुद्धानं (सी० स्या० कं० पी०)] अभिमत्थेय्य [अभिमत्थेय्य (सी० पी०)]; एवमेव खो मे, भन्ते सारिपुत्त, अधिमत्ता वाता मुद्दनि [ओहनन्ति (स्या० कं०)] ऊहनन्ति [अधिमत्ता वाता सीलं परिकन्तन्ति (सी० स्या० कं०)] । न मे, भन्ते सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पज्जायति, नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, बलवा पुरिसो दळ्हेन वरत्तखण्डेन सीसे सीसवेठं ददेय्य; एवमेव खो मे, भन्ते सारिपुत्त, अधिमत्ता सीसे सीसवेदना । न मे, भन्ते सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पज्जायति, नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुच्छिं परिकन्तेय्य; एवमेव खो मे, भन्ते सारिपुत्त, अधिमत्ता वाता कुच्छिं परिकन्तन्ति । न मे, भन्ते सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पज्जायति, नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं, सम्परितापेय्युं; एवमेव खो मे, भन्ते सारिपुत्त, अधिमत्तो कायस्मिं डाहो । न मे, भन्ते सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पज्जायति, नो पटिक्कमो”ति ।

३८५. “तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न चक्खुं उपादियिस्सामि, न च मे चक्खुनिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ति । एवज्झि ते, गहपति, सिक्खितब्बं ।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न सोतं उपादियिस्सामि, न च मे सोतनिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ति । एवज्झि ते, गहपति, सिक्खितब्बं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न घानं उपादियिस्सामि, न च मे घाननिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ति । एवज्झि ते, गहपति, सिक्खितब्बं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न जिह्वं उपादियिस्सामि, न च मे जिह्वानिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ति । एवज्झि ते, गहपति, सिक्खितब्बं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न कायं उपादियिस्सामि, न च मे कायनिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ति । एवज्झि ते, गहपति, सिक्खितब्बं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न मनं उपादियिस्सामि, न च मे मनोनिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ति । एवज्झि ते, गहपति, सिक्खितब्बं ।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न रूपं उपादियिस्सामि, न च मे रूपनिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ति । एवज्झि ते, गहपति, सिक्खितब्बं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न सद्दं उपादियिस्सामि... पे०... न गन्धं उपादियिस्सामि... न रसं उपादियिस्सामि... न फोडुब्बं उपादियिस्सामि... न धम्मं उपादियिस्सामि न च मे धम्मनिस्सितं विज्जाणं भविस्सती’ति । एवज्झि ते, गहपति, सिक्खितब्बं ।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न चक्खुविज्जाणं उपादियिस्सामि, न च मे चक्खुविज्जाणनिस्सितं

३८७. एवं वृत्ते, अनाथपिण्डिको गहपति परोदि, अस्सूनि पवत्तेसि । अथ खो आयस्मा आनन्दो अनाथपिण्डिकं गहपतिं एतदवोच — “ओलीयसि खो त्वं, गहपति, संसीदसि खो त्वं, गहपती”ति? “नाहं, भन्ते आनन्द, ओलीयामि, नपि संसीदामि; अपि च मे दीघरत्तं सत्था पयिरुपासितो मनोभावनीया च भिक्खू; न च मे एवरूपी धम्मी कथा सुतपुब्बा”ति । “न खो, गहपति, गिहीनं ओदातवसनानं एवरूपी धम्मी कथा पटिभाति; पब्बजितानं खो, गहपति, एवरूपी धम्मी कथा पटिभाती”ति । “तेन हि, भन्ते सारिपुत्त, गिहीनम्पि ओदातवसनानं एवरूपी धम्मी कथा पटिभातु । सन्ति हि, भन्ते, कुलपुत्ता अप्परजक्खजातिका, अस्सवनता धम्मस्स परिहायन्ति; भविस्सन्ति धम्मस्स अज्जातारो”ति ।

अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च आनन्दो अनाथपिण्डिकं गहपतिं इमिना ओवादेन ओवदित्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु । अथ खो अनाथपिण्डिको गहपति, अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते च सारिपुत्ते आयस्मन्ते च आनन्दे, कालमकासि तुसितं कायं उपपज्जि । अथ खो अनाथपिण्डिको देवपुत्तो अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णो केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं जित्तो खो अनाथपिण्डिको देवपुत्तो भगवन्तं गाथाहि अज्झभासि —

“इदञ्चि तं जेतवनं, इसिसङ्घनिसेवितं ।
आवुत्थं धम्मराजेन, पीतिसज्जननं मम ॥

“कम्मं विज्जा च धम्मो च, सीलं जीवितमुत्तमं ।
एतेन मच्चा सुज्झन्ति, न गोत्तेन धनेन वा ॥

“तस्मा हि पण्डितो पोसो, सम्पस्सं अत्थमत्तनो ।
योनिस्सो विचिने धम्मं, एवं तत्थ विसुज्झति ॥

“सारिपुत्तोव पज्जाय, सीलेन उपसमेन ।
योपि पारङ्गतो भिक्खु, एतावपरमो सिया”ति ॥

इदमवोच अनाथपिण्डिको देवपुत्तो । समनुज्जो सत्था अहोसि । अथ खो अनाथपिण्डिको देवपुत्तो — “समनुज्जो मे सत्था”ति भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

३८८. अथ खो भगवा तस्सा रत्तिया अच्चयेन भिक्खू आमन्तेसि — “इमं, भिक्खवे, रत्तिं अज्जतरो देवपुत्तो अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णो केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो सो देवपुत्तो मं गाथाहि अज्झभासि —

“इदञ्चि तं जेतवनं, इसिसङ्घनिसेवितं ।
आवुत्थं धम्मराजेन, पीतिसज्जननं मम ॥

“कम्मं विज्जा च धम्मो च, सीलं जीवितमुत्तमं ।
एतेन मच्चा सुज्झन्ति, न गोत्तेन धनेन वा ॥

“तस्मा हि पण्डितो पोसो, सम्पस्सं अत्थमत्तनो ।
योनिस्सो विचिने धम्मं, एवं तत्थ विसुज्झति ॥

“सारिपुत्तोव पज्जाय, सीलेन उपसमेन ।
योपि पारङ्गतो भिक्खु, एतावपरमो सिया”ति ॥

“इदमवोच, भिक्खवे, सो देवपुत्तो । ‘समनुज्जो मे सत्था’ति मं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायी”ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “सो हि नून सो, भन्ते, अनाथपिण्डिको देवपुत्तो भविस्सति । अनाथपिण्डिको, भन्ते, गहपति आयस्मन्ते सारिपुत्ते अभिप्पसन्नो अहोसी”ति । “साधु, साधु, आनन्द! यावतकं खो, आनन्द, तक्काय पत्तब्बं, अनुप्पत्तं तं तया । अनाथपिण्डिको सो, आनन्द, देवपुत्तो”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

अनाथपिण्डिकोवादसुत्तं निद्धितं पठमं ।

२. छन्नोवादसुत्तं

३८९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो आयस्मा च छन्नो गिज्झकूटे पब्बते विहरन्ति । तेन खो पन समयेन आयस्मा छन्नो आबाधिको होति दुक्खितो बाळ्हगिलानो । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा महाचुन्दो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं महाचुन्दं एतदवोच — “आयामावुसो चुन्द, येनायस्मा छन्नो तेनुपसङ्गमिस्साम गिलानपुच्छका”ति । “एवमावुसो”ति खो आयस्मा महाचुन्दो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसि ।

अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो येनायस्मा छन्नो तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा आयस्मता छन्नेन सद्धिं सम्मोदिंसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं छन्नं एतदवोच — “कच्चि ते, आवुसो छन्न, खमनीयं, कच्चि यापनीयं? कच्चि ते दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति, नो अभिक्कमन्ति; पटिक्कमोसानं पज्जायति, नो अभिक्कमो”ति?

“न मे, आवुसो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पज्जायति, नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्धनि अभिमत्थेय्य; एवमेव खो मे, आवुसो सारिपुत्त, अधिमत्ता वाता मुद्धनि ऊहनन्ति । न मे, आवुसो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पज्जायति नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, बलवा पुरिसो दळ्हेन वरत्तक्खण्डेन सीसे सीसवेठं ददेय्य; एवमेव खो मे, आवुसो सारिपुत्त, अधिमत्ता सीसे सीसवेदना । न मे, आवुसो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पज्जायति, नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुच्छिं परिकन्तेय्य; एवमेव खो मे, आवुसो सारिपुत्त, अधिमत्ता वाता कुच्छिं परिकन्तन्ति । न मे, आवुसो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं

पञ्चायति, नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं सम्परितापेय्युं; एवमेव खो मे, आवुसो सारिपुत्त, अधिमत्तो कायस्मिं डाहो । न मे, आवुसो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पञ्चायति, नो पटिक्कमो । सत्थं, आवुसो सारिपुत्त, आहरिस्सामि, नावकङ्खामि जीवितं”न्ति ।

३९०. “मायस्मा छन्नो सत्थं आहरेसि । यापेतायस्मा छन्नो । यापेन्तं मयं आयस्मन्तं छन्नं इच्छाम । सचे आयस्मतो छन्नस्स नत्थि सप्पायानि भोजनानि, अहं आयस्मतो छन्नस्स सप्पायानि भोजनानि परियेसिस्सामि । सचे आयस्मतो छन्नस्स नत्थि सप्पायानि भेसज्जानि, अहं आयस्मतो छन्नस्स सप्पायानि भेसज्जानि परियेसिस्सामि । सचे आयस्मतो छन्नस्स नत्थि पतिरूपा उपट्ठाका, अहं आयस्मन्तं छन्नं उपट्ठहिस्सामि । मायस्मा छन्नो सत्थं आहरेसि । यापेतायस्मा छन्नो । यापेन्तं मयं आयस्मन्तं छन्नं इच्छामा”ति ।

“नपि मे, आवुसो सारिपुत्त, नत्थि सप्पायानि भोजनानि; नपि मे नत्थि सप्पायानि भेसज्जानि; नपि मे नत्थि पतिरूपा उपट्ठाका; अपि चावुसो सारिपुत्त, परिचिण्णो मे सत्था दीघरत्तं मनापेनेव नो अमनापेन । एतज्झि, आवुसो सारिपुत्त, सावकस्स पतिरूपं यं सत्थारं परिचरेय्य मनापेनेव नो अमनापेन । ‘अनुपवज्जं छन्नो भिक्खु सत्थं आहरिस्सती’ति एवमेतं [एवमेव खो त्वं (क०)], आवुसो सारिपुत्त, धारेही”ति । “पुच्छेय्याम मयं आयस्मन्तं छन्नं कञ्चिदेव देसं, सचे आयस्मा छन्नो ओकासं करोति पज्जस्स वेय्याकरणाया”ति । “पुच्छावुसो सारिपुत्त, सुत्वा वेदिस्सामी”ति ।

३९१. “चक्खुं, आवुसो छन्न, चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्ससि? सोतं, आवुसो छन्न, सोतविज्जाणं...पे०... घानं, आवुसो छन्न, घानविज्जाणं... जिह्वं, आवुसो छन्न, जिह्वाविज्जाणं ... कायं, आवुसो छन्न, कायविज्जाणं... मनं, आवुसो छन्न, मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्ससी”ति?

“चक्खुं, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सामि । सोतं, आवुसो सारिपुत्त...पे०... घानं, आवुसो सारिपुत्त... जिह्वं, आवुसो सारिपुत्त... कायं, आवुसो सारिपुत्त... मनं, आवुसो सारिपुत्त, मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सामी”ति ।

३९२. “चक्खुस्मिं, आवुसो छन्न, चक्खुविज्जाणे चक्खुविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु किं दिस्वा किं अभिज्जाय चक्खुं चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्ससि? सोतस्मिं, आवुसो छन्न, सोतविज्जाणे ... घानस्मिं, आवुसो छन्न, घानविज्जाणे... जिह्वाय, आवुसो छन्न, जिह्वाविज्जाणे... कायस्मिं, आवुसो छन्न, कायविज्जाणे... मनस्मिं, आवुसो छन्न, मनोविज्जाणे मनोविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु किं दिस्वा किं अभिज्जाय मनं मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्ससी”ति?

“चक्खुस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुविज्जाणे चक्खुविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिज्जाय चक्खुं चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सामि । सोतस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, सोतविज्जाणे... घानस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, घानविज्जाणे... जिह्वाय, आवुसो सारिपुत्त,

जिह्वाविज्जाणे... कायस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, कायविज्जाणे... मनस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, मनोविज्जाणे मनोविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेषु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिज्जा मनं मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सामी”ति ।

३९३. एवं वुत्ते, आयस्मा महाचुन्दो आयस्मन्तं छन्नं एतदवोच — “तस्मातिह, आवुसो छन्न, इदम्पि तस्स भगवतो सासनं [वचनं (सी०)], निच्चकप्पं मनसि कातब्बं — ‘निस्सितस्स चलितं, अनिस्सितस्स चलितं नत्थि । चलिते असति पस्सद्धि, पस्सद्धिया सति नति न होति । नतिया असति आगतिगति न होति । आगतिगतिया असति चुतूपपातो न होति । चुतूपपाते असति नेविध न हुरं न उभयमन्तरेन । एसेवन्तो दुक्खस्सा””ति । अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो आयस्मन्तं छन्नं इमिना ओवादेन ओवदित्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु ।

३९४. अथ खो आयस्मा छन्नो अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते च सारिपुत्ते आयस्मन्ते च महाचुन्दे सत्थं आहरेसि । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “आयस्मता, भन्ते, छन्नेन सत्थं आहरितं । तस्स का गति, को अभिसम्परायो”ति? “ननु ते, सारिपुत्त, छन्नेन भिक्खुना सम्मुखायेव अनुपवज्जता ब्याकता”ति? “अत्थि, भन्ते, पुब्बजिरं [पप्पजितज्झितं (क०), उपवज्जितं (क०), पुब्बविज्जनं, पुब्बविज्जनं, पुब्बविचिरं (संयुत्तके)] नाम वज्जिगामो । तत्थायस्मतो छन्नस्स मित्तकुलानि सुहज्जकुलानि उपवज्जकुलानी”ति । “होन्ति [पोसन्ति (क०)] हेते, सारिपुत्त, छन्नस्स भिक्खुनो मित्तकुलानि सुहज्जकुलानि उपवज्जकुलानि । नाहं, सारिपुत्त, एत्तावता ‘सउपवज्जो’ति वदामि । यो खो, सारिपुत्त, इमज्च कायं निक्खिपति अज्जज्च कायं उपादियति तमहं ‘सउपवज्जो’ति वदामि । तं छन्नस्स भिक्खुनो नत्थि । ‘अनुपवज्जो छन्नो भिक्खु सत्थं आहरेसी’ति एवमेतं, सारिपुत्त, धारेही”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

छन्नोवादसुत्तं निट्ठितं दुत्तियं ।

३. पुण्णोवादसुत्तं

३९५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनार्थपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो आयस्मा पुण्णो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा पुण्णो भगवन्तं एतदवोच — “साधु मं, भन्ते, भगवा संखित्तेन ओवादेन ओवदतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति । “तेन हि, पुण्ण, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा पुण्णो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

“सन्ति खो, पुण्ण, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी [नन्दि (स्या० कं०)] । ‘नन्दीसमुदया दुक्खसमुदयो, पुण्णा’ति वदामि ।

“सन्ति खो, पुण्ण, सोतविज्जेय्या सद्दा... घानविज्जेय्या गन्धा... जिह्वाविज्जेय्या रसा... कायविज्जेय्या फोडुब्बा... मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय

तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी । ‘नन्दीसमुदया दुक्खसमुदयो, पुण्णा’ति वदामि ।

“सन्ति च खो, पुण्ण, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो नन्दी निरुज्जति । ‘नन्दीनिरोधा दुक्खनिरोधो, पुण्णा’ति वदामि ।

“सन्ति च खो, पुण्ण, सोतविज्जेय्या सद्दा... घानविज्जेय्या गन्धा... जिह्वाविज्जेय्या रसा... कायविज्जेय्या फोटुब्बा... मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो नन्दी निरुज्जति । ‘नन्दीनिरोधा दुक्खनिरोधो, पुण्णा’ति वदामि ।

“इमिना च त्वं पुण्ण, मया संखित्तेन ओवादेन ओवदितो कतरस्मिं जनपदे विहरिस्ससी’ति? “इमिनाहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन ओवादेन ओवदितो, अत्थि सुनापरन्तो नाम जनपदो, तत्थाहं विहरिस्सामी’ति ।

३९६. “चण्डा खो, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा; फरुसा खो, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा । सचे तं, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा अक्कोसिस्सन्ति परिभासिस्सन्ति, तत्थ ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती’ति? “सचे मं, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा अक्कोसिस्सन्ति परिभासिस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका [भद्रका (क०)] वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे पाणिना पहारं देन्ती’ति । एवमेत्थ [एवमेत्थ (?)], भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती’ति ।

“सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा पाणिना पहारं दस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती’ति? “सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा पाणिना पहारं दस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे लेड्डुना पहारं देन्ती’ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती’ति ।

“सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा लेड्डुना पहारं दस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती’ति? “सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा लेड्डुना पहारं दस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे दण्डेन पहारं देन्ती’ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती’ति ।

“सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा दण्डेन पहारं दस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती’ति? “सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा दण्डेन पहारं दस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे सत्थेन पहारं देन्ती’ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती’ति ।

“सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा सत्थेन पहारं दस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती’ति? “सचे

मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा सत्थेन पहारं दस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मं [यं मे (सी० पी० क०)] नयिमे तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेन्ती’ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती’ति ।

“सचे पन तं, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती’ति? “सचे मं, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘सन्ति खो भगवतो सावका काये च जीविते च अट्ठीयमाना हरायमाना जिगुच्छमाना सत्थहारकं परियेसन्ति । तं मे इदं अपरियिट्ठंयेव सत्थहारकं लद्धं’ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती’ति । “साधु, साधु, पुण्ण! सक्खिस्ससि खो त्वं, पुण्ण, इमिना दमूपसमेन समन्नागतो सुनापरन्तस्मिं जनपदे विहरितुं । यस्सदानि त्वं, पुण्ण, कालं मज्जसी’ति ।

३९७. अथ खो आयस्मा पुण्णो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन सुनापरन्तो जनपदो तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सुनापरन्तो जनपदो तदवसरि । तत्र सुदं आयस्मा पुण्णो सुनापरन्तस्मिं जनपदे विहरति । अथ खो आयस्मा पुण्णो तेनेवन्तरवस्सेन पञ्चमत्तानि उपासकसतानि पटिवेदेसि [पटिपादेसि (सी० पी०), पटिदेसेसि (स्या० कं०)], तेनेवन्तरवस्सेन पञ्चमत्तानि उपासकसतानि पटिवेदेसि, तेनेवन्तरवस्सेन तिस्सो विज्जा सच्छाकासि । अथ खो आयस्मा पुण्णो अपरेन समयेन परिनिब्बायि ।

अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “यो सो, भन्ते, पुण्णो नाम कुलपुत्तो भगवता संखित्तेन ओवादेन ओवदितो सो कालङ्कतो । तस्स का गति, को अभिसम्परायो’ति? “पण्डितो, भिक्खवे, पुण्णो कुलपुत्तो पच्चपादि [सच्चवादी धम्मवादी (क०)] धम्मस्सानुधम्मं, न च मं धम्माधिकरणं विहेठेसि । परिनिब्बुतो, भिक्खवे, पुण्णो कुलपुत्तो’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दन्ति ।

पुण्णोवादसुत्तं निद्धितं ततियं ।

४. नन्दकोवादसुत्तं

३९८. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो महापजापतिगोतमी पञ्चमत्तेहि भिक्खुनिसतेहि सङ्घिं येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता खो महापजापतिगोतमी भगवन्तं एतदवोच — “ओवदतु, भन्ते, भगवा भिक्खुनियो; अनुसासतु, भन्ते, भगवा भिक्खुनियो; करोतु, भन्ते, भगवा भिक्खुनीनं धम्मिं कथं’न्ति [धम्मिकथन्ति (स्या० कं० क०)] ।

तेन खो पन समयेन थेरा भिक्खू भिक्खुनियो ओवदन्ति परियायेन । आयस्मा नन्दको न इच्छति भिक्खुनियो ओवदितुं परियायेन । अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “कस्स नु खो, आनन्द, अज्ज परियायो भिक्खुनियो ओवदितुं परियायेना’ति? “सब्बेहेव, भन्ते, कतो [नन्दकस्स भन्ते (सी० पी०)] परियायो भिक्खुनियो ओवदितुं परियायेन ।

अयं, भन्ते, आयस्मा नन्दको न इच्छति भिक्खुनियो ओवदितुं परियायेना'ति ।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं नन्दकं आमन्तेसि — “ओवद, नन्दक, भिक्खुनियो; अनुसास, नन्दक, भिक्खुनियो; करोहि त्वं, ब्राह्मण, भिक्खुनीनं धम्मिं कथ'न्ति । “एवं, भन्ते'ति खो आयस्मा नन्दको भगवतो पटिस्सुत्वा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थिं पिण्डाय पाविसि । सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो अत्तदुतियो येन राजकारामो तेनुपसङ्गमि । अहसंसु खो ता भिक्खुनियो आयस्मन्तं नन्दकं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान आसनं पज्जापेसुं, उदकञ्च पादानं उपट्टपेसुं । निसीदि खो आयस्मा नन्दको पज्जत्ते आसने । निसज्ज पादे पक्खालेसि । तापि खो भिक्खुनियो आयस्मन्तं नन्दकं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ता भिक्खुनियो आयस्मा नन्दको एतदवोच — “पटिपुच्छकथा खो, भगिनियो, भविस्सति । तत्थ आजानन्तीहि — ‘आजानामा’ तिस्स वचनीयं, न आजानन्तीहि — ‘न आजानामा’ तिस्स वचनीयं । यस्सा वा पनस्स कङ्खा वा विमति वा अहमेव तत्थ पटिपुच्छितब्बो — ‘इदं, भन्ते, कथं; इमस्स क्वत्थो'’ति? “एत्तकेनपि मयं, भन्ते, अय्यस्स नन्दकस्स अत्तमना अभिरद्धा [अभिनन्दाम (स्या० कं०)] यं नो अय्यो नन्दको पवारेती'ति ।

३९९. “तं किं मज्जथ, भगिनियो, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा'ति? “अनिच्चं, भन्ते' । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा'ति? “दुक्खं, भन्ते' । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'’ति? “नो हेतं, भन्ते' । “तं किं मज्जथ, भगिनियो, सोतं निच्चं वा अनिच्चं वा'ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... घानं निच्चं वा अनिच्चं वा'ति? “अनिच्चं, भन्ते'... “जिह्वा निच्चा वा अनिच्चा वा'ति? “अनिच्चा, भन्ते'... “कायो निच्चो वा अनिच्चो वा'ति? “अनिच्चो, भन्ते'... “मनो निच्चो वा अनिच्चो वा'ति? “अनिच्चो, भन्ते' । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा'ति? “दुक्खं, भन्ते' । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'’ति? “नो हेतं, भन्ते' । “तं किस्स हेतु'’? “पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं — ‘इतिपिमे छ अज्झत्तिका आयतना अनिच्चा'’ति । “साधु, साधु, भगिनियो! एवञ्हेतं, भगिनियो, होति अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो' ।

४००. “तं किं मज्जथ, भगिनियो, रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा'ति? “अनिच्चा, भन्ते' । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा'ति? “दुक्खं, भन्ते' । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'’ति? “नो हेतं, भन्ते' । “तं किं मज्जथ, भगिनियो, सद्दा निच्चा वा अनिच्चा वा'ति? “अनिच्चा, भन्ते... पे०... गन्धा निच्चा वा अनिच्चा वा'ति? “अनिच्चा, भन्ते'... “रसा निच्चा वा अनिच्चा वा'ति? “अनिच्चा, भन्ते'... “फोट्ठब्बा निच्चा वा अनिच्चा वा'ति? “अनिच्चा, भन्ते'... “धम्मा निच्चा वा अनिच्चा वा'ति? “अनिच्चा, भन्ते' । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा'ति? “दुक्खं, भन्ते' । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'’ति? “नो हेतं, भन्ते' । “तं किस्स हेतु'’? “पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं — ‘इतिपिमे छ बाहिरा आयतना अनिच्चा'’ति । “साधु, साधु, भगिनियो! एवञ्हेतं, भगिनियो, होति अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो' ।

४०१. “तं किं मज्जथ, भगिनियो, चक्खुविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा'ति? “अनिच्चं, भन्ते' । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा'ति? “दुक्खं, भन्ते' । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'’ति? “नो हेतं, भन्ते' । “तं किं मज्जथ, भगिनियो, सोतविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा'ति?

“अनिच्चं, भन्ते...पे०... घानविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”... “जिक्काविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”... “कायविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”... “मनोविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वाति”? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्यज्जाय सुदिट्ठं — ‘इतिपिमे छ विज्जाणकाया अनिच्चा’”ति । “साधु, साधु, भगिनियो! एवज्हेतं, भगिनियो, होति अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्यज्जाय पस्सतो” ।

४०२. “सेय्यथापि, भगिनियो, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठिपि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चिपि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, आभापि अनिच्चा विपरिणामधम्मा । यो नु खो, भगिनियो, एवं वदेय्य — ‘अमुस्स तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठिपि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चिपि अनिच्चा विपरिणामधम्मा; या च ख्वास्स आभा सा निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा’ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “अमुस्स हि, भन्ते, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठिपि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चिपि अनिच्चा विपरिणामधम्मा; पगेवस्स आभा अनिच्चा विपरिणामधम्मा”ति । “एवमेव खो, भगिनियो, यो नु खो एवं वदेय्य — ‘छ खोमे अज्झत्तिका आयतना अनिच्चा [अनिच्चा विपरिणामधम्मा (?)]; यच्च खो छ अज्झत्तिके आयतने पटिच्च पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्म’न्ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “तज्जं तज्जं, भन्ते, पच्चयं पटिच्च तज्जा तज्जा वेदना उप्पज्जन्ति । तज्जस्स तज्जस्स पच्चयस्स निरोधा तज्जा तज्जा वेदना निरुज्झन्ती”ति । “साधु, साधु, भगिनियो! एवज्हेतं, भगिनियो, होति अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्यज्जाय पस्सतो” ।

४०३. “सेय्यथापि, भगिनियो, महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धोपि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, छायापि अनिच्चा विपरिणामधम्मा । यो नु खो, भगिनियो, एवं वदेय्य — ‘अमुस्स महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धोपि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, या च ख्वास्स छाया सा निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा’ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “अमुस्स हि, भन्ते, महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धोपि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं; पगेवस्स छाया अनिच्चा विपरिणामधम्मा”ति । “एवमेव खो, भगिनियो, यो नु खो एवं वदेय्य — ‘छ खोमे बाहिरा आयतना अनिच्चा [अनिच्चा विपरिणामधम्मा (सी० पी०)] । यच्च खो छ बाहिरे आयतने पटिच्च पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्म’न्ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “तज्जं तज्जं, भन्ते, पच्चयं पटिच्च तज्जा तज्जा वेदना उप्पज्जन्ति । तज्जस्स तज्जस्स पच्चयस्स निरोधा तज्जा तज्जा वेदना निरुज्झन्ती”ति । “साधु, साधु, भगिनियो! एवज्हेतं, भगिनियो, होति अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्यज्जाय पस्सतो” ।

४०४. “सेय्यथापि, भगिनियो, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गाविं वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गाविं सङ्कन्तेय्य अनुपहच्च अन्तरं मंसकायं अनुपहच्च बाहिरं चम्मकायं । यं यदेव तत्थ अन्तरा विलिमंसं [विलिमं (सी० पी० क०)] अन्तरा न्हारु अन्तरा बन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्कन्तेय्य सम्पकन्तेय्य सम्परिकन्तेय्य ।

सञ्छिन्दित्वा सङ्कन्तित्वा सम्पकन्तित्वा सम्परिकन्तित्वा विधुनित्वा बाहिरं चम्मकायं तेनेव चम्मेन तं गाविं पटिच्छादेत्वा एवं वदेय्य — ‘तथेवायं गावी संयुत्ता इमिनाव चम्मेना’ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “अमु हि, भन्ते, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गाविं वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गाविं सङ्कन्तेय्य अनुपहच्च अन्तरं मंसकायं अनुपहच्च बाहिरं चम्मकायं । यं यदेव तत्थ अन्तरा विलिमंसं अन्तरा न्हारु अन्तरा बन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्कन्तेय्य सम्पकन्तेय्य सम्परिकन्तेय्य । सञ्छिन्दित्वा सङ्कन्तित्वा सम्पकन्तित्वा सम्परिकन्तित्वा विधुनित्वा बाहिरं चम्मकायं तेनेव चम्मेन तं गाविं पटिच्छादेत्वा किञ्चापि सो एवं वदेय्य — ‘तथेवायं गावी संयुत्ता इमिनाव चम्मेना’ति; अथ खो सा गावी विसंयुत्ता तेनेव चम्मेना’ति ।

“उपमा खो मे अयं, भगिनियो, कता अत्थस्स विज्जापनाय । अयमेवेत्थ अत्थो; ‘अन्तरा मंसकायो’ति खो, भगिनियो, छन्नेतं अज्झत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं; ‘बाहिरो चम्मकायो’ति खो भगिनियो, छन्नेतं बाहिरानं आयतनानं अधिवचनं; ‘अन्तरा विलिमंसं, अन्तरा न्हारु, अन्तरा बन्धनं’न्ति खो, भगिनियो, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं; ‘तिण्हं गोविकन्तनं’न्ति खो, भगिनियो, अरियायेतं पज्जाय अधिवचनं; यायं अरिया पज्जा अन्तरा किलेसं अन्तरा संयोजनं अन्तरा बन्धनं सञ्छिन्दति सङ्कन्तति सम्पकन्तति सम्परिकन्तति ।

४०५. “सत्त खो पनिमे, भगिनियो, बोज्झङ्गा, येसं भावितत्ता बहुलीकतत्ता भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । कतमे सत्त? इध, भगिनियो, भिक्खु सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति... पे०... वीरियसम्बोज्झङ्गं भावेति... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति... पस्सद्दिसम्बोज्झङ्गं भावेति... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । इमे खो, भगिनियो, सत्त बोज्झङ्गा, येसं भावितत्ता बहुलीकतत्ता भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती’ति ।

४०६. अथ खो आयस्मा नन्दको ता भिक्खुनियो इमिना ओवादेन ओवदित्वा उय्योजेसि — “गच्छथ, भगिनियो; कालो”ति । अथ खो ता भिक्खुनियो आयस्मतो नन्दकस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना आयस्मन्तं नन्दकं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो ता भिक्खुनियो भगवा एतदवोच — “गच्छथ, भिक्खुनियो; कालो”ति । अथ खो ता भिक्खुनियो भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कमिंसु । अथ खो भगवा अचिरपक्कन्तीसु तासु भिक्खुनीसु भिक्खू आमन्तेसि — “सेय्यथापि, भिक्खवे, तदहुपोसथे चातुदसे न होति बहुनोजनस्स कङ्का वा विमति वा — ‘ऊनो नु खो चन्दो, पुण्णो नु खो चन्दो’ति, अथ खो ऊनो चन्दोत्वेव होति । एवमेव खो, भिक्खवे, ता भिक्खुनियो नन्दकस्स धम्मदेसनाय अत्तमना होन्ति नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पा”ति ।

४०७. अथ खो भगवा आयस्मन्तं नन्दकं आमन्तेसि — “तेन हि त्वं, नन्दक, स्वेपि ता भिक्खुनियो तेनेवोवादेन ओवदेय्यासी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा नन्दको भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो आयस्मा नन्दको तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थियं पिण्डाय पाविसि । सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो अत्तदुतियो येन राजकारामो तेनुपसङ्कमि । अट्ठसंसु खो ता भिक्खुनियो आयस्मन्तं नन्दकं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान आसनं पज्जापेसुं, उदकञ्च पादानं उपट्ठपेसुं । निसीदि खो आयस्मा नन्दको पज्जत्ते आसने । निसज्ज

पादे पक्खालेसि । तापि खो भिक्खुनियो आयस्मन्तं नन्दकं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ता भिक्खुनियो आयस्मा नन्दको एतदवोच — “पटिपुच्छकथा खो, भगिनियो, भविस्सति । तत्थ आजानन्तीहि ‘आजानामा’ तस्स वचनीयं, न आजानन्तीहि ‘न आजानामा’ तस्स वचनीयं । यस्सा वा पनस्स कङ्खा वा विमति वा, अहमेव तत्थ पटिपुच्छितब्बो — ‘इदं, भन्ते, कथं; इमस्स क्वत्थो’”ति । “एत्तकेनपि मयं, भन्ते, अय्यस्स नन्दकस्स अत्तमना अभिरद्धा यं नो अय्यो नन्दको पवारेती”ति ।

४०८. “तं किं मज्जथ, भगिनियो, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किं मज्जथ, भगिनियो, सोतं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... घानं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते... जिह्वा... कायो... मनो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति? “अनिच्चो, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं — ‘इतिपिमे छ अज्झत्तिका आयतना अनिच्चा’”ति । “साधु साधु, भगिनियो! एवज्हेतं, भगिनियो, होति अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो” ।

४०९. “तं किं मज्जथ, भगिनियो, रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किं मज्जथ, भगिनियो, सद्वा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते... पे०... गन्धा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते... रसा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते... फोडुब्बा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते... धम्मा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं — ‘इतिपिमे छ बाहिरा आयतना अनिच्चा’”ति । “साधु साधु, भगिनियो! एवज्हेतं, भगिनियो, होति अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो” ।

४१०. “तं किं मज्जथ, भगिनियो, चक्खुविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... सोतविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते... घानविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते... जिह्वाविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते... कायविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते... मनोविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं — ‘इतिपिमे छ विज्जाणकाया अनिच्चा’”ति । “साधु साधु, भगिनियो! एवज्हेतं, भगिनियो, होति अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो” ।

४११. “सेय्यथापि, भगिनियो, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठिपि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चिपि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, आभापि अनिच्चा विपरिणामधम्मा । यो नु खो, भगिनियो, एवं वदेय्य — ‘अमुस्स तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठिपि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चिपि

अनिच्चा विपरिणामधम्मा; या च ख्वास्स आभा सा निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा'ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “अमुस्स हि, भन्ते, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठिपि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चिपि अनिच्चा विपरिणामधम्मा; पगेवस्स आभा अनिच्चा विपरिणामधम्मा'ति । “एवमेव खो, भगिनियो, यो नु खो एवं वदेय्य — ‘छ खोमे अज्झत्तिका आयतना अनिच्चा । यच्च खो छ अज्झत्तिके आयतने पटिच्च पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्म'न्ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “तज्जं तज्जं, भन्ते, पच्चयं पटिच्च तज्जा तज्जा वेदना उप्पज्जन्ति । तज्जस्स तज्जस्स पच्चयस्स निरोधा तज्जा तज्जा वेदना निरुज्झन्ती'ति । “साधु साधु, भगिनियो! एवज्हेतं, भगिनियो, होति अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो” ।

४१२. “सेय्यथापि, भगिनियो, महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धोपि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, छायापि अनिच्चा विपरिणामधम्मा । यो नु खो, भगिनियो, एवं वदेय्य — ‘अमुस्स महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धोपि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं; या च ख्वास्स छाया सा निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा'ति; सम्मा नु खो सो भगिनियो, वदमानो वदेय्या'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “अमुस्स हि, भन्ते, महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धोपि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासम्पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं; पगेवस्स छाया अनिच्चा विपरिणामधम्मा'ति । “एवमेव खो, भगिनियो, यो नु खो एवं वदेय्य — ‘छ खोमे बाहिरा आयतना अनिच्चा । यच्च खो बाहिरे आयतने पटिच्च पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्म'न्ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “तज्जं तज्जं, भन्ते, पच्चयं पटिच्च तज्जा तज्जा वेदना उप्पज्जन्ति । तज्जस्स तज्जस्स पच्चयस्स निरोधा तज्जा तज्जा वेदना निरुज्झन्ती'ति । “साधु साधु, भगिनियो! एवज्हेतं, भगिनियो, होति अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो” ।

४१३. “सेय्यथापि, भगिनियो, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गाविं वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गाविं सङ्कन्तेय्य अनुपहच्च अन्तरं मंसकायं अनुपहच्च बाहिरं चम्मकायं । यं यदेव तत्थ अन्तरा विलिमंसं अन्तरा न्हारु अन्तरा बन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्कन्तेय्य सम्पकन्तेय्य सम्परिकन्तेय्य । सञ्छिन्दित्वा सङ्कन्तित्वा सम्पकन्तित्वा सम्परिकन्तित्वा विधुनित्वा बाहिरं चम्मकायं तेनेव चम्मेन तं गाविं पटिच्छादेत्वा एवं वदेय्य — ‘तथेवायं गावी संयुत्ता इमिनाव चम्मेना'ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “अमु हि, भन्ते, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गाविं वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गाविं सङ्कन्तेय्य अनुपहच्च अन्तरं मंसकायं अनुपहच्च बाहिरं चम्मकायं । यं यदेव तत्थ अन्तरा विलिमंसं अन्तरा न्हारु अन्तरा बन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्कन्तेय्य सम्पकन्तेय्य सम्परिकन्तेय्य । सञ्छिन्दित्वा सङ्कन्तित्वा सम्पकन्तित्वा सम्परिकन्तित्वा विधुनित्वा बाहिरं चम्मकायं तेनेव चम्मेन तं गाविं पटिच्छादेत्वा किञ्चापि सो एवं वदेय्य — ‘तथेवायं गावी संयुत्ता इमिनाव चम्मेना'ति; अथ खो सा गावी विसंयुत्ता तेनेव चम्मेना'ति ।

“उपमा खो मे अयं, भगिनियो, कता अत्थस्स विज्जापनाय अयमेवेत्थ अत्थो । ‘अन्तरा मंसकायो'ति खो, भगिनियो, छन्नेतं अज्झत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं; ‘बाहिरो चम्मकायो'ति खो, भगिनियो, छन्नेतं बाहिरानं आयतनानं अधिवचनं; ‘अन्तरा विलिमंसं अन्तरा न्हारु अन्तरा बन्धन'न्ति खो, भगिनियो, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं; ‘तिण्हं गोविकन्तन'न्ति खो, भगिनियो, अरियायेतं पज्जाय अधिवचनं; यायं अरिया पज्जा अन्तरा किलेसं अन्तरा संयोजनं

अन्तरा बन्धनं सञ्छिन्दति सङ्कन्तति सम्पकन्तति सम्परिकन्तति ।

४१४. “सत्त खो पनिमे, भगिनियो, बोज्झङ्गा, येसं भावितत्ता बहुलीकतत्ता भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । कतमे सत्त? इध, भगिनियो, भिक्खु सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति... पे०... वीरियसम्बोज्झङ्गं भावेति... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति... पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं भावेति... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । इमे खो, भगिनियो, सत्त बोज्झङ्गा येसं भावितत्ता बहुलीकतत्ता भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती”ति ।

४१५. अथ खो आयस्मा नन्दको ता भिक्खुनियो इमिना ओवादेन ओवदित्वा उय्योजेसि — “गच्छथ, भगिनियो; कालो”ति । अथ खो ता भिक्खुनियो आयस्मतो नन्दकस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना आयस्मन्तं नन्दकं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो ता भिक्खुनियो भगवा एतदवोच — “गच्छथ, भिक्खुनियो; कालो”ति । अथ खो ता भिक्खुनियो भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कमिंसु । अथ खो भगवा अचिरपक्कन्तीसु तासु भिक्खुनीसु भिक्खू आमन्तेसि — “सेय्यथापि, भिक्खवे, तदहुपोसथे पन्नरसे न होति बहुनो जनस्स कङ्का वा विमति वा — ‘ऊनो नु खो चन्दो, पुण्णो नु खो चन्दो’ति, अथ खो पुण्णो चन्दोत्वेव होति; एवमेव खो, भिक्खवे, ता भिक्खुनियो नन्दकस्स धम्मदेसनाय अत्तमना चेव परिपुण्णसङ्कप्पा च । तासं, भिक्खवे, पञ्चन्नं भिक्खुनिसतानं या पच्छिमिता भिक्खुनी सा [या पच्छिमा भिक्खुनी, सा (सी० स्या० कं० पी०), या पच्छिमिका, ता भिक्खुनियो (क०)] सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायना”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

नन्दकोवादसुत्तं निद्धितं चतुत्थं ।

५. चूळराहुलोवादसुत्तं

४१६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो भगवतो रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — “परिपक्का खो राहुलस्स विमुत्तिपरिपाचनीया धम्मा । यंनूनाहं राहुलं उत्तरिं आसवानं खये विनेय्य”न्ति । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थिं पिण्डाय पाविसि । सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो आयस्मन्तं राहुलं आमन्तेसि — “गण्हाहि, राहुल, निसीदनं; येन अन्धवनं तेनुपसङ्कमिस्साम दिवाविहाराया”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा राहुलो भगवतो पटिस्सुत्वा निसीदनं आदाय भगवन्तं पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि ।

तेन खो पन समयेन अनेकानि देवतासहस्सानि भगवन्तं अनुबन्धानि होन्ति — “अज्ज भगवा आयस्मन्तं राहुलं उत्तरिं आसवानं खये विनेस्सती”ति । अथ खो भगवा अन्धवनं अज्झोगाहेत्वा अज्जतरस्मिं रुक्खमूले पज्जत्ते आसने निसीदि । आयस्मापि खो राहुलो भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राहुलं भगवा एतदवोच —

विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा राहुलो भगवतो भासितं अभिनन्दीति । इमस्मिञ्च पन वेय्याकरणस्मिं भञ्जमाने आयस्मतो राहुलस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चि । तासञ्च अनेकानं देवतासहस्सानं विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि — ‘यं किञ्चि समुदयधम्मं सब्बं तं निरोधधम्म’न्ति ।

चूळराहुलोवादसुत्तं निड्डितं पञ्चमं ।

६. छल्लकसुत्तं

४२०. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “धम्मं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्बञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेस्सामि, यदिदं — छल्लकानि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितब्बानि, छ बाहिरानि आयतनानि वेदितब्बानि, छ विज्जाणकाया वेदितब्बा, छ फस्सकाया वेदितब्बा, छ वेदनाकाया वेदितब्बा, छ तण्हाकाया वेदितब्बा ।

४२१. “छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितब्बानी”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुयायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं, मनायतनं । ‘छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितब्बानी’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इदं पठमं छक्कं ।

“छ बाहिरानि आयतनानि वेदितब्बानी”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? रूपायतनं, सद्दायतनं, गन्धायतनं, रसायतनं, फोडुब्बायतनं, धम्मायतनं । ‘छ बाहिरानि आयतनानि वेदितब्बानी’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इदं दुतियं छक्कं ।

“छ विज्जाणकाया वेदितब्बा”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं, सोतञ्च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्जाणं, घानञ्च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति घानविज्जाणं, जिह्वञ्च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्जाणं, कायञ्च पटिच्च फोडुब्बे च उप्पज्जति कायविज्जाणं, मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । ‘छ विज्जाणकाया वेदितब्बा’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इदं ततियं छक्कं ।

“छ फस्सकाया वेदितब्बा”ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; सोतञ्च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; घानञ्च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति घानविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; जिह्वञ्च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; कायञ्च पटिच्च फोडुब्बे च उप्पज्जति कायविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; मनञ्च पटिच्च धम्मे च

उपपज्जति मनोविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो । ‘छ फस्सकाया वेदितब्बा’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इदं चतुत्थं छक्कं ।

“‘छ वेदनाकाया वेदितब्बा’ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उपपज्जति चक्खुविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; सोतञ्च पटिच्च सद्दे च उपपज्जति सोतविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; धानञ्च पटिच्च गन्धे च उपपज्जति धानविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; जिह्वञ्च पटिच्च रसे च उपपज्जति जिह्वाविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; कायञ्च पटिच्च फोड्डब्बे च उपपज्जति कायविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; मनञ्च पटिच्च धम्मो च उपपज्जति मनोविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना । ‘छ वेदनाकाया वेदितब्बा’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इदं पञ्चमं छक्कं ।

“‘छ तण्हाकाया वेदितब्बा’ति — इति खो पनेतं वुत्तं । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उपपज्जति चक्खुविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा; सोतञ्च पटिच्च सद्दे च उपपज्जति सोतविज्जाणं... पे०... धानञ्च पटिच्च गन्धे च उपपज्जति धानविज्जाणं... जिह्वञ्च पटिच्च रसे च उपपज्जति जिह्वाविज्जाणं... कायञ्च पटिच्च फोड्डब्बे च उपपज्जति कायविज्जाणं... मनञ्च पटिच्च धम्मो च उपपज्जति मनोविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा । ‘छ तण्हाकाया वेदितब्बा’ति — इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इदं छट्ठं छक्कं ।

४२२. “‘चक्खु अत्ता’ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । चक्खुस्स उप्पादोपि वयोपि पज्जायति । यस्स खो पन उप्पादोपि वयोपि पज्जायति, ‘अत्ता मे उपपज्जति च वेति चा’ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति — ‘चक्खु अत्ता’ति यो वदेय्य । इति चक्खु अनत्ता ।

“‘रूपा अत्ता’ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । रूपानं उप्पादोपि वयोपि पज्जायति । यस्स खो पन उप्पादोपि वयोपि पज्जायति, ‘अत्ता मे उपपज्जति च वेति चा’ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति — ‘रूपा अत्ता’ति यो वदेय्य । इति चक्खु अनत्ता, रूपा अनत्ता ।

“‘चक्खुविज्जाणं अत्ता’ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । चक्खुविज्जाणस्स उप्पादोपि वयोपि पज्जायति । यस्स खो पन उप्पादोपि वयोपि पज्जायति, ‘अत्ता मे उपपज्जति च वेति चा’ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति — ‘चक्खुविज्जाणं अत्ता’ति यो वदेय्य । इति चक्खु अनत्ता, रूपा अनत्ता, चक्खुविज्जाणं अनत्ता ।

“‘चक्खुसम्फस्सो अत्ता’ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । चक्खुसम्फस्सस्स उप्पादोपि वयोपि पज्जायति । यस्स खो पन उप्पादोपि वयोपि पज्जायति, ‘अत्ता मे उपपज्जति च वेति चा’ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति — ‘चक्खुसम्फस्सो अत्ता’ति यो वदेय्य । इति चक्खु अनत्ता, रूपा अनत्ता, चक्खुविज्जाणं अनत्ता, चक्खुसम्फस्सो अनत्ता ।

“‘वेदना अत्ता’ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । वेदनाय उप्पादोपि वयोपि पज्जायति । यस्स खो पन उप्पादोपि वयोपि पज्जायति, ‘अत्ता मे उपपज्जति च वेति चा’ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति — ‘वेदना अत्ता’ति यो वदेय्य । इति चक्खु अनत्ता, रूपा अनत्ता, चक्खुविज्जाणं अनत्ता, चक्खुसम्फस्सो अनत्ता, वेदना अनत्ता ।

समनुपस्सति, वेदनं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'ति समनुपस्सति, तण्हं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'ति समनुपस्सति ।

“अयं खो पन, भिक्खवे, सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा — चक्खुं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । रूपे 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । चक्खुविज्जाणं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । चक्खुसम्फस्सं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । वेदनं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । तण्हं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । सोतं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति... पे०... घानं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति... जिह्वं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति... कायं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति... मनं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । धम्मे 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । मनोविज्जाणं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । मनोसम्फस्सं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । वेदनं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । तण्हं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति ।

४२५. “चक्खुञ्च, भिक्खवे, पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो सुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स रागानुसयो अनुसेति । दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । तस्स पटिघानुसयो अनुसेति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो तस्सा वेदनाय समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानाति । तस्स अविज्जानुसयो अनुसेति । सो वत, भिक्खवे, सुखाय वेदनाय रागानुसयं अप्पहाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयं अप्पटिविनोदेत्वा अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयं असमूहनित्वा अविज्जं अप्पहाय विज्जं अनुप्पादेत्वा दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो भविस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति ।

“सोतञ्च, भिक्खवे, पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्जाणं... पे०... घानञ्च, भिक्खवे, पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति घानविज्जाणं... पे०... जिह्वञ्च, भिक्खवे, पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्जाणं... पे०... कायञ्च, भिक्खवे, पटिच्च फोट्ठब्बे च उप्पज्जति कायविज्जाणं... पे०... मनञ्च, भिक्खवे, पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो सुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स रागानुसयो अनुसेति । दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । तस्स पटिघानुसयो अनुसेति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो तस्सा वेदनाय समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानाति । तस्स अविज्जानुसयो अनुसेति । सो वत, भिक्खवे, सुखाय वेदनाय रागानुसयं अप्पहाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयं अप्पटिविनोदेत्वा अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयं असमूहनित्वा अविज्जं अप्पहाय विज्जं अनुप्पादेत्वा दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो भविस्सतीति — नेतं ठानं विज्जति ।

४२६. “चक्खुञ्च, भिक्खवे, पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो सुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो नाभिनन्दति नाभिवदति

नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स रागानुसयो नानुसेति । दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो न सोचति न किलमति परिदेवति न उरत्ताळिं कन्दति न सम्मोहं आपज्जति । तस्स पटिघानुसयो नानुसेति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो तस्सा वेदनाय समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति । तस्स अविज्जानुसयो नानुसेति । सो वत, भिक्खवे, सुखाय वेदनाय रागानुसयं पहाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयं समूहनित्वा अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो भविस्सतीति — ठानमेतं विज्जति ।

“सोतञ्च, भिक्खवे, पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्जाणं...पे०... ।

“घानञ्च, भिक्खवे, पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति घानविज्जाणं...पे०... ।

“जिह्वञ्च, भिक्खवे, पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्जाणं...पे०... ।

“कायञ्च, भिक्खवे, पटिच्च फोट्ठब्बे च उप्पज्जति कायविज्जाणं...पे०... ।

“मनञ्च, भिक्खवे, पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो सुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स रागानुसयो नानुसेति । दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो न सोचति न किलमति न परिदेवति न उरत्ताळिं कन्दति न सम्मोहं आपज्जति । तस्स पटिघानुसयो नानुसेति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो तस्सा वेदनाय समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति । तस्स अविज्जानुसयो नानुसेति । सो वत, भिक्खवे, सुखाय वेदनाय रागानुसयं पहाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयं समूहनित्वा अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो भविस्सतीति — ठानमेतं विज्जति ।

४२७. “एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं [चक्खुस्मिम्पि (स्या० कं०) एवमितरेसुपि] निब्बिन्दति, रूपेसु निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणे निब्बिन्दति, चक्खुसम्पस्से निब्बिन्दति, वेदनाय निब्बिन्दति, तण्हाय निब्बिन्दति । सोतस्मिं निब्बिन्दति, सद्देसु निब्बिन्दति...पे०... घानस्मिं निब्बिन्दति, गन्धेसु निब्बिन्दति... जिह्वाय निब्बिन्दति, रसेसु निब्बिन्दति... कायस्मिं निब्बिन्दति, फोट्ठब्बेसु निब्बिन्दति... मनस्मिं निब्बिन्दति, धम्मेसु निब्बिन्दति, मनोविज्जाणे निब्बिन्दति, मनोसम्पस्से निब्बिन्दति, वेदनाय निब्बिन्दति, तण्हाय निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति । इमस्मिं खो पन वेय्याकरणस्मिं भञ्जमाने सट्ठिमत्तानं भिक्खूनं अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिंसूति ।

छछक्कसुत्तं निट्ठितं छट्ठं ।

७. महासळायतनिकसुत्तं

४२८. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा

भिक्षू आमन्तेसि — “भिक्षवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्षू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —
 “महासळायतनिकं वो, भिक्षवे, देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते
 भिक्षू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

४२९. “चक्खुं, भिक्षवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं, रूपे अजानं अपस्सं यथाभूतं, चक्खुविज्जाणं अजानं अपस्सं
 यथाभूतं, चक्खुसम्फस्सं अजानं अपस्सं यथाभूतं, यमिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा
 अदुक्खमसुखं वा तम्पि अजानं अपस्सं यथाभूतं, चक्खुस्मिं सारज्जति, रूपेसु सारज्जति, चक्खुविज्जाणे सारज्जति,
 चक्खुसम्फस्से सारज्जति, यमिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि
 सारज्जति ।

“तस्स सारत्तस्स संयुत्तस्स सम्मूळहस्स अस्सादानुपस्सिनो विहरतो आयतिं पञ्चुपादानक्खन्था उपचयं गच्छन्ति ।
 तण्हा चस्स पोनोब्भविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सा चस्स पवड्ढति । तस्स कायिकापि दरथा पवड्ढन्ति,
 चेतसिकापि दरथा पवड्ढन्ति; कायिकापि सन्तापा पवड्ढन्ति, चेतसिकापि सन्तापा पवड्ढन्ति; कायिकापि परिळाहा पवड्ढन्ति,
 चेतसिकापि परिळाहा पवड्ढन्ति । सो कायदुक्खम्पि [कायिकदुक्खम्पि (स्या० कं०), कायिकं दुक्खम्पि (क०)] चेतोदुक्खम्पि
 पटिसंवेदेति ।

“सोतं, भिक्षवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं...पे०... घानं, भिक्षवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं...पे०... जिह्वं, भिक्षवे,
 अजानं अपस्सं यथाभूतं...पे०... कायं, भिक्षवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं...पे०... मनं, भिक्षवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं,
 धम्मे, भिक्षवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं, मनोविज्जाणं, भिक्षवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं, मनोसम्फस्सं, भिक्षवे,
 अजानं अपस्सं यथाभूतं, यमिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अजानं
 अपस्सं यथाभूतं, मनस्मिं सारज्जति, धम्मेसु सारज्जति, मनोविज्जाणे सारज्जति, मनोसम्फस्से सारज्जति, यमिदं
 मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि सारज्जति ।

“तस्स सारत्तस्स संयुत्तस्स सम्मूळहस्स अस्सादानुपस्सिनो विहरतो आयतिं पञ्चुपादानक्खन्था उपचयं गच्छन्ति ।
 तण्हा चस्स पोनोब्भविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सा चस्स पवड्ढति । तस्स कायिकापि दरथा पवड्ढन्ति,
 चेतसिकापि दरथा पवड्ढन्ति; कायिकापि सन्तापा पवड्ढन्ति, चेतसिकापि सन्तापा पवड्ढन्ति; कायिकापि परिळाहा पवड्ढन्ति,
 चेतसिकापि परिळाहा पवड्ढन्ति । सो कायदुक्खम्पि चेतोदुक्खम्पि पटिसंवेदेति ।

४३०. “चक्खुञ्च खो, भिक्षवे, जानं पस्सं यथाभूतं, रूपे जानं पस्सं यथाभूतं, चक्खुविज्जाणं जानं पस्सं यथाभूतं,
 चक्खुसम्फस्सं जानं पस्सं यथाभूतं, यमिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा
 तम्पि जानं पस्सं यथाभूतं, चक्खुस्मिं न सारज्जति, रूपेसु न सारज्जति, चक्खुविज्जाणे न सारज्जति, चक्खुसम्फस्से न
 सारज्जति, यमिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि न सारज्जति ।

“तस्स असारत्तस्स असंयुत्तस्स असम्मूळहस्स आदीनवानुपस्सिनो विहरतो आयतिं पञ्चुपादानक्खन्था अपचयं
 गच्छन्ति । तण्हा चस्स पोनोब्भविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सा चस्स पहीयति । तस्स कायिकापि दरथा
 पहीयन्ति, चेतसिकापि दरथा पहीयन्ति; कायिकापि सन्तापा पहीयन्ति, चेतसिकापि सन्तापा पहीयन्ति; कायिकापि
 परिळाहा पहीयन्ति, चेतसिकापि परिळाहा पहीयन्ति । सो कायसुखम्पि चेतोसुखम्पि पटिसंवेदेति ।

४३१. “या तथाभूतस्स [यथाभूतस्स (सी० पी०)] दिट्ठि सास्स होति सम्मादिट्ठि; यो तथाभूतस्स [यथाभूतस्स (सी० पी०)] सङ्कप्पो स्वास्स होति सम्मासङ्कप्पो; यो तथाभूतस्स [यथाभूतस्स (सी० पी०)] वायामो स्वास्स होति सम्मावायामो; या तथाभूतस्स [यथाभूतस्स (सी० पी०)] सति सास्स होति सम्मासति; यो तथाभूतस्स [यथाभूतस्स (सी० पी०)] समाधि स्वास्स होति सम्मासमाधि । पुब्बेव खो पनस्स कायकम्मं वचीकम्मं आजीवो सुपरिसुद्धो होति । एवमस्सायं अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“तस्स एवं इमं अरियं अट्ठङ्गिकं मग्गं भावयतो चत्तारोपि सतिपट्ठाना भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, चत्तारोपि सम्मप्पधाना भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, चत्तारोपि इट्ठिपादा भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, पञ्चपि इन्द्रियाणि भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, पञ्चपि बलानि भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, सत्तपि बोज्झङ्गा भावनापारिपूरिं गच्छन्ति ।

“तस्सिमे द्वे धम्मा युगनन्धा [युगनद्धा (सी० स्या० कं०)] वत्तन्ति — समथो च विपस्सना च । सो ये धम्मा अभिज्जा परिज्जेय्या ते धम्मे अभिज्जा परिजानाति । ये धम्मा अभिज्जा पहातब्बा ते धम्मे अभिज्जा पजहति । ये धम्मा अभिज्जा भावेतब्बा ते धम्मे अभिज्जा भावेति । ये धम्मा अभिज्जा सच्छिकातब्बा ते धम्मे अभिज्जा सच्छिकरोति ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिज्जा परिज्जेय्या? ‘पञ्चुपादानकखन्धा’ तिस्स वचनीयं, सेय्यथिदं — रूपुपादानकखन्धो, वेदनुपादानकखन्धो, सञ्जुपादानकखन्धो, सङ्खारुपादानकखन्धो, विज्जाणुपादानकखन्धो । इमे धम्मा अभिज्जा परिज्जेय्या ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिज्जा पहातब्बा? अविज्जा च भवतण्हा च — इमे धम्मा अभिज्जा पहातब्बा ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिज्जा भावेतब्बा? समथो च विपस्सना च — इमे धम्मा अभिज्जा भावेतब्बा ।

“कतमे, भिक्खवे, धम्मा अभिज्जा सच्छिकातब्बा? विज्जा च विमुत्ति च — इमे धम्मा अभिज्जा सच्छिकातब्बा ।

४३२. “सोतं, भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं... पे०... घानं भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं... पे०... जिह्वं, भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं... कायं, भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं... मनं, भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं, धम्मे जानं पस्सं यथाभूतं, मनोविज्जाणं जानं पस्सं यथाभूतं, मनोसम्फस्सं जानं पस्सं यथाभूतं, यमिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि जानं पस्सं यथाभूतं, मनस्मिं न सारज्जति, धम्मेसु न सारज्जति, मनोविज्जाणे न सारज्जति, मनोसम्फस्से न सारज्जति, यमिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि न सारज्जति ।

“तस्स असारत्तस्स असंयुत्तस्स असम्मूळहस्स आदीनवानुपस्सिनो विहरतो आयतिं पञ्चुपादानकखन्धा अपचयं गच्छन्ति । तण्हा चस्स पो नोब्भविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सा चस्स पहीयति । तस्स कायिकापि दरथा पहीयन्ति, चेतसिकापि दरथा पहीयन्ति; कायिकापि सन्तापा पहीयन्ति, चेतसिकापि सन्तापा पहीयन्ति; कायिकापि परिळाहा पहीयन्ति, चेतसिकापि परिळाहा पहीयन्ति । सो कायसुखम्पि चेतोसुखम्पि पटिसंवेदेति ।

४३३. “या तथाभूतस्स दिट्ठि सास्स होति सम्मादिट्ठि; यो तथाभूतस्स सङ्कप्पो स्वास्स होति सम्मासङ्कप्पो; यो तथाभूतस्स वायामो स्वास्स होति सम्मावायामो; या तथाभूतस्स सति सास्स होति सम्मासति; यो तथाभूतस्स समाधि

स्वास्स होति सम्मासमाधि । पुब्बेव खो पनस्स कायकम्मं वचीकम्मं आजीवो सुपरिसुद्धो होति । एवमस्सायं अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“तस्स एवं इमं अरियं अट्ठङ्गिकं मग्गं भावयतो चत्तारोपि सतिपट्ठाना भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, चत्तारोपि सम्मप्पधाना भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, चत्तारोपि इद्दिपादा भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, पञ्चपि इन्द्रियानि भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, पञ्चपि बलानि भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, सत्तपि बोज्झङ्गा भावनापारिपूरिं गच्छन्ति ।

“तस्सिमे द्वे धम्मा युगनन्धा वत्तन्ति — समथो च विपस्सना च । सो ये धम्मा अभिज्जा परिज्जेय्या ते धम्मे अभिज्जा परिजानाति । ये धम्मा अभिज्जा पहातब्बा ते धम्मे अभिज्जा पजहति । ये धम्मा अभिज्जा भावेतब्बा ते धम्मे अभिज्जा भावेति । ये धम्मा अभिज्जा सच्छिकातब्बा ते धम्मे अभिज्जा सच्छिकरोति ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिज्जा परिज्जेय्या? ‘पञ्चुपादानकखन्धो’ तस्स वचनीयं, सेय्यथिदं — रूपुपादानकखन्धो, वेदनुपादानकखन्धो, सञ्जुपादानकखन्धो, सङ्खारुपादानकखन्धो, विज्जाणुपादानकखन्धो । इमे धम्मा अभिज्जा परिज्जेय्या ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिज्जा पहातब्बा? अविज्जा च भवतण्हा च — इमे धम्मा अभिज्जा पहातब्बा ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिज्जा भावेतब्बा? समथो च विपस्सना च — इमे धम्मा अभिज्जा भावेतब्बा ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिज्जा सच्छिकातब्बा? विज्जा च विमुत्ति च — इमे धम्मा अभिज्जा सच्छिकातब्बा”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

महासळायतनिकसुत्तं निद्धितं सत्तमं ।

८. नगरविन्देय्यसुत्तं

४३४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन नगरविन्दं नाम कोसलानं ब्राह्मणानं गामो तदवसरि । अस्सोसुं खो नगरविन्देय्यका [नगरविन्देय्या (क०)] ब्राह्मणगहपतिका — “समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं नगरविन्दं अनुप्पत्तो । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्धो अब्भुगतो — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यज्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति । साधु खो पन तथारूपानं अरहतं दस्सनं होती”ति ।

अथ खो नगरविन्देय्यका ब्राह्मणगहपतिका येन भगवा तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्गमित्वा अप्पेकच्चे भगवन्तं

अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। अप्पेकच्चे भगवता सद्धिं सम्मोदिसु; सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। अप्पेकच्चे येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। अप्पेकच्चे भगवतो सन्तिके नामगोत्तं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। अप्पेकच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्ने खो नगरविन्देय्यके ब्राह्मणगहपतिके भगवा एतदवोच —

४३५. “सचे वो, गहपतयो, अज्जतिथिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं — ‘कथंभूता, गहपतयो, समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा’ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथ — ‘ये ते समणब्राह्मणा चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चरन्ति कायेन वाचाय मनसा, एवरूपा समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा। तं किस्स हेतु? मयम्पि हि चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चराम कायेन वाचाय मनसा, तेसं नो समचरियम्पि हेतं उत्तरि अपस्सतं। तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा। ये ते समणब्राह्मणा सोतविज्जेय्येसु सद्देसु... धानविज्जेय्येसु गन्धेसु... जिह्वाविज्जेय्येसु रसेसु... कायविज्जेय्येसु फोड्डब्बेसु... मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चरन्ति कायेन वाचाय मनसा, एवरूपा समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा। तं किस्स हेतु? मयम्पि हि मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चराम कायेन वाचाय मनसा, तेसं नो समचरियम्पि हेतं उत्तरि अपस्सतं। तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा’ति। एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथ।

४३६. “सचे पन वो, गहपतयो, अज्जतिथिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं — ‘कथंभूता, गहपतयो, समणब्राह्मणा सक्कातब्बा गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा’ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथ — ‘ये ते समणब्राह्मणा चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु वीतरागा वीतदोसा वीतमोहा, अज्झत्तं वूपसन्तचित्ता, समचरियं चरन्ति कायेन वाचाय मनसा, एवरूपा समणब्राह्मणा सक्कातब्बा गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा। तं किस्स हेतु? मयम्पि हि [मयं हि (?)] चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चराम कायेन वाचाय मनसा, तेसं नो समचरियम्पि हेतं उत्तरि पस्सतं। तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सक्कातब्बा गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा। ये ते समणब्राह्मणा सोतविज्जेय्येसु सद्देसु... धानविज्जेय्येसु गन्धेसु... जिह्वाविज्जेय्येसु रसेसु... कायविज्जेय्येसु फोड्डब्बेसु... मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु वीतरागा वीतदोसा वीतमोहा, अज्झत्तं वूपसन्तचित्ता, समचरियं चरन्ति कायेन वाचाय मनसा, एवरूपा समणब्राह्मणा सक्कातब्बा गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा। तं किस्स हेतु? मयम्पि हि मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चराम कायेन वाचाय मनसा, तेसं नो समचरियम्पि हेतं उत्तरि पस्सतं। तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सक्कातब्बा गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा’ति। एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथ।

४३७. “सचे पन वो [सचे ते (स्या० कं० पी० क०)], गहपतयो, अज्जतिथिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं — ‘के पनायस्मन्तानं आकारा, के अन्वया, येन तुम्हे आयस्मन्तो एवं वदेथ? अद्धा ते आयस्मन्तो वीतरागा वा रागविनयाय वा पटिपन्ना, वीतदोसा वा दोसविनयाय वा पटिपन्ना, वीतमोहा वा मोहविनयाय वा पटिपन्ना’ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो,

तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथ — ‘तथा हि ते आयस्मन्तो अरज्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति । नत्थि खो पन तत्थ तथारूपा चक्खुविज्जेय्या रूपा ये दिस्वा दिस्वा अभिरमेय्युं, नत्थि खो पन तत्थ तथारूपा सोतविज्जेय्या सद्दा ये सुत्वा सुत्वा अभिरमेय्युं, नत्थि खो पन तत्थ तथारूपा घानविज्जेय्या गन्धा ये घायित्वा घायित्वा अभिरमेय्युं, नत्थि खो पन तत्थ तथारूपा जिह्वाविज्जेय्या रसा ये सायित्वा सायित्वा अभिरमेय्युं, नत्थि खो पन तत्थ तथारूपा कायविज्जेय्या फोढुब्बा ये फुसित्वा फुसित्वा अभिरमेय्युं । इमे खो नो, आवुसो, आकारा, इमे अन्वया, येन मयं [येन मयं आयस्मन्तो (सी० पी०), येन मयं आयस्मन्ते (स्या० कं०)] एवं वदेम — अद्धा ते आयस्मन्तो वीतरागा वा रागविनयाय वा पटिपन्ना, वीतदोसा वा दोसविनयाय वा पटिपन्ना, वीतमोहा वा मोहविनयाय वा पटिपन्ना’ति । एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथा’ति ।

एवं वुत्ते, नगरविन्देय्यका ब्राह्मणगहपतिका भगवन्तं एतदवोचुं — “अभिककन्तं, भो गोतम, अभिककन्तं, भो गोतम! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिकखेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ति; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एते मयं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छाम धम्मज्च भिक्खुसङ्घज्च । उपासके नो भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेते सरणं गते’ति ।

नगरविन्देय्यसुत्तं निद्धितं अट्टमं ।

९. पिण्डपातपारिसुद्धिसुत्तं

४३८. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्ढितो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं सारिपुत्तं भगवा एतदवोच —

“विप्पसन्नानि खो ते, सारिपुत्त, इन्द्रियानि, परिसुद्धो छविवण्णो परियोदातो । कतमेन खो त्वं, सारिपुत्त, विहारेन एतरहि बहुलं विहरसी’ति? “सुज्जताविहारेन खो अहं, भन्ते, एतरहि बहुलं विहरामी’ति । “साधु, साधु, सारिपुत्त! महापुरिसविहारेन किर त्वं, सारिपुत्त, एतरहि बहुलं विहरसि । महापुरिसविहारो एसो [हेस (सी० स्या० कं० पी०)], सारिपुत्त, यदिदं — सुज्जता । तस्मातिह, सारिपुत्त, भिक्खु सचे आकङ्खेय्य — ‘सुज्जताविहारेन बहुलं [एतरहि बहुलं (सी० पी०)] विहरेय्य’न्ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसज्चिक्खितब्बं — ‘येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं, यस्मिज्च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, अत्थि नु खो मे तत्थ चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वापि चेतसो’ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं, यस्मिज्च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, अत्थि मे तत्थ चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वापि चेतसो’ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेसंयेव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं । सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं, यस्मिज्च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, नत्थि मे तत्थ चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वापि चेतसो’ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु ।

४३९. “पुन चपरं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसज्चिक्खितब्बं — ‘येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं, यस्मिज्च

पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, अत्थि नु खो मे तत्थ सोतविज्जेय्येसु सद्देसु...पे०...
घानविज्जेय्येसु गन्धेसु... जिक्खविज्जेय्येसु रसेसु ... कायविज्जेय्येसु फोढब्बेसु... मनोविज्जेय्येसु धम्मेषु छन्दो वा रागो वा
दोसो वा मोहो वा पटिघं वापि चेतसो'ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — 'येन चाहं मग्गेन गामं
पिण्डाय पाविसिं, यस्मिञ्च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, अत्थि मे तत्थ मनोविज्जेय्येसु
धम्मेषु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वापि चेतसो'ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेसंयेव पापकानं अकुसलानं
धम्मामं पहानाय वायमितब्बं । सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — 'येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय
पाविसिं, यस्मिञ्च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, नत्थि मे तत्थ मनोविज्जेय्येसु धम्मेषु
छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वापि चेतसो'ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं
अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेषु ।

४४०. “पुन चपरं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — ‘पहीना नु खो मे पञ्च कामगुणा’ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘अप्पहीना खो मे पञ्च कामगुणा’ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्नं कामगुणानं पहानाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘पहीना खो मे पञ्च कामगुणा’ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरेत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेषु।

४४१. “पुन चपरं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — ‘पहीना नु खो मे पञ्च नीवरणां’ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘अप्पहीना खो मे पञ्च नीवरणां’ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्नं नीवरणानं पहानाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘पहीना खो मे पञ्च नीवरणां’ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेषु।

४४२. “पुन चपरं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — ‘परिज्जाता नु खो मे पञ्चुपादानक्खन्धा’ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘अपरिज्जाता खो मे पञ्चुपादानक्खन्धा’ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं परिज्जाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘परिज्जाता खो मे पञ्चुपादानक्खन्धा’ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना क्सलेसु धम्मेसु।

४४३. “पुन चपरं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — ‘भाविता नु खो मे चत्तारो सतिपट्ठाना’ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘अभाविता खो मे चत्तारो सतिपट्ठाना’ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना चतुन्नं सतिपट्ठानानं भावनाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘भाविता खो मे चत्तारो सतिपट्ठाना’ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरेत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेषु।

४४४. “पुन चपरं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसज्जिक्खितब्बं — ‘भाविता नु खो मे चत्तारो सम्मप्पधाना’ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘अभाविता खो मे चत्तारो सम्मप्पधाना’ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना चतुन्नं सम्मप्पधानानं भावनाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘भाविता खो मे चत्तारो सम्मप्पधाना’ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कसलेसु धम्मेषु।

४४५. “पुन चपरं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — भाविता नु खो मे चत्तारो इद्दिपादा”ति? सचे,

४५२. “ये हि केचि, सारिपुत्त, अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा पिण्डपातं परिसोधेसुं, सब्बे ते एवमेव पच्चवेक्खित्वा पच्चवेक्खित्वा पिण्डपातं परिसोधेसुं। येपि हि केचि, सारिपुत्त, अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा पिण्डपातं परिसोधेस्सन्ति, सब्बे ते एवमेव पच्चवेक्खित्वा पच्चवेक्खित्वा पिण्डपातं परिसोधेस्सन्ति। येपि हि केचि, सारिपुत्त, एतरहि समणा वा ब्राह्मणा वा पिण्डपातं परिसोधेन्ति, सब्बे ते एवमेव पच्चवेक्खित्वा पच्चवेक्खित्वा पिण्डपातं परिसोधेन्ति। तस्मातिह, सारिपुत्त [वो सारिपुत्त एवं सिक्खितब्बं (सी० पी०)], ‘पच्चवेक्खित्वा पच्चवेक्खित्वा पिण्डपातं परिसोधेस्सामा’ति — एवज्झि वो, सारिपुत्त, सिक्खितब्बं’न्ति।

इदमवोच भगवा। अत्तमनो आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दीति।

पिण्डपातपारिसुद्धिसुत्तं निद्धितं नवमं।

१०. इन्द्रियभावनासुत्तं

४५३. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा गजङ्गलायं [कजङ्गलायं (सी० पी०), कज्जङ्गलायं (स्या० कं०)] विहरति सुवेळुवने [वेळुवने (स्या० कं०), मुखेलुवने (सी० पी०)]। अथ खो उत्तरो माणवो पारासिवियन्तेवासी [पारासरियन्तेवासी (सी० पी०), पारासरियन्तेवासी (स्या० कं०)] येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो उत्तरं माणवं पारासिवियन्तेवासिं भगवा एतदवोच — “देसेति, उत्तर, पारासिवियो ब्राह्मणो सावकानं इन्द्रियभावनं”न्ति? “देसेति, भो गोतम, पारासिवियो ब्राह्मणो सावकानं इन्द्रियभावनं”न्ति। “यथा कथं पन, उत्तर, देसेति पारासिवियो ब्राह्मणो सावकानं इन्द्रियभावनं”न्ति? “इध, भो गोतम, चक्खुना रूपं न पस्सति, सोतेन सद्दं न सुणाति — एवं खो, भो गोतम, देसेति पारासिवियो ब्राह्मणो सावकानं इन्द्रियभावनं”न्ति। “एवं सन्ते खो, उत्तर, अन्धो भावितिन्द्रियो भविस्सति, बधिरो भावितिन्द्रियो भविस्सति; यथा पारासिवियस्स ब्राह्मणस्स वचनं। अन्धो हि, उत्तर, चक्खुना रूपं न पस्सति, बधिरो सोतेन सद्दं न सुणाती”ति। एवं वुत्ते, उत्तरो माणवो पारासिवियन्तेवासी तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्झायन्तो अप्पटिभानो निसीदि।

अथ खो भगवा उत्तरं माणवं पारासिवियन्तेवासिं तुण्हीभूतं मङ्कुभूतं पत्तक्खन्धं अधोमुखं पज्झायन्तं अप्पटिभानं विदित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “अज्जथा खो, आनन्द, देसेति पारासिवियो ब्राह्मणो सावकानं इन्द्रियभावनं, अज्जथा च पनानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना होती”ति। “एतस्स, भगवा, कालो; एतस्स, सुगत, कालो यं भगवा अरियस्स विनये अनुत्तरं इन्द्रियभावनं देसेय्य। भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति। “तेनहानन्द, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी”ति। “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि। भगवा एतदवोच —

४५४. “कथञ्चानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना होती? इधानन्द, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं। सो एवं पजानाति — ‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं। तज्ज खो सङ्कतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं। एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं — उपेक्खा’ति। तस्स तं उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति। सेय्यथापि, आनन्द, चक्खुमा पुरिसो उम्मीलेत्वा वा निमीलेय्य, निमीलेत्वा वा उम्मीलेय्य; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीधं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति — अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु।

४५५. “पुन चपरं, आनन्द, भिक्खुनो सोतेन सद्दं सुत्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो एवं पज्जानाति — ‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं । तच्च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं । एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं — उपेक्खा’ति । तस्स तं उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति । सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो अप्पकसिरेनेव अच्छरं [अच्छरिकं (स्या० कं० पी० क०)] पहरेय्य; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीघं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति — अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना सोतविज्जेय्येसु सद्देसु ।

४५६. “पुन चपरं, आनन्द, भिक्खुनो घानेन गन्धं घायित्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो एवं पज्जानाति — ‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं । तच्च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं । एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं — उपेक्खा’ति । तस्स तं उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति । सेय्यथापि, आनन्द, ईसकपोणे [ईसकपोणे (सी० स्या० कं० पी०)], ईसकफणे (सी० अट्ठ०), ‘मज्झे उच्चं हुत्वा’ति टीकाय संसन्दितब्बा] पदुमपलासे [पदुमिनिपत्ते (सी० स्या० कं० पी०)] उदकफुसितानि पवत्तन्ति, न सण्ठन्ति; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीघं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति — अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना घानविज्जेय्येसु गन्धेसु ।

४५७. “पुन चपरं, आनन्द, भिक्खुनो जिक्काय रसं सायित्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो एवं पज्जानाति — ‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं । तच्च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं । एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं — उपेक्खा’ति । तस्स तं उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति । सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो जिक्कगे खेळपिण्डं संयूहित्वा अप्पकसिरेन वमेय्य [सन्धमेय्य (क०)]; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीघं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति — अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना जिक्काविज्जेय्येसु रसेसु ।

४५८. “पुन चपरं, आनन्द, भिक्खुनो कायेन फोड्डब्बं फुसित्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो एवं पज्जानाति — ‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं । तच्च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं । एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं — उपेक्खा’ति । तस्स तं उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति । सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीघं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति — अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना कायविज्जेय्येसु फोड्डब्बेसु ।

४५९. “पुन चपरं, आनन्द, भिक्खुनो मनसा धम्मं विज्जाय उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो एवं पज्जानाति — ‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं । तच्च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं । एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं — उपेक्खा’ति । तस्स तं उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं

मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति । सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो दिवसंसन्तत्ते [दिवससन्तत्ते (सी०)] अयोकटाहे द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि निपातेय्य । दन्धो, आनन्द, उदकफुसितानं निपातो, अथ खो नं खिप्पमेव परिक्खयं परियादानं गच्छेय्य; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीघं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति — अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना मनोविज्जेय्येसु धम्मेषु । एवं खो, आनन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना होति ।

४६०. “कथञ्चानन्द, सेखो होति पाटिपदो? इधानन्द, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो तेन उप्पन्नेन मनापेन उप्पन्नेन अमनापेन उप्पन्नेन मनापामनापेन अट्ठीयति हरायति जिगुच्छति । सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा..., जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोड्डब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो तेन उप्पन्नेन मनापेन उप्पन्नेन अमनापेन उप्पन्नेन मनापामनापेन अट्ठीयति हरायति जिगुच्छति । एवं खो, आनन्द, सेखो होति पाटिपदो ।

४६१. “कथञ्चानन्द, अरियो होति भावितिन्द्रियो? इधानन्द, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो सचे आकङ्खति — ‘पटिकूले [पटिकूले (सब्बत्थ)] अप्पटिकूलसज्जी विहरेय्य’न्ति, अप्पटिकूलसज्जी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति — ‘अप्पटिकूले पटिकूलसज्जी विहरेय्य’न्ति, पटिकूलसज्जी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति — ‘पटिकूले च अप्पटिकूले च अप्पटिकूलसज्जी विहरेय्य’न्ति, अप्पटिकूलसज्जी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति — ‘अप्पटिकूले च पटिकूले च पटिकूलसज्जी विहरेय्य’न्ति, पटिकूलसज्जी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति — ‘पटिकूलञ्च अप्पटिकूलञ्च तदुभयं अभिनिवज्जेत्वा उपेक्खको विहरेय्यं सतो सम्पजानो’ति, उपेक्खको तत्थ विहरति सतो सम्पजानो ।

४६२. “पुन चपरं, आनन्द, भिक्खुनो सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोड्डब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो सचे आकङ्खति — ‘पटिकूले अप्पटिकूलसज्जी विहरेय्य’न्ति, अप्पटिकूलसज्जी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति — ‘अप्पटिकूले पटिकूलसज्जी विहरेय्य’न्ति, पटिकूलसज्जी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति — ‘पटिकूले च अप्पटिकूले च अप्पटिकूलसज्जी विहरेय्य’न्ति, अप्पटिकूलसज्जी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति — ‘अप्पटिकूले च पटिकूले च पटिकूलसज्जी विहरेय्य’न्ति, पटिकूलसज्जी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति — ‘पटिकूलञ्च अप्पटिकूलञ्च तदुभयमिप्प अभिनिवज्जेत्वा उपेक्खको विहरेय्यं सतो सम्पजानो’ति, उपेक्खको तत्थ विहरति सतो सम्पजानो । एवं खो, आनन्द, अरियो होति भावितिन्द्रियो ।

४६३. “इति खो, आनन्द, देसिता मया अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना, देसितो सेखो पाटिपदो, देसितो अरियो भावितिन्द्रियो । यं खो, आनन्द, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि, आनन्द, रुक्खमूलानि, एतानि सुज्जागारानि, ज्ञायथानन्द, मा पमादत्थ, मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

इन्द्रियभावनासुत्तं निद्धितं दसमं ।

सळायतनवग्गो निट्ठितो पञ्चमो ।

तस्सुद्धानं —

अनाथपिण्डिको छन्नो, पुण्णो नन्दकराहुला ।
छछक्कं सळायतनिकं, नगरविन्देय्यसुद्धिका ।
इन्द्रियभावना चापि, वग्गो ओवादपञ्चमोति ॥

इदं वग्गानमुद्धानं —

देवदहोनुपदो च, सुज्जतो च विभङ्गको ।
सळायतनोति वग्गा, उपरिपण्णासके ठिताति ॥

उपरिपण्णासकं समत्तं ।

तीहि पण्णासकेहि पटिमण्डितो सकलो

मज्झिमनिकायो समत्तो ।